UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI

CONSORŢIU: Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Cu titlu de manuscris
CZU: 391:746.41:675(478)”1944/...”(043.3)

ISCHIMJI ANA

TRADIȚIE ȘI MODERNITATE ÎN DEZVOLTAREA MEȘTEȘUGURILOR DE PRELUCRARE ARTISTICĂ A PIELII ȘI BLĂNURILOR ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA

SPECIALITATEA: 612.01 – ETNOLOGIE

Teză de doctor în istorie

Conducător științific: **Liliana CONDRATICOVA**
dr. hab. în istorie

Autor: **Ana ISCHIMJI**

CHIȘINĂU, 2025

© ISCHIMJI Ana

CUPRINS

ADNOTARE **5**
ANNOTATION **6**
АННОТАЦИЯ **7**
LISTA TABELELOR **8**
LISTA ABREVIERILOR..... **9**
INTRODUCERE **11**
1. Evoluția meșteșugurilor tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova: repere istoriografice și surse de cercetare
1.1. Dezvoltarea meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor până la mijlocul secolului al XX-lea..... **21**
1.2. Reflecții istoriografice privind evoluția meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova **30**
1.3. Sursele de cercetare privind meseriilor tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor..... **34**
1.4. Concluzii la Capitolul 1..... **45**
2. Meșteșugurile de prelucrare artistică a pielii și blănurilor și activitatea artizanilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova
2.1. Repertoriul și tipologia pieselor de artizanat din piele și blănuri în RSS Moldovenească și Republica Moldova..... **48**
2.2. Tehnici și tehnologii de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor **54**
2.3. Dezvoltarea sectorului de stat și a sectorului artistic (privat) în domeniul prelucrării pielii și blănurilor **61**
2.4. Prelucrarea pieilor și blănurilor în localitățile din nordul Republicii Moldova..... **73**
2.5. Activitatea de creație a meșterilor sub aspect etno-artistic în localitățile din centrul Republicii Moldova..... **80**
2.6. Meșteșugul prelucrării pieilor și blănurilor în localitățile din sudul Basarabiei..... **84**
2.7. Concluzii la Capitolul 2..... **96**
3. Tradiții și modernitate în dezvoltarea meșteșugurilor din piele și blănuri
3.1. Piese artizanale relevante din piele și blănuri la interferența artei populare și inovației..... **100**

3.1.1. Chimirul în calitate de cingătoare din piele pentru bărbați **101**
3.1.2. Confecționarea cojocului și a bundiței tradiționale **106**
3.1.3. Evoluția opincii de la tradiție la modernitate..... **119**
3.1.4. Căciula ca marker al statutului social și indicator geografic al purtătorului.. **125**
3.2. Diversitatea și semnificația ornamentelor articolelor din piele și blănuri..... **126**
3.3. Articole din piele și blănuri – modalități de reconstituire și valorizare a pieselor de patrimoniu..... **136**
3.4. Concluzii la Capitolul 3..... **142**
CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI **146**
Referințe bibliografice și note..... **151**
BIBLIOGRAFIE **168**
ANEXE..... **186**
Anexa 1. Lista informatorilor, meșterilor documentați și a muzeelor vizitate
Anexa 2. Repertoriul de piese tradiționale din piele și blană
Anexa 3. Caracteristicile tipurilor de bundițe de pe teritoriul Republicii Moldova
Anexa 4. Surse de arhivă privind dezvoltarea sectorului de stat în domeniul pielăriei
Anexa 5. Proiectarea produsului vestimentar de tip bundiță (pentru doamne și pentru bărbați)
Anexa 6. Reflectarea meșteșugului de prelucrare a pieilor și blănurilor în presa periodică
Anexa 7. Tipuri de opinci întâlnite pe teritoriul RSS Moldovenească și Republica Moldova
Glosar
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII **308**
CURRICULUM VITAE **309**

ADNOTARE

ISCHIMJI Ana, „Tradiție și modernitate în dezvoltarea meșteșugurilor de prelucrare artistică a pielii și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova", teză de doctor în istorie, specialitatea 612.01 *Etnologie*, Universitatea de Stat din Moldova. Volum total: 310 de pagini, dintre care 150 text de bază; 7 anexe, glosar; bibliografie din 349 de titluri în limba română, engleză, rusă, surse electronice; 7 de tabele și cca 200 de materiale grafice.

Cuvinte-cheie: etnologie, tradiții, cercetare de teren, modernitate, patrimoniu cultural, obiceiuri, meșteșug, artizani, produse din pieile și blană, valorificare culturală, integrare.

Obiectul cercetării: piese cu diferită funcționalitate lucrate din piele și blănuri de artizanii locali.

Scopul tezei: examinarea complexă a artizanatului prin stabilirea particularităților distinctive privind evoluția tradițiilor meșteșugărești de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova prin prisma impactului modernității.

Obiective: determinarea gradului de studiere a meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor în RSSM și Republica Moldova; identificarea meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor prin analiza tipologiei pieselor de artizanat și prezentarea tehnicilor și procedelor de prelucrare a produselor din piei și blănuri de meșteșugari; analiza comparată a produselor meșteșugărești realizate în a doua jumătate a sec. XX și primele decenii ale sec. XXI documentate în localitățile din nordul, centrul și sudul țării; stabilirea și evidențierea caracteristicilor tradiționale şi inovative ale produselor meștesugărești din piei și blănuri; documentarea artizanilor care au prelucrat artistic pieile și blănurile; valorificarea tradițiilor și inovațiilor pentru conservarea și muzeificarea pieselor din piele și blănuri ca parte integrantă a patrimoniului cultural material al țării; elaborarea unor propuneri concrete privind reconstituirea articolelor de patrimoniu din piei și blănuri; evidențierea rolului social, identitar și simbolic al produselor din piei și blănuri în cadrul comunităților locale, prin analiza funcțiilor acestora în costumul tradițional și în viața cotidiană; corelarea tradițiilor și inovațiilor în domeniul meșteșugului de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor și integrarea produselor artizanale în patrimoniul cultural.

Noutatea și originalitatea științifică: examinarea complexă a conceptului de dezvoltare a meșteșugurilor artistice de prelucrare a pielii și blănurilor în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și în Republica Moldova, în perspectivă comparativă; abordarea multidisciplinară a domeniului; formarea unui tablou de ansamblu privind activitatea artizanilor și contribuția în păstrarea și valorificarea metodelor tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor, realizarea articolelor de valoare. A fost precizată terminologia de specialitate, repertoriate produsele tradiționale. Prin identificarea unui set valoros de tehnici și procedee tradiționale de confecționare, se contribuie la redescoperirea și revalorizarea patrimoniului etnocultural legat de prelucrarea pieilor și blănurilor, se deschide o direcție nouă de cercetare teoretică și aplicativă, orientată spre conservarea și promovarea patrimoniului cultural material în prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor.

Rezultatele cercetării contribuie la soluționarea deficitului de fundamentare științifică privind conservarea și promovarea meșteșugurilor tradiționale de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor, prin delimitarea unui cadru metodologic interdisciplinar și identificarea tehnicilor, procedeelor și actorilor implicați în acest domeniu.

Semnificația teoretică: valorificarea științifică a meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova. Materialele acumulate vor fi utile la elaborarea studiilor de sinteză, notelor de curs, a unor ghiduri turistice, repertorii meșteșugărești.

Valoarea aplicativă a lucrării. Informațiile concentrate în paginile tezei pot fi folosite la elaborarea unui atlas cultural al meșterilor populari care prelucrează pielea și blana pe teritoriul Republicii Moldova; organizarea work-shopurilor pentru valorificarea potenţialului cultural al meșterilor în scopul perpetuării artei populare în spiritul valorilor tradiţionale; pot servi ca bază pentru diferite emisiuni radio/TV, utilizarea în procesul de instruire a studenților.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost implementate în cadrul orelor teoretice și practice la disciplina „Educația tehnologică" clasa a VIII-a conform curricumului din cadrul Instituției Publice Liceului Teoretic „Ion Creangă" și la disciplina „Dezvoltarea Personală" anul I, II și III, Colegiul „ULIM", unde s-au discutat și aplicat tehnici de prelucrare a articolelor din piele și blană.

ANNOTATION

ISCHIMJI Ana, "Tradition and modernity in the development of crafts of artistic processing of leather and fur in the Moldavian SSR and the Republic of Moldova", doctoral thesis in history, specialty 612.01 *Ethnology*, Moldova State University. The thesis has a total volume of 310 pages, of which 150 pages are basic text; 7 annexes, glosar; the bibliography includes 349 titles in Romanian, English, Russian, electronic sources; 7 tables and about 200 materials.

Keywords: ethnology, traditions, field research, modernity, cultural heritage, customs, craft, artisans, products from leather and fur, cultural valorization, integration.

The object of the research is pieces made of leather and fur by local artisans with different functionality.

The purpose of the thesis: a comprehensive examination of handicrafts by establishing distinctive features regarding the evolution of artisanal traditions of artistic processing of skins and furs in the Moldavian SSR and the Republic of Moldova through the impact of modernity.

Objectives: determining the degree of study of the crafts of artistic processing of skins and furs in the Moldavian SSR and the Republic of Moldova; identifying the crafts of processing skins and furs by analyzing the typology of handicraft pieces and presenting the techniques and processes of processing leather and fur products by craftsmen; comparative analysis of handicraft products made in the second half of the 20th century and the first decades of the 21st century documented in localities in the north, center and south of the country; establishing and highlighting the traditional and innovative characteristics of leather and fur handicraft products; documenting the craftsmen who artistically processed leather and furs; capitalizing on traditions and innovations for the preservation and museumization of leather and fur pieces as an integral part of the country's material cultural heritage; developing concrete proposals for the reconstruction of heritage items made of leather and fur; highlighting the social, identity and symbolic role of leather and fur products within local communities, by analyzing their functions in traditional costume and in everyday life; correlating traditions and innovations in the field of the craft of artistic processing of leather and fur and integrating artisanal products into the cultural heritage.

Scientific novelty and originality: a comprehensive examination of the concept of the development of artistic crafts of leather and fur processing in the Moldavian Soviet Socialist Republic and the Republic of Moldova, in a comparative perspective; multidisciplinary approach to the field; formation of an overall picture of the activity of artisans and their contribution to the preservation and valorization of traditional methods of leather and fur processing, the creation of valuable items. The specialized terminology was specified, traditional products were listed. By identifying a valuable set of traditional manufacturing techniques and processes, it contributes to the rediscovery and revaluation of the ethnocultural heritage related to the processing of leather and fur, a new direction of theoretical and applied research is opened, oriented towards the preservation and promotion of material cultural heritage in the artistic processing of leather and fur.

The research results contribute to solving the deficit of scientific substantiation regarding the preservation and promotion of traditional crafts of artistic processing of hides and furs, by defining an interdisciplinary methodological framework and identifying the techniques, processes and actors involved in this field.

Theoretical significance: scientific valorization of leather and fur processing crafts in the Moldavian SSR and the Republic of Moldova. The accumulated materials will be useful in the development of synthesis studies, course notes, tourist and craft guides.

Applicative value of the work. The information concentrated in the pages of the thesis can be used to develop a cultural atlas of folk craftsmen who process leather and fur on the territory of the Republic of Moldova; organizing workshops to capitalize on the cultural potential of craftsmen in order to perpetuate folk art in the spirit of traditional values; can serve as a basis for various radio/TV broadcasts, use in the process of training students.

Implementation of scientific results. The research results were implemented in the theoretical and practical classes of the "Technological Education" discipline, grade VIII, according to the curriculum of the Public Institution of the "Ion Creangă" Theoretical High School, and in the "Personal Development" discipline, year I, II and III, "ULIM" College, where techniques for processing traditional leather and fur items were discussed and applied.

АННОТАЦИЯ

ИСКИМЖИ Анна, «Традиции и современность в развитии художественных промыслов обработки кожи и меха в Молдавской ССР и Республике Молдова», докторская диссертация по истории, специальность 612.01 *Этнология*, Государственный университет Молдовы. Общий объем: 310 страниц, из них 150 страниц основного текста; 7 приложений, словарь; библиография из 349 наименований на румынском, английском, русском языках, электронные источники; 7 таблицы и около 200 рисунков. **Ключевые слова**: этнология, традиции, полевые исследования, современность, культурное наследие, обычаи, ремесло, ремесленники, изделия из кожи и меха, культурная валоризация, интеграция. **Объектом исследования** являются изделия из кожи и меха, выполненные местными мастерами и имеющие различное функциональное назначение. **Цель диссертации**: комплексное исследование ремесел путем установления особенностей эволюции ремесленных традиций художественной обработки кожи и меха в Молдавской ССР и Республике Молдова через призму влияния современности. **Задачи**: определение степени изученности промыслов художественной обработки кожи и меха в МССР и Республике Молдова; выявление ремесел по обработке кожи и меха путем анализа типологии изделий ручной работы и представления приемов и процессов обработки изделий из кожи и меха мастерами; сравнительный анализ изделий народных промыслов второй половины XX века – начало XXI века, зафиксированых в селах на севере, в центре и на юге страны; установление и подчеркивание традиционных и инновационных особенностей изделий ручной работы из кожи и меха; документирование ремесленников, искусно обрабатывавших шкуры и меха; использование традиций и инноваций для сохранения и музеефикации изделий из кожи и меха как неотъемлемой части материального культурного наследия страны; разработка конкретных предложений по реконструкции предметов культурного наследия из кожи и меха; подчеркивание социальной, идентификационной и символической роли изделий из кожи и меха в местных сообществах путем анализа их функций в традиционном костюме и повседневной жизни; Соотнесение традиций и инноваций в области художественной обработки кожи и меха, интеграция ремесленных изделий в культурное наследие. **Научная новизна и оригинальность**: комплексное рассмотрение концепции развития художественных промыслов обработки кожи и меха в Молдавской ССР и Республике Молдова в сравнительной перспективе; междисциплинарный подход к области; формирование общей картины деятельности ремесленников и их вклада в сохранение и валоризацию традиционных методов обработки кожи и меха, создание ценных изделий. Уточнена специализированная терминология, перечислены традиционные изделия. Выявление ценного набора традиционных производственных приемов и процессов способствует повторному открытию и переоценке этнокультурного наследия, связанного с обработкой кожи и меха, открыто новое направление теоретических и прикладных исследований, ориентированное на сохранение и популяризацию материального культурного наследия в области художественной обработки кожи и меха. **Результаты исследования** способствуют решению дефицита научного обоснования вопросов сохранения и популяризации традиционных ремесел художественной обработки шкур и меха путем определения междисциплинарной методологической базы и выявления методов, процессов и участников этой сферы.**Теоретическая значимость**: научная оценка промыслов по обработке кожи и меха в Молдавской ССР и Республике Молдова. Накопленные материалы будут полезны при разработке обобщающих исследований, курсовых конспектов, туристических и ремесленных путеводителей. **Практическая ценность работы**. Информация, сосредоточенная на страницах диссертации, может быть использована для разработки культурного атласа народных мастеров по обработке кожи и меха на территории Республики Молдова; организация мастер-классов по использованию культурного потенциала мастеров с целью сохранения народного искусства в духе традиционных ценностей; может служить основой для различных радио/телепередач, использоваться в процессе обучения студентов. **недрение научных результатов**. Результаты исследования были внедрены на теоретических и практических занятиях по дисциплине «Технологическое образование» VIII класса согласно учебной программе Государственного учреждения Теоретический лицей им. Иона Крянгэ и на дисциплине «Развитие личности» I, II и III курсов колледжа «ULIM», где обсуждались и применялись приемы обработки традиционных изделий из кожи и меха.

LISTA TABELELOR

Tabel	**Pagina**
Tabelul 2.1. Meșteri pielari și blănari identificați de autor în localitățile din nordul Republicii Moldova	**76**
Tabelul 2.2. Meșteri pielari și blănari documentați de autor în localitățile din centrul Republicii Moldova	**80**
Tabelul 2.3. Meșteri pielari și blănari identificați de autor în localitățile din sudul Republicii Moldova	**85**
Tabel 3.1. Ornamentația bundiței	**128**
Tabel 3.2. Ornamentația chimirului	**129**
Tabel 3.3. Ornamentația opincilor	**131**

LISTA ABREVIERILOR

ANA – Agenția Națională a Arhivelor

AGEPI – Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală

a.n. – anul nașterii

BNRM – Biblioteca Naţională a Republicii Moldova

CCE – Creativitate, Cultură și Educaţie

CNCPPCI – Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial

CIE „Moldexpo" S.A. – Centrul Internațional de Expoziții MOLDEXPO S.A.

înc. – începutul

MC – Ministerul Culturii al Republicii Moldova

MIEAC – Muzeul de Istorie, Etnografie şi Artă din Cimişlia

MIEB – Muzeul de Istorie si Etnografie, mun. Bălţi

MIEC – Muzeul de Istorie și Etnografie din or. Călărași

MIECL – Muzeul de Istorie și Etnografie din satul Colibabovca, raionul Leova

MIECS – Muzeul de Istorie și Etnografie din satul Cosăuți, raionul Soroca

MIEL – Muzeul de Istorie și Etnografie din or. Leova

MIENBS – Muzeul de Istorie și Etnografie „Nicolae Bulat" din or. Soroca

MIES – Muzeul de Istorie și Etnografie din or. Sîngerei

MIESO – Muzeul de Istorie și Etnografie, satul Sofia, raionul Drochia

MIET – Muzeul de Istorie și Etnografie, satul Tomai, raionul Leova

MNEIN – Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

mun. – municipiul

ONG – Organizații Non-Guvernamentale

or. – oraș

p. – pagină

rn. – raion

RSS Moldovenească – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

s. – sat

S.A. – Societate pe Acţiuni

sec. – secol

sf. – sfârșit

SRL – Societate cu răspundere limitată

str. – strada

ș.a. – și altele

TV – televiziune

UE – Uniunea Europeană

ULIM – Universitatea Liberă Internațională din Moldova

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UMPM – Uniunea Meșterilor Populari din Moldova

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

USM – Universitatea de Stat din Moldova

UTA Găgăuzia – Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia

UTM – Universitatea Tehnică din Moldova

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanţa temei. Repertoriul meșteșugurilor impresionează prin bogăția și varietatea lui. Printre meșteșugurile tradiționale se remarcă țesutul, cusutul, tâmplăria, olăritul, pietrăritul, fântânăritul, confecționarea măștilor și păpușilor, confecționarea instrumentelor muzicale, încondeierea ouălelor etc. În lista impresionantă a meșteșugurilor practicate de-a lungul timpului în spațiul actual al Republicii Moldova se înscriu și celea de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor – pielăria și cojocăria, curelăria, cizmăria, ș.a.

În cultura tradițională românească meșteșugurilor de prelucrare a pielii și blănurilor le revine un loc aparte, acestea oferind posibilități financiare de întreținere a familiei, dezvoltarea unor ateliere speciale și a industriei casnice, comercializarea produselor confecționate, precum și realizarea unor articole artistice ținând cont de tradițiile în domeniu și influențele modernității, ulterior acestea fiind expuse la târguri meșteșugărești, festivaluri, expoziții de artă decorativă. În așa fel, articolele din piei și blănuri ocupă un loc special mai ales în vestimentația românească, fiind identificate în diferite perioade istorice alături de încălțăminte, piese de harnașament, coperte de carte religioasă sau articole de artă decorativă aplicată. Tradițiile în dezvoltarea meșteșugurilor de prelucrare artistică a pielii și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova reprezintă o parte importantă a patrimoniului cultural național. Deși este un compartiment substanțial în domeniul artizanatului, grație activității meșterilor care prelucrează artistic pieile și blănurile, realizând diferite piese valoroase, acest domeniu nu a ajuns în atenția etnologilor, antropologilor și criticilor de artă. Meșteșugul este baza vieții culturale și economice a unei țări, iar buna funcționare a acestuia reprezintă un catalizator pentru dezvoltarea economică a țării, promovarea valorilor culturale și sociale pentru a influența evoluția și transmiterea către viitoarele generații a informațiilor cu referire la tradițiile și obiceiurile populare. Prin intermediul meșteșugurilor are loc exprimarea creațiilor unice, autentice; fiind identificate, totodată, trăsăturile specifice ale poporului.

Actualmente, când Republica Moldova pune accent pe aspectele de valorizare ale patrimoniului cultural, integrarea în Uniunea Europeană și racordarea legislației în domeniul protecției patrimoniului cultural, cercetarea privind unicitatea, originalitatea și promovarea particularităților artizanale ale prelucrării produselor din pieii și blănuri este foarte esențială. Procesul de integrare în spațiul european, științific și cel cultural, permite încadrarea studiilor despre valoarea produselor artizanale din piele și blănuri în circuitul european pentru a demonstra abilitățile meșterilor, produsele relevante din punct de vedere tehnologic și artistic, care ajung să fie parte componentă a patrimoniului țării, grație diversității, autenticității și originalității sale.

Conceptul de meșteșug este definit ca meserie, profesiune, dar și pricepere, îndemânare, abilitate, talent, iar promotorul meșteșugului este artizanul, persoana care practică o anumită meserie. Meșteșugul reprezintă, de fapt, o modalitate de comunicare între trecut, prezent și viitor, grație faptului că meșteșugul este strâns legat de tradiție, care este concepută ca un sistem dinamic, definitoriu pentru societate. Instrumentul de șlefuire a tradiției este meșterul, caracterizat prin pricepere și talent și care dă naștere artizanatului, un meșteșug practicat cu artă, al cărei rezultat poate fi un obiect decorativ, estetic, asociat perfect cu funcționalul. Prelucrarea manuală, timpul de lucru, manopera și executarea la comandă personalizată, sunt printre cele mai importante caracteristici ale produselor artizanal-tradiționale. În aceste condiții, lucrările meșteșugărești se deosebesc prin aspectul calitativ, fiind produse într-un număr limitat.

Preocupările meșteșugărești țin în mare parte de rezultatul final al creației, frumusețea și eleganța produsului finit, iar din punct de vedere economic vorbim de încadrarea în câmpul muncii a meșteșugarilor grație formării atelierelor mici și mijlocii sau activitate în calitate de întreprinzător sau de liber creator. De asemenea, prin intermediul produselor meșteșugărești în societate este promovată identitatea națională, întrucât piesele din piele și blănuri au devenit de-a lungul timpului purtătoare ale motivelor ornamentale specifice spațiului românesc, unor anumite zone etnografice. Unele piese din piele și blănuri au devenit adevărate simboluri identitare, cum ar fi căciula moldovenească care a devenit o imagine simbolică a moldovenilor/românilor în RSS Moldovenească. Arta populară oferă un inventar de obiecte ce redau istoria țării și permit *să susţină legătura conştiinţei de sine cu trecutul, adică să asigure continuitatea, coerenţa imaginii de sine, mai succint spus, identitatea*[1].

În prezent, se acordă o atenție sporită protejării și încurajării *tezaurelor umane vii*, după cum li se spune metaforic artizanilor, și a artelor pe care acești meșteri le practică sau pe care știu cum să le practice[2]. De fapt, meșteșugurile s-au dezvoltat pe baza îndeletnicirilor ce asigurau sursele de trai în trecut: vânătoarea, pescuitul, păstoritul și agricultura. Spre exemplu, pornind de la vânătoare, s-au dezvoltat treptat ocupațiile speciale precum ar fi măcelăria, tăbăcăria sau cojocăria, care generează mai departe apariția de noi meșteșuguri.

În pofida faptului că au fost identificate mai multe meșteșuguri tradiționale, examinate și descrise de istorici și etnologi în alte limite temporale decât cele propuse în demersul științific de față, constatăm că prelucrarea pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova nu a devenit un obiect de studiu separat prin reflectarea detaliată a tehnicilor de prelucrare și descrierea produselor sub aspect etno - istoric și artistic.

În așa fel, actualitatea temei abordate are importanță **teoretică** prin valorificarea științifică a meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova,

dar și valoare **aplicativă**, cu recomandări concrete privind prezentarea unor informații noi despre meșterii populari de pe teritoriul țării și propunerea unor soluții noi de elaborare a produselor autentice cu diverse ornamente naționale. Totodată, identificarea artizanilor și a atelierelor de prelucrare artistică a pielii și blănurilor poate contribui la dezvoltarea durabilă a localităților din mediul rural, inițierea și promovarea afacerilor în acest domeniu și crearea noilor locuri de muncă, instruirea specialiștilor calificați, formarea unor piețe de desfacere a produselor la nivel național și dincolo de hotarele Republicii Moldova, încurajarea participării la expoziții de specialitate, târguri și festivaluri, încadrarea atelierelor rurale în diferite rute turistice, toate acțiunile având ca scop dezvoltarea și promovarea prelucrării artistice a pielii și blănurilor, păstrarea tradițiilor și deschiderea față de tehnologiile inovative în domeniu.

Cercetarea are drept scop examinarea complexă a artizanatului prin stabilirea particularităților distinctive privind evoluția tradițiilor meșteșugărești de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova prin prisma impactului modernității.

Pentru atingerea scopului au fost formulate următoarele **obiective**:

1) Determinarea gradului de studiere a meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova;

2) Identificarea meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor prin analiza tipologiei pieselor de artizanat și examinarea tehnicilor și procedeelor de prelucrare a produselor din piei și blănuri de meșteșugari;

3) Analiza comparată a produselor meșteșugărești realizate în a doua jumătate a sec. XX și primele decenii ale sec. XXI documentate în localitățile din nordul, centrul și sudul țării;

4) Stabilirea și evidențierea caracteristicilor tradiționale şi inovative ale produselor meșteșugărești din piei și blănuri; reliefarea diverselor tipuri de ornamente ca accente decorative;

5) Documentarea artizanilor care au prelucrat artistic pieile și blănurile în localitățile din nordul, sudul și centrul spațiului actual al Republicii Moldova cu examinarea multilaterală a activității acestora;

6) Valorificarea tradițiilor și inovațiilor pentru conservarea și muzeificarea pieselor din piele și blănuri ca parte integrantă a patrimoniului cultural material al țării; elaborarea, în baza studiilor de caz, a unor propuneri concrete privind revigorarea artizanatului în acest domeniu și reconstituirea articolelor de patrimoniu din piei și blănuri;

7) Evidențierea rolului social, identitar și simbolic al produselor din piei și blănuri în cadrul comunităților locale, prin analiza funcțiilor acestora în costumul tradițional și în viața cotidiană;

8) Corelarea tradițiilor și inovațiilor în domeniul meșteșugului de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor și integrarea produselor artizanale în patrimoniul cultural.

Analiza situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Examinarea surselor bibliografice la tema disertației a pus în evidență prezența unor studii substanțiale despre meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în alte limite temporale și geografice, preponderent cele care se referă la perioada medievală în spațiul românesc. În contextul situației actuale, constatăm că prelucrarea pieilor și blănurilor este un subiect de discuție actual și important pentru cercetătorii din domeniul etnologiei, istoriei, artei, tehnologiei. Cronologic, publicațiile disponibile la această etapă de cercetare au fost examinate în funcție în următoarele perioade: 1) publicații ce descriu situația în domeniul meșteșugurilor din RSS Moldovenească; 2) publicații ce se referă la dezvoltarea artizanatului după 1991.

Examinarea literaturii de specialitate cu referire la meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în spațiul actual al Republicii Moldova permite să concluzionăm că până în prezent acest subiect nu a fost studiat complex și transdisciplinar. Unele lucrări cu privire la descrierea produselor și a meșteșugurilor ce țin de cojocărit, au fost elaborate de istoricii și etnologii V. Teslenco[3], S.S. Kuroglo și Maria Mapunevici[4], V. Chiper și I. Popov[5], iar în România remarcăm publicațiile cercetătorilor T. Pamfile și M. Lupescu[6], I. Vlăduţiu[7], V. Butură[8], M. Cioară[9], O. Horsia[10], D. Ichim[11], C. Irimei[12], T. Bănăţeanu și Georgeta Stoica[13], Florea Bobu Florescu[14], R.O. Maier[15], Nicoleta Vornicu[16], ș.a., care și-au concentrat atenția pe oglindirea dezvoltării artizanatului în diferite zone etnografice.

Articolele din piele și blană, lucrate de artizanii din teritoriul actual al Republicii Moldova, sunt asociate de cele mai dese ori costumului popular, activitatea meșterilor fiind reflectată în studiile elaborate în diferite etape istorice de P. Sîrcu[17], Ada Zevin[18], M. Dimitriu[19], Larisa Turea[20], V. Dunaeva[21], Natalia Hadârcă[22], Varvara Buzilă[23], iar în România asupra acestui aspect important s-au aplecat Gh. Oprescu[24], M. Focșa[25], I. Vlăduțiu[26], Emilia Pavel[27], T. Bănățeanu[28].

Descrierea meșteșugurilor de prelucrare a articolelor din piei și blănuri are o deosebită importanță pentru a evidenția tehnicile de lucru, iar identificarea, descrierea, sistematizarea, valorificarea artizanală au fost la baza valorilor socio-culturale familiale, ocupațiile menționate servind, în primul rând, ca surse financiare pentru întreținerea familiilor și, ulterior, ca articole de înfrumusețare, asupra cărui fapt au menționat în lucrările sale V. Teslenco[29], A. Rusu[30], S. Cherdivarenco[31], N. Moraru[32], N. Gheorghiţă[33], E. Pântea[34], O. Bulat[35], I. Axenti[36], Silvia Şărănuţă[37], Varvara Buzilă[38].

Pe de altă parte, în unele studii a fost reliefată simbolistica ornamentelor specifice zonei care defineau anumite mesaje despre purtător. Simbolistica ornamentelor este un domeniu de

cercetare interdisciplinară, la care participă etnologi, antropologi, folcloriști, geografi, sociologi, istorici, muzeografi. Fiind prezentate drept niște inițiale, semnele abstracte, geometrice, ornamentele, de fapt, sunt un mod de comunicare, un cod simbolic dintre emițător și receptor, și în această ordine de idei, un suport teoretic substanțial ne-a fost oferit de studiile lui L. Blaga[39], M. Eliade[40], N. Iorga[41]. Ulterior tema a fost desfășurată amplu de N. Dunăre[42], P. Petrescu[43], T. Bănăţeanu[44], Georgeta Stoica[45], ș.a., care abordează anumite aspecte ale evoluţiei şi semnificaţiei motivelor decorative. Autorii vizați relevă pe larg simbolismul motivelor decorative, particularităţile decorative ale țesăturilor, dar şi gradul de utilitate al acestora în cadrul ciclurilor vitale.

Un suport teoretic consistent pentru formarea opiniei cercetătorului privind ornamentica tradiţională regăsim în lucrările autorilor, care au examinat spațiul actual al Republicii Moldova: V. Marchevici[46], M. Livşiţ[47], V. Zelenciuc și Maria Bâtcă[48], Silvia Şaranuţa[49], Ludmila Moisei[50] ș.a. În prezent, este bine să subliniem că produsele realizate din piei și blănuri ornamentate, pe lângă funcţia evident utilitară, reprezintă o formă de identificare a zonei de proveniență, asigurând o transmitere a informației despre locul, comunitatea, obiceiurile și tradițiile acelor locuitori, promovând valorile etnoculturale și meșteșugărești. Aceste importante domenii ale creațiilor conturează adevăratele valori ale tradițiilor și obiceiurilor naționale.

În așa fel, cercetând literatura de specialitate disponibilă la această etapă de studiu, constatăm că deși cercetătorii au examinat problema dezvoltării meșteșugurilor în spațiul românesc, ei s-au concentrat preponderent pe perioada medievală sau modernă. Astfel, evoluția artizanatului în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova a rămas în conul de umbră, fapt ce ne oferă oportunități considerabile pentru a examina în complex acest domeniu, punctând principalele probleme ce se referă la determinarea materiei prime, a atelierelor unde se lucrau piesele, identificarea meșterilor care au profesat prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor, stabilirea locului și rolului artizanatului în patrimoniul cultural al țării, precum și alte aspecte, examinarea cărora conferă un pronunțat caracter transdisciplinar studiului inițiat de noi și care va acoperi un hiatus în istoriografia națională.

Metodologia cercetării ştiinţifice. În realizarea obiectivelor propuse ne-am condus de concepţiile ştiinţifice prin care cunoaşterea trecutului şi a prezentului sunt o condiţie esenţială în percepţia caracteristicilor distinctive ale unei epoci. Un rol important în elaborarea metodologică au studiul bibliografic realizat asupra documentării meșterilor care au confecționat produse din piei și blănuri. Lucrarea se fundamentează pe cercetarea unor perioade istorice și reprezentative a spațiului cultural românesc, analiza și caracterizarea produselor specifice perioadei studiului.

În acest context, în teză au fost utilizate următoarele metode de cercetare: observația participativă, înregistrarea interviului, metoda interpretativă, deductivă, calitativă, istorico-comparativă și structural-funcțională, informativă, reprezentativă și evidențiativă. Metodele menţionate permit evidențierea aspectelor etno-culturale specifice regiunii de proveniență a produselor de piele și blană. Cercetările noastre de teren au vizat localitățile din raioanele de nord (orașul Soroca, satul Cosăuți, Văleni, orașele Bălți, Edineț); centru (Chișinău, Călărași) și sud (satele Colibabovca, Basarabeasca, Tomai din raioanele Leova, Ceadîr-Lunga, Cimișlia, Taraclia și Comrat, s. Slobozia Mare din raionul Cahul), care sunt specializate mai mult în creșterea oilor și producerea articolelor din piei și blănuri.

Respondenții cu care am discutat mai multe aspecte ce se referă la studiul nostru, sunt artizani care au practicat sau practică meșteșugul prelucrării pieilor și blănurilor, devenind mesagerii care exprimă viziunea colectivităților umane. Pentru argumentarea concluziilor au fost aplicate analiza şi sinteza, analogia, inducţia şi deducţia. La baza lucrării de față stau și principiile teoretico-metodologice, cum ar fi principiul ştiinţific al obiectivităţii, evoluționismului social și cultural, raţionalismului, istorismului și umanismului, determinismului istoric, funcţionalismului, structuralismului ș.a., ce se regăsesc în conceptele mai multor școli etnografice, reprezentanții cărora au abordat subiecte teoretice legate de evoluția societății. Conform premisei epistemologice principale a metodologiei de cercetare, s-a urmărit ca obiectivele, etapele și tipurile de investigație să includă, pe de o parte, identificarea elementelor esențiale, specifice ale meșteșugului tradițional și, pe de altă parte, identificarea problemelor principale pe care le întâmpină în practică artizanii din Republica Moldova. Considerăm că meșteșugurile de pielărit și blănărit, care reprezintă adevărate valori de promovare a tradițiilor, necesită identificare și recunoaștere pentru a dezvolta autenticitatea și originalitatea produselor.

Noutatea și originalitatea științifică a studiului constau în examinarea complexă, la scară națională, a conceptului de dezvoltare a meșteșugurilor artistice de prelucrare a pielii și blănurilor în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și în Republica Moldova, în perspectivă comparativă; abordarea multidisciplinară (istorică, etnologică, tehnologică, socială și culturală) a domeniului; formarea unui tablou de ansamblu privind activitatea artizanilor și contribuția în păstrarea și valorificarea metodelor tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor, realizarea articolelor de valoare estetică și funcțională. Totodată, prin intermediul studiului de față au fost precizate terminologia de specialitate, identificate articolele meșteșugărești realizate din piei și blănuri în diverse perioade istorice, repertoriate produsele tradiționale. Prin identificarea unui set valoros de tehnici și procedee tradiționale de confecționare se contribuie la redescoperirea și revalorizarea patrimoniului etnocultural legat de prelucrarea pieilor și blănurilor, se deschide o

direcție nouă de cercetare teoretică și aplicativă, orientată spre conservarea și promovarea patrimoniului cultural material în domeniul prelucrării artistice a pieilor și blănurilor.

Ipoteza cercetării presupune că meșteșugurile de prelucrare artistică a pielii și blănurilor din RSS Moldovenească și Republica Moldova s-au dezvoltat într-un echilibru între tradiție și modernitate, păstrând elementele identitare și tehnicile artizanale moștenite, adaptându-se în timp prin influențe politice, economice și culturale, fără a-și pierde originalitatea și autenticitatea.

Originalitatea studiului constă în examinarea multidisciplinară a activității artizanilor în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor; în obținerea vizibilității pe piață atât a meșteșugarilor, cât și a produselor și serviciilor furnizate de aceștia; promovarea serviciilor și produselor realizate, apelându-se la tehnologii simple și având o componentă de prelucrare manuală semnificativă, în special utilizându-se tehnologii tradiționale. Prin intermediul tezei de doctorat au fost determinate aspecte teoretice și metodologice principale cu privire la dezvoltarea artizanatului; au fost documentați meșterii populari în spațiul actual al Republicii Moldova, care se ocupă de confecționarea diverselor obiecte din piele și blănuri, fapt ce va contribui la ulterioarele investigaţii ştiinţifice în domeniul artei prelucrării pieilor și blănurilor în Republica Moldova. În acest sens, sunt abordate valorile artistice de prelucrare a pieilor și blănurilor ca tehnici decorative și reprezentative de valorificare culturală.

Rezultatele cercetării contribuie la soluționarea deficitului de fundamentare științifică privind conservarea și promovarea meșteșugurilor tradiționale de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor, prin delimitarea unui cadru metodologic interdisciplinar și identificarea tehnicilor, procedeelor și actorilor implicați în acest domeniu. Totodată, contribuie la formularea unor direcții aplicative de valorificare a patrimoniului cultural, prin integrarea în demersuri de educație culturală, politici de conservare și inițiative de dezvoltare sustenabilă.

Valoarea aplicativă a lucrării. Informațiile concentrate în paginile tezei pot fi folosite la elaborarea unui atlas etno-cultural al meșterilor populari care prelucrează pielea și blana pe teritoriul Republicii Moldova; organizarea diverselor work-shopuri pentru valorificarea potenţialului cultural al meșterilor în scopul perpetuării artei populare în spiritul valorilor tradiţionale. Informațiile acumulate pot servi ca bază pentru diferite emisiuni televizate şi radiofonice. Materialele din teren circumspecte tezei constituie modele ale creaţiilor populare integrate în circuitul ştiinţific şi în proiectarea unor studii practice de viitor.

Limitele cronologice ale cercetării se axează pe perioada 1945–2024, fiind determinate două etape istorice care au ajuns în atenția noastră pentru a putea fi realizat și un studiu comparativ: pentru anii 1945–1991 vorbim de activitatea atelierelor și meșterilor în RSS Moldovenească, iar după 1991 – ne-am axat pe activitatea în mai mult de trei decenii a artizanilor din Republica

Moldova. Totodată, pentru a aprofunda subiectul, au fost cercetate meșteșugurile artistice din perioada interbelică în vederea demonstrării continuității și păstrării tradițiilor.

Din punct de vedere geografic, ne-am concentrat cercetările pe teritoriul actual al Republicii Moldova, fiind luate în dezbatere produsele de artizanat și activitatea meșterilor din localitățile din nordul, centrul și sudul Republicii Moldova.

Obiectul cercetărilor îl constituie diferite piese vestimentare, de harnașament, de funcționalitate casnică, lucrate din piele și blănuri de artizanii locali.

Aprobarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele cercetărilor efectuate au fost prezentate în cadrul a 18 conferinţe ştiinţifice naţionale şi internaţionale, desfășurate în Republica Moldova, România și Ucraina.

Publicaţii la tema tezei. Rezultatele cercetării şi-au găsit reflectare în 31 de articole ştiinţifice publicate în literatura ştiinţifică de specialitate din Republica Moldova, România şi Ucraina, dintre care 1 articol în baza de date SCOPUS, categoria A (*Revista de etnologie şi culturologie*), 4 articole în reviste naționale de tip B; 3 articole în reviste științifice din străinătate, 7 articole în culegeri de articole naționale și internaționale, 3 materiale ale conferințelor științifice, 11 teze ale comunicărilor susținute la conferințe științifice naționale, internaționale, cu participare internațională și 2 lucrări științifico-didactice educaționale în domeniul *Confecţiilor din piele*.

Implementarea rezultatelor cercetărilor: Rezultatele cercetării au fost implementate în cadrul orelor teoretice și practice la disciplina *Educația tehnologică*, clasa a VIII-a, conform curriculumului din cadrul Instituției Publice Liceul Teoretic *Ion Creangă* din Chișinău și la disciplina *Dezvoltarea Personală*, anul I, II și III din cadrul Colegiului Universității Libere Internaționale din Moldova, unde s-au discutat și aplicat tehnici de prelucrare a articolelor tradiționale din piei și blană.

Sumarul compartimentelor tezei. Introducerea include componentele de bază ale unei teze de doctorat: actualitatea și gradul de investigare a tezei, scopul şi obiectivele cercetării, suportul metodologic şi teoretico-ştiinţific al tezei, noutatea ştiinţifică şi valoarea aplicativă a cercetărilor, semnificaţia şi valoarea aplicativă a rezultatelor cercetării. Lucrarea constă din 3 capitole, dintre care primul se referă la investigarea gradului de cercetare a temei și problemele metodologice. Fiecare capitol finalizează cu concluzii speciale, pe problematica abordată.

Capitolul 1. *Evoluția* meșteșugurilor *tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova: repere istoriografice și surse de cercetare* este axat pe compartimentele teoretice ale cercetării. În acest capitol structurat sunt examinate aspectele istoriografice și sursele documentare privind meșteșugurile tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova. Publicațiile au fost clasificate în funcție

în următoarele perioade: publicații ce descriu situația în domeniul meșteșugurilor din RSS Moldovenească; publicații ce se referă la dezvoltarea artizanatului după 1991. Un loc aparte a fost rezervat surselor istorice, presei periodice, cercetărilor de teren și interviurilor cu respondenții. Ne-am concentrat atenția asupra istoricului dezvoltării meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în teritoriul actual al Republicii Moldova până la perioada de cercetare, abordată în teza de față.

Capitolul 2. Meșteșugurile de prelucrare artistică a pielii și blănurilor și activitatea artizanilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova include șapte paragrafe. În paginile capitolului sunt examinate asemenea subiecte precum repertoriul și tipologia pieselor de artizanat din piele și blănuri; materia primă necesară pentru activitatea meșteșugarilor; tehnicile și tehnologiile de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor; diversitatea și semnificația ornamentelor articolelor din piele și blănuri. Prin prisma evoluției meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor pe teritoriul Republicii Moldova, sunt examinate produsele specifice tipurilor de materiale din zona de proveniență, instrumentele de lucru și importanța articolelor din piele și blănuri în componența portului popular. De asemenea, sunt supuse analizei și descrise tehnicile și tehnologiile de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor meșteșugărești. Sunt prezentate unele tipuri de produse ca piese ale artei populare din spațiul românesc, parte componentă a identității culturale. Este analizată activitatea de creație sub aspect etno-artistic a meșterilor documentați în localitățile din nordul, centrul și sudul spațiului actual al Republicii Moldova. În paginile acestui capitol sunt evidențiate principalele particularităţi de prelucrare a pieilor și blănurilor în diferite localități; determinat locul sectorului de stat *vs* cel artistic în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor și confecționarea produselor; examinată activitatea meșteșugarilor din aceste regiuni ale țării, accentul fiind plasat pe tipurile de produse confecționate de aceștia, de materia primă cu care lucrează și tehnicile și modurile de obținere a produselor vestimentare finale. În baza interviurilor cu meșteșugarii, sunt analizate și descrise tipurile de produse specifice unor anumite regiuni, puse în evidență contribuțiile artiștilor plastici și ale meșterilor de artă decorativă în dezvoltarea prelucrării pielii și blănurilor.

Capitolul 3. ***Tradiții și modernitate în dezvoltarea meșteșugurilor din piele și blănuri*** reflectă câteva studii de caz privind cele mai comune piese din piele și blană, lucrate de artizani pe parcursul perioadei investigate. În paginile acestui capitol am concentrat informații utile, sub aspect interdisciplinar, privind confecționarea cojocului și a bundiței – piesă vestimentară tradițională femeiască, care îmbină în sine ornamentația bogată, materiile prime diferite, precum ar fi piele, blană, diverse aplicații de metal sau piele. O altă piesă importantă, în care se manifestă plenar măiestria artizanilor, este chimirul, reprezentând cingătorile pentru bărbați, lucrate cu

delicatețe din piele de artizanii locali. La fel, au fost descrise opincile – în calitatea lor de încălțăminte de lucru, dar care sunt amplu integrate actualmente în portul diferitor ansambluri etno-culturale. De asemenea, atenția noastră s-a îndreptat către căciula tradițională și specificul portului acesteia, mai ales în calitate de marker identitar, simbolismul profund al căciulii regăsindu-se și în frigurile Siberiei, acolo unde fusese deportați sute de gospodari basarabeni.

Pornind de la ideea că Republica Moldova își racordează la standardele europene politicile în domeniul promovării culturii, a autenticității și originalității creației meșteșugărești, considerăm oportun de a prezenta câteva mostre și modalități de reconstituire și valorificare a pieselor de patrimoniu lucrate din piele și blănuri. Asemenea articole necesită repertoriere, restaurare, conservare, muzeificare, devenind parte a patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Vorbim în acest context de vechile bundițe, cingători, centuri din piele, chimire etc., prototipurile istorice ale cărora sunt utilizate de artizanii contemporani pentru a le reproduce și a le integra în portul contemporan. Luând în considerare faptul că pielea și blana sunt materiale perisabile, sunt necesare măsuri speciale de conservare a pieselor de patrimoniu, inclusiv cele arheologice. Totodată, este analizat caracterul inovativ și tradițional al articolelor din piele și blană, tipurile de produse confecționate în diverse perioade de timp, motivele ornamentale uzuale, reieșind din impactul acestor produse asupra valorilor tradiționale.

Concluziile generale ale cercetării şi recomandările includ principalele rezultate obţinute în baza investigaţiilor de teren, fundamentate prin coroborarea studiului literaturii de specialitate, a surselor istorice, etnologice, culturologice utilizate la realizarea tezei de față, care obține astfel un pronunțat caracter multidisciplinar.

Bibliografia include 349 de titluri în limbile română, rusă, engleză, dosare de arhivă și surse electronice consultate.

Anexele, șapte la număr, relevă o listă a informatorilor cu care s-a lucrat în vederea documentării meșterilor și identificării produselor artizanale; un repertoriu de cca 200 de piese lucrate din piele sau blană; documente de arhivă ce reflectă activitatea sectorului de stat etc. De asemenea, utilizând experiența proprie în domeniul prelucrării pieilor, a fost prezentat un model de autor pentru elaborarea tiparului bundiței pentru femei și a bundiței pentru bărbați, pentru a sublinia valoarea aplicativă a demersului investigațional de față. Dat fiind faptul că în lucrare sunt utilizați termeni specifici din domeniul prelucrării pielii și blănurilor, am considerat rațională perfectarea unui glosar care ar facilita lectura și înțelegerea conținutului tezei.

Cuvinte-cheie: etnologie, tradiții, cercetare de teren, modernitate, patrimoniu cultural, obiceiuri, meșteșug, meșteri, produse din piei și blană, valorificare culturală, artizanat, integrare în spațiul european cultural, ateliere, meserie.

1. EVOLUȚIA MEȘTEȘUGURILOR TRADIȚIONALE DE PRELUCRARE A PIEILOR ȘI BLĂNURILOR ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA: REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI SURSE DE CERCETARE

În ultimii ani, observăm creșterea interesului pentru dezvoltarea artizanatului și pentru istoria meseriilor artistice profesate de meșterii din Republica Moldova, care își racordează legislația în domeniul salvgardării patrimoniului cultural la cea europeană. Deși istoricul meșteșugurilor a fost reflectat în studiile mai multor istorici, constatăm că sub aspect etno-artistic evoluția tradițiilor prelucrării pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova nu a beneficiat de un studiu complex, ceea ce face îndreptățită intenția noastră de a examina detaliat dezvoltarea acestui artizanat în perioada sovietică cu toate consecințele nefaste asupra domeniului urmare a implicării politicului și ideologiei. Pentru a putea stabili influența modernismului asupra tradițiilor în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor, am optat pentru examinarea acestui artizanat în Republica Moldova după 1991, fiind evidentă renașterea interesului față de articolele tradiționale din piele și blană. În capitolul de față ne-am propus să examinăm lapidar dezvoltarea meșteșugului menționat până în a doua jumătate a sec. al XX-lea, limita de jos a cercetării noastre, și să realizăm o analiză detaliată a publicațiilor disponibile la această etapă de cercetare, precum și a surselor de cercetare care ne-au fost utile la elaborarea tezei de doctorat.

1.1. Dezvoltarea meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor până la mijlocul secolului al XX-lea

Apariția istorică a produselor din piei și blănuri este legată de cele mai timpurii etape ale dezvoltării civilizației. Oamenii și-au confecționat din pieile animalelor vânate și tăbăcite, prin procedee rudimentare, mai multe piese vestimentare pentru acoperirea corpului, draperii și așternut ce protejau contra frigului; și-au făcut cingători, încălțăminte și articole de harnașament. Inițial pieile animalelor erau folosite în stare crudă, mai târziu au fost descoperite metodele de conservare și prelucrare a pieilor (argăsire / tăbăcire). Ulterior oamenii aveau nevoie de diferite obiecte confecționate din piele naturală și, ca urmare, de diferite piei cu variate proprietăți fizico-mecanice necesare pentru confecționarea acestor obiecte. Circumstanțele au condiționat dezvoltarea meșteșugăritului inițial practicat în condiții casnice. Evoluția tehnologiilor a condus la prelucrarea și pe cale industrială a pieilor/blănurilor pentru confecționarea obiectelor din piele (încălțăminte, îmbrăcăminte, căciuli și alte articole din piele cu diverse destinații).

Până în prezent s-au păstrat și se confecționează produse din piei și blănuri într-o gamă variată de sortimente și modele cu destinație diferită cu trăsături distinctive istorico-etnografice și artistice. O mare parte a produselor artizanale din piele și blănuri reprezintă piese ale costumului tradițional, care servesc scopurilor practice sau funcționale, sociale și simbolice, prin care comunitatea se identifică în comunicarea interpersonală și interetnică. Popoarele au investit și investesc în costumele populare tot ce au ca valoare etnică și estetică, având o componentă de prelucrare manuală semnificativă, în special, utilizându-se tehnologii tradiționale.

Meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor constituie un domeniu esențial al activității casnice. Deși materialele prezentate în teză se referă cronologic la cea de-a doua jumătate a sec. XX-lea și începutul sec. XXI-lea, considerăm necesar să punem în evidență câteva aspecte privind evoluția meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor anterior limitei cronologice de jos, necesare pentru perceperea informației prezentate ulterior.

Mărturie a practicării acestor îndeletniciri în spațiul românesc stau numeroase unelte de lucru, care permiteau prelucrarea pieilor, precum și prezența acelor și ațelor, utilizate în confecționarea îmbrăcămintei (cuţite din fier, spatule din os, străpungătoare din os sau din fier). Din punct de vedere istoric, în așezările de la Hansca-Căprăria, Branişte-Moţca, Costeşti-Stânca Bălţii au fost identificate o serie de unelte de lucru, precum și fragmente de piele utilizate la confecționarea pieselor vestimentare și încălțăminte, pieselor de harnașament. În opinia arheologului și istoricului Gheorghe Postică, prelucrarea pieilor în evul mediu a fost o ocupaţie casnică, practicată în toate gospodăriile, pentru a satisface cerinţele în materie de îmbrăcăminte, încălțăminte, alte necesităţi cotidiene[51].

Despre prezența articolelor din piele sau blănuri a relatat arheologul Svetlana Reabțeva, care a făcut o analiză aprofundată a articolelor de îmbrăcăminte și accesorii realizate din piele și blană, evidențiind atât valoarea practică, cât și simbolică a acestora în societatea medievală românească[52]. Pielea, după cum afirma autorul, era folosită pentru confecționarea încălțămintei, centurilor, mănușilor, tolbelor și, uneori, a unor piese de îmbrăcăminte, precum jachetele și hainele groase. Blănurile (de oaie, lup, vulpe, samur, jder) aveau un rol atât funcțional (protecție termică), cât și de statut social. Blănurile fine, adesea importate sau obținute prin tribut, indicau apartenența la elitele sociale.

Descoperirile arheologice au demonstrat existența unor ateliere specializate în prelucrarea pieilor, mai ales în zone urbane medievale precum Suceava, Iași sau Târgoviște. Urme ale uneltelor de tăbăcărie și rămășițe de piei sugerează o activitate meșteșugărească susținută. Istoricul Svetlana Reabțeva subliniază că în centrele urbane medievale din Moldova și Țara Românească existau

ateliere specializate de tăbăcărie și blănarit, iar urmele uneltelor și resturile de piei atestă o practică complexă și organizată[53].

Articolele din piele și blană reflectă influențe bizantine, otomane, ungurești și poloneze, atât în tehnica de confecționare, cât și în stilul vestimentar. Obiecte de lux din piele și blană (cu broderii sau ornamente metalice) sunt puse în legătură cu schimburile comerciale transfrontaliere și cu importurile.

Inventarele funerare oferă date despre utilizarea pieilor și blănurilor în veșmintele de înmormântare: galoși din piele, centuri, căciuli căptușite cu blană. Unele morminte princiare sau boierești conțin resturi de haine din materiale prețioase, inclusiv blănuri exotice.

Pielea și blana erau adesea asociate cu puterea, protecția și prestigiul. În unele cazuri, blănurile erau purtate ca simbol al apartenenței la o anumită clasă socială sau funcție administrativă. De exemplu, blănurile de jder erau rezervate domnitorilor și marilor boieri. Potrivit autoarei, importurile de blănuri fine (lup, vulpe, samur) reflectau statutul purtătorului și erau utilizate în scopuri funerare, vestimentare și de prestigiu[54].

Continuând subiectul utilizării pielii sau blănurilor mai ales la harnașamente sau articole de vestimentație, podoabă, apreciem catalogul elaborat de arheologul Ana Niculiță[55]. Deși accentul în Catalog este plasat pe metale prețioase și accesorii metalice (fibule, aplicații, nasturi) – inclusiv piese vestimentare – există mențiuni și în legătură cu asamblarea elementelor decorative pe piese textile sau de îmbrăcăminte. Astfel, Catalogul include exemplare precum fibule decorative din argint aurit aplicate pe pelerine căptușite cu blană, utilizate ca accesorii funcționale și ornamentale[56], piese din categoria harnașamentelor calului (falere, discuri decorative), care întăresc curele de piele și monturi din blană[57].

Examinarea materialelor privind siturile din epoca fierului și epoca medievală timpurie confirmă că oamenii au vânat specii precum vulpi, iepuri, cerbi și bursuci. Pielea acestora era prelucrată și folosită pentru haine și accesorii. Astfel, au fost identificate urme arheologice din situri și așezări (ex.: Poiana, Gura Bîcului) ce includ fragmente de încălțăminte (stopi, opinci) și piese textile atașate la blănuri naturale. Arheologii au recuperat vestigii de ateliere pentru piele și harnașament, cu rămășițe de unelte de pielărit și vase de tăbăcire manuală. Procesul combina metode simple (cenușă, argilă) cu proceduri tehnologice rudimentare, însă eficiente[58].

Opincile dacice datate în jurul anului 2500 î.Hr. au fost descoperite în situri din Moldova, confirmând utilizarea pielii încă din neolitic. De altfel, răspândirea opincii este susținută și iconografic, dat fiind faptul că pe Columna lui Traian sunt prezentați daci purtând opinci. La fel, pe piese de ceramică și sculpturi din siturile medievale se deslușesc reprezentări stilizate ale căciulilor și mantalelor din blană, indicând rolul lor în costum și statut, întrucât pielea proteja

împotriva frigului, iar opincile asigurau protecție termică funcțională. Blănurile (ovine, vulpine, cervide) aveau și valoare simbolică, ele confirmau date despre statutul social, legăturile cu tradiții vestimentare, ca element de identitate culturală. Montajele pe suport de blană (cămăși, pelerine, căciuli) sunt atestate arheologic prin reprezentări și fragmente recuperate.

Din punct de vedere arheologic, atestăm tradiția permanentă a pielăritului și tăbăcăritului în spațiul Moldovei din preistorie până în epoca antică; metode primitive documentate și continuate în diferite epoci istorice; precum și identificăm opincile și alte componente, susținute de descoperiri arheologice din situri importante în calitate de artefacte tangibile.

În perioada secolelor X–XIV, comunitățile din zonele daco-bizantice (Balcani–Dunăre) practicau vânătoarea de vulpi, iepuri, cerbi, bursuci – pieile acestora au fost prelucrate pentru producerea obiectelor utilitare și vestimentare. În secolele XV–XVII, satele din Moldova încă se bazau, pe lângă agricultură și crescătorie, pe pieile caprine (în nord/centru), folosite pentru confecții: cușme, brumării (haine călduroase), și blană fină (sud) pentru podoabe vestimentare.

Descoperirea unei cizmării medievale în satul Poina și a opincilor datând din 2 500 î.Hr. ~~(daci)~~ confirmă tradiția locală de prelucrare a pieilor pentru încălțăminte. Pe unele obiecte ceramice sau statuete, pot fi recunoscute reprezentări de cojoace, pieptare și căciuli din blană de oaie, oferind elemente iconografice despre modul în care era folosită blana în îmbrăcăminte. Pielăritul era integrat în economia rurală: pieile erau curățate, tăiate, cusute manual, iar blănurile orientate spre confort termic — cum era uzul cușmelor și brumăriilor, atestate în documentele fiscale din epoca modernă timpurie (XVIII–XIX)[59].

Despre prezența meșteșugurilor de prelucrare a pielii și blănurilor, din perspectivă arheologică, relatase și istoricul Ion Hîncu[60]. Bazându-se pe materialele recuperate în situri precum Poiana, Gura Bîcului, Ruseni, autorul oferă dovezi clare ale utilizării pielii încă din epocile preistorice până în Evul Mediu timpuriu. În opinia arheologului, materialele arheologice din secolele al X-lea – al XIV-lea demonstrează că *populația locală se îndeletnicea cu vânătoarea – erau vânate următoarele animale: vulpi, iepuri, cerbi, bursuci, iar pieile acestora erau folosite*[61]. Aceste resturi osoase și pieloase atestă o utilizare intensivă a resurselor animale în scopuri practice. În satul Poiana în urma descoperirilor arheologice a fost identificată o cizmărie din Evul Mediu. Opincile neolitice și medievale sunt dovezi palpabile ale producției folosind piele, reflectând cronologia lungă și tehnicile tradiționale de confecționare. Fragmentele de ceramică, sculptură și alte artefacte indică tipologia articolelor realizate din piele și blană, consolidând conexiunea între obiectele găsite și utilizarea lor vestimentară. Cercetările arheologului Ion Hîncu pun în evidențiază o tradiție neîntreruptă a pielăritului și utilizării blănurilor – de la neolitic până în perioada medievală. Descoperirile etnografice sunt completate de aspectele tehnologice: metode

de tăbăcire, croitorie, încălțăminte, accesorii căptușite și piese de vestimentație realizate din materiale organice. În așa fel, Ion Hîncu aduce dovezi materiale și tehnice convingătoare privind utilizarea pielii din piei de vulpe, bursuc, cerb pentru confecționarea de încălțăminte, vestimentație și accesorii; originea neolitică a opincii și meșteșuguri anexe (fiind identificat un atelier de cizmărie medievală); precum și reprezentările stilizate ale cojoacelor și căciulilor pe artefacte arheologice, consolidând ipoteza unei tradiții vestimentare bine stabilite în spațiul carpato-nistrean[62].

Examinarea mai multor surse muzeistice, precum și cercetările de teren ne-au permis să constatăm că pielea fiind un material organic, își păstrează proprietățile sale în cazul formării unor condiții respective de păstrare și conservare. Din aceste considerente, umiditatea înaltă, poluarea și alți factori pot contribui la degradarea în timp a pieselor lucrate din piele sau blănuri, ceea ce face dificilă păstrarea acestora, dar și identificarea și punerea în valoare a pielii arheologice, adică descoperite în siturile arheologice. Fără a ne concentra asupra cauzelor degradării și deteriorării pielii din punct de vedere biologic, fizic, chimic, asupra cărui subiect s-au aplecat specialiștii în domeniu[63], vom menționa fragilitatea pieselor lucrate din piele și blană care necesită un tratament special la etapa descoperirii în siturile arheologice. În opinia noastră, este foarte importantă conservarea, restaurarea, muzeificarea și patrimonializarea acestor piese pentru a stopa procesul de degradare ulterioară, în acest caz vorbim despre articolele din piele arheologică, coperțile de carte veche lucrate din piele, dar și variate piese din piele și blănuri ajunse în colecțiile muzeale. În general, față de articolele lucrate din materii organice, dintre care un loc aparte revine celor din piele și blană, este necesar un tratament special întru evitarea proceselor de degradare din cauze naturale, dar și din cauza factorului antropic[64]. Procedeele de conservare, restaurare și muzeificare a pieselor de patrimoniu realizate din piele și blănuri sunt foarte complexe, grație naturii acestor articole, metodelor de prelucrare, gradului de deteriorare, dar și a profesionalismului specialiștilor în domeniu, care, din păcate, nu sunt tocmai mulți în Republica Moldova și în această ordine de idei experiența cercetătorilor în domeniu din România este foarte binevenită[65].

Un loc aparte în cercetarea noastră a revenit pieselor din piele, identificate în timpul procesului de canonizare, la 3 septembrie 2016, a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și procesiunii de deshumare a osemintelor mitropolitului din cripta Bisericii voievodale cu hramul Adormirea Maicii Domnului, din incinta Mănăstirii Căpriana[66]. Au participat experți în conservare, investigații biologice și chimice din cadrul Centrului Mitropolitan de Cercetări TABOR (Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Iași), experți restauratori textile de la Centrul de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național *Moldova* (Iași, România). Inventarul arheologic al criptei era compus, deopotrivă cu alte piese, de

fragmente din piele de la încălțăminte, material arheologic (textile, piele, lemn, metal) fiind în stare de degradare avansată cauzată de umiditatea ridicată din mediul de înhumare, după cum menționează specialiștii în domeniu[67]. Cercetările experților vin să afirme că *Fragmentele de piele arheologică (încălțăminte) se prezentau în stare fragmentară, cu depuneri de pământ și resturi de descompunere (depuneri albe). Pielea prezenta pierderi importante de material dermic, precum și numeroase deformări cauzate de condițiile de zacere* (după cum rezultă din rezultatele comisiei de restaurare nr. 6456 din 11.10.2016)[68]. Lucrările de cercetare, conservare și restaurare au fost realizate la Centrul de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural din cadrul Complexului Muzeal Național *Moldova* Iași. Arheologul Gh. Postică relatează că la *25-27 august 2016 la Mănăstirea Căpriana au fost efectuate lucrări de cercetare arheologică la cavoul Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni*, fiind identificate fragmente de cizme din piele[69]. Nemijlocit implicată în procesul de restaurare-conservare, expertul Nicoleta Vornicu a realizat un amplu studiu privind piesele inclusiv din piele identificate în procesul deshumării Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, examinând pielea ca material organic perisabil, care a necesitat un tratament biologic de conservare *in situ*, după îndepărtarea pământului. Artefactele din piele au fost formate *din talpă cizmă, fragmente piele – căpută, fragmente piele – gleznă, fragmente piele,* domnia sa descriind foarte minuțios artefactele din piele[70]. Cert este că pe baza unor detalii se poate reconstitui un tablou de ansamblu, astfel prof. Nicoleta Vornicu menționează că *Fragmentele mari, rămase întregi, indică faptul că cizmele au fost de format lung*[71].

De menționat că urmare a restaurării și conservării pieselor descoperite în cripta Mitropolitului, la mănăstirea Căpriana a fost deschis primul muzeu din Republica Moldova cu artefacte ecleziastice arheologice, obiectele expuse aparținând Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni[72].

Cercetările multidisciplinare pun în evidență mai multe piese din piele arheologică descoperite anterior secolului al XX-lea, precum și scot din conul din umbră o serie de articole din piele și blănuri ce se referă la costumul tradițional, fapt ce ar putea constitui un domeniu separat al studiilor etno-istorice și artistice, diferite de perioada cronologică selectată de noi pentru teza de față. Cert este faptul că articolele din piele și blănuri anterior secolului al XX-lea prezintă interes aparte pentru cercetare pentru istorici, arheologici, tehnologi, critici de artă, etnologi. Prezența fragmentelor de piele și a uneltelor de lucru vine să confirme existența la acea vreme a unor meșteri care prelucrau pielea și blănurile, stăpâneau tehnicile de tăbăcire a pielii și alte procedee de lucru, precum și confecționau diferite piese din materiile prime disponibile.

Organizarea meșteșugarilor în asociații, bresle, corporații este una din cele mai complexe probleme, care a suscitat interesul mai multor istorici, în acest context fiind relevante studiile

elaborate la timpul său de N. Iorga[73], E. Pavlescu[74], Șt. Pascu[75], Ș. Olteanu și C. Șerban[76], ș.a., precum și de istoricii chișinăuieni P. Cocârlă[77], V. Tomuleț[78], I. Chirtoacă[79] ș.a., care au examinat în detalii activitatea meșteșugarilor din spațiul românesc, organizarea lor în frății, bresle, corporații, precum și fenomenele social-economice și artistice privind dezvoltarea meseriilor și îndeletnicirilor casnice. În opinia lui E. Pavlescu, organizarea meșteșugarilor în diferite asociații are la bază inclusiv evenimente de natură religioasă de la sfârșitul sec. al XVI-lea[80]. Iar la începutul sec. al XVII-lea începe tranziția de la frăţii către bresle ca forme de organizare a meșteșugarilor din spațiul românesc; în sec. al XVIII-lea fiind atestate statutele de breaslă, cele mai timpurii aparținând breslei măcelarilor și breslei blănarilor, fapt ce denotă interesul pentru produsele meșteșugarilor. Astfel, breslele meșteșugărești reprezentau pe producători şi pe distribuitori ai produselor lucrate de meseriași, inclusiv cei care lucrau pieile și blănurile[81]. Este bine de luat aminte că primul statut de breaslă este cel al breslei blănarilor, croitorilor, bărbierilor, abagerilor şi cojocarilor din Roman, reînnoit în anul 1724. În Roman, în anul 1641, E. Pavlescu afirma că exista o breaslă unică, alcătuită din blănari, croitori, bărbieri, abageri şi cojocari[82]. La Iași blănarii şi cojocarii din 1754 formau o singură breaslă; iar statutul breslei blănarilor şi cojocarilor din Suceava este cunoscut din 1673. În a doua jumătate a sec. al XVII-lea, la Iaşi fusese documentate bresle ale cizmarilor, ciubotarilor, curelarilor, blănarilor, croitorilor, sucmănarilor, care au unit meseriașii ce lucrau pieile și blănurile.

În pofida importanței breslelor meșteșugărești și impactul lor în viața social-economică, culturală și religioasă, în paginile demersului nostru științific nu vom insista asupra problemei acestora, examinată complex în istoriografia românească, scopul nostru fiind realizarea unei retrospective lapidare privind dezvoltarea meseriilor până la mijlocul sec. al XX-lea pentru a forma fundamentul de înțelegere a dezvoltării artizanatului, prelucrării pieilor și blănurilor, confecționarea articolelor vestimentare și de harnașament în RSS Moldovenească și Republica Moldova.

În această ordine de idei, prezentarea sumară a activității meșteșugarilor care lucrau pieile și blănurile în Basarabia în prima jumătate a sec. al XX-lea este de o importanță deosebită, sursele analizate oferind un tablou detaliat, care confirmă prezența la Chișinău și în alte localități basarabene a atelierelor unde se prelucrau pieile și blănurile[83]. Totodată, au fost documentați meșteri care lucrau la comandă și deserveau populația din anumite localități din mediul urban sau rural, precum și au fost atestate magazine unde erau comercializate produsele din piele și blană.

Conform documentelor, în Chișinăul interbelic erau meșteri care lucrau articole din piele, după cum ar fi Becher și Co de pe str. Vlăhuță, nr. 6; doi meșteri lucrau pe str. Regele Carol I: M. Cogan (str. Regele Carol I, nr. 48) și M. Malamud (str. Regele Carol I, nr. 54), *Elbe* de pe str. 27

martie, nr. 52; Frenchel R. lucra pe str. Regele Ferdinand, nr. 67, Hromoi Ș. – pe str. Broșteanu, nr. 56. Și pe str. Ștefan cel Mare erau două ateliere: cel al lui Laschi, Creimer și Leizerovici în casa nr. 107 și atelierul lui D. Rozenblat – în casa nr. 123[84]. În Chișinău erau și meșteri care prelucrau pielea ca materie primă: G. Canter-Canteț activa pe str. Broșteanu, nr. 53, A. Fechete avea atelier pe str. Alexandru cel Bun, nr. 96, iar M. Popovici avea atelier pe str. M. Kogălniceanu, nr. 46[85].

De asemenea, am atestat la Chișinău ateliere, în care lucrau artizani care confecționau piese vestimentare de calitate, folosind pieile și blănurile. Doi blănari aveau ateliere pe str. Ștefan cel Mare – A. Roitman avea atelier la colț cu str. Badoglio, iar I. Urman – pe str. Ștefan cel Mare, nr. 108. Pe str. Regele Carol I, nr. 34, lucra B. Beloțercovschi, pe str. Mihai Viteazul, nr. 41 avea atelier Dreișner, pe str. Regina Maria, nr. 56 activa A. Fainblit, pe str. Broșteanu, nr. 49 V. Grinfeld și-a deschis atelier, iar pe str. Sf. Vineri, nr. 11 avea atelier V. Viner[86].

Cu referire la blănăria ce aparținea lui B. Beloțercovschi, menționăm că date despre aceasta se regăsesc și în Anuarul orașului Chișinău pentru anul 1924, subliniind activitatea acesteia de-a lungul deceniilor, fiind fondată în anul 1897[87]. Aflăm din spoturile publicitare că atelierul avea în sortiment piese de blănuri deja confecționate, după prețurile convenabile. Iar comenzile pentru piese se executau repede, blănarii realizând atât articole noi, cât și oferind servicii de reparație, vopsire, reînnoire a articolelor din blănuri[88].

O altă blănărie veche din Chișinău, ce funcționa începând cu anul 1869, aparținea la 1924 lui B.M. Șpetner și se afla pe str. Alexandru cel Bun, în Casele Primăriei[89]. Magazinul și atelierul lui A. Fainblit de pe str. Regina Maria, nr. 56, mai jos de str. Alexandru cel Bun, primea diferite comenzi pentru piese de blănuri, la prețuri convenabile, având un bogat sortiment lucrat în atelierul lui A. Fainblit[90]. Prelucrarea blănurilor era bine reprezentată la Chișinău, serviciile fiind prestate de asemenea ateliere precum cel al lui S. Cușnir de pe str. Griviței, nr. 2 și R. Cușnir de pe str. Drăgălina, nr. 40, precum și de H. Strașun, care avea atelier pe str. Universității, nr. 20[91].

De altfel, în Chișinăul anului 1940 certificăm și un Sindicat al crescătorilor de oi caracul, care era amplasat pe str. I.C. Brătianu, nr. 66, care avea ca misiune dezvoltarea creșterii intensive și raționale a ovinelor de rasă pură caracul, subliniindu-se necesitatea certificatului de origine a blănurilor, utilizate ulterior pentru confecționarea articolelor de blană[92].

Un alt magazin de blănuri numit *Blănăria americană U. FIH* era amplasat pe str. 27 martie din Chișinău. Deopotrivă cu un sortiment mare de piese gata finisate, atelierul propunea servicii de confecționare a pieselor din blănuri, subliniind că articolele urmau să fie executate sub *supravegherea patronului*[93]. Această blănărie era activă la Chișinău și în anul 1924, când a fost editat Anuarul Orașului Chișinău şi al județelor din Basarabia pe anul respectiv[94].

Un alt atelier de blănărie și pălărie era funcțional în Chișinău, pe str. Alexandru cel Bun, nr. 65. Patronul atelierului George Lefterescu anunța în spotul publicitar că sunt confecționate articole din blănuri aduse de client sau din contul atelierului „sub conducerea lui personală", ceea ce denotă o bună cunoaștere a necesităților clientelei și atenția grijulie acordată acesteia[95].

Publicitatea din paginile revistelor și ziarelor din prima jumătate a sec. XX-lea confirmă prestanța meșterilor care lucrau pieile și blănurile. Astfel, în Chișinău, pe str. Generalul Broșteanu, nr. 51, își avea atelier blănarul Leib Apotechr[96]. Atelierul fusese amplasat pe una din străzile de bază ale orașului, materiile prime cu care lucrează blănarul fiind lâna, pieile crude. O altă blănărie era poziționată pe str. Alexandru cel Bun, nr. 100, aici activând meșterii M. Entin și D. Moloster[97].

Nemijlocit comercializarea articolelor finisate din blănuri era realizată în magazine de blănuri specializate, în anul 1940 la Chișinău fiind identificate 10 asemenea blănării, majoritatea fiind amplasate pe diferite adrese de pe str. Alexandru cel Bun[98].

În Chișinău am identificat și meșteri hămurari și curelari care au activat în perioada interbelică: 4 ateliere ale meșterilor care confecționau curele și hamuri erau amplasate pe str. Șmidt – aici profesau meșterii N. Cleaver, M. Erlih, F. Mesterman și D. Onițcanschi. Pe str. Badoglio, nr. 40, își avea atelierul meșterul P. Grosu[99].

Confecționarea încălțămintei era realizată la Chișinău de 27 de meșteri specialiști în domeniu, marea majoritate dintre care evrei, deși își fac apariția și români (Beșleaga, Cojocaru), ucraineni sau ruși. Similar meșterilor care lucrau pielea și blănurile, cei care confecționau încălțăminte din piele țineau atelierele pe străzile principale ale Chișinăului – Ștefan cel Mare, Regele Carol I, Badoglio, Alexandru cel Bun, M. Eminescu ș.a.[100]

Tăbăcirea pieilor era realizată la Chișinău în atelierul *Calul* al lui F. Averbuh de pe str. Blanduziei, nr. 24; atelierul *Triumf* al lui L. și M. Apotecher era amplasat pe Bariera Tighinei, tot aici aflându-se tăbăcăria lui L. Cuciuc, iar V. Bunis avea atelier de tăbăcărie pe str. Tăbăcăria Veche[101]. Încă 36 de pielării au fost identificate la Chișinău în baza anunțurilor publicitare descoperite în anuarul orașului[102].

Grație spoturilor publicitare examinate, aflăm despre cea mai veche vopsitorie de piele și blănuri din Chișinău, fondată încă în 1897 și care în anul 1940 era condusă de M. Strașun. Aici exista o secție de blănuri, de prelucrare a lor și ceea ce este important *vopsirea blănurilor din Basarabia*[103], fapt ce confirmă prezența și prelucrarea pieilor de origine din crescătoriile de ovine din Basarabia.

Grație anuarelor orașului Chișinău pentru începutul sec. XX am identificat și anumite fabrici de articole de piele, cum ar fi *Wiener Werkstatt*, condusă de D. Morgulis și poziționată pe str. Regina Maria, nr. 42 colț cu str. Alexandru cel Bun (Figura A 2.1.)[104]. Spotul publicitar pune în

evidență sortimentul articolelor din piele – portmonee, poșete, serviete, cordoane, mănuși. De asemenea, articolele puteau fi vopsite în diferite culori la solicitarea clientului, iar prețurile confecțiilor din piele erau cele de fabrică, fără adausuri comerciale. În așa fel, am atestat la Chișinău una dintre primele fabrici, care avea ca scop confecționarea diferitor articole din piele, ținând cont și de solicitările clientelei rafinate.

Constatăm, în baza anuarelor Chișinăului pe anul 1924 și, respectiv, 1940, ca și în cazul meșterilor care lucrau articole din piele și blănuri, concentrația atelierelor și a artizanilor pe străzile principale ale urbei, ceea ce este rațional pentru desfacerea mărfii, comoditatea clienților, publicitatea activității. Totodată, analiza numelor meșteșugarilor ne aduce la concluzia ca marea majoritate a acestora erau evrei, practicând confecționarea pieselor vestimentare din blănuri și articole din piele (Figura A 2.2.). De altfel, listele artizanilor, ale croitorilor de dame și pentru bărbați, ale bijutierilor din această perioadă atestă ponderea indiscutabilă a meșterilor evrei în Chișinău[105].

Examinarea informațiilor accesibile cu referire la activitatea meșterilor care prelucrau pieile și blănurile în Basarabia interbelică ne conduce spre concluzia că în aceasta perioadă artizanii din domeniul prelucrării pieilor au avut o deosebită importanță. Numărul celor care prelucrau pieile, confecționau articole vestimentare și le comercializau în atelierele și saloanele sale, este suficient de mare, satisfăcând atât necesitățile populației de rând, cât și cele ale elitei alese. În Chișinău existau toate circumstanțele pentru dezvoltarea meseriilor artistice, care a fost suprimată în cel de-al doilea război mondial și în perioada sovietică, când nu mai sunt solicitate cojoacele și bundițele tradiționale. Mai multe piese ce făceau parte din vestimentația populară au fost înlocuite de articole produse industrial, multiplicate în serie, lipsite de individualitate, fapt ce a avut impact negativ asupra dezvoltării meseriei de prelucrare a pieilor și blănurilor, substituirea tradițiilor, dar și descurajarea practicării acestei meserii.

1.2. Reflecții istoriografice privind evoluția meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova

Interesul etnologilor, istoricilor și specialiștilor în domeniul studiului artelor pentru meșteșugurile artistice de prelucrare a pieilor și blănurilor, pentru tradițiile și conceptele moderne ale acestor îndeletniciri, a fost reflectat în mai multe publicații cu caracter general și particular, accentuându-se în paginile lucrărilor asemenea aspecte precum creșterea oilor și pregătirea materiei prime necesare, dezvoltarea și afirmarea meșteșugului de prelucrare a pieilor și blănurilor,

activitatea artizanilor și confecționarea diverselor piese vestimentare, piese de harnașament, suvenire etc.

Luând în considerare gradul de cercetare a problemei, în acest capitol ne-am propus să examinăm și să sistematizăm datele teoretice și istoriografice privind meșteșugurile tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor, caracterul multidisciplinar al cercetării și aspectele etno-istorice și artistice, precum și sursele documentare care au fost utilizate la realizarea acestui demers investigațional.

Publicațiile examinate de noi au fost prezentate cronologic în două perioade istorice:

a) Publicațiile apărute în perioada sovietică (1944–1991) privind îndeletnicirile de prelucrare a pieilor și blănurilor și confecționarea pieselor;

b) Lucrările publicate după 1991, fiind constatată reevaluarea unor concepte și afirmații inclusiv cu referire la locul și rolul artizanatului în dezvoltarea durabilă a societății, promovarea tradițiilor autentice, valorificarea științifică a pieselor de patrimoniu.

Constatăm că un șir de autori au abordat în lucrările lor subiectul utilizării pieselor din piele sau din blănuri confecționate de meșterii locali. În această ordine de idei vom menționa publicațiile care cel puțin tangențial se referă la subiectul de care suntem interesați – activitatea meșterilor de prelucrare a pieilor și blănurilor reflectată sub aspect etnologic, artistic și tehnologic[106].

Cercetarea gradului de investigare a problemei a reliefat faptul că problema dezvoltării artizanatului în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor și-a găsit reflectare în mai multe studii, autorii cărora și-au concentrat eforturile pentru a pune în evidență dezvoltarea meșteșugurilor în general, mai ales în evul mediu, evoluția breslelor meșteșugărești[107], cromatica și ornamentarea obiectelor de artă populară din spațiul românesc[108], precum și tradițiile meseriilor de prelucrare a pieilor și blănurilor, în particular.

Reputatul istoric N. Iorga a abordat în lucrările sale subiectul breslelor blănarilor[109], accentuând faptul că o breaslă se deosebește *numai atunci când se iveşte concurenţa între cei ce exercită aceeaşi ocupaţie*[110].

Valoros pentru cercetarea noastră este studiul de proporții elaborat de Șt. Pascu despre meșteșugurile din Transilvania[111]. Printre cercetătorii români de peste Prut vom menționa publicațiile semnate de P. Petrescu despre broderiile pe piele sau motivele decorative[112]; cercetările lui P. Stahl despre arta populară românească[113]. În context, I. Vlăduțiu s-a axat în lucrările sale pe etnografia românească[114]; iar Tangred Bănățeanu a descris în detalii arta populară din spațiul etnografic bucovinean[115]; pe când Emilia Pavel în studiile sale a abordat subiectul portului popular moldovenesc[116]. Valer Butură a realizat un amplu studiu privind cultura materială a poporului român, descriind și meșteșugul cojocăritului în spațiul românesc[117]. La rândul său, P.

Petrescu și Georgeta Stoica s-au axat pe arta populară românească[118], realizând și un dicționar de specialitate foarte util cercetătorilor[119]. Subiectul artei populare, al meșteșugurilor artistice inclusiv prelucrarea pieilor și blănurilor, a fost reflectat de S. Pîrău[120] și C. Prut[121]. Pentru demersul nostru investigațional sunt relevante studiile de caz, cercetările separate a unor zone etnografice din spațiul românesc cum ar fi zona etnografică Rădăuți[122], Iași[123], Buzău[124], Trotuș[125], Sibiu[126], Vrancea[127], Suceava[128], Arad[129] ș.a., autorii publicațiilor subliniind în mod predilect activitatea artizanilor care prelucrau pieile și blănurile, precum și produsele finite, destinate populației din mediul rural sau urban, piese de port cotidian sau festiv.

În anii 1960–1980, în RSS Moldovenească subiectul prelucrării pieilor și blănurilor a fost abordat în studii de sinteză despre meșteșugurile casnice[130] și de asemenea autori precum Ada Zevin și M. Livșiț, care au discutat în lucrările sale despre portul popular, inclusiv cojoacele și bundițele îndrăgite[131]. V. Zelenciuc, M. Livșiț și I. Hîncu au abordat în cercetările sale subiectul artei populare[132], la rândul lor M. Dimitriu și V. Zelenciuc au adus un plus valoare în examinarea costumului popular[133], completați ulterior de informațiile concentrate în lucrarea elaborată de V. Zelenciuc și Natalia Kalașnikova[134]. D. Golțov a examinat subiectul meșteșugurilor artistice în Moldova[135], pe când S. Nucă[136], V. Teslenco au pus în evidență îndeletnicirile populare[137], fiind urmați în căutările sale de studiile despre arta decorativă aplicată elaborate de criticul de artă M. Livșiț[138]. În mod special, Silvia Șaranuță a examinat în detalii ornamentele specifice artei populare[139].

Contribuții substanțiale a adus istoricul A. Furtună, care a studiat creșterea oilor la moldoveni, prezentând astfel informații inedite despre materia primă și îndeletnicirile casnice cu referire la prelucrarea pieilor și blănurilor, confecționarea cojoacelor, bundițelor[140] ș.a.

Un loc aparte în dezvoltarea artizanatului revine cojocăritului, o meserie bine cunoscută și afirmată în spațiul românesc odată cu creșterea oilor, cererea în cojoace, care îndeplineau funcții atât estetice, de înfrumusețare, cât și utilitare, apotropaice, de protecție a omului pe timp rece, dar și de subliniere a statutului social-economic al posesorului în societate. Cojocăritul a fost pe larg dezvoltat în prima jumătate a sec. XX-lea, în localitățile din Basarabia activând meșteri specializați care prelucrau materia prima necesară, confecționau cojoace diferențiate după anumite criterii și destinate pentru bărbați, doamne, copii, folosite atât în portul cotidian, cât și în cadrul sărbătorilor de familie, ceremoniale[141]. În RSS Moldovenească această îndeletnicire a devenit preocuparea meșteșugarilor care lucrau în gospodăriile casnice individuale, arteluri, ateliere, precum și a puținilor artiști plastici care au avut tentația de a prelucra pielea pentru a realiza lucrările sale. Despre artistul Vera Petrovscaia, în această ordine de idei, relatează Larisa Turea[142], unele lucrări ale artizanului fiind reflectate ulterior de Liliana Condraticova[143].

După 1991, odată cu creșterea interesului față de tradiție, patrimoniu[144], identitate, mai mulți cercetători și-au concentrat eforturile pentru a prezenta dezvoltarea îndeletnicirilor casnice în general, dar și asupra prezentării artei populare ca sursă a artei decorative[145]. Merită toată atenția lucrările specialistului în domeniu, reputatului etnolog Elena Postolachi, care a lăsat un impact deosebit în promovarea patrimoniului cultural și dezvoltarea meșteșugurilor și pentru care meșteșugurile populare au fost un factor de menținere a continuității şi imaginii etnice[146].

Nemijlocit despre creșterea oilor, prelucrarea pieilor în evul mediu ș.a., s-a aplecat în studiul de sinteză istoricul Gh. Postică[147], care a realizat un amplu studiu privind evoluția meșteșugurilor[148].

Cu referire la contribuția comunității științifice în promovarea meșteșugurilor artistice și ale adevăratelor tradiții vom consemna activitatea Sectorului de Etnografie din cadrul Institutului Studiul Artelor al Academiei de Științe a Moldovei, Secția de meșteșuguri a Muzeului de Arheologie și Etnografie a AȘM, transferată ulterior la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, iar după 2006 – secția Etnologie a Institutului Patrimoniului Cultural din Chișinău. De-a lungul activității sale, aceste instituții au organizat diferite manifestări științifice și simpozioane ale meșterilor populari din Republica Moldova cu valoare aplicativă[149], cercetătorii punând accent pe rolul și locul meșteșugurilor în spațiul românesc în scopul păstrării şi revenirii la valorile meșteșugurilor tradiționale[150]. Publicații recente despre meșteșugurile din Basarabia și meșteșugarii care au activat în diferite perioade, inclusiv cei care au lucrat pieile și blănurile, sunt semnate de Valentina Chirtoagă care a abordat subiectul meșteșugarilor din coloniile germane[151]. Iuliu Palihovici a examinat problema per ansamblu a meșteșugarilor evrei[152], continuând subiectul abordat la timpul său de V. Anikin[153]; V. Bulgac a adus în discuție problema breslelor meșteșugărești din Moldova[154]; Ivan Duminica reflectă dezvoltarea artizanatului în coloniile bulgare[155], iar Valeriu Harabara a abordat subiectul inclusiv a meșteșugarilor în comunitățile grecești din Basarabia[156]. Despre viața cotidiană și respectiv, meșteșugurile profesate de orășeni, a reflectat în cercetarea sa Lucia Sava[157]. Examinarea acestor publicații permite să concluzionăm că deși artizanatul în general și prelucrarea pieilor și blănurilor, în particular, au ajuns în atenția cercetătorilor, ele au fost examinate tangențial, fără a se axa pe un studiu multilateral și transdisciplinar iminent examinării evoluției acestui domeniu în RSS Moldovenească și Republica Moldova.

Vom consemna, pentru cercetătorii din dreapta Prutului, lucrările apărute după 1989 și semnate de R.O. Maier, care a abordat subiectul meșteșugurilor în spațiul românesc[158], D. Dumitru Iacob, care în cercetările sale trece în lista de avere și diferit piese vestimentare din piele și blănuri,

cojoace, bundițe, care specificau statutul purtătorului[159], ș.a. studii care reflectă tangențial, în alte limite cronologice și spațiale, subiectul propus spre examinare în teza de față.

În așa fel, examinarea gradului de cercetare a problemei evoluției meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova, ne conduce spre concluzia că deși subiectul meșteșugurilor a fost abordat în mai multe studii teoretice din istoriografia românească, totuși, tradițiile din domeniul prelucrării pieilor, activitatea meșterilor în acest domeniu, confecționarea articolelor vestimentare și de harnașament, inovațiile în acest domeniu documentate la etapa actuală, nu au constituit subiectul unui amplu studiu, fapt ce ne permite să ne concentrăm eforturile pentru a pune în evidență aspectele ce țin de tradițiile și modernitatea în prelucrarea pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova.

1.3. Sursele de cercetare privind meseriile tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor

Cercetare de teren. În perioada elaborării tezei au fost efectuate cercetări în teren și au fost intervievați meșterii documentați în localitățile din sudul, centrul și nordul țării. S-a atras atenția inclusiv și asupra instrumentelor moștenite sau confecționate, utilizate pentru lucru de meșteri. Păstrând meseria de la părinți și bunei, meșterii actuali continuă tradițiile moștenite, dar iau în considerare și posibilitățile tehnologice ale vremii, care ușurează tăbăcirea pieilor, croirea pieilor și blănurilor, confecționarea pieselor vestimentare, de harnașament etc. În așa fel, interviurile realizate cu meșterii documentați în localitățile din sudul, centrul și nordul Republicii Moldova completează armonios informațiile istorice și sunt coroborate cu datele studiilor teoretice.

Ca surse iminente de cercetare, informațiile culese din teren, din localitățile din nord (Bălți, Râșcani, Briceni, Drochia, Sângerei, Soroca), centru (Orhei, Chișinău, Călărași, Ialoveni, Hâncești, Strășeni) și sud (Cahul, Leova, Ștefan Vodă, Comrat, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (UTA Găgăuzia), Taraclia), prezintă o deosebită importanță, fiind informații din prima sursă, fără de care este practic imposibilă elaborarea unui studiu complex etnologic și istoric asupra evoluției artizanatului. Rezultatele discuțiilor cu meșterii documentați în localitățile din nordul, centrul și sudul din teritoriul actual al Republicii Moldova au fost valorificate editorial în publicațiile subsemnatei și sunt de real folos pentru formarea unui tablou de ansamblu privind dezvoltarea prelucrării pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova.

La compartimentul interviuri ținem să includem cercetările realizate în baza interviurilor în cadrul Programului de Stat *Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din R.S.S. Moldovenească în perioada anilor 1940–1941, 1944–1953* (director al Programului de Stat prof. univ., dr. hab. Anatol Petrencu)[160]. Istoricii Ludmila D. Cojocaru și

Virgiliu Bîrlădeanu au adus în atenția cercetătorilor problema deportărilor, tratată prin prisma pieselor de rezistență ale portului popular, a pieselor vestimentare care sunt foarte apreciate de românii din Basarabia, mai ales ajunși în frigurile Siberiei, urmare a celor trei valuri de deportări. Vom menționa doar câteva aspecte pentru a înțelege valoarea cojoacelor, bundițelor românești nu doar ca piesa vestimentară ce ține cald și apără de frig, dar, în primul rând, ca o piesă identitară. În discuție cu respondenții realizate de dr. Ludmila D. Cojocaru aflăm: *Rudele ne-au adus din lucruri. S-a spus că ne duc în Siberia și lui tata i-au adus cojoc… i-au adus ciubote din crom*[161]; *Noaptea ceea am dormit toți pe podeală, tata avea cojocul și l-am așternut. Care nu avea cojoc, a așternut ce avea*[162]. *Mama mai schimba ce avea, că i-au mai pus atunci rudele câteva băsmăli, iar la ruși nu prea erau și a schimbat pe mâncare, dar cojocul tatei nu l-am schimbat, nu, înapoi l-am adus*[163]. *Când se ducea la lucru, tata îmbrăca cojocul, valnici, pe valnici înfășura niște saci, lega cu ață, mănuși – vreo două-trei perechi, ușancă și încă se îmbrobodea, că numai ochii îi sticleau … Descheia cojocul și mă lua la dânsul la piept, asta țin eu minte, că eram mărișoară de-acum. Tare înghețа tata*[164]. Sunt doar câteva mărturii cutremurătoare despre destinul vitreg al românilor deportați în Siberia, Kahahstan, iar aceste detalii identificate în cadrul interviurilor vin să completeze tabloul de ansamblu și pun în evidență importanța pieselor vestimentare din piele sau blană, devenite marker identitari, din care considerente au fost foarte utile în cercetarea întreprinsă de noi.

Colecții muzeale. În contextul celor menționate, precizăm că cercetarea etnografică a inclus și studierea unor materiale concentrate în custodia muzeelor. Au fost efectuate vizite la un șir de muzee cu statut național și regional: Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău; Muzeul de Istorie şi Etnografie din s. Slobozia Mare, rn Cahul; Muzeul de Istorie şi Etnografie din s. Văleni, rn Cahul; Muzeul Ţinutului Natal din or. Cahul; Muzeul de Istorie şi de Etnografie din or. Leova; Muzeul de Istorie și Etnografie din satul Tomai, rn Leova; Muzeul de Istorie și Etnografie din Colibabovca, rn Leova; Muzeul din Taraclia; Muzeul de Istorie şi Etnografie din s. Selemet, rn Cimişlia; Muzeul de Artă, Istorie şi Etnografie din or. Cimişlia; Muzeul de Etnografie, s. Crocmaz, rn Ştefan Vodă; Muzeul *Casa Părintească*, s. Palanca, rn Călărași; Casa-Muzeu *Grigore Vieru* din satul Pererâta, rn Briceni; Muzeul de Etnografie din or. Sângerei; Casa muzeu *Ionaș Moldovanu* din or. Sângerei; Muzeul de Istorie și Etnografie a satului Sofia, rn Drochia, Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți; Muzeul raional *Lazăr Dubinovschi* din Fălești; Muzeul Ţinutului Natal, or. Edineţ; Muzeul de Istorie şi Etnografie or. Drochia; Muzeul de Istorie şi Etnografie or. Nisporeni; Muzeul de Istorie și Etnografie *Nicolae Bulat* din orașul Soroca; Muzeul de Istorie și Etnografie din satul Cosăuți, rn Soroca; Muzeul Regional de

Istorie și Studiere a Ținutului, UTA Găgăuzia, Comrat; Muzeul Național Găgăuz de Istorie și Etnografie *Dmitrii Caracioban*, satul Beșalma, UTA Găgăuzia.

Un loc aparte rezervăm muzeografilor care s-au preocupat de colectarea pieselor, conservarea și restaurarea lor, introducerea în circuitul științific. De exemplu, Albina Ostermann a fost cea care a pus baza Secției de Etnografie, colectând diverse costume populare, covoare, fotografii, instrumente casnice în urma expedițiilor de teren din Basarabia[165]. Istoria cunoaște mai multe nume ale specialiștilor care s-au ocupat de patrimonializarea și valorificarea acestui artizanat important al pielăritului și blănăritului.

În procesul de identificare, repertoriere, descriere a pieselor lucrate din piele și blană de un real folos ne-au fost datele concentrate în cadrul Serviciului de evidență și circulație a bunurilor culturale mobile[166], creat la 5 iulie 2023, în temeiul Art. II al Legii 285/2022 pentru modificarea Legii nr. 280/2011 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil.

În contextul celor menționate, precizăm faptul că restaurarea pielii și a blănii în Republica Moldova este o activitate specializată, integrată în practicile de conservare-restaurare muzeală și implică un set de tehnici, instituții și profesioniști dedicați salvării artefactelor organice (ex.: îmbrăcăminte, accesorii, obiecte etnografice). Muzeul Național de Istorie a Moldovei are o secție de restaurare înființată în anul 1994 inclusiv pentru a restaura, conserva și patrimonializa piesele lucrate din piele sau blană. Aceste piese sunt adesea expuse în cadrul unor evenimente și expoziții relevante și în această ordine de idei vom menționa expoziția *Miracolul restaurării. Valori de patrimoniu cultural textil* (2020–2021), care a evidențiat modul în care obiecte din piele, blană și textile, inclusiv piesele etnografice și arheologice, au fost restaurate înainte de a fi expuse publicului. Expoziția *Valori ale patrimoniului național – restaurare și restituire* (2014–2015) a prezentat peste 5 000 de piese restaurate; categoria obiectelor tehnice și uzuale incluzând și piese din piele sau/și blană.

Surse arhivistice. Relevante studiului nostru au fost documentele păstrate în fondurile Agenției Naționale a Arhivelor, Direcția Fondului Arhivistic social-politic, unde au fost identificate o serie de dosare de arhivă privind activitatea sectorului de stat în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor, dezvoltarea arteluriilor și atelierelor în cadrul cărora se lucra piele și blănuri, amplasarea acestor arteluri, numărul de meșteri, articolele produse și alte aspecte care necesită a fi studiate pentru a realiza un studiu comparativ privind dezvoltarea artizanatului în perioada interbelică și în perioada sovietică, implicarea statului în promovarea unor anumite tipuri de articole prin utilizarea în cadrul festivalurilor, concertelor etc.

În aceeași ordine de idei vom menționa faptul că Agenția Națională a Arhivelor expune în acces deschis mai multe fotografii și documente ale vremii, care au fost utile pentru conturarea

temei examinate în această teză. De exemplu, documentele privind dezvoltarea creșterii ovinelor sau fotografii ale țăranilor înveșmântați în piese vestimentare din piele sau blană.

Despre dezvoltarea meșteșugurilor în Basarabia și activitatea meseriașilor, implicit cei care prelucrau pieile și blănurile, discutăm în baza datelor Recensământului populației din anul 1897[167].

Un loc aparte revine Arhivei digitale a Institutului Patrimoniului Cultural, fiind identificate și supuse analizei dosarele pentru pielăritul și blănăritul, formate în baza datelor de teren urmare a expedițiilor etnografice din anii 1980, în satele din raioanele Dondușeni, Ocnița[168]. Fișele etnografice includ detalii despre materia primă, tehnicile de tăbăcire (*dubălărit*), uneltele și obiectele tradiționale confecționate: cojoace, bundițe, cușme, chimir[169].

Presa periodică. Pentru realizarea cercetării despre evoluția meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor, portul acestor piese, un loc aparte am rezervat presei periodice, fiind consultate mai multe ziare în care se reflectă aspecte importante din viața rurală și tradițiile meșteșugărești din RSS Moldovenească și din Republica Moldova. Informații timpurii privind activitatea meșteșugarilor se regăsesc în volumul despre Chișinău editată în anul 1912[170]. Despre dezvoltarea meșteșugurilor în Basarabia și activitatea meseriașilor, implicit cei care prelucrau pieile și blănurile, discutăm în baza datelor Recensământului populației din anul 1897[171].

Alți cercetători s-au axat pe prezentarea unor portrete de creație ale artizanilor vremii, reflectând despre soarta meșteșugarilor[172], inclusiv din diferite zone[173] sau asupra activității meșterilor cum ar fi Marina Gherbanovschi[174], Constantin Cojan[175] ș.a.

Merită toată atenția catalogul meșteșugurilor practicate în arealul parcului Orhei[176], completat de cataloage și repertorii similare axate pe identificarea meșteșugurilor și artizanilor din alte zone ale Republicii Moldova, inclusiv din sudul țării[177].

Aparte vom consemna activitatea asociației *ARTIZANA*[178] și primele expoziții, care deopotrivă cu confecționarea articolelor meșteșugărești, realizase o serie de expediții etnografice în localitățile moldovenești pentru a colecta materiale, fotografii, obiecte vechi[179].

Indiscutabil, activitatea Uniunii Meșterilor Populari necesită a fi examinată într-un studiu separat, pentru demersul nostru fiind importante datele cu referire la activitatea artizanilor care lucrau pielea și confecționau diferite piese decorative[180]. Menționăm că în mai multe publicații și note critice este abordată problema viitorului artizanatului, locul și rolul meseriilor artistice, ponderea tradițiilor în dezvoltarea artizanatului și implementarea inovațiilor, a modernității în confecționarea cojoacelor, bundițelor[181]. Aparte vom sublinia importanta artizanatului în promovarea turismului pe plan național și internațional, aceste aspecte regăsindu-se în lucrările cercetătorilor contemporani[182]. Subiectul artizanatului în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor

a fost abordat în cataloagele expoziționale ce vizează arta decorativă populară[183] sau expoziția de modele propuse pentru a fi produse în serie[184].

Informații relevante despre crescătorii de oi, vaci și porci, despre gospodăriile țărănești, fermele individuale și asociațiile crescătorilor de animale au fost identificate în articolele publicate în ziarele din perioada sovietică precum *Biruitorul*, *Viața Nouă*, *Gazeta de Seară*, *Curierul de Seară*, *Vocea Poporului, Moldova Suverană*. Aceste publicații au adus în prim-plan poveștile autentice ale oamenilor de la sate, eforturile lor de a păstra ocupațiile moștenite din străbuni care le aduceau un anumit venit, precum și dificultățile întâmpinate în contextul economic.

În perioada sovietică, articolele din presa vremii reflectau realitatea colectivizării forțate, glorificând colhozurile și sovhozurile ca modele de succes ale agriculturii planificate. Erau prezentate frecvent exemple și modele ale *eroilor muncii socialiste* – crescători de animale care îndeplineau normele stabilite de planurile de stat, iar meseria de zootehnician sau brigadier era ridicată la rang de model pentru *noul om sovietic*. Ziarul *Biruitorul*, în special, a avut un rol important în promovarea ideologiei comuniste în agricultură și în ilustrarea reușitelor *clasei muncitoare* de la sate. Pentru a crea un tablou de ansamblu, am consultat mai multe ziare ale timpului din diferite raioane ale RSSM, precum și organele ale presei centrale.

În paginile acestor ziare sunt descrise activitățile crescătorilor de animale – de la metodele tradiționale de hrănire și îngrijire a ovinelor, bovinelor și porcinelor, până la organizarea stânelor și a gospodăriilor mixte. De asemenea, sunt menționate inițiativele locale de a forma cooperative, de a accesa fonduri de stat pentru modernizarea fermelor, dar și provocările legate de lipsa forței de muncă tinere sau de migrarea rurală.

Meseriile tradiționale precum cea de ciubotar, blănar, cojocar, pielar sau meșteșugar specializat în prelucrarea pieilor și blănurilor au fost prezentate pe larg în publicațiile cu caracter cultural și social. Săptămânalul *Literatura și Arta* și revistele socio-culturale *Moldova*, *Femeia Moldovei*, oferă surse importante grație articolelor dedicate valorificării patrimoniului cultural. Acestea conțin interviuri cu meșteșugari locali, relatări despre ateliere tradiționale, festivaluri de artă populară și târguri meșteșugărești, dar și reflecții asupra dispariției treptate a unor meserii vechi.

În perioada sovietică, revistele promovau o imagine idealizată a meșteșugarilor populari ca păstrători ai *valorilor naționale moldovenești* într-un cadru controlat ideologic. Meșteșugurile erau prezentate în contextul festivalurilor republicane de artă populară și al inițiativelor culturale organizate sub egida Ministerului Culturii din RSSM.

După 1991, odată cu destrămarea Uniunii Sovietice și proclamarea independenței Republicii Moldova, presa a început să reflecte o altă realitate – cea a tranziției economice, a privatizării și a

revenirii la formele tradiționale de gospodărire. În această perioadă, publicațiile *Moldova Suverană*, *Vocea Poporului* și *Curierul de Seară* au publicat reportaje și anchete despre modul în care micii fermieri au încercat să supraviețuiască în noile condiții de piață, cu sprijin limitat din partea statului. Revista *Moldova* a oferit un cadru mai liber pentru cercetarea și promovarea patrimoniului cultural, publicând în paginile publicației diferite studii, interviuri și reportaje despre meșteșugarii autentici din diferite localități – Orhei, Soroca, Călărași, Cahul – care practică prelucrarea pielii și blănurilor, confecționarea de opinci, cojoace, căciuli sau obiecte decorative folosind aceste materii prime.

În perioada post-sovietică în ziarul *Adevărul* au fost reflectate atât aspecte legate de tradiție, cât și cele legate de modernizare. În paginile ziarului au fost aduse în atenție inițiativele unor tineri întreprinzători care revin la sate și valorifică vechile meserii prin proiecte de antreprenoriat rural sau turism cultural, subliniindu-se legătura dintre tradiție și modernitate. Reportajele și editorialele evidențiază modul în care tradițiile rurale se reinventează în contextul actual, dar și cum păstrarea meșteșugurilor poate deveni o formă de rezistență culturală și economică.

Dintr-o perspectivă cronologică și tematică, presa periodică oferă o imagine amplă și complexă a modului în care s-au dezvoltat ocupațiile tradiționale și viața rurală. Ele contribuie la o mai bună înțelegere a proceselor de continuitate și schimbare în societatea moldovenească, a relației dintre tradiție și modernitate, precum și a valorilor care definesc identitatea culturală a satului. Astfel imaginea bogată și diversificată a unei lumi în continuă schimbare, în care ocupațiile tradiționale – fie ele legate de creșterea animalelor sau de meșteșugurile populare – continuă să joace un rol important în definirea identității culturale și sociale.

Pentru completarea tabloului, au fost examinate publicațiile din diferite raioanele ale RSSM – ziarul raional din raionul Râșcani *Biruitorul*, activ între anii 1950 și 1958[185]; Ziarul *Viața Nouă* din orașul Briceni[186]; *Curierul de seară* din Chișinău[187]. Presa locală din RSS Moldovenească era strâns legată de ideologia statului și cea a partidului[188].

În anul 1990 Confederația Națională a Sindicatelor din Moldova a fondat ziarul național *Vocea Poporului*[189]. Cu trei decenii în urmă Haralambie Moraru[190] a abordat subiectul foarte important al rolului costumului tradițional, autorul analizând detaliat transformările portului popular moldovenesc în contextul schimbărilor politice și culturale din perioada post-sovietică[191]. În perioada respectivă, Republica Moldova traversa o perioadă de redefinire a identității naționale, iar portul popular devenea un simbol al acestei renașteri culturale. H. Moraru pune în discuție evoluția costumului tradițional, evidențiind diferențele între costumul de sărbătoare, cel național și cel tradițional. Subliniem în această ordine de idei că peste practic trei decenii Tatiana Bujorean va aprofunda și va continua în studiile sale aflate la interferența etnologiei, antropologiei și artei

vizuale, coordonatele dezvoltării costumului popular, subliniind metamorfozele acestuia și demonstrând diferențele între costumul autentic și cel sintetic, ideologizat, pentru a face diferența între români și moldoveni, care trebuia să aibă limba, istoria lor și costumul artificial, inventat[192]. H. Moraru subliniază în articolul publicat în 1994 că în ciuda eforturilor de revitalizare a tradițiilor, portul popular autentic a început să dispară din viața cotidiană, fiind înlocuit de costume realizate din materiale industriale și cu broderii de mașină. Această schimbare a fost influențată de lipsa cunoștințelor etnografice locale și de uniformizarea costumelor în ansamblurile folclorice, care adesea nu reflectau specificul regional. H. Moraru face apel la păstrarea și promovarea autenticității costumului popular, considerându-l un element esențial al identității naționale; subliniază importanța cunoașterii tehnicilor tradiționale de țesut, cusut și brodat, precum și a principiilor compoziționale și decorative specifice fiecărei regiuni.

O altă publicație este *Moldova Suverană*, unul dintre cele mai vechi ziare din Republica Moldova[193]. În paginile ziarului atrage atenția articolul semnat în 2002 de etnologul Elena Postolachi-Iarovoi[194] despre meșteșugurile tradiționale, rolul esențial al meșteșugurilor tradiționale în păstrarea și afirmarea identității naționale a poporului moldovenesc[195]. Autoarea menționează: *Tot ce creează omul cu mâinile, cu raţiunea şi sufletul său este armonios legat de mediul în care trăieşte, poartă amprenta viziunilor de frumos şi raţional, exprimă tradiţiile secular*. Totodată *revenirea la bogăţiile meşteşugurilor populare cere mai întâi cunoaşterea lor apoi talentul din partea celor care doresc să îmbrăţişeze destinul meşteşugarului-fie tradiţional, fie modern*. Constatăm că în perioada post-sovietică, după proclamarea independenței în 1991, Republica Moldova s-a confruntat cu provocări legate de redefinirea identității naționale. Elena Postolachi subliniază importanța revalorificării tradițiilor și meșteșugurilor populare ca elemente fundamentale în consolidarea conștiinței naționale și în promovarea unei imagini autentice a poporului moldovenesc pe plan internațional. Autorul evidențiază diversitatea și bogăția meșteșugurilor tradiționale moldovenești și importanța acestora în viața cotidiană a comunităților rurale. Aceste activități nu doar că răspundeau necesităților practice, dar și reflectau creativitatea și spiritul artistic al meșteșugarilor, contribuind la formarea unui patrimoniu cultural unic. În articol este apreciat faptul că meșteșugurile populare nu sunt doar o formă de artizanat, ci și un mijloc de exprimare a identității etnice și culturale. Prin promovarea acestora în cadrul expozițiilor internaționale și al festivalurilor culturale, Republica Moldova își poate întări statutul de popor cu o cultură autentică și distinctă. Meșteșugurile populare sunt elemente esențiale în păstrarea și promovarea identității naționale a a românilor basarabeni, iar revalorificarea și susținerea acestor tradiții sunt văzute ca pași necesari în consolidarea conștiinței naționale și în afirmarea culturii românești pe plan internațional.

În săptămânalul *Literatura și Arta*[196], dedicată culturii și tradițiilor din Republica Moldova, se regăsesc publicații însoțite de fotografii care abordează meșteșugurile tradiționale, inclusiv prelucrarea pieilor și blănurilor, portul pieselor emblematice cum ar fi căciula sau bundița. Aceste articole pun în valoare meșteșugurile populare, evidențiind importanța lor în păstrarea identității culturale și în promovarea patrimoniului național.

Ziarul *Adevărul* este o publicație românească cu o istorie îndelungată, fondată pe 15 decembrie 1871 de Alexandru Beldiman în Iași[197]. În Republica Moldova, ediția *Adevărul Moldova* a fost lansată pe 6 decembrie 2010. În paginile ziarului din 29 decembrie 2011, aflăm despre artizanul Constantin Cojan și destinul cojocăritului ca meserie[198]. Natalia Hadîrcă descrie activitatea meșterului Constantin Cojan – cel care coase căciuli din cârlan și bundițe demult demodate, după cum consideră mai mulți utilizatori.

Revista *Moldova* a fost fondată în anul 1954 la Chișinău, fiind o publicație oficială a Uniunii Scriitorilor din Moldova**,** având scopul de a promova literatura, cultura și arta în spiritul ideologiei sovietice, dar și de a valorifica *elementele naționale moldovenești* permise de regimul de atunci. În anii ’60–’80, revista a devenit un spațiu important de afirmare pentru scriitorii basarabeni, a contribuit la formarea unei *conștiințe culturale moldovenești*, chiar și în contextul constrângerilor ideologice sovietice. A fost un instrument important în promovarea valorilor culturale și sociale ale Republicii Moldova, contribuind la consolidarea identității naționale și la stimularea dialogului cultural atât la nivel național, cât și internațional. Alături de revista *Moldova*, un loc aparte am rezervat publicațiilor și fotografiilor din revista *Femeia Moldovei* privind creația artistului plastic Vera Petrovschi care s-a inspirat din arta populară pentru a realiza o serie de articole din piele[199].

Se remarcă îndeosebi în revista *Moldova* articolele semnate de etnologul Elena Postolachi, care explorează meșteșugurile tradiționale din spațiul pruto-nistrean, cu un accent deosebit pe prelucrarea pieilor și blănurilor[200]. Elena Postolachi a subliniat rolul esențial al meșteșugurilor tradiționale în viața cotidiană a femeilor din mediul rural, în special în perioada interbelică și în perioada sovietică, fiind parte a unei serii de publicații dedicate promovării patrimoniului cultural și meșteșugurilor tradiționale ale femeilor din Republica Moldova. Aceste activități nu doar că asigurau autosuficiența gospodăriilor, dar erau și o formă de educație practică pentru tinerele din comunitate. Elena Postolachi acordă atenție specială prelucrării pieilor și blănurilor, activitate predominant feminină în gospodăriile tradiționale. Femeile erau responsabile de curățarea, tăbăcirea și transformarea pieilor în produse utile, precum încălțăminte, îmbrăcăminte și accesorii. Femeile erau văzute ca *străjerii* tradițiilor, având un rol activ în păstrarea și promovarea meșteșugurilor. Articolul subliniază contribuția lor esențială la menținerea coeziunii și identității comunității prin activitățile lor meșteșugărești. Autorul detaliază tehnicile folosite, materiile prime

disponibile și importanța acestor produse în viața cotidiană, sugerând organizarea de ateliere și cursuri pentru tineret, pentru a învăța tehnicile tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor.

Seria de publicații din anii 1990 concentrate sub rubrica *Din zestrea neamului* reflectă aspirațiile societății moldovenești de a-și regăsi și reafirma specificul cultural, în special în ceea ce privește tradițiile transmise în cadrul familiei și comunității. Articolul publicat de Elena Postolachi[201] este o reflecție profundă asupra tradițiilor și valorilor culturale transmise de-a lungul generațiilor în spațiul moldovenesc. Articolul explorează elemente esențiale ale zestrei culturale moștenite, cum ar fi meșteșugurile tradiționale (prelucrarea pielii, țesutul, cusutul), obiceiurile din viața rurală și rolul femeii în păstrarea acestor valori. Prin această rubrică susținută în mare parte de Elena Postolachi, revista *Femeia Moldovei* și-a consolidat rolul de platformă dedicată promovării valorilor autentice și a identității naționale, punând accent pe importanța protejării și valorificării patrimoniului cultural, care asigură continuitatea identității naționale.

Elena Postolachi a acordat o atenție specială portului popular autentic, analizând, în mod special, trăsăturile portului tradițional din sudul Republicii Moldova, cu accent pe zona Luncii Prutului[202]. În sudul Moldovei, menționează autorul, portul popular este confecționat preponderent din lână țigaie, borangic și in, materiale adaptate condițiilor climatice și economice ale regiunii. Tehnicile de țesut utilizate sunt simple, precum țesutul în 2 sau 4 ițe, iar piesele vestimentare sunt adesea decorate cu broderii geometrice și vegetale stilizate. Bărbații, atestă Elena Postolachi, poartă adesea căciuli din lână de oaie și opinci, elemente tradiționale specifice regiunii. Portul popular din sudul Moldovei are o semnificație profundă, fiind legat de statutul social, vârstă și ocazii speciale. Costumele sunt purtate cu mândrie în cadrul sărbătorilor tradiționale și al obiceiurilor locale, iar cercetările Elenei Postolachi contribuie la conservarea și promovarea patrimoniului cultural al regiunii, subliniind importanța portului tradițional ca element identitar.

În colaborare cu etnologii și muzeografii Varvara Buzilă și Ion Bălteanu, Elena Postolachi a elaborat un vast compartiment cu referire la tehnicile și cunoștințele legate de meșteșugurile artistice tradiționale, evidențiind importanța meșteșugurilor ca domeniu expresiv al culturii tradiționale și rolul lor în transmiterea cunoștințelor din generație în generație. Materialele și cercetările sale continuă să servească drept sursă de inspirație și studiu pentru cercetători, studenți și meșteșugari, iar colecțiile sale de obiecte tradiționale sunt păstrate în muzeele naționale[203].

Printre publicațiile din presa periodică vom menționa articolul semnat de etnograful Z. Canicovschi despre cojoace și cojocele, care afirmă că *cojoacele, cojocelele și pieptarele moldovenești ca structură morfologică și ca realizare artistică au multe trăsături comune cu tipurile de cojoace din România*, confirmându-se astfel unitatea costumului popular autentic[204].

În paginile revistei *Femeia Moldovei* au fost identificate și o serie de articole cu titlu de sugestie de recomandări, cum ar fi, de exemplu, întreținerea pieselor din blană[205]. Articolul oferă sfaturi practice și recomandări utile pentru curățarea și întreținerea corectă a articolelor din blană sintetică, adresându-se în special cititorilor care doresc să păstreze aspectul estetic și durabilitatea hainelor lor. Sunt prezentate metode sigure pentru spălarea blănii sintetice acasă, fără a deteriora textura sau culoarea materialului, inclusiv utilizarea unor produse delicate sau soluții speciale recomandate pentru blănurile artificiale. Articolul avertizează asupra folosirii temperaturilor prea ridicate și a detergenților agresivi, care pot afecta fibrele și pot face blana să se matuiască sau să se degradeze. Sunt date sfaturi privind uscarea în aer liber, evitarea uscătorului automat și păstrarea formei naturale a articolului, precum și recomandări despre modul ideal de depozitare pentru a preveni deformarea, apariția mirosurilor neplăcute sau formarea de pliuri. În așa fel, prin acest articol se oferă cititorilor instrucțiuni clare, ușor de urmat, pentru a-și păstra articolele vestimentare din blană sintetică în stare bună cât mai mult timp. Rubrica *Sugestii* era dedicată în general unor teme practice de viață cotidiană, iar articolul vizat se înscrie în această linie, fiind apreciat pentru utilitatea sa în special în sezonul rece, când purtarea blănii sintetice este frecventă.

Deopotrivă cu cercetările de teren, informațiile din sursele de arhivă, completate de cele muzeistice, am examinat și emisiile poștale, concentrate într-o anexă specială a tezei de față. Timbrele, mărcile poștale sunt și ele o sursă de cercetare a portului popular, precum și de promovare a imaginii românilor, a pieselor artizanale, în cazul nostru, a celor lucrate din piele și/sau blănuri.

În așa fel, sursele disponibile la această etapă de cercetare permit realizarea unei viziuni de ansamblu privind evoluția meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova. Publicațiile analizate au oferit articole dedicate valorificării patrimoniului cultural[206], interviuri cu meșteșugari locali și reportaje din târguri sau ateliere meșteșugărești. Au fost incluse periodic materiale ce surprind legătura dintre tradiție și modernitate, subliniind eforturile comunităților locale de a păstra vie identitatea culturală prin perpetuarea meșteșugurilor și a ocupațiilor transmise din generație în generație. În ansamblu, aceste surse au oferit o imagine bogată și diversificată a unei lumi în continuă transformare, în care tradițiile legate de creșterea animalelor și meșteșugurile populare continuă să joace un rol important în definirea identității rurale din Republica Moldova. Suportul informațional a stat la baza identificării articolelor din piele și blană din a doua jumătate a sec. al XX-lea și începutul sec. al XXI-lea. Cu certitudine, informațiile culese vor fi uzuale pentru oferirea unor consultații meșteșugarilor care aspiră să promoveze tradițiile și obiceiurile locale.

Festivaluri, expoziții și târguri culturale

Pe teritoriul fostei RSS Moldovenești, iar ulterior în Republica Moldova, meșteșugurile tradiționale au fost și continuă să fie promovate prin intermediul diverselor festivaluri, expoziții și târguri culturale. Aceste manifestări reprezintă veritabile platforme de conservare și revitalizare a patrimoniului cultural imaterial, inclusiv a artei prelucrării pielii și blănii – un meșteșug vechi, transmis din generație în generație, care reflectă creativitatea, ingeniozitatea și adaptabilitatea meșterilor populari.

În perioada sovietică, au fost organizate festivaluri precum *Festivalul Republican al Culturii Populare* și *Sărbătoarea Muncii Creatoare*, unde erau aduși în prim-plan artizani din toate satele republicii, inclusiv pielari și blănari. Scopul acestor evenimente era, pe lângă promovarea realizărilor artistice, consolidarea unei identități culturale sovietice prin integrarea tradițiilor populare în discursul oficial. Deși subordonate unei ideologii dominante, aceste manifestări au oferit un cadru de vizibilitate pentru meșteșugurile locale, inclusiv pentru cele din domeniul prelucrării materiilor naturale.

După obținerea independenței, Republica Moldova a înregistrat o revigorare semnificativă a interesului față de patrimoniul etnografic autentic. Festivaluri precum *Ia Mania*, *MesterFEST*, *Gustar*, *Festivalul Meșterilor Populari* (organizat anual la Muzeul Satului din Chișinău), *Bătălia de la Vatra*, *Miorița – Laie laie, Bucălaie* (Cimișlia) sau *La Nistru, la mărgioară* au devenit spații esențiale pentru afirmarea și recunoașterea meșterilor populari. Aceste evenimente nu doar valorifică produse realizate manual – de la opinci, curele, veste din blană și genți din piele –, ci și oferă o scenă vie pentru demonstrarea tehnicilor tradiționale și a simbolurilor culturale specifice.

Participarea meșteșugarilor la aceste festivaluri nu doar că asigură vizibilitate și apreciere publică, ci contribuie în mod activ la educarea tinerei generații în spiritul respectului față de tradiții și față de valorile identitare. Atelierele interactive, demonstrațiile de lucru și expozițiile tematice organizate în cadrul acestor evenimente devin prilejuri tot mai frecvente de învățare intergenerațională, facilitând transferul de cunoștințe într-un cadru accesibil și atractiv.

Totodată, festivalurile stimulează turismul cultural și dezvoltarea economiei creative, transformând meșteșugurile într-un motor de dezvoltare locală sustenabilă. Prezența meșterilor pielari și blănari în cadrul acestor manifestări culturale contribuie la recontextualizarea practicii meșteșugărești – de la obiect utilitar la produs cu valoare estetică, simbolică și comercială, de la tradiție rurală la brand local cu potențial de expansiune internațională.

În acest context, inițiative precum *Ruta Meșteșugarilor în Moldova*, parte a strategiei naționale de valorizare a patrimoniului imaterial și de promovare a turismului cultural, joacă un rol semnificativ în consolidarea unei rețele coerente de susținere a artizanilor locali. Integrarea

festivalurilor și târgurilor tradiționale în asemenea proiecte multidimensionale asigură nu doar continuitatea meșteșugurilor, ci și integrarea lor într-un cadru de dezvoltare durabilă, educațională și identitară, adaptat realităților contemporane.

1.4. Concluzii la Capitolul 1.

În demersul științific de față ne-am concentrat eforturile asupra studierii meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieii și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova. Materialul analizat în paginile primului capitol 1 ne-a permis să facem următoarele concluzii:

1) meșteșugurile artistice de prelucrare a pieilor și blănurilor prezintă un deosebit interes pentru cercetătorii din domeniul istoriei, etnologiei, antropologiei, precum și pentru meșterii populari. Fiind un subiect actual pentru istoria și arta națională, deschide noi fațete pentru cercetare, din care considerente problema evoluției artistice a artizanatului rămâne pe agenda zilei, fiind argumentată actualitatea şi necesitatea studierii în istoriografia națională a meșteșugurilor în contextul valorificării tehnicilor și procedeelor de confecționare a produselor din piei și blănuri;

2) examinând literatura de specialitate accesibilă la această etapă de studiu cu referire la evoluția meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în Basarabia/RSS Moldovenească/Republica Moldova, constatăm că pentru sec. al XX-lea nu au fost identificate publicații și studii care ar reflecta plenar acest aspect, fiind documentate articole care tangențial consemnează sub formă de statistică unele aspecte, sunt documentați unii meșteri care activau în localitățile din nordul, centrul și sudul țării, atestate sau descrise piese lucrate de artizanii locali. Examinarea literaturii de specialitate permite să concluzionăm că atenția cercetătorilor a fost centrată pe descrierea detaliată unor asemenea meșteșuguri precum costumul popular și covorul moldovenesc, pe când tradițiile și modernitatea în prelucrarea pieilor și blănurilor au fost abordate superficial, în diferite contexte și limite cronologice decât ale studiului nostru;

3) la etapa actuală de cercetare, istoriografia din Republica Moldova cu referire la prelucrarea pieilor și blănurilor nu a beneficiat de un studiu interdisciplinar, care ar conține un răspuns complex la investigația istorică, artistică, tehnologică și cea culturologică. Prin reevaluarea studiilor anterioare la acest capitol și contribuția cercetărilor recente, este pusă în evidență problema evoluției meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor ca parte componentă a istoriei și culturii naționale, precum și realizarea unui studiu comparativ cu privire la dezvoltarea acestui artizanat în RSS Moldovenească și în Republica Moldova;

4) constatăm că mai mulți autori au abordat în lucrările lor subiectul utilizării pieselor din piele sau din blănuri confecționate de meșterii locali. În această ordine de idei am examinat

publicațiile care direct sau indirect se referă la activitatea meșterilor în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor reflectată sub aspect tradițional, artistic și tehnologic;

5) lipsa unor publicații relevante la subiectul în cauză ne permite să menționăm că cercetarea inițiată de noi oferă informații semnificative pentru meșteșugarii din domeniul prelucrării pieilor și blănurilor și sub acest punct de vedere dezvoltarea artizanatului în spațiul actual al Republicii Moldova nu a beneficiat până acum de un studiu complex și multidisciplinar;

6) studiul dosarelor de arhivă, informațiile colectate pe baza cercetărilor de teren efectuate, coroborate cu experiența proprie în domeniul prelucrării pieilor, au contribuit la argumentarea prezenţei și activității meşteşugarilor specializași în prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova, două perioade distincte sub aspect politic și ideologic, social, economic și cultural, factori care au influențat dezvoltarea artizanatului, implicit meșteșugurile în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor;

7) sursele analizate în cadrul arhivelor, muzeelor naționale și locale, interviurile realizate cu meșterii contemporani, permit să studiem complex problema abordată la nivelul cerințelor actuale, iar informațiile colectate în paginile tezei vor deveni un furnizor principal al datelor cu referire la patrimoniul cultural semnificativ inclusiv la etapa integrării în Uniunea Europeană, în spațiul cultural european, precum și la racordarea legislației în domeniul dezvoltării artizanatului;

8) sursele scrise cercetate au fost racordate cu cele materiale, care sunt de o importanță specială în elaborarea demersului științific de față și au permis conturarea tabloului general privind evoluția meseriilor de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova.

Interesul față de meșteșugurile populare este motivat nu doar de aprecierea obiectivă a valorilor vitale, estetice și etice, dar și din cauza crizelor ecologice legate de pierderea capacităților de creație, de valorificare a bunurilor materiale, de diminuarea continuității între generații și afectarea patrimoniului tehnico-cultural și etnic al poporului. Realizarea unui studiu complex, multidisciplinar, asociind datele oferite de asemenea domenii precum istorie, etnologie, culturologie, tehnologie, va permite elucidarea unui compartiment valoros al patrimoniului cultural al Republicii Moldova și ca finalitate va oferi propuneri privind dezvoltarea artizanatului, integrarea în rute turistice naționale și internaționale, deschiderea noilor locuri de muncă pentru cei interesați de prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor, organizarea festivalurilor și expozițiilor de specialitate pentru promovarea artizanatului, punerea în valoare a tradițiilor în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor, aprecierea inovațiilor, a modernității în domeniul artizanatului.

2. MEȘTEȘUGURILE DE PRELUCRARE ARTISTICĂ A PIELII ȘI BLĂNURILOR ȘI ACTIVITATEA ARTIZANILOR ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA

Prelucrarea pieilor și blănurilor este una din cele mai vechi îndeletniciri casnice, practicate de țărani în gospodăriile lor. Anume din piele și blănuri meșterii localnici confecționau diverse piese de vestimentație, încălțăminte, articole de uz casnic, piese de harnașament etc., îndeplinind la comandă necesitățile populației pentru anumite produse folosite în scop utilitar, funcțional și estetic. Pornind de la necesitatea identificării materiei prime și a repertoriului de piese lucrate din piele și blănuri de meșterii care au activat în teritoriul actual al Republicii Moldova, ne-am propus în paginile acestui capitol să răspundem la câteva întrebări principale și care vor completa substanțial cunoștințele noastre privind dezvoltarea artizanatului în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor. În spațiul ce urmează vom examina materiile prime folosite de meșterii autohtoni, tehnicile de lucru și operațiile tehnologice de prelucrare, de confecționare a pieselor și de înfrumusețare a acestora, precum și vom stabili cele mai uzuale piese din piele și blănuri, caracteristice localităților din mediul rural și urban.

Studierea activității meșterilor tăbăcari, curelari, cizmari, cojocari este realizată sub aspect istoric, etnologic și artistic, specificându-se evoluția artizanatului în localitățile din centrul, nordul și sudul teritoriului actual al Republicii Moldova, precum și sectorul de stat, foarte relevant studiului nostru. Aceste meșteșuguri s-au dezvoltat odată cu apariția îndeletnicirii creșterii animalelor și a păstoritului, meșterii care prelucrau pieile și blănurile fiind asociați în evul mediu în bresle respective, care la timpul lor au fost examinate și detaliat descrise de istorici[207]. Cu referire la activitatea meșterilor care au prelucrat și continuă să profeseze prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova, precizăm că acest subiect prezintă interes special pentru istorici, etnologi, artiști. În acest context au fost reliefate mai multe aspecte ce necesită aprofundare și studiere multidisciplinară. Este important să cunoaștem localitățile unde s-a dezvoltat preponderent acest domeniu al artizanatului; să identificăm meșteșugurile tradiționale și artizanii care au prelucrat artistic pieile și blănurile; să determinăm materia primă folosită în localități, precum și tehnicile de lucru specifice unei anumite regiuni; să stabilim piesele solicitate și specifice unei regiuni. Pe baza materialelor acumulate să identificăm cum tradițiile coabitează cu modernismul în domeniul artizanatului și care este viitorul acestei meserii de prelucrare a pieilor și blănurilor în contextul integrării Republicii Moldova în spațiul

european, în contextul racordării legislației Republicii Moldova la practicile europene în domeniul patrimoniului cultural.

2.1. Repertoriul și tipologia pieselor de artizanat din piele și blănuri în RSS Moldovenească și Republica Moldova

Materia primă o constituiau pieile animalelor domestice și sălbatice, din care se confecționau diverse tipuri de încălțăminte, piese călduroase de îmbrăcăminte, curele, piese de harnașament și alte obiecte cu întrebuințare casnică. De-a lungul timpului, prelucrarea pieilor s-a diversificat și își fac apariția branșe specializate în *tăbăcărit, cizmărit, curelărit, cojocărit* ș.a.

Evidențierea dezvoltării şi identificarea pieselor de artizanat din piei şi blănurilor (Anexa 2), precum şi confecționarea produselor din aceste materiale, reflectă trecerea prin timp, păstrarea lor, asigurând astfel o continuitate. În conformitate cu studiul nostru, produsele confecţionate din piele şi blană nu au fost realizate în serii industriale, ci sunt piese de unicat, deosebite prin caracterul etnic, tehnologic și artistic. Piesele de port tradiţional sunt utilizate azi de formaţiile folclorice, orchestrele de muzică populară, ansamblurile de dansuri populare. Tot mai des suntem martorii reînvierii interesului față de articolele din piele și blănuri, care sunt purtate mai ales cu ocazia unor sărbători sau evenimente speciale.[208]

Pornind de la rezultatele studiilor la nivel național în domeniul pieselor de artizanat din piele și blănuri din RSS Moldovenească și Republica Moldova, au fost identificate următoarele categorii ale articolelor lucrate din piele și blănuri, concentrate într-un Repertoriu aparte și prezentate în ordine alfabetică, pentru comoditate (Anexa 4, Tabelul 1).

Repertoriul elaborat pentru această lucrare este o formă deschisă, care poate fi completat și revăzut în funcție de studierea noilor surse și date culese în timpul expedițiilor etnografice, care urmează a fi efectuate în vederea identificării unor piese diferite de cele care au fost incluse în studiul de față.

Identificarea pieselor de artizanat din piele şi blănuri în RSSM şi Republica Moldova

Piesele de artizanat din piele și blănuri reprezintă o expresie a bogăției spirituale a poporului, selectată şi cizelată cu meticulozitate de cei mai iscusiți meșteșugari. În urma analizei surselor bibliografice în domeniul etnografic, au fost identificate principalele piese de artizanat din piele şi blană, după cum urmează:

Piese de harnașament – reprezintă totalitatea obiectelor din piei naturale necesare la înhămarea şi conducerea cailor (hamuri, curele, bici/harapnic, crivăt ş.a.)[209].

Piese de interior – piei întregi cu blană utilizate pentru tapiţarea interiorului încăperii, tapiţarea mobilei şi automobilului.

Articole de vestimentație reprezintă îmbrăcăminte din piele și blană, purtate de femei și bărbați la evenimente speciale sau sărbători tradiționale (fote, cojoace, bundițe, geci, șubă, pieptar).

Articole de încălțăminte reprezintă încălțămintea care are scopul de a proteja și de a oferi confort picioarelor, dar și pentru a completa stilul personal (opinci, sandale, papuci, pantofi, bocanci, ghete, ciubote și cizme).

Accesorii din piele sau blană reprezintă articole confecționate din piele sau blană, care adesea erau folosite pentru a completa ținutele, dar și pentru a oferi protecție suplimentară, mai ales în sezonul rece (centuri, chimir, geantă, mănuși, portmonee, fulare, cușme și altele).

Aspecte istorice și etnografice ale încălțămintei populare din piele naturală

Încălțămintea ca parte componentă a ansamblului vestimentar se întâlnește din cele mai timpurii trepte ale dezvoltării societății omenești, fiind legată de viața socio-economică, de nivelul de cultură și civilizație al societății într-o anumită perioadă istorică. Apariția încălțămintei a fost impusă de dificultățile întâmpinate de oameni în activitatea lor, de necesitatea adaptării la condițiile mediului ambiant. Încălțămintea a devenit și mijloc de apărare a piciorului de traumatisme, de acțiunile agresive ale mediului (umezeală, pietre ascuțite, frig, nisip fierbinte)[210].

Ne-am propus în spațiul ce urmează să cercetăm sortimentul de încălțăminte tradițională identificat în spațiul actual al Republicii Moldova, stabilit prin studierea aspectelor istorice și etnografice ale încălțămintei din piele din țară. Varietatea încălțămintei tradiționale din piele conține: opinci, papuci, pantofi, bocanci, ghete, ciubote și cizme. Identificarea felurilor de încălțăminte tradițională din piele permite o mai largă cunoaștere a componentelor portului popular din Republica Moldova. În acest context, cercetarea și modelarea unui sortiment de încălțăminte tradițională din piele poate fi un act de cunoaștere în sine, dar poate fi și o completare a paginii de istorie a identității naționale.

În fiecare localitate s-au purtat mai multe tipuri de încălțăminte și variante ale acestora, asociate costumului. La sărbători toată lumea ținea să fie încălțată în încălțămintea de sărbătoare sau avea încălțăminte de zile mari: cizme *ciubote sau cioboțele*, papuci, bocanci, pantofi. Încălțămintea era confecționată de ciubotari (cizmari, papucari) din aceeași localitate sau dintr-o localitate învecinată. Bărbații circulau mai mult ca femeile, fapt imortalizat și de înțelepciunea populară prin proverbul *jupâneasa ține casa, da jupânul ține drumul*. Din aceste considerente ei aveau mai multe perechi de cizme, bocanci sau papuci, astfel mai des decât femeile erau încălțați. În localitățile de la nord oamenii erau mai înstăriți, își puteau permite să aibă și încălțăminte mai

calitativă, inclusiv și având funcție de protecție împotriva frigului. În fiece localitate ciubotarii erau nelipsiți, iar în localitățile din părțile nordului erau mai mulți la număr și au activat mai îndelung, până prin anii ’60–’70 ai sec. al XX-lea. Încălțămintea a fost cel mai puțin descrisă în lucrări de specialitate, astfel vom recurge la suficiente argumente pentru a prezenta tradițiile ei.

Cea mai primitivă formă de încălțăminte a constat dintr-o bucată de blană, de la animalul vânat pentru hrană, cu care omul își înfășura piciorul și o lega cu ajutorul tendoanelor, intestinelor animalului sau a tulpinii de plante, după cum relatează T.E. cu referire la portul încălțămintei în localitățile din nordul Republicii Moldova[211].

La mai multe popoare atestăm încălțăminte asemănătoare opincii. În portul popular moldovenesc primul prototip de opincă își face apariția în civilizația Turdaș, cu circa 2500 de ani î.Hr., apoi le găsim în cultura Halstatt, la Kostelits în Boemia, reprezentat pe un picior de vas de lut, iar în sec. VI se menține la triburile iliro-trace, după cum atestă piatra funerară de la Bihac (Bosnia), pe care e înfățișat un personaj încălțat în opincă fără gurgui. Al doilea prototip, reprezentat de opinca cu gurgui, îl găsim pentru prima dată în epoca Halstatt în mina ilirică de sare de la Durrnberg, de lângă Hallein-Australia, el se reîntâlnește mai târziu sub formă tipului de opincă dacică în sec. II d.Hr. pe Tropaeum Traiani[212].

Cele mai vechi documente se referă la încălțămintea femeilor, din care considerente prezenta descrierea încălțămintei femeiești de acum trei sute de ani. Menționăm aceleași însemnări ale militarului din armata suedeză: *În picioare nu poartă ciorapi, ci numai cizme galbene cu tocuri înalte și ascuțite potcovite cu fier și câteodată ciorapi și pantofi de safian (marochin), multe femei umblau cu picioarele goale sau în papuci turcești care se poartă fără tocuri*[213]. Un manuscris datat în anul 1848 relatează despre moldovencele din județul Balta, Transnistria, că toamna poartă papuci, iar iarna – cizme din piele de capră[214].

Bărbații au purtat cizme pretutindeni. În sec. XVII–XVIII acestea erau mai largi în partea superioară, fiind confecționate din piei de culoare cafenie și gălbuie. Treptat cizmele au căpătat formele cunoscute de noi, cu *tureatca înaltă*, cu tureatca răsfrântă sau încrețite la merișor[215].

La începutul sec. XX bărbații din satele bucovinene purtau cizme cu tureatca înaltă și tare, încrețite mai sus de căpută, având tocuri înalte. Alții aveau și ciubote de hrom. La Mihureni, Herța, se făcea deosebire între ciubețele confecționate din piele mai grosolană și cizmele din piele mai subțire. Se considera că papuci purtau numai oamenii săraci, care nu puteau sa-și asigure cizme. Pe timp cald preferau să poarte bocanci. La lucru aveau opinci de culoare gălbuie, cu gurgui înalt, legate cu aţe de păr de cal[216].

În raionul Soroca, *femeile și fetele încălțau opincile făcute din piele de vită sau de porc când mergeau la lucru pe deal. Încălțau neapărat ciorapi de lână în opinci, iar bărbații – obiele.*

Ciorapii ajungeau până mai jos de genunchi, sus aveau un fir de lână cu ajutorul căruia îi strângeau de picior[217]. Preponderent în viața cotidiană, femeile și copiii umblau mai mult desculți, apoi mai târziu purtau prin casă încălţăminte mai simplă, confecţionată din materialele aflate la dispoziție (lână, cânepă, postav, alte stofe rezistente). Această încălţăminte cuprindea o mare varietate de obiecte: totocei, burlaci, ghete de rogoz pe tocuşor nu prea înalte, burși, chirivici etc. În iernile geroase se purta o încălțăminte care semăna cu pâslele, dar erau mai elegante ca ciubotele sau cizmele, care purtau denumire de *burci*. Ele erau mai scumpe și prețioase față de alte tipuri de încălțăminte, astfel le purtau doar anumiți oamenii: pădurarii, vânătorii, și cei avuți. Burșile/*burcile* erau confecționate din diferite materiale: postav, fetru, piele de ied, cu blana în afară. Apoi burșii [burcii] se încălțau înfășurând piciorul gol cu oghele *obiele* apoi în caloși, după cum vine să ne afirme M.M. cu referire la localitățile din raionul Soroca[218]. Astfel M.M. confirmă că *până în clasa a patra, în anul 1969, a purtat ciubote de chirză (piele cu desen specific), apoi încălța ghete din piele mai fină, care au fost purtate și de femei. Au apărut și cizme cu șireturi și bumbi nasturi într-o parte, cu turetci lungi și înalte.* Potrivit informatoarei din satul Cosăuți raionul Soroca*, unele femei aveau încălțăminte bună pentru toate anotimpurile: papuci cu blană, pantofi și sandale, ciubote, ghete. Pantofii erau negri de piele și se legau cu șireturi. Ciubotele și pantofii purtați de fete aveau preferențial tocuşor înalt. Încălțămintea era făcută cu ajutorul cuielor de lemn și avea potcoave de aramă*[219].

În localitățile de la nord – Larga, Clocușna, Corjeuți –, diversitatea încălțămintei era mare, pentru că și satele reprezentau structuri ierarhizate. La nunți iarna toți erau în ciubote de ținut. Femeile de aici n-au purtat opinci, ci doar bărbații la lucru. La Gordinești, raionul Edineţ, aveau câte 1-2 perechi de ciubote în fiecare familie, alții aveau bocanci, papuci. Încălțămintea o făceau cizmarii din sat. Procurau piele de la pielarii din Edineţ și coseau din ea încălțăminte[220].

Și în satele din centru s-au purtat ciubote, papuci, pantofi, drept că nu atât de frecvent ca în satele de la nord. Flăcăii erau încălţaţi în ciubote și cușme țuguiate. Fetele, dacă aveau o pereche de pantofi, îi păstrau mai mulți ani. Iarna, prin casă, femeile umblau în ciorapi de lână și papuci de feștilă. Și copii purtau încălțăminte de feștilă. În satul Sadova, raionul Călărași, după cum ne comunică V.T., la sărbători bărbații încălțau ciubote negre, iar femeile preferau ciubețele roșii cu creți[221]. În zile lucrătoare purtau opinci, făcute din piele de oaie, de cal. Aveau gurgui și erau legate cruciș cu ațe albe pe deasupra obielelor până la genunchi. Le vopseau apoi roșii sau negre[222].

În satele din Lunca Prutului – Lăpușna, Bujor și Cărpineni –, femeile nu purtau opinci, ci doar bărbații la muncile agricole. Femeile umblau încălţate iarna prin casă cu ciupici din lână sau din cânepă (ciupici de feștilă), lucrate cu cârligelul. Iar la sărbători purtau pantofi cusuți din piele de vită, negri, cu 1-2-3 cureluşe cu catarame și toc nu prea înalt. Tureatca lor era înaltă până la

pulpă, avea uneori 2 nasturi, cu elastic la o parte și erau prevăzuți cu toc înalt. Iarna încălțau ghete făcute de ciubotarii din sat[223], *țăranii din sat și localitățile învecinate, vara umblau mai mult desculț sau cu opinci, atunci când mergeau la arat, semănat, cosit și strânsul fânului, purtau opinci cu obiele și ciorapi împletiți, pentru aşi apăra picioarele de diverse răniri. Se mai încălțau în ciubote de crom cu tureatca moale, încrețită. pe timp de iarnă, iar vara – în papuci și pantofi din piele cu diferite detalii decorative, și sandale. Femeile purtau pantofi negri cu canafuri de piele pe la margine. Însă încălțămintea de bază pentru toate zilele erau opincile de tot felul, dar și diferite imitații ale încălțămintei tradiționale. Dar la horă se încălțau în pantofi, făcuţi din piele de ciubotarii din sat. Aveau una sau trei cureluşe. Talpa era tot din piele cu ținte de lemn. Vara la horă și fetele, și flăcăii dansau desculți. Veneau încălţaţi cu pantofi, sandale, se descălțau, dansau, apoi se încălțau şi plecau acasă*, relatează D.G. cu referire la s. Tomai, rn Leova[224].

La Manta, raionul Cahul, fetele încălțau pantofi cu cureluşe, ciupici din piele de safian, ciorapi. Bărbaţii aveau ciubote încrețite la tureatcă cu 12 fazi. Au purtat și opinci cu obiele sau cu ciorapi împletiți ce ajungeau până la genunchi. Erau legate cu vânări de păr de cal. La Văleni, raionul Cahul, încălțămintea cea mai răspândită erau totoceii din postav gros, cusuți cu mâna. În bot și pe lateralele lor aveau câte un peticuț de stofă de altă culoare, pentru a-i face mai practici și mai arătoși.

Confecționarea încălțămintei la comandă reprezintă o practică deosebit de valoroasă, datorită adaptării precise la conformația antropometrică individuală a piciorului purtătorului. Această metodă asigură un nivel superior de confort și funcționalitate, în contrast cu încălțămintea produsă în serie, care, fiind realizată după standarde generalizate, nu reușește întotdeauna să corespundă particularităților anatomice specifice ale utilizatorului, generând frecvent disconfort și probleme ortopedice. Prin urmare, încălțămintea personalizată oferă o soluție optimă pentru satisfacerea nevoilor ergonomice individuale.

În procesul de fabricație, modelul prototip, denumit etalon, are un rol fundamental, fiind considerat o veritabilă operă de artă. Acest etalon este conceput cu un grad ridicat de rigoare și atenție la detalii, reflectând atât calitatea materialelor, cât și excelența tehnicii de execuție. Pe baza acestui model original, se realizează apoi producția în serie sau în loturi experimentale, asigurând astfel păstrarea standardelor estetice și funcționale stabilite inițial. Astfel, procesul de reproducere nu diminuează valoarea artistică a obiectului, ci dimpotrivă, contribuie la perpetuarea tradiției meșteșugărești și la menținerea calității produsului finit.

Această abordare echilibrează în mod eficient măiestria artizanală cu cerințele producției industriale, subliniind că încălțămintea realizată la comandă constituie nu doar un obiect utilitar,

ci și un element esențial al patrimoniului cultural și artistic, adaptabil în mod flexibil la cerințele pieței și ale consumatorului contemporan.

În s. Lărguța, raionul Cantemir, se purtau papuci din suman. Iarna femeile purtau pantofi, numiți jumătăți. Au purtat și opinci cu ciorapi împletiți din lână sau obiele țesute din lână de culoare deschisă (culoarea albă a lânii țigăi), înfășurate de trei ori în jurul piciorului, legate cu vânări din păr de cal, strâns de picior.

În satele de pe Valea Nistrului de Jos urmărim aceleași tradiții. Oamenii mai înstăriți purtau ciubote. De obicei, în fiecare familie era câte o pereche de ciubote pentru bărbați și alta pentru femei. Cine avea nevoie mai mare să iasă în lume, acela se încălța. Ciubotele erau negre, făcute din piele de porc, având creți, călcâi cât două degete de înalt. În ele încălțau colțuni/ciorapi de lână. Ciubotele femeilor erau mai scurte și mai elegante. Pantofii au intrat mai târziu în uz, după papuci. Erau meșteriți din piele de porc de către ciubotari și aveau șireturi.

Identificarea sortimentului de încălțăminte tradițională din Republica Moldova. Analizând aspectele istorice și etnografice ale încălțămintei tradiționale din piele naturală din cadrul costumului popular, precum și situația actuală în acest domeniu, considerăm oportună identificarea și caracteristica aparte a fiecărui tip de încălțăminte tradițională (Anexa 4, Tabelul 2.).

Opinca este confecționată dintr-o singură bucată de piele mai mare decât talpa piciorului cu orificii pe margine pentru fixare pe picior sau înșiretare cu ajutorul unor nojițe (șiret împletit din păr de cal sau fâșii de piei). Opincile se deosebesc după încrețituri, cele cu vârf ascuțit erau purtate în nordul și cele fără vârf în centrul Republicii Moldova, preponderent de țărani și păstori. După structura lor morfologică, opincile se împart în două tipuri: opinci fără gurgui, încrețite uniform la partea anterioară, și opinci cu gurgui, încrețite în treimea anterioară purtată la nordul Moldovei.

Sandalele se purtau vara la sudul și centrul Moldovei, fiind introduse în uz odată cu dezvoltarea meșteșugului și producerea încălțămintei în serie la întreprinderi. Sandalele se confecționau cu vârful, cu călcâiul acoperit și descoperit, cu barete peste rist și călcâi, se fixau pe picior cu ajutorul curelușei introdusă în cataramă, din diferite sortimente și culori deschise de piei prelucrate industrial.

Papucii reprezintă încălțăminte ușoară, cu vârf ridicat, călcâi descoperit și fără toc, care se poartă în casă; sunt confecționați din piei, blană și alte materiale.

Pantofii pentru femei inițial erau purtați la sărbători și aveau toc mediu sau înalt cu căpută decoltată sau cu baretă peste rist fixată în cataramă. Pantofii bărbătești se fixau de picior cu ajutorul șireturilor, cu talpa din piele sau din coji se ornamentau cu orificii.

Bocancii voluminoși erau destinați muncii grele a bărbaților, având tălpi groase, care protejează picioarele și se fixează pe picior cu ajutorul șireturilor. Datorită comodității asigurate prin lărgime mare în interior, au fost purtați și de femei pe timpul rece a anului.

Ghetele sunt mai fine decât bocancii, astfel se poartă mai des la ocazie și sărbători, sunt purtați atât de bărbați, cât și de femei. Ghetele pentru femei se deosebesc prin prezența tocului mai înalt, pieilor colorate și elementelor decorative. Ghetele pentru copii sunt decorate cu orificii și fixarea/fixate pe picior cu ajutorul șireturilor.

Ciubotele și *cizmele* erau foarte răspândite ca încălțăminte populară tradițională. Se confecționau cu tureatca înaltă (alungită) întreagă, cu manșeta separată și asamblată prin coasere de margine apoi răsfrântă. La tocurile joase, medii sau înalte, se aplicau capace de toc din material rezistent sau potcoavă metalică bătută cu cuie. Majoritatea țăranilor purtau cizmele și ciubotele de sărbători, astfel au fost bine păstrate și transmise ca moștenire. Ciubotele și cizmele se deosebeau prin forma lor de încrețituri (falduri) la tureatcă, manșeta era ornamentată cu fâșii din piele lăcuită sau safian colorat și cu elemente metalice care formau un ornament, se broda cu ață sau aplicații din piei de alte culori. Terminația superioară a cizmelor (tureatca) se prelucra prin imprimarea diferitor elemente, iar în zona călcâiului se fixau capse sau cuie de aramă. Ciubotele se confecționau din piele mai groasă, iar cizmele – din piele mai subțire și fină. În satele din nordul țării, după cum informează V.R., V.D. și E.M.[225], țăranii purtau *ciubote de crom* mai frecvent decât în satele din centru și sud. Treptat, cizmele purtate de femei și bărbați, au obținut forme cunoscute cu tureatcă înaltă sau răsfrântă.

Constatăm că este destul de diversă încălțămintea tradițională purtată în mediul rural în spațiul actual al Republicii Moldova. Cercetarea multidisciplinară a încălțămintei este foarte importantă și permite realizarea unui tablou de panoramă privind tipurile de încălțăminte atestate în portul locuitorilor din RSS Moldovenească și Republica Moldova, fiind descrise materiile prime folosite, diferențele de gen și mediu (urban sau rural), așezare geografică (nord, sud, centru).

2.2. Tehnici și tehnologii de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor

O mare parte a produselor artizanale din piei și blănuri reprezintă piese ale costumului tradițional care servesc scopurilor practice sau funcționale, sociale și simbolice, prin care comunitatea se identifică ca popor în comunicare interpersonală și interetnică. Popoarele investesc în costumele populare tot ce au de preț ca valoare etnică și estetică, având o componentă de prelucrare manuală semnificativă, în special, utilizându-se tehnologii tradiționale.

Promovarea culturii poate fi un factor catalizator în procesele de regenerare și reînnoire, care sunt rezumate în trei grupuri principale: utilizarea culturii la dezvoltarea durabilă; utilizarea culturii la competitivitate și creștere și utilizarea culturii la incluziune socială. Prin valorificarea și promovarea patrimoniului cultural se va contribui la revitalizarea și îmbunătățirea relațiilor de colaborare cu meșterii populari, centre culturale din țară și de peste hotare.

Am rezervat în cercetarea noastră un loc aparte identificării materiei prime utilizate de meșteșugari la confecționarea articolelor din piei și blănuri. Pielea animală reprezintă învelișul exterior al corpului și constituie stratul de apărare de factorii nocivi ai mediului ambiant (acțiunea microorganismelor, frigului, ploii, căldurii și a acțiunilor mecanice), precum și cunoscută cu proprietăți de termoreglare; are rol senzitiv și funcție tactilă. Toate acestea funcții fac ca pielea animală să fie folosită de populația antică pentru corturi, perdele protectoare contra temperaturilor reci, la intrarea în adăposturi și, mai târziu, la confecționarea îmbrăcămintei, încălțămintei, pentru podoabe, instrumente muzicale ș.a.

Materia primă pentru meșteșugul de pielărie sunt pieile unor animale domestice, de vânat, a umor animale marine, reptile și pești. Dintre pieile animalelor domestice au importanță cele de bovine, ovine, caprine, porcine și cabaline, iar de la animalele de vânat, interes prezintă pieile de cerb, capre și porci sălbatici, vulpi, ș.a. Calitatea pieilor depinde de condițiile de viață ale animalului, sexul, vârsta, rasa, tehnologia de sacrificare, jupuire, conservare și depozitare[226].

Astăzi, pe piața locală sunt cunoscute diferite varietăți de piei naturale finite, obținute prin mai multe metode de tăbăcire, pe cale industrială sau artizanală (casnică).

Obținerea pieilor naturale presupune un șir de tratamente chimice sau mecanice. Tratamentele de prelucrare a pieilor și blănurilor, care sunt cunoscute și utilizate astăzi într-o măsură largă, în perioada străveche, erau obținute prin încercări sau observații. Există următoarele metode de tăbăcire: *tăbăcirea minerală* (cu săruri de crom, aluminiu și zirconiu), *tăbăcirea vegetală cu tananți vegetali* (extracte de stejar, castan, mimoză etc.), *tăbăcirea cu grăsimi* și *combinată* (crom – tanin, tăbăcire vegetală și cu tananți sintetici). Tăbăcirea pe cale industrială se efectuează diferit față de tăbăcirea casnică. În mod practic, ***procesul de prelucrare a pieilor*** constă în parcurgerea și efectuarea operațiilor primare ale tăbăcirii pieilor, tăbăcirea propriu-zisă și operațiilor de finisare.

Operațiile primare cuprind înmuierea pieilor, depărarea, spălarea, operațiile mecanice (ștrecuirea, șeruirea, șpăltuirea/despicarea), decalcificarea, sămăluirea și piclarea.

Operația de tăbăcire poate fi executată prin mai multe metode: în crom (cu o baie și cu două băi); cu săruri de aluminiu; cu săruri de fier; cu săruri de zirconiu; tăbăcirea vegetală și cu tananți sintetici; cu aldehide și tăbăcirea cu grăsimi.

Operațiile de finisare cuprind neutralizarea; vopsirea; gresarea; retăbăcirea pieilor pentru fețe de încălțăminte; impregnarea; uscarea; finisarea chimică și mecanică.

Pentru ***obținerea blănurilor***, tehnologia prevede efectuarea următoarelor operații preliminare tăbăcirii – gresarea, uscarea, prelucrarea mecanică, vopsirea blănurilor; operații de finisare a învelișului pilos al blănurilor, îndepărtarea și finisarea ireversibilă a firelor de lână și păr.

Operațiile preliminare sunt: înmuierea, spălarea, operații mecanice (ștrecuirea, stoarcerea, tunderea, descărnarea și subțierea), afânarea pielii.

Operația de tăbăcire poate fi executată prin mai multe metode: în crom; cu săruri de aluminiu; cu aldehide.

Operațiile de gresare pot fi prin ungere, în flotă, cu emulsie la butoi, prin vălcuire și degresarea cu solvenți organici.

Operațiile de uscare se fac prin convecție, prin contact și prin radiație.

Operațiile mecanice de prelucrare sunt următoarele: fălțuirea; șlefuirea; tragerea în lungime și de jur împrejur; întindere, ștoluirea, curățarea pe partea cărnoasă; vălcuirea și curățarea.

Din operațiile de vopsire a blănurilor se pot efectua: operațiile preliminare vopsirii; vopsirea cu coloranți de oxidare; vopsirea cu coloranți vegetali; cu coloranți sintetici; cu coloranți minerali și colorarea prin imprimarea blănurilor.

Operațiile de finisare a învelișului pilos al blănurilor cuprind epilarea; smulgerea; baterea și călcarea.

Operațiile de îndepărtare și fixare a firelor de lână sau păr se execută asupra blănurilor tăbăcite, degresate, întinse și eventual tunse și epilate, pe cale mecanică prin călcări la diverse temperaturi și fixare cu substanțe chimice. Fixarea moareurilor se execută prin călcare, pulverizare pe suprafața acestor blănuri a unor soluții chimice.

Pentru fiecare sortiment de piele sau blană și operație tehnologică există o varietate mare de tehnologii. În acest compartiment se va pune accent pe meșteșugul de prelucrare a pielii și blănurilor de către meșterii artizanali după metode/rețete tradiționale obținute prin moștenire.

Sortimentul pieilor și blănurilor finite poate fi determinat în funcție de următoarele criterii: după destinație sau întrebuințare (pentru tipul produsului confecționat), după aspectul feței și după metoda de tăbăcire/finisare.

În funcție de destinație și utilizare, pieile și blănurile se împart în:

<u>Piei finite</u> *pentru încălțăminte și căptușeli*: box de bovine sau de vițel, pielea cu fața contractată, piele de lac, velurul, nubucul, șpalt velur, huntingul, bufo, pielea albă, bizonul, șevroul, napa, piei de lac, piele iuft, toval, pentru căptușeli (meșina și șpalt) și pentru partea de jos a încălțămintei (piei rigide);

Piei pentru îmbrăcăminte și mănuși – napa, crom, glase;

Piei finite pentru marochinărie și tapițerie – piele de Cordoba (piele poleită cu aur);

Piele destinată la harnașamente, curelărie – blanc, *piele pentru* căpăstru și *piei pentru copertarea cărților;*

Blănuri pentru îmbrăcăminte, căciuli și cușme, mănuși și alte articole.

Blănuri de ovine sunt: velurate, nutriet, blănuri de ovine moareuri, blănuri de ovine semi înnobilate (bundițe, cojoc, acopereminte de cap, mănuși), *blănuri de miei de rasă Caracul*, Șimetiș și de rasă Țurcana (căciulă, cușmă, gulere, manșete la partea de jos a mânecii, blană/șubă);

Blană de vulpe este mult apreciată de următoarele varietăți: vulpea roșie de câmpie și vulpea de munte, blamă de vulpe argintie, platinată, albă polară și albastră;

Blănuri din alte tipuri de animale domestice și sălbatice se întâlnesc: de hamster *hârciog*, blană de vidră, de nutrie, iepuri, pisică etc.[227]

Pieile finite obținute pe cale industrială sunt procurate/achiziționate de peste hotare și servesc drept materie primă pentru mai multe categorii de meșteșugari, care confecționează din ea diferite articole tradiționale: opinci, încălțăminte, îmbrăcăminte, curele, lucrând la comandă individuală și pentru piață. Actualmente practic nu există producători autohtoni de piele și au dispărut meșterii specializați în tăbăcire vegetală sau cu grăsimi, așa-numiții tăbăcari, astfel, o mare parte din piele finită sunt de export și este comercializată în magazinele specializate la un preț ridicat.

Din pieile de ovine se coseau haine calde de gală și de toate zilele pentru întreaga familie. Din piele de porcine, mai rar de vită, se confecționa încălțăminte ușoară *tsărvuli*. Din piele prelucrată bulgarii coseau bundițe (*kojuhche*, *bidyan*, *keptar*), șube și cojocele, din piele tunsă de oaie – pantaloni de blană pentru bărbați numiți *mishiny*, cușme bărbătești (*pos*, *kalpak*). Toate aceste obiecte erau cusute de meșteri cojocari *kojuhar*[228].

Remarcabil este faptul că în prezent mai există meșteri care pe lângă îndeletnicirea lor de bază – coaserea cojoacelor și bundițelor –, practică și argăsirea, *dubirea* pieilor de ovine, după tehnici și procedee tradiționale, moștenite la prelucrarea artistică a pieilor pe teritoriul Republicii Moldova.

Pielea este un material natural ecologic, moale, plăcut la atingere şi durabil, care se distinge prin flexibilitate în procesul de lucru. Până în prezent pielea naturală reprezintă unul din principalele materiale pentru confecționarea/fabricarea curelelor, articolelor de marochinărie (pungi, poșete, genți mănuși) şi încălțăminte.

La structurarea încălțămintei, în mod tradițional, se folosesc produse obținute prin prelucrarea pieilor sub formă de piei flexibile pentru confecționarea ansamblului superior, repere

exterioare şi sub formă de piei rigide, în cazul confecționării ansamblului inferior. Pieile naturale flexibile tăbăcite mineral, vegetal sau combinat, se grupează din punct de vedere al aspectului suprafeței în trei clase mari: piei netede, piei presate, piei velurate.

Prelucrarea artistică constă în decorarea sau ornamentarea lor și poate fi realizată cu ajutorul celor mai diverse elemente şi mijloace. Tehnicile şi procedeele de bază în prelucrarea artistică sunt cel mai bine reprezentate de cusături cu rol ornamental sau decorativ, brodarea, paspoalarea, şi de procedee ornamentale specifice pieilor naturale: perforarea decorativă, împletirea, trasarea, țeserea, diverse aplicații, imprimarea/ștampilarea şi gravură, spirografie (prin ardere), plierea, mozaic, vopsire decorativă sau finisare.

Produsele meșteșugărești din piele au fost și sunt prelucrate prin utilizarea unor tehnici și tehnologii specifice materiei prime. În continuare sunt prezentate tehnicile și procesele specifice produselor meșteșugărești din piele.

Prelucrarea artistică a pieilor este rezultatul unei duble acțiuni artistico-tehnice, bazată pe motivele ornamentale, folclorice, mitice, colorate, simbolice, istorice ale comunităților care dețin acest patrimoniu cultural. Tehnicile și procesele de ornamentare, specifice produselor din piele sunt: broderii, aplicații prin lipire, perforații decorative, dantelarea marginilor, împletire, trasare, țesere, imprimare / ștampilare / timbrare și gravare, spirografie (prin ardere), pliere, mozaic, pictură decorativă sau finisare. Fiecare tehnică și proces este prezentat prin exemple și metode de execuție, precum și prin aplicarea lor la fabricarea meșteșugurilor autohtone din piele.

Prelucrarea pieilor este o veche îndeletnicire casnică, practicată de unii țărani în gospodăriile lor. La baza acestui meșteșug stau cunoștințele și deprinderile de muncă moștenite în spiritul tradiției din familie sau prin ucenicie[229]. Dezvoltarea meșteșugului de prelucrare a pieilor și blănurilor s-a diversificat și specializat în diferite domenii și procedee tehnice precum: tăbăcăritul, cizmăritul, curelăritul, cojocăritul, fiecare domeniu având la rândul său tehnici și procedee de lucru specifice produselor confecționate.

Ornamentarea obiectelor/produselor din piele este rezultatul unei duble acţiuni artistico-tehnice, la baza căruia se află motivele ornamentale, folclorice, mitice, jocul de culori, simboluri ale comunităţilor care deţin acest patrimoniu cultural.

Prelucrarea artistică a pielii constă în decorarea sau ornamentarea acesteia şi poate fi realizată cu ajutorul celor mai diverse elemente şi mijloace. Tehnicile şi procedeele de ornamentate, specifice produselor din piele meșteșugărești sunt: broderii cu mărgele colorate de sticlă / filament și cu fire, ață de lână colorată și fâșâi din piele colorată, aplicații din piele, paspoalare, perforare decorativă, dantelare, împletire, trasare, țesere, pliere, ștampilarea, timbrare, gravare/imprimare, mozaic, pirografie, batic, vopsire decorativă, intarsie (incrustare), înnobilarea

suprafeței pielii prin aurire sau finisare, după cum relatează R.M. cu referire la activitatea meșteșugarilor din raionul Sângerei[230].

Realizarea cusăturilor decorative și broderiilor manual pe suprafața pielii prin intermediul tipurilor diferite de coasere, cum ar fi îmbinarea prin coasere, presupune respectarea unor reguli de calitate: uniformitatea lungimii pașilor, poziția cusăturii față de marginea reperului, paralelismul traiectoriilor și corespondența între caracteristicile aței (grosime, culoare) și cele ale acului (vârf rotund, oval sau triunghiular). Orientarea acului în raport cu direcția de coasere *de la stânga la dreapta sau de jos în sus (în funcție de element de coasere sau brodare)*, ce induc efecte decorative, precizat de D.V.[231]. Brodarea constă din multiple modalități atractive prin care produsul poate fi accentuat, înfrumusețat, ceea ce duce la creșterea valorii perceptuale. Pe teritoriul Moldovei în urma cercetărilor s-au păstrat cusăturile: înaintea acului, în urma acului (cusătură în urma acului-oblic, în formă de tulpină la plante), crucița, cusătură tip lanț, cusătură *buclă fixată*, cusătură zigzag, cusătura *nodul* (la efectuarea elementelor plantare), și broderia netedă ș.a.[232]. Marginea simplă cu o singură cusătură este formată cu ajutorul unei fâșii din piele foarte subțire și înguste, dar rezistentă. La cusătura dublă e nevoie de o fâșie mai lungă de 5-6 ori, pentru a trece prin fiecare orificiu de două ori sau la colțuri de 3-4 ori. Lățimea fâșiei din piele elastică și subțire e mai lată sau egală decât diametrul orificiului, ce are originea de cusătură venețiană, specific mai ales localităților din raionul Cahul, potrivit A.C.[233]. Cojoacele şi bundițele se ornamentează prin tehnica de coasere cu diferite puncte de cusătură (Figura A 4.1.), însă *cojoacele şi pieptarele bărbăteşti se înfrumuseţează cu şireturi răsucite de lână aspră neagră*[234].

Aplicații pe suprafața pielii *s*e efectuează prin lipirea pe semnele indicate, urmată de coaserea manuală sau mecanică. Atât costumul tradițional purtat de moldovenii/românii din Republica Moldova, cât și produsele din piele ale costumului, se evidențiază prin aplicarea motivelor vegetale, geometrice, motivelor aviforme, scheomorfe, reprezentări umane, care erau stilizate. Din motivele vegetal-floristice, întâlnim arborele vieții, ghiveciul cu flori, buchete de flori, ramuri, brăduți, ghirlande, fructe etc. Din motivele geometrice și stelare sunt uzuale triunghiul, rombul, cercul, pătratul, diferite stele, zimți, cârlige, linii (frânte, curbe), spirale ş.a. Ornamentale posedă sens simbolic, îndeplinind rol informativ, funcțional, la care se adaugă componenta estetică decorativă a produselor.

*Perforarea decorativă s*e execută liniar, de-a lungul unei traiectorii de cusătură sau pe suprafața unui reper, prin repetiție sau alternanță, la care se poate adăuga efectul de contrast. Formele orificiilor pot fi variate, cele mai preferate sunt cele circulare sau ovale (figura A 4.3 a). Însă sunt cazuri unde se preferă orificii cu muchii (triunghi, pătrat, dreptunghi ș.a.), (figura A 4.3. b) obținute cu instrumentul special – preducea. Tehnica de perforare are un aspect important, în

care se ține cont de dimensiunea orificiilor, distanța față de marginea elementului (reperului aplicat) sau marginea produsului și distanța dintre orificii[235].

*Dantelarea marginilor s*e întâlnește în special la produsele pentru copii și femei, mai puțin la produsele bărbătești. Amplitudinea mică sau delicatețea marginilor curbe poate fi însoțită de perforații decorative și constituie un mod de perforare a marginilor vizibile[236].

*Împletirea e*ste o tehnică ce stă la baza înfrumusețării produselor din piele cu ajutorul fâșiilor din piei (Figura A 4.4.), a câte 5 fâșii, în funcție de model. Prin această tehnică se obțin următoarele elemente sau produse: curele, centuri, crivăț, biciuști, bici, mânere, curele de umăr, curele de ceas, brățări și altele. De regulă, pielea naturală, din care se croiesc aceste fâșii, este supusă operației de egalizare în corelație cu grosimea pielii, gradul de elasticitate, rezistență și flexibilitatea acesteia. Fâșiile sunt croite la o lățime de 3-5 mm, în funcție de modelul și numărul fâșiilor împletite. Tehnica împletirii începe cu fixarea fâșiilor din piele pe o bucată de lemn sau prin prinderea cu cuie dintr-o parte a fâșiilor, pentru a nu se răsuci. După împletire, produsul se ciocănește ușor cu ciocanul, apoi se umezește și se întinde pentru uscare pe un suport special, fixându-se în cuie. Tehnica împletirii se poate realiza în diferite moduri, cu 3-7 fâșii, ce reprezintă o împletire prin răsucire în orificii a uneia din fâșii și răsucirea prin fâșii, după cum era caracteristic pentru artizanii din s. Colibabovca, rn Leova[237]. Un astfel de obiect, un bici împletit din 8 fâșii din piele, reflectă tehnica de lucru descrisă (figura A 4.4).

Trasarea se execută manual, realizându-se mai întâi perforații sau tăieturi / crestături pe zone sau repere, ce necesită înfrumusețare cu trasarea fâșiilor, șireturilor din piei, prin aceste orificii. Cu ajutorul unui instrument special, șiretul din piele este trecut prin aceste orificii, conform unui anumit model decorativ, figuri geometrice, forme sau desen. Tehnicile de trasare se realizează cu un șiret, cu două șireturi trasate paralel, cu trei șireturi și mai multe fâșii din piei trasate (Figura A 4.6-4.7)[238].

Intarsie (incrustare) este o tehnică de lucru ce constă în împodobirea unui obiect din piele, aplicându-se ornamente sau repere decupate înfipte/introduse în orificiul cu contur identic reperului, decupat anterior în orificiul făcut pe suprafața altei piei de altă culoare sau nuanță[239].

Țeserea poate fi executată local sau pe întreg produsul cu culori diferite. Se practică o serie de crestături de dimensiuni potrivit modelului, la care un șiret din piele se introduce printre fâșiile formate. Se obține în acest fel o *țesătură* cu *urzeală* și *bătătură* (Figura A 4.8.b), inspirată din costumul popular (Figura A 4.8.a)[240].

Tehnicile de imprimare/ștampilare/timbrare cunoscute în spațiul Republicii Moldova sunt următoarele – imprimare, ștampilare și timbrare pe suprafața pielii, ce conferă obiectului un aspect tridimensional (cu efect ridicat sau cu aspect în relief). Imprimarea se folosește de la instrumente

simple (Figura A 4.9.), care pot fi acționate manual prin ciocănire sau presare. Chimirele cu mai multe tehnici de ornamentare sunt confecționate de meșterul popular Dumitru Daraban din raionul Ialoveni, folosind această tehnică de lucru (Figura A 4.10).

Tehnica de vopsire decorativă și retușarea suprafeței pielii se folosește pe fețe finisate a pielii. Efectul de volum, culoare și strălucire, se obține prin virarea culorii, developare, imprimare. Aspectul diferențiat al suprafeței, în funcție de tipul de finisaj, poate fi natural, acoperit, corectat, lăcuit, ceruit. Aspectul poate fi velurat, cel neted (lucios sau mat). Paleta de culori, adaptată de fiecare dată ultimelor tendințe, se cere a fi atent studiată și valorificată de meșterii populari[241].

Evaluarea și cunoașterea tehnicilor și procedeelor de prelucrare artistică a pieilor va conduce la popularizarea și dezvoltarea meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieilor și poate servi drept material didactic pentru noua generație de meșteșugari specializați în prelucrarea artistică a pielii. Tehnicile și procedeele de prelucrare artistică a pielii reprezintă o parte componentă din cadrul patrimoniului cultural material al poporului nostru. Cercetarea de față contribuie astfel la cunoașterea mai bună a domeniului și la evaluarea imparțială a fenomenelor ce au loc în prezent, fenomene rezultate din succesiunea etapelor istorice precedente. Discuția legată de practicile și modelele vestimentare din trecut este actuală în contextul cursului orientat spre salvgardarea patrimoniului cultural material al Republicii Moldova, integrarea în spațiul cultural european.

2.3. Dezvoltarea sectorului de stat și sectorului artistic (privat) în domeniul prelucrării pielii și blănurilor

În cadrul demersului nostru de investigare, am ales să documentăm activitatea meșterilor specializați în prelucrarea pielii și a blănii, atât din mediul urban, cât și din cel rural. Aceștia deservesc o parte semnificativă a populației, realizând piese la comandă, de multe ori unicat[242]. Precizăm că unele produse meșteșugărești și activitatea artizanilor au determinat denumirea meseriei practicate, informațiile respective fiind concentrate în Glosarul de specialitate. De menționat că acești meșteșigari au excelat în confecționarea încălțămintei (fiind documentați în diferite localități opincari, cizmari, ciubotari, pantofari, papucari, condurari), confecționarea pieselor vestimentare (aici îi regăsim pe cojocari, blănari), realizarea pieselor de harnașament sau altor accesorii de piele (pe listă fiind trecuți hămurarii, curelarii, șelarii ș.a.).

O componentă semnificativă a meșteșugăritului urban o constituia ramura confecționerilor de încălțăminte – ciubotari, cizmari, pantofari și papucari – meșteșugari specializați în realizarea manuală a unor articole variate, precum cizmele cu tureatcă moale sau tare, bocancii, papucii,

pantofii și sandalele. În mediul rural, deși existau de asemenea meșteri cizmari, era predominant utilizată opinca, o formă de încălțăminte tradițională, accesibilă din punct de vedere economic, simplă în execuție și adaptată nevoilor cotidiene și muncii agricole. Diversitatea tipologică a încălțămintei era determinată de mai mulți factori, precum tehnica de confecționare, mediul socio-geografic, statutul social al purtătorului și contextul de utilizare – festiv sau cotidian –, aspecte evidențiate și de etnologul Varvara Buzilă[243].

O altă îndeletnicire tradițională, cu o largă răspândire în trecut, este cojocăritul, practicat astăzi la o scară considerabil mai redusă. În aproape fiecare sat exista cel puțin unul sau doi meșteri tăbăcari, care prelucrau pieile de oaie și capră provenite de la consăteni. De altfel, mulți dintre cojocari se ocupau ei înșiși de tăbăcirea pieilor necesare lucrului. Accesul la acest meșteșug era restricționat, întrucât meșterii acceptau rar ucenici, preferându-i, eventual, doar pe cei proveniți din localități mai îndepărtate, pentru a evita creșterea concurenței locale. Repertoriul pieselor realizate de cojocari cuprindea diverse tipuri de cojoace, bundițe, pieptare, gulere pentru haine groase, căciuli, mănuși și alte articole vestimentare din blană sau piele.

Meșteșugul curelăritului s-a dezvoltat și s-a menținut, într-o anumită măsură, atât în mediul urban, cât și în cel rural. Curelarii confecționau chimire purtate de bărbați, căpestre și hamuri pentru cai, precum și diferite tipuri de curele utilizate în gospodărie. În paralel, șelarii erau specializați în realizarea de șei și pocrovețe. În contextul schimbărilor socio-economice contemporane, aria de practicare și utilizare a acestor meșteșuguri s-a diminuat considerabil[244].

Constatăm că de aceste meserii erau legate mai multe profesii și anume cele de cușmar, căciular, cizmar, cojocar, blănar, adică îndeletnicirile casnice cu referire la prelucrarea pieilor și blănurilor, care au dat ulterior nume unor întregi familii care profesau un anumit meșteșug (Cojocaru, de exemplu, era cel care cosea cojoace). Grație activității acestor meșteșugari, transmiterii din generație în generație a secretelor tăbăcirii pieilor și confecționării diverselor piese, s-au format anumite tradiții în domeniu, care pot varia de la o localitate la alta, de la nord, centru sau sud. În mod spectaculos, cojocarii, cușmarii, căciularii, blănarii s-au afirmat în perioada medievală și modernă, documentele de epocă ne aduc în zilele noastre numele meșteșugarilor care au deservit anumite localități, dar au și îndeplinit anumite funcții în stat, fiind staroste de bresle.

Totodată, studiul nostru relevă importanța identificării pieselor autentice din piele și blană, repertorierea lor, includerea în registre de patrimoniu, pentru a accentua moștenirea avută de populația din Basarabia în perioada interbelică, prezența artizanilor și diversitatea pieselor lucrate, care au suferit modificări după anexarea Basarabiei de către URSS. În consecință, după 1945 în RSS Moldovenească piesele tradiționale portului românesc au fost înlocuite cu cele de sorginte slavă, iar cușmele de cârlan, bundițele și alte piese din piele și blană au devenit în mare parte

atribute ale colectivelor etno-artistice, ale costumului scenic sau ale celui sintetic *moldovenesc*, pentru a se face și pe această cale diferențierea prin portul vestimentar, a moldovenilor și românilor, în conformitate cu ideologia sovietică[245]. A avut de suferit și producerea casnică a obiectelor din piele și blănuri, ponderea impunătoare revenind sectorului de stat, fabricilor mari unde se concentrase întreaga producere a articolelor.

În primele decenii de după cel de-al Doilea Război Mondial, în localitățile din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească activau numeroase arteluri – forme de organizare colectivă a meșteșugarilor, specifice economiei sovietice. Acestea funcționau ca asociații profesionale care desfășurau o gamă variată de activități, de la confecționarea articolelor vestimentare, până la producerea de bunuri alimentare și realizarea obiectelor din lemn, metal sau ceramică. Activitatea artelurilor, iar mai târziu a atelierelor de producție, precum și a meșteșugarilor individuali, era strict reglementată și coordonată de Consiliul Industriei Moldovenești. Aceștia executau comenzi de stat, în conformitate cu planificările economice centralizate, concretizate în planuri de lucru trimestriale, semestriale și anuale[246]. Atelierele de dimensiuni mari au fost create în contextul politicilor de eficientizare a serviciilor destinate populației, prin restructurarea artelurilor mici și mijlocii. Această reorganizare a avut la bază necesitatea specializării în executarea unor operațiuni specifice și delimitarea mai clară a segmentelor de activitate. Pe baza documentelor analizate ale Direcției Fondului arhivistic social-politic din cadrul Agenției Naționale a Arhivelor, am identificat o serie de dosare care reflectă activitatea atelierelor în care își desfășurau activitatea mai mulți meșteri specializați în prelucrarea pieilor și blănurilor, atât naturale, cât și artificiale (Anexa 3).

În comparație cu perioada interbelică, pentru primele decenii postbelice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească se constată o diminuare semnificativă a numărului atelierelor și al meșterilor implicați în prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor. Potrivit documentelor de arhivă, în Chișinăul interbelic existau numeroși meșteri care realizau articole din piele și blană, capabili să satisfacă atât cerințele pieței de produse de lux, cât și pe cele ale consumului cotidian[247].

În primii ani postbelici, au fost întreprinse anumite măsuri pentru restabilirea activității artelurilor meșteșugărești, după cum se menționează în dosarele de arhivă, deși prelucrarea pieilor și blănurilor fusese un meșteșug bine dezvoltat în localitățile basarabene cu mult înainte de 1945. Cu referire la atelierele și întreprinderile unde se prelucrau pieile și blănurile, dosarele de arhivă menționează pentru anul 1945 fabrici de confecționare a încălțămintei, cu sectoare de producere a încălțămintei din piele, articole din piele moale, pentru lunile septembrie și octombrie 1945 planul de producere fiind îndeplinit la 31,5%[248]. Toate artelurile unde activau meșterii se subordonau în acea vreme instituției cu o denumire complexă *Moldkojtekstilișveipromsoiuz*, adică instituție care

întrunea meșteșugari din domeniul prelucrării pieilor, textilelor, croitoriei etc. Pentru cea de-a doua jumătate a anului 1945 se preconiza restabilirea fabricii de piele a artelului *1 Mai* din or. Chișinău. Ținem să precizăm că asemenea denumiri ideologice și politice purtau toate artelurile, atelierele, fabricile și asociațiile din perioada sovietică, active în localitățile din RSS Moldovenească. Pentru reabilitarea fabricii de piele în trimestrul IV al anului 1945 au fost preconizate 98,8 mii ruble[249]. Existau la acea vreme ateliere de confecționare a încălțămintei din piele și în or. Tighina (cunoscut sub denumirea de Bender în documentele sovietice), care tot necesitau restabilire; în Orhei era un atelier de prelucrare a pieilor funcțional *Octombrie*; la fel găsim o fabrică de piele la Bălți.

Deja pentru anul 1946 a fost înscrisă în planul de activitate confecționarea a 50 tone de încălțăminte din piele și reparația a 140 de tone de pereche de încălțăminte. Cert este că se lucra cu piele de calitate foarte joasă, adică de calitatea 5 și chiar 6, documentele de arhivă subliniind lipsa materiei prime de calitate[250]. Totodată, se atestă interesul populației pentru meseriile artistice, meșteșugurile tradiționale de confecționare a pieselor vestimentare și încălțăminte, țeserea covoarelor. Pentru dezvoltarea domeniului se solicita procurarea materiei prime de calitate cel puțin 3 sau 4; erau necesare cca 30 tone de piele, la fel, se preciza necesitatea procurării instrumentarului necesar, a utilajului corespunzător. În așa fel, aflăm pentru primii ani postbelici despre funcționarea a câteva fabrici de piele și a 6 ateliere de confecționare a încălțămintei[251].

Din rapoartele financiare ale artelurilor privind activitatea în anul 1948, găsim mai multe informații despre activitatea artelurilor ce profesau prelucrarea pieilor și blănurilor[252]. Artelul *Kalinin* a fost fondat la 4 august 1946, în s. Susleni, rn Susleni (unitate administrativ teritorială ce a existat între 11 noiembrie 1940 și 9 ianuarie 1956, ținutul Orhei, după care rn Susleni a fost lichidat, iar localitățile au fost împărțite între raioanele Orhei și Criuleni)[253]. În cadrul artelului era un sector de confecționare a pieselor din piele, în care lucra un meșter (în total în artel activau 22 de meșteri), care în anul 1950 a produs articole în sumă de 9,97 mii ruble.

În artelul *Serghei Lazo* din Chiperceni[254] fondat în anul 1947, activau 16 meșteri, dintre care 3 meșteri lucrau în sectorul de prelucrare a pielii și au produs articole în sumă de 22,42 mii ruble. În artelul *Kotovski*, fondat în noiembrie 1944 la Călărași, activau 61 de meșteri, dintre care 14 în sectorul de prelucrare a pielii și confecționarea încălțămintei. Ei au produs articole în sumă de 107850 mii ruble. În raionul Bravicea[255], în anul 1947 a fost fondat artelul *Bolșevik*, în care lucrau 25 de meșteri, iar în sectorul de cizmărie activau 3 meșteri, producând articole în sumă de 29,0 mii ruble.

În a doua jumătate a lui iulie 1944, în Edineț a fost fondat un artel, unde din cei 30 de meșteri, în sectorul de prelucrare a pieilor erau încadrați 7. Tot la Edineț activau 4 meșteri în sectorul de prelucrare a blănurilor. Aceștea confecționau și reparau încălțăminte, cușme și căciuli

de blană. Un alt artel cu denumire ideologizată *Bolșevik* a fost fondat în anul 1947 la Briceni. Aici lucrau 22 de meșteri, dintre care 8 în sectorul de prelucrare a pieilor și confecționarea încălțămintei. În septembrie 1945 a fost fondat un artel și în Leova cu titlu profund ideologic *Novoobrașcionnaya Bessarabia* (adică o nouă Basarabie, care a intrat în componența URSS – n.n.). Din 52 de meșteri, în sectorul de producere a încălțămintei și prelucrarea pieilor lucrau 14, care au produs în 1950 articole în sumă de 124,8 mii ruble. În 1945, în Lipcani, a fost format artelul *Gastello*, în care activau 43 de meșteri, 8 dintre ei în sectorul de prelucrare a pielii; încă 3 meșteri lucrau în sectorul de prelucrare a blănurilor de oi. Acești meșteri confecționau și reparau încălțăminte de piele, au produs 16 cojoace de blană, 9 bundițe (numite în documente *bezrukavka*). În artelul *Novaia jizni* (în traducere *Viața nouă*) din or. Bălți, fondat în anul 1944, se punea accent pe producerea articolelor din piele și blănuri. Din cei 61 de meșteri, 31 erau implicați în confecționarea pieselor din piele; 5 lucrau în sectorul de blănuri, producând articole în sumă de 456,4 mii ruble. Este unul dintre cele mai numeroase arteluri, care ar putea sta la baza fabricii de prelucrare a blănurilor și pieilor din Bălți. În 1945, în artelurile din jud. Soroca au fost documentați și meșteri care lucrau din piele piese de harnașament, ocupându-se și de reparația acestor piese[256].

La sud, în or. Cahul, în 1946 este atestat artelul *Trud* (*Munca*). Aici lucrau 74 de meșteri, iar 14 confecționau diferite articole din piele, în sumă de 161 mii ruble. În martie 1945, la Căușeni, este atestat artelul *Novaia jizni* (în traducere *Viața nouă*) – dintre 36 de meșteri, 7 erau antrenați în prelucrarea pieilor, care au produs în 1950 articole în sumă de 50 mii ruble.

La 16 iulie 1945, la Chișinău, str. Șmidt nr. 54, este atestat artelul *28 iunie*, în care lucrau 31 de meșteri: 7 meșteri prelucrau pielea și un meșter era specializat în prelucrarea blănurilor. Raportul de activitate pentru anul 1946 pentru artelurile din jud. Chișinău prevedea prelucrarea pielii și blănurilor, cu indicarea sinecostului articolelor produse[257].

În localitățile din stânga Nistrului, în artelul *Dnestr* (*Nistru*) din or. Râbnița activau 35 de meșteri, dintre care 10 erau implicați în sectorul de prelucrare a pieilor, producând articole în sumă de 136 mii ruble. În februarie 1945, în or. Tighina (pe atunci Bender), a fost atestat artelul *Krasnaia Zvezda* (*Steaua Roșie*), unde lucrau 75 de meșteri, dintre care 2 cu activitate la domiciliu. În sectorul de prelucrare a pieilor activau 10 meșteri; alții 8 erau angajați în confecționarea încălțămintei și au produs 3473 mii de perechi noi de încălțăminte. La Grigoriopol, în 1947, a fost atestat artelul *Krasnîi invalid* (*Invalidul Roșu*): din 18 meșteri în sectorul de prelucrare a pieilor și confecționare a încălțămintei erau încadrați 9.

Potrivit documentelor, aflăm că prelucrarea blănurilor și confecționarea bundițelor, cojoacelor în anul 1946 a devenit specializarea artizanilor din artelurile din Cotovsc (actualmente Hâncești) – în valoare de 24,8 mii ruble; precum și din Călărași – în valoare de 22, 75 mii ruble[258].

În anul 1947, pe lângă reconstrucția capitală și relansarea diferitor arteluri și ateliere, se știe că fabrica de piele din Bălți a produs articole din piele în valoare de 398 mii ruble[259]. Planul de reconstrucție capitală pentru primul trimestru al anului 1947 presupunea restabilirea atelierului de cizmărie din cadrul combinatului moldovenesc de piele cunoscut ca *Moldkojkombinat* din Chișinău. Pentru primele 8 luni ale anului 1950 atestăm și la Tiraspol ateliere unde se prelucra piele[260]. În trimestrul II și III al anului 1953, se reconstruiește sectorul de piele al artelului de pielărie din Chișinău *Kojkombinat*[261].

Planul de producere pentru anul 1949 reflecta că din totalul produselor meșteșugărești, doar 0,1% se referea la piesele din blănuri, astfel că în anul 1948 fiind produse articole în valoare de 24,39 mii ruble, comparativ cu peste 600 mii ruble pentru producerea de încălțăminte sau 1468 mii ruble în domeniul croitoriei[262].

Documentele de arhivă furnizează date privind activitatea atelierelor de pielărie în anul 1955. Astfel, încă în iunie 1934, în Cahul, a fost atestat artelul *Kagulski pișcevik* (*Producătorul de alimente din Cahul*), în care către 1955 lucrau 48 de meșteri, 2 dintre care în sectorul de pielărie. Se prelucra piele și într-un alt artel din Cahul, fondat în august 1947 *Svobodnîi trud* (*Munca liberă*) și artelul *Trud* (*Munca*), atestat din ianuarie 1948[263].

De altfel, în septembrie 1953, unele articole de piele lucrate la combinatul de piele din Chișinău, condus de un oarecare Grimberg, au fost expuse în cadrul expoziției de produse industriale și artistice[264]. Se lucra încălțăminte de piele în artelul din or. Leova, precum și din satele Iargara și Sărăteni[265]. În anul 1953 la nivel unional, începe implementarea tehnologiei noi de prelucrare a pielicelelor de oaie, cunoscute ulterior sub denumirea de velur, adică piele tăbăcită de taurine, scămoșată pe una dintre părți și folosită inclusiv pentru încălțăminte[266]. Pentru a produce mai multe piese din piele, era necesară introducerea unui utilaj performant, precum și a profesioniștilor care puteau deservi asemenea mașini[267].

Pentru anul 1956, datele de arhivă ne oferă o listă de 114 arteluri și ateliere funcționale din RSS Moldovenească, în care se confecționau o serie de produse necesare locuitorilor, dintre care am atestat și pielării: *Kojkombinat* (*Combinatul de piele*), *Kojbîtremont* (*Reparația pielii*) din Chișinău, *Trudkoj* (*Pielărie*) din Tiraspol ș.a.[268].

Sunt relevante datele pentru anul 1956. Astfel, artelul *Șveibîtremont* (*Reparația și coaserea articolelor cotidiene*) din Tiraspol a fost atestat în ianuarie 1952, iar dintre 176 de lucrători găsim și 7 meșteri specializați în prelucrarea blănurilor, care a produs articole în valoare de 86,6 mii ruble[269]. Prelucrarea pieilor era realizată în anul 1955 de câțiva meșteri din artelul *Novîi bît* (*Viață nouă*) fondat la 16 octombrie 1944 la Tiraspol, făcându-și apariția un articol nou în producere – și anume mânușile din piele[270]; în artelul *Kojbîtremont* (*Reparația pielii*) din Chișinău, atestat în

decembrie 1951; artelul *Gastello* din Lipcani; artelul *Kuibîșev* din s. Vertujeni, atestat la 5 mai 1945; artelul *Molotov* din or. Dubăsari, atestat în iunie 1940; artelul *Moldavski partizan* (*Partizanul moldovean*) din s. Otaci, format în mai 1944; artelul *Bolșevik* din Briceni, atestat în anul 1944. Se preconiza construcția și a unei fabrici de piele pentru producerea încălțămintei, la Chișinău, în anii 1961–1962.

Către anul 1957, a fost emisă hotărârea de a forma un consiliu artistic pentru producerea industrială din RSS Moldovenească, în componența căruia a fost inclus un oarecare M. Radul, inginer specialist în domeniul pielăriei. Consiliul artistic avea un regulament de activitate strict, fiind responsabil de producerea articolelor artizanale de calitate, estetice, dar și funcționale[271]. În această ordine de idei vom menționa pregătirile în RSS Moldovenească către Festivalul Mondial din 1957[272]. Fără a detalia importanța artei decorative și mai ales a vestimentației în procesul de pregătire către lucrările acestui festival[273], vom puncta că un loc aparte a fost rezervat pieselor din piele și blănuri, care completau costumul popular și făceau parte din imaginea devenită recunoscută a moldovenilor/românilor. Conform datelor, pentru acest festival au fost confecționate 200 de perechi de pantofi de damă, din piele, 215 de căciuli din blană artificială, 200 de perechi de cizme de crom, 23 de perechi de pantofi decupați, pentru bărbați, toate fiind inspirate din portul popular al moldovenilor, fiindcă aceste articole făceau parte din vestimentația moldovenilor care urmau să reprezinte RSS Moldovenească la Festivalul din 1957, desfășurat la Moscova. Toate articolele erau realizate conform schițelor aprobate de consiliul artistic, examinate de pictorul principal care era specialist în domeniu, numele căruia la această etapă de cercetare nu a fost identificat în sursele de arhivă. Ca finalitate, încălțămintea a fost lucrată în atelierele *Novaia jizni* (*Viața nouă*) din Bălți, pantofii de damă și cozmele pentru bărbați au fost lucrate la atelierul *Kojkombinat* (*Combinatul de piele*) din Chișinău (director Grinberg), *Kojbîtremont* (*Reparația pielii*) din Chișinău, *Trudkombinat* (*Pielărie*) din Tiraspol. Un loc aparte a revenit fabricării suvenirelor – artelul *Progres* urma să confecționeze portpahare din metal anodat, în cutii din piele artificială[274]. Planul de producere pentru anul 1957, conform datelor de arhivă, presupunea producerea de încălțăminte din piele în valoare de 29 mln. ruble și 1,8 mln. ruble prelucrarea și confecționarea articolelor din blănuri, din totalul preconizat de 400 mln ruble pentru toate artelurile[275]. Asortimentul produselor includea încălțăminte de piele de tot felul, cojoace, bundițe, mănuși de piele, restaurarea încălțămintei de piele pentru comercializare ulterioară, producerea pieselor de harnașament și a altor articole din piele sau blană.

Pentru anul 1957, datele de arhivă informează despre planurile de producere, punând accent inclusiv pe producerea blănii de caracul – o blana buclată, asemănătoare cu astrahanul, din care se

făceau căciuli, paltoane). Blana de tip caracul, artificială, se producea în artelul *Krasnaia Zvezda* (*Steaua roşie*) din or. Tighina (Bender)[276].

Dezvoltarea meseriilor de prelucrare a metalului, lemnului, textilelor, pieilor și blănurilor, la care se adaugă ceramica, țeserea covoarelor și alte meșteșuguri artistice au intrat în atenția statului prin Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești din 1957 *Despre îmbunătățirea activității meșteșugurilor populare artistice*, prin care se prevedea fortificarea artelurilor meșteșugărești, activitatea pictorilor modelieri și intensificarea activității Consiliului artistic pentru aprobarea schițelor noilor modele, deschiderea unui salon-magazin unde ar putea fi comercializate produsele artistice meșteșugărești, diversificarea sortimentului articolelor lucrate de artizanii locali, ținând cont de tradițiile populare, tendințele vremii, identificarea meșterilor și salarizarea corespunzătoare a acestora, deschiderea unor specializări noi la instituțiile de învățământ cu profil artistic pentru a instrui viitorii artizani, implicarea mai largă a Ministerului Culturii în dezvoltarea meseriilor artistice, fondarea unui sector de artă decorativă aplicată în cadrul Muzeului Republican de arte plastice, editarea monografiilor, albumelor tematice care vor fi de folos artizanilor în activitatea lor și alte acțiuni, menite a îmbunătăți, în opinia ideologilor vremii, dezvoltarea meseriilor artistice, implicit, prelucrarea pielii și blănurilor[277].

Examinând pașapoartele artelurilor fondate în localitățile basarabene în primii ani postbelici, observăm prezența semnificativă a meșterilor care prelucrau pielea și blănurile, fapt explicat prin tradițiile păstrate în Basarabia interbelică, transmiterea secretelor meseriei din generație în generație, interesul populației pentru artizanat și nicidecum prin impactul puterii sovietice și construirea socialismului în Basarabia anexată în 1945[278].

Începând cu anul 1964, în cadrul spațiului sovietic – inclusiv în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească – au fost instituționalizate noi tradiții și obiceiuri cu caracter oficial, înlocuind sau modificând, din considerente ideologice, manifestările culturale tradiționale. Tradițiile calendaristice, datinile strămoșești, portul popular și, implicit, articolele vestimentare realizate din piei și blănuri, au suferit transformări semnificative. În locul valorilor culturale autentice și a obiceiurilor transmise din generație în generație, au fost promovate și impuse sărbători și practici de inspirație sovietică, în concordanță cu ideologia regimului.

Un loc aparte în dezvoltarea prelucrării blănurilor și confecționarea diferitor articole revine Asociației *Artizana*, care de-a lungul anilor sa afirmat în calitate de întreprindere unde au fost realizate și expediții etnografice în căutarea modelelor tradiționale ale vestimentației[279], implementarea inovațiilor tehnologice și a noilor tendințe artistice, producerea unui larg sortiment de blănuri, folosind în acest sens blănurile naturale sau cele artificiale, altfel spus, ecologice. Astăzi

SA *Artizana* este una dintre cele mai cunoscute întreprinderi care confecționează articole din piele și blănuri, într-un sortiment destul de variat[280].

În Raportul inginerului-șef al Asociației *Artizana* din 23 iulie 1986 B. Bobodjanov au fost trasate câteva acțiuni având ca scop dezvoltarea meșteșugurilor artistice, sigur, în conformitate cu cerințele congresului al XXVII-lea al partidului comunist din 16 iunie 1986, după cum era obligatoriu din punct de vedere ideologic în perioada sovietică. Unul din aspectele de bază fusese ideea necesității căutării noilor forme și concepte a obiectelor produse în cadrul atelierelor și asociațiilor meșteșugărești în tot spațiul ex-sovietic, inclusiv și în RSS Moldovenească. În această perioadă erau active asociația de producători *Artizana* care deținea mai multe filiale și ateliere în localitățile din RSS Moldovenească, asociația *Meșter-Faur*, fabricile de covoare din Orhei, Ceadâr-Lunga, Comrat, Căușeni, ș.a. Ca urmare a acestui raport al inginerului-șef, s-a propus deschiderea la Chișinău a unui Centru experimental al creației populare, care urma să activizeze în conformitate cu noile cerințe ale timpului, să restabilească vechile tradiții meșteșugărești, să readucă în atenția meșteșugarilor și societății unele meserii artistice, după cum ar fi prelucrarea artistică a metalelor, forjarea și ștanțarea metalului, prelucrarea lemnului și confecționarea instrumentelor muzicale, ceramica artistică, confecționarea obiectelor din lozie și papură, țeserea covoarelor, precum și confecționarea pieselor de piele. În așa fel, prin fondarea unei Asociații a meșteșugurilor tradiționale populare, se punea accent, deopotrivă cu alte meserii, pe prelucrarea artistică a pieilor și blănirilor. Asociația trebuia să aibă o bază tehnică, tehnologică și artistică solidă, având sarcina de a satisface necesitățile societății.

În anul 1986, fabrica *Confecția* a asociației *Artizana* era una din cei mai mari producători din RSS Moldovenească a articolelor din blană. Una dintre problemele principale la această fabrică era situația cu păstrarea blănurilor artificiale, care și erau folosite în confecționarea pieselor[281]. Se menționează ca rulouri de blană artificială erau depozitate în condiții neadecvate, fapt ce a condus la deteriorarea blănii și, respectiv, producerea unor articole necalitative. Problemele identificate, de fapt, reflectă situația dezastruoasă din economia întregului spațiu sovietic, unde se opta pentru îndeplinirea planului și stocarea articolelor de calitate joasă în depozite enorme, fără a se ține cont de tendințele modei și cerințele societății, ceea ce a dus ca finalitate la colapsul economic și financiar al întreprinderilor de stat. Așa, în prima jumătate a anului 1986, au fost planificate articole din blănuri artificiale în sumă de 859 mii ruble; *de facto*, au fost lucrate articole în sumă de 1070 mii ruble, adică 124,5%. Sectorul de blănuri avea planificat în prima jumătate a lui 1986, pentru producere articole în sumă de 1782 mii ruble; *de facto* fiind realizate 19 66 mii ruble, adică 111,4%.

Constatăm, în baza surselor de arhivă disponibile la etapa actuală de cercetare, că sectorul industrial a avut o pondere deosebită în dezvoltarea prelucrării pielii și blănurilor în RSSM. Artelurile, atelierele, fabricile care au funcționat în RSSM au avut ca scop producerea în masă a unor produse din piele sau blană, piese lipsite de individualitate, într-un număr mare, fiind plasat accentul pe realizarea planului și întrecerea socialistă. Cu totul altă dezvoltare a avut sectorul artistic în domeniul prelucrării pielii și blănurilor, similar dezvoltării tapiseriei artistice, ceramicii, prelucrării metalului și a lemnului.

Pielea și blana, de diferite tipuri, ocupă un loc special în creația meșterilor de artă decorativă aplicată din RSSM și Republica Moldova. Pe parcursul anilor 1945–1950 plasticienii se adaptează la tendințele artistice ale vremii, arta imprimării pe piele fiind unul dintre domenii care își începe dezvoltarea, unind esteticul cu funcționalul, astfel are loc constituirea artelor decorative aplicate în perioada postbelică. În anii următori, la expozițiile de artă decorativă sunt expuse foarte puține lucrări realizate în tehnica imprimării și stampării pielii, comparativ cu pictura, ceramica[282]. Vom menționa în acest context creațiile artiștilor plastici, care în anumite perioade au realizat piese având ca bază pielea sau blănurile – Niele Meșchite, Valentina Neceaev, Ioachim Postolachi (ca angajat al Secției moldovenești a Fondului Artistic al URSS a îndeplinit o lucrare în tehnica imprimării pe piele; a condus lucrările asupra uneia dintre primele mape-adrese realizate în 1945 în tehnica imprimării pe piele)[283], Vera Petrovscaia, Ecaterina Peicev, Natalia Ciornaia, precum și ale generației tinerilor creatori, care își expun actualmente articolele lucrate din piele sau cu aplicații din piele, blănuri.

Vera Petrovscaia (n. 1938, Chișinău) este unul dintre artiștii plastici care a lucrat articole din piele ajunse în atenția cercetătorilor[284]. A fost încadrată în Asociația de producere a meșterilor populari, întreprinderea *Meșter-Faur*. În atelierul artistei Vera Petrovscaia, după cum relatează Larisa Turea, se deschide *un univers cromatic complex, o veritabilă explozie de culori, iar casa ei amintește de un spațiu de poveste*. Mâinile artistei, înzestrate cu o vigoare surprinzătoare, conturează din pielea moale și catifelată siluete de zimbri, cerbi, urși, dar și cumpene de fântână, simboluri ale unei civilizații arhaice pe cale de dispariție nu atât sub presiunea progresului distructiv al modernității, cât a abordărilor ideolgiei sovietice cu referire la rolul artei populare.

Lucrările Verei Petrovcaia, după cum afirmă Larisa Turea, reflectă nostalgia copilăriei încrezătoare în bine, *vegheate parcă de privirea bunicii*, cea care, dintre cele trei nepoate, a ales-o pe ea pentru a-i transmite meșteșugul lucrului de mână. Urmând studiile la școala de arte, cu specializare în ceramică, Vera Petrovscaia s-a inițiat în arta prelucrării pielii, sprijinită de Maria Simionovna, directorul fabricii de articole de galanterie, care i-a oferit încredere și susținere într-un meșteșug tot mai puțin cunoscut. Vera Petrovscaia și-a desăvârșit formarea profesională

independent, fiind autodidact, învățând din propriile greșeli și străbătând Moldova în căutarea ultimilor meșteri pielari, blănari și cojocari. Pasiunea sa pentru autentic o determină să caute obiecte vechi din piele, din care va extrage informații prețioase despre tehnicile autohtone. Relația cu materialul este una tactilă, intimă *doar așa simți cum îți răspunde pielea*. *Materialul este capricios – dacă dorești să obții o anumită nuanță pastelată, pielea poate accepta o singură culoare, respingând celelalte, în mod inexplicabil, dar ferm*[285].

Obiectele realizate de Vera Petrovscaia sunt veritabile capodopere ale artei populare. Alături de Maria Ungureanu, un alt nume important în arta meșteșugului tradițional, artista a creat în cadrul Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM obiecte care nu pot fi reduse la simple produse comerciale. Cumpărătorii interesați de astfel de creații nu sunt tocmai mulți și puteau procura asemenea lucrări de autor în magazinele specializate *Fantezia* sau *Salon*.

S-a remarcat Vera Petrovscaia și prin confecționarea unor cutii decorative pentru păstrarea suvenirelor, articolelor de bijuterie[286]. Astfel, cutia pentru bijuterii *Finețe* (1977) este lucrată prin imprimare pe piele, are dimensiunile de 27×20×4,5 cm și a fost expusă la expoziția jubiliară republicană de artă *Pe calea leninistă*, ce a avut loc la Chișinău, în anul 1979[287]. Un loc aparte revine panoului decorativ *Meci de fotbal*, datat în anul 1971, realizat din piele, dimensiuni 60×26 cm., iar geanta din piele de antilopă, lucrată prin imprimare, a fost prezentată în anul 1976, la *Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească*[288].

Prelucrarea artistică a pielii este profesată de **Ecaterina Peicev** (a.n. 1965), care se afirmă prin lucrările *Noapte* (piele, tehnică mixtă, 2009), *Fereastră* (piele, pigmenți, tehnică mixtă, 700×700 mm, 2012)[289], *Floarea soarelui* (2016), *Buchet* (piele, tehnică mixtă, 2018), *Infinit* (piele, tehnică mixtă, 30×80, 2022) ș.a. În opinia criticului de artă dr. Natalia Procop, artista pledează pentru tehnica pielii în relief, de culori naturale, accentuând centrul compozițional cu pigmenți de nuanțe naturale. Compozițiile Ecaterinei Peicev denotă tonalități arhaice, sugerate de gama cromatică și de materialul utilizat. În panourile sale, artista reprezintă preponderent motivele fitomorfe[290].

O altă lucrare de Ecaterina Piecev datează în anul 2020 *Visul trecutului/ Dream of the Past* (2020, piele naturală, 700×700 mm), premiată la expoziția de artă decorativă din 2020, din Chișinău, cu Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova[291].

În domeniul artistic al pielii activează mai mulți reprezentanți ai tinerilor plasticieni. În această ordine de idei menționăm tripticul *Performanțe textile* (dimensiuni 600×600 mm și 250×600 mm.), realizat din piele în anul 2005 de artistul plastic **Natalia Procop** (a.n. 1983), dr. în studiul artelor și culturologie, membru al Uniunii Artiștilor Plastici[292].

Liuba Prangache (a.n. 1981) a realizat pentru expoziția de artă decorativă din 2020 lucrarea *În așteptare/ At Waiting* (2018, piele, 600×400 mm)[293]; **Olga Ivanciuc** (a.n. 1984), este autor al tripticului *Atemporalitate/ Timelessness* (2020, piele, lemn, 500×440 mm)[294], autor al colecției vestimentare *Respirația munților* (2009, trei piese), folosind pielea pentru confecționarea articolelor vestimentare[295]. **Inga Mațcan-Lîsenco** folosește pielea pentru a confecționa diferite podoabe, cum ar fi *Aventura cunoașterii* (2012, tehnică mixtă, 1150×850 mm)[296].

În domeniul designului vestimentar, creatorii din Republica Moldova adesea uzitează de elemente decorative din piele sau blană. În această ordine de idei menționăm lucrarea semnată de **Natalia Ciornaia** (a.n. 1954) *Computer biologic/ Biological Computer* (2020, atlas, tafta, piele, metal, sticlă, plastic; 2100×800×800 mm), în care au fost folosite inserții de piele și care a fost apreciată cu Premiul Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova la expoziția de artă decorativă din Chișinău, din anul 2020[297].

Vom menționa în contextul promovării și susținerii artizanatului Expozițiile internaționale *INFOINVENT* de la Chișinău, organizate de către Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală. Astfel, colecția *Articole vestimentare cu valorificarea elementelor portului popular românesc*, autori Iulia Rabei și dr. Alina Tocarciuc a fost expusă la expoziția *INFOINVENT* din anul 2015[298]. colecţia vestimentară *In Line*, autori Ana Colodeev, Alina Tocarciuc, Elena Racceeva, Olga Sugac prezentată în anul 2017, iar la prima ediție a conferinței științifice internaționale *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine* (23-25 septembrie 2019, Chișinău-Iași) a fost prezentată publicului larg colecția coordonată de dr. Alina Tocarciuc ce includea mai multe articole vestimentare lucrate din blănuri și piele, cu diferite aplicații din piele sau blănuri, inspirate din motivele populare[299].

În primele decenii ale sec. al XXI observăm interesul crescând al creatorilor pentru prelucrarea artistică a pielii, utilizarea elementelor din piele sau blană la confecționarea diverselor articole de artă decorativă aplicată, în designul vestimentar, în designul interior etc. Acest domeniu se dezvoltă în concordanță cu tendințele artistice ale vremii, artiștii plastici colaborând cu artizanii specializați în această meserie artistică din Republica Moldova și din afara țării, identificând posibilități de a integra creațiile artistice din piele și blană în patrimoniul cultural european.

2.4. Prelucrarea pieilor și blănurilor în localitățile din nordul Republicii Moldova

Originalitatea fiecărui popor se caracterizează prin potențialul creator, care își găsește expresia în cultura materială și spirituală. Un loc aparte în această cultură îl ocupă meșteșugurile tradiționale de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor, profesate de artizanii din diferite localități.

Marele interes faţă de artizanat este motivat nu doar de aprecierea obiectivă a valorilor vitale, estetice și etice, dar și din cauza unei crize ecologice legate de pierderea capacităților de creaţie, de valorificare a bunurilor materiale, de slăbirea continuității între generaţii și pierderea irecuperabilă a pieselor de patrimoniu. În această ordine de idei au fost realizate cercetări istorice, etnografice, culturologice, pedagogice, cu privire la modul de transmitere a patrimoniului moștenit din generațiile anterioare. Populația din mediul rural a practicat gospodăria casnică, meșteșugurile care aduceau anumit venit și puteau constitui mici afaceri familiale. Totodată, prin profesarea artizanatului se contribuia prin diferite mijloace la dezvoltarea meșteșugurilor casnice, promovarea și valorificarea tradițiilor autentice în domeniul pielăritului și blănăritului, ceea ce conduce, inevitabil, la practicarea meşteşugurilor tradiţionale, dezvoltarea antreprenoriatului rural și, ca urmare, dezvoltarea durabilă a zonelor rurale[300].

Studiul de față își propune să analizeze activitatea artizanilor specializați în confecționarea diverselor articole vestimentare, accesorii și piese de harnașament, realizate din piele și blană. Pentru a oferi date autentice cu privire la tehnicile și procedeele de prelucrare a produselor meșteșugărești din piei și blănuri, au fost efectuate cercetări pe teren în localitățile din nordul, sudul și centrul Republicii Moldova, datele fiind coroborate cu publicațiile de specialitate, rezultatele expozițiilor și evenimentelor artizanale. Iar pentru a răspunde la mai multe întrebări, au fost aplicate metoda observației participative și interviul etnografic. Din discuțiile cu meșterii populari s-a concluzionat că diversitatea și particularitățile metodelor odată cu trecerea anilor se pierd, sunt date uitării, și doar o parte din aceste îndeletniciri au fost transmise în timp, lucru recunoscut chiar de meşterii populari. Informatorii, persoanele cu care am discutat despre dezvoltarea artizanatului, aduc date importante despre unele piese din piele și blănuri, modul de prelucrare a produselor din pieii și blănuri, vopsire, vechime, utilitate. De menționat că la întrebarea cu privire la specificul acestor tehnici, răspunsurile informatorilor au fost *aşa am apucat*, *aşa era făcut*, confirmând faptul că s-au păstrat tehnicile tradiționale de lucru, dar nu și descrierea lor detaliată, semnificația unor piese sau operațiuni de lucru. Arealul de cercetare al studiului de față a cuprins mai multe localități din nordul, centrul și sudul Republicii Moldova, precum și târgurile și expozițiile organizate în ultimii ani, care au pus în valoare produsele meșterilor artizani specializați în prelucrarea pieilor și blănurilor, prezentate în cadrul colecțiilor proprii. O atenție deosebită a fost acordată regiunii de nord a țării, unde cercetările de teren au evidențiat un grad înalt de dezvoltare a acestui meșteșug tradițional. Articolele vestimentare și de marochinărie, realizate din piele și blană de artizanii locali, sunt frecvent expuse la târguri, expoziții și iarmaroace, evenimente ce contribuie la promovarea valorilor autentice ale culturii populare românești.

Contrar opiniei general acceptate potrivit căreia meșteșugul prelucrării pieilor și blănurilor s-ar fi dezvoltat preponderent în localitățile din sudul Basarabiei – zonă caracterizată prin concentrarea activităților de oierit și producere a lânii – investigațiile noastre de teren relevă faptul că în numeroase comunități din nordul țării aceste practici au fost de asemenea bine reprezentate. Astfel, în localități precum satul Stârcea (raionul Glodeni), încă de la începutul secolului al XX-lea existau familii care se ocupau cu creșterea oilor. Lâna obținută era toarsă și utilizată în confecționarea de covoare tradiționale, influențate stilistic atât de cultura românească, cât și de cea poloneză, datorită caracterului etnic mixt al zonei. În același timp, pieile, prelucrate conform tehnologiilor tradiționale, erau folosite pentru realizarea diferitelor piese vestimentare și accesorii[301].

În trecut, una dintre cele mai cunoscute unități industriale din municipiul Bălți era Combinatul de Blănuri *Miorița*, devenit emblematic pentru regiune. Importanța sa era recunoscută chiar și în epocă, dovadă fiind realizarea, în anul 1971, a filmului cu caracter social *Progresul tehnic la combinatul de blănuri din Bălți*. Primele decenii postbelice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească se disting prin funcționarea artelurilor și atelierelor meșteșugărești de mari dimensiuni, care au fost ulterior reorganizate și integrate în structuri industriale de tip fabrici și combinate. În cadrul acestor unități se produceau, pe baza schițelor realizate de artiști plastici locali, diverse articole precum suvenire, bundițe în stil național și alte obiecte folosite pe scară largă de ansamblurile artistice – în special de dansatori și muzicieni.

După închiderea Combinatului de Blănuri din Bălți, determinată de factori economici și sociali în perioada post-sovietică, o parte dintre lucrătorii specializați în prelucrarea pieilor și blănurilor și-au continuat activitatea în regim familial. Aceștia s-au regrupat în ateliere sau mici întreprinderi private, contribuind la păstrarea și promovarea meșteșugurilor tradiționale de tăbăcărie și cojocărie[302].

În municipiul Bălți își desfășoară activitatea cu succes întreprinderea de tăbăcire și prelucrare a pieilor S.C. *Milabrega* S.R.L., o afacere de familie condusă de Aurelia și Vladimir Dubenco, acesta din urmă fiind absolvent al Academiei de Studii Economice din București. Compania a fost înființată în anul 1997, inițial având un colectiv de 15 angajați, dintre care o parte proveneau din fostul personal al Combinatului de Blănuri *Miorița*[303]. Conform datelor înscrise în Registrul de Stat al Unităților de Drept, *S.R.L. Milabrega* desfășoară o serie de activități economice, printre care se numără: tăbăcirea și prepararea pieilor, prepararea și vopsirea blănurilor, fabricarea articolelor de voiaj și de marochinărie, comerțul cu ridicata al pieilor brute și prelucrate, precum și confecționarea articolelor din blană naturală și artificială.[304]

În anul 2015, Aurelia Dubenco a declarat că întreprinderea se specializează în prelucrarea pieilor de miel, oaie și capră, precum și în confecționarea căciulilor, vestelor, gecilor și blănurilor destinate pieței locale. Materia primă este achiziționată direct de la populație. Procesul de tăbăcire a pieilor este unul complex, desfășurat pe mai multe etape. Modelele pentru produsele din blană sunt concepute de către un designer, iar tendințele actuale în modă sunt urmărite prin participarea la diverse expoziții de profil. Având în vedere dimensiunea redusă a pieței blănurilor din Republica Moldova, prelucrarea pieilor — inclusiv tăbăcirea, vopsirea și decolorarea acestora — reprezintă activitatea principală a întreprinderii, în timp ce confecționarea articolelor finite ocupă un rol secundar. În consecință, o parte importantă a veniturilor este generată prin prestarea serviciilor de prelucrare a diverselor tipuri de piei, inclusiv piei de iepure și nutrie, către populație[305].

Se menționează faptul că articolele din blănuri realizate sub brandul *Milabrega* au fost expuse în cadrul târgului FASHION EXPO 2015, organizat la MOLDEXPO[306]. O descoperire semnificativă reprezintă colecția de iarnă pentru sezonul 2016–2017, realizată din piei de miel atent tăbăcite și vopsite în nuanțe vii, în concordanță cu tendințele cromatice predominante ale perioadei respective. Potrivit declarațiilor Aureliei Dubenco, unele dintre prototipuri includ combinații ale pieilor de miel cu piei de căpriță și vulpe roșcată[307], fapt ce acordă o eleganță distinctă articolelor realizate din blănuri. Colecția a fost inspirată de căciulile tradiționale ciobănești, ca un gest de respect față de patrimoniul cultural, fiind revalorificate pieptarele și cojoacele moștenite de la bunici, surse de inspirație pentru designerii companiei. Prin remodelarea și adaptarea acestor piese vestimentare la cerințele contemporane, acestea au devenit elementul definitoriu al colecției brandului *Milabrega*, ale cărui produse sunt comercializate atât în Chișinău, cât și în Bălți. De asemenea, este important de subliniat faptul că articolele acestui brand au fost apreciate în mod deosebit, fiind recunoscute drept revelația anului 2017 în cadrul evenimentului Fashion Days[308].

Tendința utilizării blănurilor colorate își are originea încă din perioada funcționării Fabricii de Blănuri din Bălți, unde, în anul 1961, angajații au dezvoltat o metodă inovatoare de vopsire a blănurilor destinate articolelor pentru copii, prin imprimarea pe blana albă a unor motive florale și avifaunistice etc.[309].

În localitățile din nordul Republicii Moldova, continuitatea meșteșugurilor tradiționale a fost asigurată atât de activitatea crescătorilor de animale, cât și de aprecierea valorilor estetice, care au contribuit semnificativ la veniturile familiilor. Conservarea tradițiilor și a portului popular a fost facilitată în mod special prin activitatea meșteșugarilor specializați în prelucrarea pieilor și blănurilor. Cercetările documentare au relevat prezența unui număr considerabil de tăbăcari, cojocari și curelari în această zonă. Astfel, în raionul Bălți își desfășoară activitatea Dumitru

Pascari și Anatolie Gogu; în localitatea Mândrești Noi, raionul Sângerei, sunt activi Alexandru Tabarcea, precum și soții Artur și Alexandra Oleinic; iar în raionul Soroca a fost documentat meșterul popular Leonid Captari, specializat în confecționarea obiectelor din piele (curelar) ș.a.[310]

În cadrul cercetărilor am identificat în raioanele Bălți, Sângerei, Soroca, mai mulți tăbăcari și cojocari (Tabelul 2.1).

Tabelul 2.1. Meșteri pielari și blănari identificați de autor în localitățile din nordul Republicii Moldova

Prenumele și numele meșterului	Îndeletnicire	Raionul	Localitatea
Dumitru Pascari	tăbăcar, cojocar, căciular, opincar, curelar	Bălți	-
Anatol Gogu	tăbăcar, cojocar		
Ala Chișlari și Victor Chișlari	tăbăcar, cojocar, căciular, curelar, cizmar		
Artur Oleinic și Alexandra Oleinic	tăbăcar, cojocar, căciular, opincar, curelar	Sângerei	Mândreștii Noi
Alexandru Tabarcea	cioban, tăbăcar, cojocar		Bilicenii Vechi
Leonid Captari	curelar, articole artizanale, marochinărie	Soroca	-
Marcel Ostrovschi	cizmar, cojocar, căciular, curelar, chimire, opincar	Edineț	s. Hlinaia

Sursa: Tabel realizat de autor în baza materialului de teren acumulat

Dumitru PASCARI (Figura A.4.11.) este un meșter artizan recunoscut în domeniul prelucrării pieilor în raionul Bălți, care a contribuit semnificativ la revitalizarea tradițiilor legate de tăbăcărie, cojocărie și curelărie. Acesta a reînviat în cadrul familiei o meserie aproape uitată, aplicând tehnologiile transmise de meșteri care au activat anterior la Combinatul de Blănuri din Bălți, iar pregătirea sa profesională a fost consolidată prin studiile urmate la colegiul din Bălți. Informațiile au fost obținute în cadrul unei interviu realizat la Târgul Meșterilor Populari, organizat la 23 mai 2021, la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău. Pe lângă prelucrarea pieilor ovine, Dumitru Pascari se distinge prin măiestria în confecționarea opincilor, chimirelor, curelelor, căciulilor, sumanelor și bundițelor tradiționale, reprezentative pentru portul popular specific satelor din nordul Republicii Moldova. De asemenea, este un participant activ la diverse expoziții și târguri dedicate meșteșugurilor populare[311].

Un alt artizan din raionul Bălți este **Anatolie GOGU,** specializat în tăbăcărie și cojocărie, care prelucrează piei și confecționează căciuli turcănești, inclusiv căciuli pentru dame realizate din blană de miei. În cadrul Târgului Meșterilor Populari, organizat la Chișinău la data de 1 octombrie

2022, artizanul a oferit o relatare detaliată privind portul tradițional al căciulii țurcănești în diverse regiuni și localități din Moldova. A fost evidențiată diferențierea purtării căciulii în funcție de statutul social și zonele geografice, precum cazul bărbaților înstăriți, tinerilor și locuitorilor din zonele Cernăuților și Hotinului, unde căciula era adesea îndoită în partea superioară, spre spate. De asemenea, meșterul a menționat faptul că membrii orchestrei *Fluieraș* și dansatorii ansamblului *Joc* au achiziționat un număr semnificativ de căciuli de la atelierul său. Produsele tradiționale din blană create de A. Gogu, apreciate atât de localnici, cât și de vizitatori străini, au fost expuse la multiple evenimente culturale, printre care se numără Târgul Meșterilor Populari *La Nistru*, la Mărgioară, în incinta Cetății Sorocii, la data de 25 iunie 2023 (Figura A.4.12.)[312].

Artur și Alexandra OLEINIC sunt meșteri populari originari din s. Mândrești Noi, rn Sângerei. Aceștia au participat la multiple manifestări culturale, inclusiv la Târgul Meșterilor Populari din raionul Soroca, desfășurat la 25 iunie 2023 (Figura A 4.13.). Potrivit discuțiilor purtate cu artizanii, meseria a fost moștenită de către Artur Oleinic de la părinți, în special de la mama sa, care a lucrat ca și cusătoreasă la fabrica de blănuri din Bălți[313]. Soții Oleinic utilizează piei provenite de la miei și oi din rasa Țigaie, achiziționate de la ciobanii locali, pe care le prelucrează conform tehnologiilor tradiționale. Artur Oleinic a subliniat complexitatea procesului tehnologic de prelucrare a pielicelelor, care cuprinde etape precum dubala, vopsirea și spălarea pieilor, acestea fiind procedee costisitoare, dar esențiale pentru calitatea produselor finale[314]. Deși piesele confecționate păstrează caracterul tradițional, căciulile de cârlan, sumanele și cojocul din piele de oaie, actualizate pentru piața contemporană, se bucură de o apreciere semnificativă. În opinia artizanului, căciula țurcănească și cojocul constituie adevărate simboluri identitare ale neamului. Procesul de fabricație începe de la pielea crudă, procurată de la ciobanii din Moldova, iar prelucrarea acesteia este un proces costisitor și laborios, care include etape precum dubala, vopsirea și spălarea pieilor pentru eliminarea mirosului specific. În ceea ce privește preferințele consumatorilor, Alexandra Oleinic a menționat că în perioada sărbătorilor de iarnă cererea este ridicată pentru bundițe și cojoace, iar pentru bărbați – pentru căciuli[315]. De asemenea, Alexandra Oleinic a evidențiat importanța unei îngrijiri speciale a hainelor din blană, aspect discutat și în publicații de specialitate, precum revista *Femeia Moldovei*.

Una dintre bundițele realizate de soții Oleinic se remarcă prin faptul că are pielea întoarsă atât pe interior, cât și pe exterior[316], ceea ce conferă căldură și durabilitate sporită articolului vestimentar. În completarea activității lor principale, cei doi practică și cojocăria, și curelăritul, realizând diverse produse din piei și blănuri naturale, precum căciuli, bundițe, stănuți, cojoace cu și fără mâneci, opinci, papuci din blană și chimire tradiționale pentru zona de nord (Figura A 4.96, A 4.97, A 4.114). Inițial, soții Oleinic au început cu confecționarea opincii și a căciulilor, pe care

le-au adaptat ulterior cerințelor consumatorilor contemporani[317]. Soții Oleinic sunt participanți activi la târguri, expoziții de costum popular, emisiuni televizate și alte manifestări culturale, având ca scop promovarea valorilor tradiționale și a produselor artizanale. La evenimente precum târgul din octombrie 2022 din orașul Sângerei, familia Oleinic a expus o gamă variată de produse artizanale din blană naturală, printre care căciuli, bundițe, brâie și opinci ortopedice. Pasiunea soților Alexandra și Artur Oleinic pentru coaserea căciulilor de cârlan și a cojoacelor de lână s-a concretizat într-o cerere crescută din partea unui segment specific de consumatori[318].

Alexandru TABARCEA este fermier, cioban și meșter cojocar din satul Bilicenii Vechi, raionul Sângerei[319]. Acesta și-a câștigat recunoașterea publică în special după prezentarea creațiilor sale la Festivalul *Mioriţa Laie, Laie-Bucălaie*, desfășurat în Cimișlia, în toamna anului 2022. Artizanul a subliniat faptul că familia sa este implicată direct în creșterea animalelor, având propriul efectiv de oi, iar materia primă provine din gospodăria personală. Soția sa este responsabilă de coaserea articolelor vestimentare realizate din pielicele, evidențiind totodată importanța promovării tradițiilor populare autentice. Familia Tabarcea se specializează în confecționarea diverselor articole artizanale, precum căciuli sau cușme pentru bărbați, căciuli pentru femei, cojoace și blănuri feminine, dar și alte produse realizate prin tehnici tradiționale[320].

Un alt meșter popular **Leonid CAPTARI** (Figura A 4.14.) este specializat în confecționarea obiectelor din piele (curelar) și activează în raionul Soroca, fiind profesor la Colegiul Tehnic Agricol din Soroca, la Catedra discipline de specialitate cu profilul Mecanica. Am avut ocazia să îl întâlnesc în iunie 2023, în proximitatea Cetății Soroca, cu prilejul celei de-a XI-a ediții a Târgului Meșterilor Populari *La Nistru, la Mărgioară*, reuniune la care au participat aproximativ 80 de meșteri populari din întreaga Republică Moldova. Meseria a fost inițial învățată de la tatăl său, iar ulterior meșterul s-a autoperfecționat continuu. În cadrul discuțiilor purtate, L. Captari a menționat că realizează o gamă diversificată de obiecte din piele, printre care chimire ornamentate cu buzunare ascunse, brățări, portmonee, portochelari, huse pentru topoare, precum și alte produse de marochinărie de mici dimensiuni[321].

Meșterii populari **Mariana și Marcel OSTROVSCHI** din satul Hlinaia, raionul Edineț, reprezintă un model de continuitate și adaptare a tradițiilor artizanale în contemporaneitate, pentru care pasiunea pentru frumos este transpusă în costume și obiecte tradiționale, reflectând un dialog între istorie, estetică și trăinicie culturală[322]. Activitatea lor este consacrată în domeniul confecționării costumelor populare, opincilor, căciulilor, chimirelor și a altor piese de port național, fiecare obiect fiind rezultatul unei elaborări riguroase, cu profunde rădăcini etnografice. Marcel Ostrovschi s-a remarcat prin tehnica realizării măștilor ritualice tradiționale, în cadrul mai multor expoziții și ateliere de creație. În decembrie 2018 acesta a susținut un atelier tematic la

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, intitulat *Alaiul teatrului popular al sărbătorilor de iarnă*, organizat sub egida Centrului Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial. În cadrul evenimentului au fost prezentate tehnici de confecționare a măștilor zoomorfe și antropomorfe, cu simbolism specific sărbătorilor de iarnă. În perioada decembrie 2020 – ianuarie 2021 Marcel Ostrovschi a participat cu lucrări proprii la *Expoziția de măști tradiționale de iarnă* organizată la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, manifestare dedicată valorificării patrimoniului imaterial. De asemenea, în decembrie 2019, lucrările sale au fost expuse în cadrul primei expoziții naționale de măști tradiționale din Moldova, organizată în parteneriat cu Ministerul Culturii și Muzeul de Etnografie din Cenac. Mariana Ostrovschi este cunoscută pentru realizarea costumelor populare complete, contribuind la păstrarea tiparelor tradiționale moldovenești din zona de nord a republicii. Împreună cu soțul său a participat la Târgul Meșterilor Populari – *Descoperă arta meșteșugurilor noastre*, desfășurat în mai 2021 la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, unde au expus creații autentice de port tradițional și accesorii artizanale. În perioada 19-21 august 2022, la Suceava, în cadrul proiectului *Basarabia salută Bucovina*, s-a desfășurat Târgul Meșterilor Populari din Republica Moldova. Soții Ostrovschi au participat în contextul promovării tradiției meșterilor moldoveni în spațiul cultural transfrontalier. Prin activitatea lor, Mariana și Marcel Ostrovschi nu doar conservă meșteșuguri arhaice, ci le reintegrează în circuitul cultural contemporan, devenind astfel veritabili ambasadori ai patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Prezența lor constantă la festivaluri precum *La Nistru, la Mărgioară*, care reunește meșteri populari din întreaga țară, precum și includerea lor în proiectul cultural *Ruta Meșteșugarilor în Moldova* (2022), confirmă recunoașterea națională a contribuției acestora la conservarea și promovarea identității culturale tradiționale[323].

Investigațiile întreprinse în localitățile din nordul Republicii Moldova, în scopul documentării activității meșterilor specializați în confecționarea articolelor vestimentare și de marochinărie, evidențiază o dezvoltare semnificativă a acestui tip de artizanat. Totuși, antreprenorii din acest domeniu se confruntă cu necesitatea unor subvenții mai consistente din partea statului pentru susținerea activității lor. Produsele realizate din piele și blană de către artizanii locali se bucură de o cerere ridicată și sunt frecvent expuse în cadrul târgurilor, expozițiilor și iarmaroacelor. Astfel, meșteșugarii din nordul țării continuă să joace un rol esențial în promovarea tradițiilor populare și a identității autentice culturale românești.

2.5. Activitatea de creație a meșterilor sub aspect etno-artistic în localitățile din centrul Republicii Moldova

Prin dibăcia sa, meșterii iscusiți promovează arta populară din trecut, iar respectul *față de înaintașii noștri*[324] reprezintă o cale de restabilire a demnității și a conștiinței naționale. Această creație are o mare valoare culturală, chiar dacă a suferit unele schimbări impuse de autorități, cum specifică dr. în istorie Valentina Ursu[325]. Însă artizanatul a contribuit semnificativ la educarea tinerilor, la promovarea îndeletnicirilor în cadrul familiei, devenind un promotor al culturii tradiționale în Republica Moldova. În context, activitatea artizanilor din localitățile din centrul Republicii Moldova este foarte importantă pentru elaborarea unui tablou de ansamblu despre meșterii care profesau prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor[326].

Meșterii populari de la sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI-lea au dobândit meșteșugul de a prelucra pieile și a confecționa produse din piele și blană de la alți artizani din diferite regiuni ale Republicii Moldova. Acești meșteri promovează lucrările tradiționale la diverse expoziții, festivaluri, târguri cu meșterii populari, hramul localității, la care sunt invitate ansambluri folclorice și de dans orchestre, ansambluri, unde se cântă și se joacă ca din străbuni, în costume populare confecționate de meșterii autohtoni, care păstrează tradiția moștenită. Sunt organizate evenimente anuale consacrate Zilei Naţionale a Portului Popular din Republica Moldova, Zilei Universale a Iei ș.a.

În cadrul cercetărilor am documentat în satele din Ialoveni, Orhei, Chișinău, Călărași câțiva meșteri tăbăcari și cojocari (Tabelul 2.2).

Tabelul 2.2. Meșteri pielari și blănari identificați de autor în localitățile din centrul Republicii Moldova

Prenumele și numele meșterului	Îndeletnicire	Raionul	Localitatea
Dumitru Daraban	Curelar	Or. Ialoveni	
Grigorie Sînchetru	Confecționează instrumente din lemn, piele și blană	Orhei	s. Trebujeni
Olesea Răilean	Curelar, articole de artizanat, marochinărie, genți-portmonee	Chișinău	
Petru Cucu	Tăbăcar, cojocar, articole de artizanat, marochinărie	Chișinău	
Ieromonah Savatie Baștovoi	Articole de artizanat, marochinărie	Călăraș	

Valentin Frunze	Cizmar	Chișinău	

Sursa: Tabel reaizat de autor în baza materialelor de teren acumulate

Cu prilejul celor 123 de ani de la fondarea MNEIN, a fost organizată expoziția *Arta prelucrării artistice a pielii*, în cadrul căreia au fost expuse piese de colecția Muzeului, unele dintre care n-au fost etalate în expoziții de multe decenii. Atenţiei publicului i-au fost prezentate 85 de piese (cojoace, pieptare, chimire, curele, gentuţe, panouri, cizmuliţe pentru femei) lucrate în anii ’50–60 ai sec. al XX-lea precum și alte piese, produs al artizanilor contemporani. Colecţia muzeală întrunește obiecte vechi, create de ţărani, dar și lucrări ale meșterilor populari **Tabita COSTIN** din or. Chișinău, **Constantin FRĂSESCU** din rn Fălești, **Dumitru DĂRĂBAN** din rn Ialoveni, **Constantin COJAN** din rn Cahul, precum și piese confecţionate la Fabrica de Galanterie din or. Chișinău și la Combinatul de Producţie de pe lângă Ministerul Culturii[327].

La una din expozițiile de Zilele Naţionale a Portului Popular organizată în anul 2022 la Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău (Figurile A 4.15., A 4.16, A 4.34, A 4.35.), am discutat cu meșterul curelar care păstrează tradițiile artizanatului și activează în orașul Ialoveni. **Dumitru DARABAN** a fost dispus să povestească despre mânuirile dobândite și învățate de la tatăl său, subliniind faptul că a *moştenit instrumentele, tehnologia cu toate secretele confecţionării chimirelor, biciul, biciuşti, crăvăţul dar şi portmonee pentru femei şi bărbaţi, acum în anii aceştia la cerere consumatorilor*. Meșterul Daraban a fost apreciat pentru activitatea sa de Uniunea Meşterilor Populari din Moldova (UMPM) cu premiul *Cel mai buni meşter popular al anului 2014*[328], domnia sa participând la mai multe emisiuni televizate, în cadrul cărora a discutat despre artizanat, tehnologiile de lucru și piesele confecționate[329]. Expunând articole meșteșugărești și instrumentele moștenite, precum și cele confecționate, D. Daraban explică simbolistica motivelor ornamentale și semnificația pieselor. Meșterul Daraban promovează prin diferite oportunități lucrările ce fac parte din categoria produselor tradiționale ale costumului popular. Totodată, ne-a relatat despre creația sa și modalitățile de expunere la târguri, festivaluri și expoziții de specialitate.

Grigore SÎNCHETRU este meșter popular originar din satul Trebujeni, raionul Orhei, care confecționează instrumente muzicale din lemn și din piele naturală prelucrată de meșter, precum ar fi cimpoiul ș.a. La expoziția organizată de Ziua Naţională a Portului Popular (2022) (Figura A 4.17.), meșterul în confecționarea instrumentelor muzicale a expus un cimpoi, din piele de capră, la care meșterul a cântat pentru a demonstra că este funcțional. Precum explică meșterul Sînchetru *acesta este caraba și buzoiul care ține rolul, depinde în ce tonalitate este acordată*. Acest cimpoi este confecționat *cu o foarte migăloasă măiestrie*, a specificat meșterul, care mai are

confecționate și alte instrumente muzicale cum ar fi fluierul și naiul caval. Meșterul Sînchetru este participant al unor emisiuni televizate, precum: *Grigorii Sînchetru este unicul meşter care mai confecţionează cimpoaie*[330], *Tezaur – Grigore Sînchetru, meşter popular din satul Trebujeni, raionul Orhei*[331] și altele. Artizanul participă activ cu instrumentele muzicale confecționate la expoziții, târguri tradiționale pentru a etala lucrările create din piele, blănuri.

Olesea RĂILEAN este un artizan din Chișinău, care meșterește cu mâna. Produsele funcționale din piele naturală de diverse culori – genți, curelușe de ceas, brățări, portmonee, port-chei, port-ochelari, port-stilouri și diverse curelușe înflorate (produse de mică marochinărie) – sunt lucrate cu răbdare, dragoste și ornamentate în diverse tehnici cunoscute de Olesea Răilean. Meșterița participă la mai multe expoziții, prezentând creația sa meșteșugărească, fiind, de fapt, un autodidact (Figura A 4.18.)[332].

ARTIZANA FACTORY este o activitate individuală de prelucrare a pieilor și unde se confecționează articole din blană naturală, precum ar fi covoare din piele de ovine, blană decorativă, cizme cu blană, veste și ciorapi (Figura A 4.19.).

Petru CUCU este originar din Chișinău și a moștenit meseria de la tatăl său, Vladimir Cucu (1957–1992), un *meşter croitor al articolelor vestimentare din piele şi blană*, după cum remarcă Petru Cucu. Din spusele meșterului aflăm că tatăl său Vladimir *era unul din cei mai vestit meşter din oraşul Chişinău pe atunci*[333], fiindcă prelucra pieile și confecționa *bundiţe sau veste din piele şi blană, sacouri din piele, cojoace, scurte, cojoc sau „dublioncă", acoperăminte pentru cap: cuşme, căciuli*. Petru Cucu meșterește cu răbdare și plăcere genți din piele, serviete, curele, inclusiv cele pentru ceas, centuri pentru bărbați, huse pentru telefoane, cuțite, carduri, portmonee, încălțăminte și diverse produse de mică marochinărie (Figura A 4.20). Produsele sunt făcute manual, însă procesul de coasere este efectuat la mașina de cusut, dar există și produse ce se coase integral manual[334]. Meșterul Petru Cucu folosește mai multe tehnici: de filare decorativă, vopsire, toconale (cu ceară de albini se lustruiește), copertare, de patinare (acordare de aspect artistic prin vopsire), imprimare cu aur, gravură, imprimare, ștanțare, perforare, ornamentare. În opinia noastră, Petru Cucu este un exemplu care demonstrează că îndeletnicirile vechi nu dispar, iar continuitatea lor este asigurată de oameni talentați și dedicați domeniului artistic.

Ieromonahul Savatie BAŞTOVOI slujește la Mănăstirea Oricova din raionul Călărași. Domnia sa combină mai multe îndeletniciri cu multă dragoste și răbdare, excelând în a confecționa obiecte din piele împreună cu meseria de a picta, folosind elemente tradiționale strămoșești[335]. Meșteșugul curelarului provine din dibăcia de a crea și promova valorile culturale ale neamului[336]. În opinia ieromonahului Baștovoi *este o activitate foarte necesară (n.a. meşteşugăritul) şi s-a întâlnit în toate obştile călugăreşti. Şi Apostolul Pavel a muncit, şi Moise a muncit, şi toţi sfinţii*

călugări lucrau cu mâinile. Împleteau coşuri, de exemplu. Astăzi coşurile au ieşit din modă, facem genţi[337].

Gama de produse confecționate manual este foarte interesantă: genți pentru bărbați și femei, serviete, portmonee, curelușe din piele, centuri, coperte de cărți și elemente decorative. Acestea cuprind diverse tehnici de prelucrare – ștanțare, imprimare pe piele, trasarea fâșiilor de piele, împletirea, înfășurarea, țintuirea, vopsirea și diverse cusături decorative (Figura A 4.21.). Aflăm că artizanul, poetul, eseistul și ieromonahul Baștavoi a deschis o librărie diferită de altele, o *librărie-atelier Geanta cu cărţi, care a stat la începutul ideii de când s-a apucat de meşterit. În acest atelier sunt fete care croşetează, se fac genţi, au mai venit oameni care învaţă meseria*. A*vem un meşter minunat din Bucureşti care are o experienţă de 25 de ani de la care am prins şi eu meseria*, ne spune ieromonahul. *Geanta cu cărţi* își propune să promoveze tradiţia autentică şi maeștrii autentici. Să îi separe de ceea ce este la piaţă, aspiră ieromonahul Baștovoi[338].

Valentin FRUNZĂ este un meșter cizmar care activează la Chișinău, meseria și îndeletnicirile fiind moștenite de la tatăl său. Confecționarea totală din piele naturală a pantofilor clasici pentru bărbați nu s-a schimbat de câteva secole*, adică fac pantofi așa cum se făceau la Londra şi la Viena şi de atunci nu s-a schimbat nimic*[339], mărturisește meșterul (Figurile A 4.22-A 4.23). Produsele meșterului sunt prelucrate artistic prin mai multe tehnici – perforarea, înșiretarea, vopsirea și ceruirea pielii artistic, îmbătrânirea pielii ș.a.

În concluzie vom sublinia că prin creația sa tăbăcarii, curelarii, cizmarii și cojocarii din localitățile din centrul Republicii Moldova au o sarcină majoră de a dezvolta și transmite tehnicile tradiționale de prelucrare artistică a produselor pe care le confecționează cu mare măiestrie. Un loc aparte revine ornamentării cu motive decorative a produselor de artizanat, promovarea și păstrarea tradițiilor, portul pieselor de piele și blană, care fac parte din tezaurul nostru cultural. Totodată, dată fiind poziționarea în centrul țării, vorbim despre o anumită tendință de urbanizare a creației artizanilor din centrul Republicii Moldova, acces mai rapid la informație, la materii prime diversificate și de calitate, tehnologii și utilaj dezvoltat, fapt care a condus spre modernizarea mai rapidă a producției meșteșugărești, comparativ cu activitatea artizanilor din nordul sau sudul Republicii Moldova, care au ținut mai mult la păstrarea și promovarea tradițiilor în domeniul prelucrării artistice a pieilor și blănurilor.

2.6.Meșteșugul prelucrării pieilor și blănurilor în localitățile din sudul Basarabiei

În procesul identificării meșterilor populari din localitățile sudice ale Republicii Moldova, care prin activitatea lor contribuie la conservarea și promovarea tradițiilor prelucrării pieilor și

blănurilor, am utilizat diverse surse documentare (Anexa 3-4). Au fost examinate piese vestimentare, accesorii și articole de harnașament, componente esențiale ale culturii materiale a românilor basarabeni. Prin această abordare, urmărim să subliniem importanța valorificării și promovării patrimoniului cultural național, precum și afirmarea identității culturale la nivel local și regional.

Meșteșugul prelucrării pieilor și blănurilor s-a dezvoltat pe întreg teritoriul Republicii Moldova, fiind însă mai pronunțat în localitățile din sud, unde oieritul și producția de lână au avut o tradiție consolidată. Deși interesul cercetătorilor față de patrimoniul etnografic este notabil, constatăm o insuficientă studiere a meșteșugului prelucrării pieilor și blănurilor. În cadrul acestui studiu ne-am propus să aducem în prim-plan activitatea meșterilor pielari și blănari din sud-vestul țării, care prelucrează pielea și confecționează articole din piele și blănuri.

Analiza noastră s-a bazat pe cercetarea de teren și pe literatura de specialitate, fiind completată de o sursă valoroasă reprezentată de datele privind târgurile și expozițiile meșterilor populari. În mod special, demersul științific se sprijină pe rezultatele investigațiilor proprii realizate în ultimii ani în multiple localități din sudul Republicii Moldova[340]. Procesul de identificare a meșterilor populari din localitățile sudice ale Republicii Moldova, care contribuie la conservarea și promovarea tradițiilor legate de prelucrarea pieilor și blănurilor, s-a realizat printr-o analiză riguroasă a diverselor surse documentare (Anexele 3-4). În cadrul acestei investigații au fost supuse examinării piese vestimentare, accesorii și articole de harnașament, reprezentative pentru cultura materială a comunităților românești basarabene. Această abordare urmărește evidențierea necesității valorificării și promovării patrimoniului cultural național, precum și întărirea identității culturale la nivel local și regional.

Meșteșugul prelucrării pieilor și blănurilor s-a dezvoltat pe întreg teritoriul Republicii Moldova, fiind mai accentuat în regiunile sudice, caracterizate printr-o tradiție consolidată în domeniul oieritului și producției de lână. Deși există un interes academic apreciabil pentru patrimoniul etnografic, domeniul meșteșugului prelucrării pieilor și blănurilor rămâne insuficient explorat. Ne-am propus ca scop de a scoate în evidență activitatea meșterilor pielari și blănari din sud-vestul țării, specializați în prelucrarea pieilor și realizarea de obiecte vestimentare și accesorii din piele și blană.

Metodologia aplicată a constat în cercetare de teren și analiză a literaturii de specialitate, fiind completată cu date empirice obținute din târgurile și expozițiile dedicate meșteșugarilor populari. Rezultatele obținute provin în principal din investigațiile proprii desfășurate în ultimii ani în multiple localități din sudul Republicii Moldova, constituind astfel fundamentul principal al demersului științific prezentat (Tabelul 2.3.).

Tabelul 2.3. Meșteri pielari și blănari identificați de autor în localitățile din sudul Republicii Moldova

Prenumele și numele meșterului	Îndeletnicire	Raionul	Localitatea
Constantin Cojan și Elena Cojan	tăbăcar, cojocar, căciular	Cahul	Colibași
Dumitru Zaporojan	tăbăcar și cojocar		Slobozia Mare
Nicolae Mocanu	tăbăcar, cojocar, opincar		Slobozia Mare
Constantin Olteanu	opincar și meșter de coșuri		Pașcani (com. Manta)
Gheorghe Burcă	curelar și hămurar		Manta
Tudor Cîrlan	meșter de tobe		Badicul Moldovenesc
Tudor Bejenaru	meșter de tobe		Văleni
Igor Volos	curelar	Leova	Tomai
Sergiu Scripchin	hămurar	Comrat	
Valeriu Pletescu	hămurar		
Vasile Popovici	meșter de măști		Cenac
	piese tradiționale		
Alexei Balov	hămurar	Ceadâr-Lunga	
Chilioglo Valeri	tăbăcar și cojocar	Comrat	

Sursa: Tabel elaborat de autor în baza cercetărilor de teren.

Relatările meșterilor oferă informații valoroase care reflectă atât dinamica evolutivă a meșteșugului, cât și dificultățile cu care acesta se confruntă în contextul transformărilor generate de progresul tehnico-științific. Aceste mărturii constituie surse relevante pentru înțelegerea modului în care tradițiile artizanale se adaptează sau intră în conflict cu noile realități economice și tehnologice.

Constantin și Elena COJAN (Figura A 4.24.)[341], meșteri populari originari din localitatea Colibași, raionul Cahul, sunt specializați în prelucrarea pieilor și blănurilor de ovine, precum și în confecționarea de articole vestimentare tradiționale, cum ar fi bundițe și cojoace ornamentate cu elemente decorative specifice portului popular din zona de sud a Republicii Moldova. Activitatea artizanală a celor doi include, de asemenea, realizarea de căciuli, opinci și piese de îmbrăcăminte pentru femei, bărbați și copii.

Constantin Cojan a moștenit cunoștințele și tehnicile meșteșugului de la tatăl său, Stelian Cojan, păstrând și în prezent metodele tradiționale de lucru, care presupun utilizarea predominantă a instrumentarului manual, precum acul și degetarul. Un aspect deosebit al activității sale îl constituie conservarea unor calapoade vechi pentru confecționarea căciulilor[342], unul dintre acestea fiind realizat prin tehnica tradițională moldovenească de cioplire manuală, fapt ce

evidențiază atașamentul față de autenticitatea procesului artizanal și continuitatea unei tradiții culturale valoroase[343].

Povestea meșteșugarului Constantin Cojan din s. Colibași, rn Cahul, este redată de Natalia Hadîrcă, care spune că domnia sa este unul dintre puținii meșteșugari care încă practică tradiția cojocăritului, confecționând căciuli de cârlan și bundițe din piele de oaie. Deși meșteșugul cojocăritului este pe cale de dispariție, Constantin Cojan este unul dintre ultimii meșteșugari care mai păstrează această tradiție. El confecționează căciuli și bondițe din piele de oaie, folosind tehnici tradiționale și materiale naturale. Produsele sale sunt apreciate pentru calitatea lor și sunt căutate chiar și pe piețele internaționale, Natalia Hadârcă subliniind importanța păstrării și promovării meșteșugurilor tradiționale ca parte a patrimoniului cultural național[344].

Constantin Cojan, unul dintre cei mai cunoscuți meșteri cojocari din Republica Moldova, membru al Uniunii Meșterilor Populari, rememorează, în interviurile sale, continuitatea unei tradiții familiale ce își are originile în perioada interbelică. Potrivit mărturiilor sale, în acea perioadă centrul cojocăriei din sudul Moldovei era situat la Galați, unde tatăl său, Stelian Cojan, a învățat meșteșugul în perioada 1931–1934. La finalizarea uceniciei, în semn de apreciere pentru îndemânarea dobândită, acesta a primit în dar un *clapod* (calapod) (instrument specific cojocăritului) de la meșterul sub îndrumarea căruia s-a format[345].

Încă din copilărie, Constantin Cojan a fost implicat în activitatea cojocăriei, lucrând alături de tatăl său. Primele sarcini pe care le îndeplinea în atelierul familiei presupuneau realizarea detaliilor ornamentale pline de finețe, precum floricelele și colțurile, elemente decorative caracteristice pieselor tradiționale. Modelele și motivele ornamentale au fost transmise din generație în generație, iar domnul Cojan continuă să le promoveze în creațiile sale contemporane.

În perioada sovietică, desfășurarea activității meșteșugărești în regim privat era interzisă. Totuși, existau ateliere de producție organizate pe lângă casele de deservire socială, în care meșterii puteau lucra într-un cadru semi-instituționalizat. Constantin Cojan își amintește că în acea perioadă, la atelierul de cojocărie din localitate activau aproximativ 22 de meșteri. Piesele erau confecționate din piei de calitate modestă, tehnologiile utilizate erau rudimentare, iar vopselele nu erau stabile – frecvent, culoarea se transfera pe mâini. În contrast, în prezent se folosesc tehnologii moderne, iar domnul Cojan, prin participarea la diverse cursuri de specializare la fabrici de prelucrare a pieilor și blănurilor, a dobândit cunoștințe avansate privind tratarea și finisarea materialelor.

Un aspect tehnologic important în procesul de prelucrare a pielii îl reprezintă degresarea – o etapă care presupune aplicarea unei soluții speciale pentru curățarea pielii. Aceasta împiedică

lipirea fibrelor, formarea scamelor și acumularea murdăriei, asigurând astfel o bază optimă pentru confecționarea pieselor vestimentare.

În prezent, în localitatea Colibași mai există aproximativ 20 de persoane care cunosc meșteșugul cojocăriei, însă majoritatea nu mai practică activ această meserie. Cauzele sunt multiple: lucrul este migălos, necesită investiții financiare consistente, multă răbdare și o stare bună de sănătate.

Produsele realizate de Constantin Cojan au fost expuse la târguri și expoziții naționale și internaționale, în orașe precum Milano, Istanbul, Sankt Petersburg și în numeroase localități din România, ceea ce denotă valoarea artistică și etnografică a creațiilor sale.

Cu toate că meșteșugul cojocăriei cunoaște o revigorare în contextul actual, domnul Cojan consideră că autenticitatea meșterilor din trecut era aparte. Astfel, evocă modul meticulos în care lucra tatăl său, care prelucra integral pielea animalului, valorificând inclusiv părți precum *picioruşele* sau *codița*. Aceste detalii erau curățate cu un instrument special, iar din ele se realizau componente decorative ori practice. Stelian Cojan confecționa cojoace ciobănești, cu sau fără mâneci, și realiza, în medie, aproximativ șase astfel de piese pe sezon.

Meșterul subliniază că, în trecut, modul în care un bărbat purta căciula avea o semnificație simbolică importantă, oferind informații relevante despre statutul, caracterul și identitatea purtătorului. Căciula era percepută nu doar ca un element vestimentar funcțional, ci și ca un indicator al demnității și respectabilității, purtarea acesteia fiind asociată cu imaginea unui bărbat integru, demn și bine situat în comunitate[346]. Meșterul menționează că, în procesul de confecționare a căciulilor, utilizează piei de miel din rasa Karakul, în nuanțe de negru și brumăriu, precizând că, în medie, din trei pielicele se pot obține două căciuli. În relatarea sa, acesta oferă detalii tehnice privind etapele de prelucrare a pieilor de ovine, tehnicile de croire a bundițelor, precum și metodele de coasere și aplicare a ornamentelor din piele, activități realizate cu ajutorul unor unelte tradiționale transmise din generație în generație.

Instrumentarul utilizat în cadrul acestor practici artizanale include obiecte manuale precum acul, degetarul, foarfeca, cuțitele, coasa, ciocanul și preduceaua – instrument destinat perforării pielii. De asemenea, unele surse etnografice consemnează faptul că, în perioadele mai vechi, în locul aței obișnuite, meșterii utilizau pentru cusut tendoane (vene) de animale, soluție care reflectă ingeniozitatea și adaptabilitatea meșteșugarilor la resursele disponibile în mediul tradițional[347]. Anumite tehnici tradiționale de confecționare și ornamentare a articolelor vestimentare din piele și blană se mențin valabile și în contemporaneitate, fiind transmise din tată-n fiu și integrate în practica meșterilor populari actuali. Printre acestea se numără: cailâcul – procedeu de finisare a marginilor piesei; șinătăul – cusătură longitudinală aplicată de-a lungul articolului; sulpanul –

porțiune de blană suplimentară adăugată în zonele în care pielea prezintă defecte sau lipsește blana. În procesul de coasere manuală sunt utilizate cusături tradiționale precum cepraz, cruciuliță sau frânghie, fiecare având atât un rol funcțional, cât și estetic. De asemenea, decorarea pieselor vestimentare implică aplicarea de elemente ornamentale de inspirație vegetală sau geometrică, realizate din piele în nuanțe contrastante, menite să accentueze identitatea vizuală a obiectului artizanal.

Confecționarea bundițelor și a cojoacelor este sezonieră, desfășurându-se preponderent în perioada septembrie–martie, în timp ce lunile de primăvară și vară sunt rezervate prelucrării pieilor. Materia primă constă în piei de miel provenite de la fermieri sau crescători de ovine, colectate de regulă la vârste fragede, între câteva zile și câteva săptămâni, când animalele ating greutăți de 16–20 kg. Pieile de la ovine adulte sunt achiziționate într-o etapă ulterioară. Procesul de prelucrare este laborios și se extinde pe durata întregului sezon cald, incluzând etape precum selecția, spălarea, degresarea, curățarea, conservarea și tratarea pieilor.

Potrivit meșterului Constantin Cojan, în trecut, prelucrarea pieilor se realiza cu ajutorul unor soluții preparate în gospodărie, folosind ingrediente naturale, precum zerul amestecat cu tărâțe – o practică care ilustrează cunoștințele empirice ale meșteșugarilor tradiționali și utilizarea resurselor locale în procesele de tăbăcărie[348].

Pentru a asigura durabilitatea și funcționalitatea piesei vestimentare, bundița tradițională este croită din trei pielicele de oaie atent selecționate, dintre care două sunt de dimensiuni mai mici, iar cea utilizată pentru partea din spate este mai mare și mai lată. Confecționarea începe cu partea stângă a pieptului, continuând cu celelalte componente structurale ale piesei. Abia după încheierea acestor etape de bază se aplică manual ornamentele pregătite în prealabil[349]. Meșterul Constantin Cojan urmărește cu rigurozitate conservarea motivelor decorative autentice, specifice sudului Republicii Moldova și atestate documentar începând cu anii 1930, opunându-se introducerii unor elemente ornamentale străine de tradiția zonei[350].

În ceea ce privește variațiile stilistice, ornamentele aplicate pe bundițele pentru fetițe sunt mai late, sugerând apartenența la spațiul domestic, în timp ce cele destinate băieților sunt mai înguste și alungite, indicând o simbolistică distinctă de statut și vârstă. Bundițele bărbătești au fost întotdeauna prevăzute cu guler, care se încheia până în zona gâtului[351], gulerul având o funcție protectoare în cazul vestimentației exterioare, așa cum confirmă și specialiștii în etnografie și antropologie vestimentară[352]. În contrast, bundițele feminine nu erau prevăzute cu guler, întrucât partea superioară era acoperită cu broboada tradițională, iar sistemul de închidere era plasat mai jos, la nivelul taliei, sau lipsea cu totul.

Activitatea meșterului este extinsă și în afara comunității locale, realizând piese la comandă pentru clienți din diverse regiuni ale țării și din diasporă[353]. Pentru a răspunde cerințelor legate de specificul regional al ornamentației, Cojan adaptează motivele decorative în funcție de zona de proveniență a beneficiarului, consolidând astfel identitatea culturală prin intermediul obiectului de port.

De asemenea, meșterul Constantin Cojan își exprimă mândria față de notorietatea lucrărilor sale, menționând că bundițele sale sunt purtate de interpreți renumiți precum Sofia Rotaru, Ioana Căpraru, Marina Filipovici, Igor Cuciuc, precum și de actori din teatrele din Chișinău, Cahul, Soroca și Odessa, dar și de membrii Ansamblului Academic de Dansuri Populare *JOC*[354]. Cojoacele, bundițele și căciulile realizate de Constantin și Elena Cojan reflectă autenticitatea, eleganța și diversitatea costumului popular din sudul Republicii Moldova, contribuind astfel la păstrarea și promovarea patrimoniului vestimentar tradițional.

Dumitru ZAPOROJAN (Figura A 4.25)[355] din s. Slobozia Mare, rn Cahul, membru al Uniunii Meșterilor Populari din Moldova, a investit, din spusele sale, toți banii câștigați peste hotare în una dintre cele mai vechi îndeletniciri – prelucrarea pieilor. D. Zaporojan a dezvoltat o afacere, prelucrează piei de ovine, confecționează *papuci* (botoșel – papucel) și mănuși din piele cu blană pentru sezonul de iarnă, pentru toate categoriile de vârstă, covorașe de diferite culori și mărimi din blană naturală, diverse huse pentru banchetele de automobil din blană de oi de rasa *Țigaie*, care au o lâna mai moale, mătăsoasă și ondulată. De asemenea, confecționează tradiționalele bundițe, cojoace pentru femei, bărbați și copiii[356]. Pieile sunt cumpărate de la ciobanii din localitate, iar modul de prelucrare a pieilor de ovine îmbină elemente tradiționale și moderne[357].

În localitatea sa de baștină meșterul a organizat un atelier unde renasc tradițiile de meșteșugărit în confecționarea bundițelor, cojoacelor și altor produse. Artizanul povestește că la început curăța pielea cu coasa, acum însă dispune de instrumente moderne. Prelucrează pieile în special vara, fiindcă *este nevoie de multă apă*[358]. A început să folosească vopsele ecologice procurate din comerț, pentru a vopsi pieile pentru bundiță și alte produse la necesitate. În majoritatea cazurilor cojoacele și bundițele confecționate de el sunt de culoare albă și mai rar de culoare închisă.

Tehnologia de prelucrare începe cu pielea crudă – în urma sacrificării animalului, pielea acestuia se sărează și se usucă la umbră, pielea uscată trebuie să fie albă[359]. Urmează sortarea pieilor care sunt duse la spălat, după care sunt curățate, degresate și apoi introduse într-un butoi cu soluție specială. Peste două săptămâni pieile sunt scoase din butoi și uscate pe frânghie, la soare.

Următorul proces ține de întindere, pieptănare și de tundere-călcare-tundere, proces care se repetă de trei-patru ori.

Dumitru Zaporojan poartă adesea o bundiță pe care a preluat-o dintr-o fotografie veche din zona Constanței și care *are circa 70 sau chiar o sută de ani*, după cum afirmă domnia sa[360]. Produsele confecționate de meșter sunt ornate cu elemente decorative specifice zonei de sud. Se adoptă un ștei-guler tradițional și un sistem de închidere însoțit de *vîpușcă* – o bandă îngustă din postav sau piele, folosită ca ornament de culoare contrastantă la bundițele bărbătești. În partea frontală a bundițelor sunt încorporate buzunare – fie aplicate, cusute în cusătură, fie tăiate vertical, orizontal sau diagonal – prevăzute cu *laist*, o garnitură de 4–10 cm care se îndoaie și se coase la capăt pentru consolidare. Bundițele feminine se disting prin decupajul în formă de unghi deschis la gât, margini garnisite cu blană de miel și ornamente preponderent florale; în schimb, cele bărbătești prezintă ornamente geometrice și nu sunt brăzdate de blană la margini (conform artizanului D. Zaporojan)[361]. Realizarea bundițelor se efectuează printr-un proces mixt – combinând prelucrarea manuală și cea mecanizată: asamblarea pieselor se face pe mașini de cusut convenționale, iar decorarea manuală a ornamentelor este realizată pe mașini programabile. Meșterul subliniază că pielea, fiind elastică, necesită o manipulare mai dificilă decât materialele textile, iar pielea de oaie, deosebit de elastică, este preferată[362].

Angajamentul meșterului în menținerea tradiției ornamentale este alimentat de pasiunea sa pentru desen și loialitatea față de comunitatea natală. Mărturie în acest sens o constituie Ansamblul Folcloric *Mocănașii* din Slobozia Mare, care evoluează în costume tradiționale confecționate de el[363].

Meșterul **Nicolae MOCANU,** originar din s. Slobozia Mare, rn Cahul, moștenitor al tehnicilor tradiționale de prelucrare, utilizează piei din rase autohtone de oi, precum Țigaie, apreciate pentru densitatea lânii. Procesul de prelucrare presupune conservare (sărare-uscare), sortare, înmuiere, tanare prin zer (acid lactic), crom, aluminiu sau tananți vegetali, dubare manuală – toate operațiunile putând fi realizate în aproximativ o săptămână în variante chimice[364]. În colaborare cu soția, realizează o gamă variată de articole – bundițe, cojoace, căciuli, opinci, chimire, curele și covorașe – decorate cu motive specifice regiunii, precum *strugurele* ori *arborele vieții*, executate pe pielărie fină (marochină)[365] (o piele de capră sau, mai rar, de oaie sau de vițel, tăbăcită vegetal pentru a obține lustru și finețe).

Constantin OLTEANU (Figura A 4.26)[366], meșter popular din rn Cahul, s. Pașcani (comuna Manta), confecționează opinci și suvenire din piele. Buneii meșterului sunt veniți din Oltenia, au practicat oieritul, s-au oprit pe baltă și au rămas să locuiască în Manta. Constantin Olteanu este primul care a deschis un centru de meșteșugărit cu un Muzeu al Meșteșugurilor

Populare în sudul țării[367], unde au început să învețe tineri și vârstnici. Meșterul practică țesutul, împletitul vegetal și tăbăcitul pieilor, lucrează doar cu materiale naturale. Spune că meseria de împletire a coșurilor a învățat-o de la moș Ion, un locuitor al satului. Meșterul Constantin Olteanu confecționează opinci, care în trecut reprezentau încălțămintea de bază a țăranului, opinca era universală, împodobind atât piciorul femeii, cât și cel al bărbatului. Practic, toate popoarele au purtat opinci, numai că fiecare le confecționa în felul său, unele aveau talpă, altele se legau cu ață din lână răsucită[368].

Confecționarea opincii începe de la proiectarea unui șablon din carton sau hârtie, în mărime naturală, după care se poate executa o piesă. Șablonul se plasează pe mijlocul unei piei tăbăcite, partea cea mai groasă și mai rezistentă, care se numește zona crupon, cuprinsă între coadă și gât. Din poale, partea marginală a pieii, care acoperea abdomenul și picioarele animalului, se fac suvenire în formă de opinci mici. Pielea este procurată de la meșterii din Comrat. Urmează operația de coasere a părții din față a opincilor, pentru care meșterul folosește ață specială de bumbac de culoare albă sau neagră, apoi prin găurelele făcute pe marginea opincii sunt trase într-un mod special curelușele din piele numite *nojițe* (acestea pot fi din piele, din păr de animale, din sfoară de cânepă sau de lână) cu care se leagă opincile. *Nojițele* sunt lungi, deoarece când se încalță opinca, ele trebuie să fie înfășurate în jurul piciorului. O altă regulă ține de încrucișarea în față a curelușelor. Opinca nu se încalță pe piciorul gol, ci pe un ciorap gros sau pe obiele. Pe laba piciorului se înfășoară o bucată de pânză de postav sau chiar de material impermeabil, care este prinsă cu *nojițe*.

Meșterul are în atelier opinci de diferite mărimi: piese mici pentru suvenire, opinci mici pentru prunci la botez, pentru copii de grădiniță și de școală, pentru vânători și, desigur, pentru formații etnofolclorice ca semn de autenticitate și originalitate a culturii noastre.

Gheorghe BURCĂ (Figura A 4.27.)[369], originar din s. Manta, rn Cahul, meșter curelar și hămurar, a dobândit meșteșugul tradițional și tehnologiile strămoșești de la un localnic și le dezvoltă prin lucrările sale, create manual cu o măiestrie deosebită, iar *cel mai mult în această meserie îmi place mirosul de piele*, spune artizanul[370]. Gh. Burcă este cunoscut pentru piesele sale – chimire, curele din piele, diverse curelușe și brățări, biciuri/harapnice – împletite din cânepă sau din piele, cu mâner/codiriștea scurtă și cu șfichi de mătase la vârf ca să pocnească tare, harnașamente, huse împletite din piele pentru ploști, tobe[371]. Un bun hămurar, meșterul experimentează ornamente, înfrumusețând hamurile și căpăstrul (care se pune pe capul calului sau al măgarului, fiind confecționat din frânghie sau din curea) cu canaf (un element ornamental, constând dintr- un mănunchi de fire legate sau împletite, cu care se împodobesc diferite obiecte), sau cu împletituri frumoase răsucite în opt numite *pielea șarpelui*[372]. Piesele respective sunt

confecționate cu ajutorul instrumentelor specifice pentru prelucrarea produselor din piele. De bază este cuțitul de diferite mărimi și forme, un foarfece mare, un ciocan special, peducea pentru executarea găurilor în piele, un cârlig și ace de cusut.

La confecționarea tobelor, bazele sunt sudate cu aparat de sudat, se utilizează aparatul de tăiat și dalta. Cea mai întrebată rămâne însă a fi opinca, meșterul confecționând anual câte 30 de perechi pentru patru colective etnofolclorice[373].

Un meșteșug întâlnit mai rar este confecționarea tobelor, practicat de **Tudor CÎRLAN** din s. Badicul Moldovenesc, rn Cahul. După cum afirmase meșterul, *nu-și poate imagina viața fără muzică, prima tobă a bătut-o în copilărie, dar odată cu vârsta a decis să creeze tobe după tradiția strămoșilor*. Prima tobă a meșterit-o în 2010, împreună cu feciorul, *am făcut-o mai mică și am mai pus toate secretele lui nenea Mitea (Dumitru)*[374]. Toate piesele secundare le confecționează manual. *Pielea e foarte greu de prelucrat. Calitatea pielii depinde de vârsta animalului, care trebuie să fie nu mai puțin de 3-5 ani, dar mai bine peste 5 ani*. Sunt tobe cu dimensiuni mai mari și mai mici, ele au sunet diferit. Meșterul folosește la aceeași tobă două piei: una de vițel și alta de capră, pentru a obține sunete diferite. Tobele au diverse destinații – pentru concert, pentru nunți în interiorul încăperii (are numai o parte acoperită cu piele) și toba folosită în aer liber (cu două funduri). Tobele confecționate în acest fel, când le bați au rezonanță, dar cele de plastic nu au, precizează meșterul în discuțiile purtate[375].

În satul Văleni, raionul Cahul, își desfășoară activitatea meșterul popular **Tudor BEJENARU**, specializat în confecționarea tradițională a tobelor. Practica sa artizanală a fost inițiată din dorința de a însoți cu acompaniament muzical ceremoniile de nuntă din satele situate în sudul Republicii Moldova, de-a lungul malului Prutului. În viziunea meșterului, toba capătă o valență simbolică, devenind un instrument cu rol identitar și comunitar profund, întrucât muzica contribuie la consolidarea coeziunii sociale și la perpetuarea patrimoniului imaterial local.

Tudor Bejenaru evidențiază faptul că, în timp ce generațiile mai în vârstă de meșteri dispar, interesul tinerilor pentru acest meșteșug tradițional este în scădere. Astfel, demersul său poate fi interpretat drept o formă de revitalizare a unei tradiții amenințate cu dispariția. În procesul de confecționare a tobelor, meșterul utilizează în principal piele de capră sau țap, recunoscute pentru flexibilitate și sonoritate, dar și piele de câine, apreciată pentru durabilitate și rezistență crescută, în ciuda dezavantajului olfactiv specific. Aceste alegeri materiale reflectă adaptarea la resursele locale și la cerințele funcționale ale instrumentului, într-un echilibru între tradiție și utilitate[376].

Igor VOLOS, meșter curelar originar din satul Tomai, raionul Leova, ocupă funcția de director al Casei de Cultură din aceeași localitate. Meșteșugul prelucrării pielii l-a dobândit în mod autodidact, prin intermediul resurselor online, întrucât în regiune nu mai există meșteri

tradiționali care să transmită acest meșteșug ancestral. Activitatea sa artizanală cuprinde realizarea diverselor produse din piele, solicitate pe piața locală, incluzând genți pentru femei și bărbați, cureluțe pentru ceasuri, curele bărbătești, portmonee, portchei și alte articole specifice.

Meșterul aplică tehnica ștanțării pe toate produsele, folosind un logo personalizat pentru marcarea acestora. De asemenea, utilizează tehnica imprimării pe piele, în special pentru ornarea clapelor portmoneelor. Într-un proces recent de documentare și experimentare, artizanul a încercat și tehnica desenului direct pe piele, demonstrând astfel o deschidere spre diversificarea metodelor tradiționale de decorare[377].

Sergiu SCRIPCHIN și Valeriu PLETESCU, doi meșteri hămurari originari din raionul Cimișlia, colaborează într-o echipă specializată în confecționarea pieselor de harnașament pentru cai. Valeriu Pletescu a prezentat diverse componente ale hamurilor, oferind denumirile specifice acestora și explicând procesul tehnic de fabricație, în special operațiunile de coasere implicate în realizarea căpăstrului și curelei. Printre elementele descrise se numără truparul, căpițala care se așază pe capul calului și la care se atașează ochelarii din piele tare, precum și zăbala de fier introdusă în gura calului, care, împreună, formează căpăstrul utilizat pentru a lega animalul la iesle sau la căruță.

Pentru asamblarea căpăstrului, hămurarul folosește mai multe curele, pe care le taie cu ajutorul unui cuțit specializat. În discursul său, meșterul menționează că munca manuală îl ajută să se liniștească și să-și găsească o stare de relaxare, iar ocazional oferă sprijinul prietenului său în realizarea acestor operațiuni[378].

Meșterul Sergiu Scripchin realizează juguri, o îndeletnicire dobândită de la meșterul local Dumitru Prisăcari. Acest meșteșug este caracterizat de un grad ridicat de complexitate, aspect subliniat chiar de către meșter, care evidențiază intensitatea procesului de fabricație, incluzând etapele de croire, întindere și înmuiere a pielii, precum și fixarea acesteia pe structura jugului. Confecționarea jugului din lemn necesită un interval de aproximativ 4-5 zile și implică utilizarea unor materiale specifice, precum pâsla, pielea, papura și ața. Papura prezintă proprietăți tehnice specifice: atunci când este înmuiată, devine flexibilă, rezistentă la rupere și la degradare mecanică. Anterior, în regiune, se foloseau paie de secară pentru acest scop, însă în Cimișlia această cereală nu este cultivată. Ulterior, jugul este acoperit cu pâslă, denumită local *chijă*, care are rolul de a proteja gâtul calului împotriva rănirii. Dimensiunile acestei componente variază, fiind clasificate de la numărul 2 până la numărul 9, după cum detaliază Sergiu Scripchin[379]. Este important de menționat că meșterul, împreună cu fiul său Mihail Scripnic, a participat cu caii săi la competiții ecvestre de curse pe distanțe lungi, atât la nivel local, național, cât și internațional, fiind apreciați cu medalii, cupe și diplome.

Tot în raionul Cimișlia, în satul Cenac, activează meșterul **Vasile POPOVICI**, specializat în confecționarea măștilor tradiționale inspirate din folclorul moldovenesc. Acesta și-a început activitatea independent, fiind motivat de interesul pentru obiceiurile tradiționale care includ măști cu semnificații seculare, având un rol esențial în ritualurile familiale și calendaristice, reflectând imaginația și credințele strămoșilor[380]. Vasile Popovici menționează existența unui vechi obicei local, denumit *Moșnegeii*, care se desfășura în postul Paștelui în zona Cenac, județul Lăpușna. Pentru revitalizarea acestui obicei, în anul 2005, meșterul a realizat primele 16 măști și împreună cu ansamblul folcloric *Sanie cu zurgălăi* a prezentat un spectacol tematic. Măștile au fost realizate inițial prin tehnica *papier-mâché*, urmată de utilizarea țesăturilor groase din suman și blănurilor de oaie atent prelucrate. Forma acestora a fost inspirată parțial din descrierile conținute în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir[381]. Măștile zoomorfe și antropomorfe specifice regiunii sudice sunt fabricate prin utilizarea unor unelte tradiționale precum acul, foarfeca, sulița, ața, alături de materiale diverse, incluzând hârtie, textile și blănuri prelucrate, conform relatărilor meșterului[382]. Dintr-o singură blană pot fi realizate până la zece măști, fiecare prezentând elemente decorative distincte. Pentru fabricarea măștilor, se utilizează saci din cânepă sau alte tipuri de materiale, dar cel mai frecvent sunt folosite blănuri, achiziționate în mod obișnuit de la meșterul cojocar Constantin Cojan din localitatea Colibași, precum și, ocazional, din Cluj, România[383]. Meșterul a menționat că măștile sunt foarte solicitate în perioada sărbătorilor de iarnă și sunt confecționate în special pentru diferite ansambluri etnofolclorice din țară.

Alexei BALOV, meșter hămurar din Ceadâr-Lunga, menționează că meseria de confecționare a hamurilor și ornamentarea acestora prin cusături decorative și diverse aplicații a fost moștenită de la strămoșii săi, însă în prezent nu mai există continuatori ai acestei tradiții[384]. El subliniază faptul că, în contextul modernizării și al preferinței generale pentru automobile, numărul cailor a scăzut semnificativ, iar cererea pentru piesele tradiționale de harnașament este redusă[385]. Astfel, odată cu dezvoltarea tehnicii, infrastructurii și digitalizării, atât populația de cai, cât și producția și utilizarea pieselor tradiționale de harnașament au înregistrat o diminuare considerabilă. Ca urmare, meșteșugul prelucrării pielii pentru confecționarea pieselor de harnașament este în pericol de dispariție, fiind astăzi practic cunoscut și transmis doar de un număr restrâns de meșteri în Republica Moldova.

În municipiul Comrat, UTA Găgăuzia, activează meșterul tăbăcar și cojocar **Valeri CHILIOGLO,** care utilizează o tehnologie tradițională moștenită pentru tăbăcirea pieilor de oi[386]. Acesta produce bundițe pentru femei, bărbați și copii, diferențiind aceste articole prin ornamentația specifică zonei și portului popular găgăuz. Bundițele prezintă buzunare decorative aplicate în partea inferioară, împodobite cu orificii rotunde și cu fâșii trasate din piele în partea

superioară a buzunarului. Pe bundițele bărbătești, pe partea frontală este aplicat un motiv stilizat al pomului vieții, realizat din piele de o altă culoare. Pentru bundițele femeiești este caracteristic simbolul strugurelui de poamă, în timp ce îmbrăcămintea pentru copii este lipsită de aceste ornamente, a remarcat meșterul. De asemenea, Valeri Chilioglo confecționează covoare din blană naturală, căciuli (cușme) din blană pentru femei, căciuli de cârlan pentru bărbați și papuci de cameră din blană.

În concluzie, prin acest studiu ne-am propus să evidențiem meșterii populari din regiunile de nord, centru și sud ale Republicii Moldova, specializați în confecționarea produselor tradiționale din piele și blănuri, a căror activitate a fost până în prezent insuficient documentată și analizată de către etnologi. Subiectul este unul de mare relevanță și perspectivă, având în vedere importanța fundamentală a documentării meșteșugarilor, a identificării tehnicilor și tehnologiilor tradiționale și inovative, precum și determinării și clasificării pieselor confecționate în funcție de materia primă, metodele de prelucrare, utilitate, vârstă și genul beneficiarilor. Un interes deosebit prezintă piesele realizate pentru interpreții de muzică populară, ansamblurile etnofolclorice, teatrele și alte instituții culturale.

În contextul actual, meșteșugurile tradiționale joacă un rol esențial în conservarea patrimoniului cultural și în promovarea diversității culturale. Meșteșugarii se afirmă ca purtători ai unei tradiții meșteșugărești vechi, în care inovațiile funcționează complementar cu elementele autentice, rezultând obiecte cu o valoare culturală și simbolică profundă. Având la bază cunoștințele și practicile străvechi, tehnicile și tehnologiile aplicate de acești artizani conduc la realizarea unor produse artizanale unice, cu elemente personalizate, care sunt adesea expuse în cadrul expozițiilor specializate, integrate în patrimoniul muzeal național sau comercializate în târguri tematice.

Pentru o mai bună înțelegere și conservare a acestui patrimoniu, este necesară elaborarea unui registru național de evidență a meșterilor, care să cuprindă informații referitoare la originea și evoluția meșteșugurilor, la practicienii actuali și cei din trecut, precum și la practicile transmise din generație în generație. Aceasta este cu atât mai important, cu cât meșterii erau considerați membri activi ai breslelor tradiționale.

Meșteșugurile populare din domeniul pielăritului și blănăritului reprezintă expresii semnificative ale potențialului creativ al poporului și constituie elemente definitorii ale culturii materiale și spirituale în spațiul românesc. Tradițiile populare de acest tip posedă un potențial considerabil pentru dezvoltarea și promovarea patrimoniului etnocultural și contribuie la cultivarea sensibilității estetice, armoniei și gândirii creative.

Cu toate acestea, în Republica Moldova, numărul meșterilor care dețin cunoștințe și competențe în prelucrarea pieilor și blănurilor este în scădere, în contextul schimbărilor socio-economice și a tendințelor moderne privind stilul de viață, mentalitatea și vestimentația. În pofida acestui fapt, produsele realizate de artizani continuă să fie apreciate atât pe plan național, cât și internațional, ceea ce reflectă originalitatea și autenticitatea lor.

2.7. Concluzii la capitolul 2

Propunându-ne ca obiectiv să evidențiem principalele aspecte ale meșteșugurilor de prelucrare a pieilor, analiza activității meșteșugarilor tradiționali din Republica Moldova și definirea conceptului de meșteșug tradițional, argumentarea necesității dezvoltării meseriei provenite din pasiune la una de tradiție prin promovarea patrimoniului cultural al țării.

Articolele confecționate din piei și blănuri obținute din materia primă în urma creșterii sau procurării acestea de la alți crescători de animale, reprezintă articole ce conturau anumite zone etnografice. Aceste piese se remarcă prin motivele ornamentale, materialele folosite și păstrează amprenta meșteșugarului, devenind astfel un marker al dezvoltării societății, al identificării sociale și culturale. Constatările la care am ajuns în cel de-al doilea capitol, ca urmare a examinării materialului disponibil la această etapă de cercetare, sunt următoarele:

1) artizanii care se remarcă prin individualitate meșteșugărească, dezvoltă tehnici proprii de lucru și ornamentare, influențate de moștenirea familială, de preferințele clienților. Fiecare etapă de lucru asupra produsului, începând cu selectarea materiei prime, instrumentele de lucru, pregătirea pieilor, șabloanele de lucru, caroierea pieselor și decorarea articolelor, se transmitea din generație în generație în cadrul aceleași familii. Mai multe familii de artizani aveau tehnici secrete care le păstrau fără a fi transmise către membrii altor familii sau ateliere de lucru. Procesul de confecționare a articoleleor din piei și blănuri reprezintă o complexitate sporită și presupune un proces amplu, începând de la selectarea materiei prime și pregătirea acesteia, până la aplicarea șabloanelor și decorarea finală a produsului;

2) pielea este un material tradițional și datorită calităților sale ecologice și fizico-mecanice rămâne un material esențial pentru articole de marochinărie și încălțăminte, fiind clasificată în funcție de finisaj în piei netede, presate sau velurate. Până în prezent pielea naturală reprezintă unul din principalele materiale pentru confecționarea/fabricarea curelelor, articolelor de marochinărie (pungi, poșete, genți, mănuși) și încălțăminte. La structurarea încălțămintei, în mod tradițional, se folosesc produse obținute prin prelucrarea pieilor sub formă de piei flexibile pentru confecționarea ansamblului superior repere exterioare și sub formă de piei rigide, în cazul

confecționării ansamblului inferior; pieile naturale flexibile tăbăcite mineral, vegetal sau combinat, sunt clasificate din punct de vedere al aspectului suprafeței în trei grupuri mari: piei netede, piei presate și piei velurate;

3) articolele din piele și blană reflectă nu doar specificul etnografic al unei regiuni, ci și apartenența socială și culturală a purtătorului, păstrând amprenta meșteșugarului. Cunoștințele acumulate de meșteri țin de tehnicile și procedeele de prelucrare a pieilor și blănurilor, de confecționarea articolelor artizanale. Prin utilizarea articolelor la diverse evenimente sunt promovate valorile culturale, sociale și se poate forma o tradiție de a transmite tainele artizanatul din generație în generație;

4) articolele confecționate de meșteșugari demonstrează în mod cert păstrarea tradiției combinată cu creativitatea la realizarea unor produse de valoare. Transmiterea tradiției are loc prin utilizarea acestor articole în contexte festive sau ritualice; susține împărtășirea experiențelor intergenerațională a valorilor și meșteșugurilor, păstrând viu patrimoniul cultural imaterial;

5) practicarea și promovarea meșteșugurilor de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor pot servi drept instrumente educaționale, contribuind la dezvoltarea conștiinței culturale și a respectului pentru patrimoniul național în rândul tinerei generații;

6) articolele din piele realizate manual pot constitui o sursă viabilă de venit pentru artizani și comunitățile locale, mai ales în contextul promovării economiei creative și a turismului cultural. Însă meșteșugarii au nevoie de susținere prin politici culturale și economice, precum și de acces la resurse, materiale și piețe de desfacere pentru a asigura continuitatea și dezvoltarea acestui domeniu. Încurajarea colaborării între artizani din diferite regiuni poate duce la schimburi de experiență, inovare în limitele tradiției și formarea unei comunități creative axate pe valorificarea resurselor culturale locale;

7) în primele decenii de după cel de-al Doilea Război Mondial, în localitățile din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească funcționau o serie de arteluri, ce reprezentau asociații ale meșteșugarilor. Pe baza dosarelor examinate în fondurile Agenției Naționale a Arhivelor am identificat mai multe documente, care reflectă activitatea atelierelor unde lucrau meșteri care prelucrau pieile și blănurile, naturale și artificiale;

8) cercetările noastre în localitățile din Republica Moldova în vederea documentării meșterilor în domeniul confecționării articolelor vestimentare și de marochinărie, permit să constatăm că acest artizanat este bine dezvoltat. A fost documentat un număr însemnat de artizani, grupați în funcție de specializare (cojocari, tăbăcari, blănari, căciulari, curelari, opincari ș.a.), fapt ce confirmă diversitatea meșteșugurilor tradiționale și importanța acestora. În mediul rural,

meșteșugurile au fost practicate ca forme de gospodărie casnică aducând venit, transformându-se în afaceri de familie și păstrând legătura puternică cu tradițiile și identitatea locală;

9) pentru determinarea specificului evoluției artizanatului în localitățile din nordul, centrul și sudul Republicii Moldova, fiecare meșteșugar intervievat a descris modul și tehnica de prelucrare a pieilor și blănurilor în funcție de produsul și destinația acestuia. Au fost determinate diferențe regionale în ceea ce privește tehnicile de lucru, accesul la materie primă și produsele finale, zona de sud remarcându-se printr-o dezvoltare mai accentuată a pielăritului și blănăritului. Se constată o distribuție echilibrată a acestor meșteșuguri în localitățile din nordul, centrul și sudul țării, cu o concentrare sporită în zona de sud, unde pieile și blănurile au reprezentat o resursă tradițională bine valorificată. Meșteșugarii locali păstrează tehnicile străvechi, cu procedee originale de ornamentare și decorare, contribuind la crearea unor produse cu valoare unică;

10) meșterii populari care prelucrează și confecționează diferite articole din piei și blănuri promovează lucrările la expoziții, festivaluri, târguri, hramul localității, iar membrii numeroaselor ansambluri folclorice sau de dansuri, orchestre populare, devin mesagerii costumului tradițional, purtând variate articole din piele sau blănuri;

11) arta meșteșugurilor populare ale Republicii Moldova este bazată pe diverse tehnici, procedee, tehnologii și materiale. Pentru a forma noi generații de meșteri, sunt necesare integrarea unor noi tehnologii pedagogice inovative, includerea unor noi mijloace și metode de predare eficiente în procesul de pregătire. În acest context, prin intermediul unor grupuri de lucru, împreună cu meșterii populari se pot organiza activități ce implică anumite acțiuni cognitive: prezentarea materialelor ilustrative, a prototipurilor interactive create împreună cu tinerii;

12) cercetările de teren au pus în evidența problema instruirii și perfecționării meșteșugarilor care practică pielăritul și blănăritul. De cele mai dese ori, artizanii relatează că au moștenit meseria, adesea sunt autodidacți, având la bază studii în domeniul artistic sau tehnologic. Deși în Republica Moldova se oferă studii în domeniile pielăritului și blănăritului la Colegiul Tehnologic din Chișinău sau în cadrul unor cursuri de specialitate la instituțiile de învățământ superior, remarcăm interesul rezervat pentru continuarea sau aprofundarea studiilor;

13) Uniunile profesionale și asociațiile meșteșugarilor din Republica Moldova joacă un rol esențial în sprijinirea activității artizanilor, atât membri activi ai uniunilor cât și liberi creatori, oferind oportunități pentru activitatea de antreprenoriat, de afirmare, schimb de experiență și acces la piețe naționale și internaționale. Artizanatul tradițional nu este doar un vector de conservare a patrimoniului, ci și o oportunitate economică sustenabilă pentru dezvoltarea comunităților rurale prin valorificarea economiei creative. Produsele lucrate manual de meșteșugarii moldoveni

promovează valorile culturii românești autentice și mențin echilibrul între tradiție și inovație în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor;

14) la început de secol XXI se remarcă interesul creatorilor pentru prelucrarea artistică a pielii, utilizarea elementelor din piele sau blană la confecționarea diverselor articole de artă decorativă aplicată, în designul vestimentar, în designul interior. Domeniul se dezvoltă în conformitate cu tendințele artistice ale vremii, iar artiștii plastici colaborează cu artizanii, căutând să integreze creațiile artistice din piele și blană în patrimoniul cultural european;

Concluzionăm că prin intermediul pieselor din piele și blănuri confecționate de meșterii localnici sunt promovate valorile culturale românești autentice, se păstrează tradițiile și se ține cont de inovațiile în domeniile pielăritului și blănăritului. Meșteșugarii locali sunt veritabili purtători ai tradiției și ai culturii populare, contribuind la formarea unei culturi estetice și morale în rândul tinerei generații și asigurând transmiterea zestrei culturale. Astfel, dezvoltarea multilaterală deschide viitoarelor generații o bogată cultură estetică și spirituală. Practicarea meșteșugurilor casnice contribuie la transmiterea zestrei, fiecare artizan păstrând și promovând tainele meșteșugului în domeniul său de activitate. Dezvoltarea multilaterală a meșteșugurilor casnice sprijină păstrarea și promovarea tainelor meșteșugului, a tehnicilor de croit, cusut și ornamentat, transformând aceste ocupații tradiționale în veritabile simboluri ale identității naționale și ale patrimoniului cultural. Constatăm ca finalitate că articolele din blănuri și piele lucrate de artizanii locali sunt de mare căutare, sunt prezentate în cadrul târgurilor, expozițiilor și iarmaroacelor, meșteșugarii promovând tradițiile populare și veritabilele valori ale neamului românesc.

3. TRADIȚII ȘI MODERNITATE ÎN DEZVOLTAREA MEȘTEȘUGURILOR DIN PIELE ȘI BLĂNURI

Interesul sporit față de meșteșuguri este alimentat nu doar de valoarea lor estetică și etică, dar și de necesitatea combaterii riscurilor asociate cu pierderea memoriei culturale, continuității tradiției și a patrimoniului autentic. Cercetările noastre au condus la documentarea în localitățile din Republica Moldova a artizanilor care au lucrat și continuă să lucreze artistic pieile și blănurile. Acești meșteri prelucrează materiile prime disponibile, păstrează tradițiile strămoșești și implică tehnologiile performante, inovative pentru a crea lucruri de unicat, care sunt purtate la sărbători, de membrii colectivelor folclorice, precum și în viața cotidiană.

Repertoriul pieselor confecționate de artizani, stabilit de noi în acest demers investigațional, este destul de esențial, denumirea meșteșugului fiind dată de articolele lucrate – cizmarii fac cizme, cojocarii coasă cojoace, curelarii confecționează curele, centuri etc. Pentru a forma un tablou de ansamblu privind dezvoltarea pielăritului și blănăritului în spațiul actual al Republicii Moldova, am decis examinarea detaliată, în măsura disponibilității surselor de cercetare, a unor articole din piele și blănuri, care îmbină armonios tradiția și inovația, sunt purtate de femei, bărbați și copii, fac parte din portul tradițional festiv sau cotidian. În așa fel, am elaborat câteva studii de caz despre cojoace și bundițe, opinci, cușme și căciuli, chimire, relevante din punct de vedere istoric, etnologic și artistic, toate cele menționate contribuind la repertorierea pieselor lucrate din pieile și blănuri și patrimonializarea acestora.

3.1. Piese artizanale relevante din piele și blănuri la interferența artei populare și inovației

Am ales să realizăm, în paginile ce urmează, câteva studii de caz care ar pune în evidență asemenea piese cum ar fi chimirul și evoluția acestui articol până la diferite tipuri de genți, poșete, centuri etc. O altă piesă pe larg răspândită este bundița care este specifică costumului popular al femeilor, bărbaților și copiilor, fiind bogat decorată, în cazul pieselor de sărbătoare. Încă o piesă comună, care a suferit transformări remarcabile, este opinca, meșterită azi de artizani pentru a readuce tradiția la locul binemeritat.

Examinând cele trei regiuni ale țării, am constatat că în localitățile din sud meșteșugul de prelucrare a pieilor și blănurilor este mai performant, fiind o zonă a țării în care materia primă era mai dezvoltată. În cadrul cercetărilor din ultimii ani am identificat în raioanele Cahul, Leova,

Cimișlia, Ceadâr-Lunga și Comrat mai mulți meșteri care profesau pielăritul și blănăritul. În localitățile din nordul țării eu fost documentați artizanii Dumitru Pascari, Anatolie Gogu, Alexandru Tabarcea, soții Artur și Alexandra Oleinic, Leonid Captari; în centru au fost documentați meșterii Dumitru Daraban, Grigore Sînchetru, Olesea Răilean, Petru Cucu, Ieromonahul Savatie Baștovoi, și Valentin Frunză, iar la sud lucrează artizanii Constantin Olteanu, Gheorghe Burcă, Tudor Bejenaru, Igor Volos și alții. Acești meșteri s-au remarcat prin confecționarea diferitor articole din piele și blană, unele dintre acestea devenind cartea de vizită a artizanilor. Cele mai solicitate rămân a fi asemenea piese cum ar fi bundița, o piesă comună pentru bărbați și femei, copii și persoane în vârstă. La fel, deși opinca se consideră o piesă simplă, de lucru, interesul față de aceasta este considerabil, dacă luăm în calcul ansamblul vestimentar al diferitor colective etno-folclorice. În aceeași ordine de idei se înscrie și chimirul, care a devenit parte a costumului tradițional purtat mai ales la sărbători, festivaluri, expus la târguri.

3.1.1. *Chimirul* în calitate de cingătoare din piele pentru bărbați

Chimirul reprezintă un element esențial din vestimentația tradițională a bărbaților din Moldova, având nu doar un rol funcțional, dar și unul simbolic și estetic. Aceste cingători din piele erau mai mult decât un accesoriu vestimentar; ele erau adevărate podoabe, fiind în multe cazuri lucrate cu măiestrie de meșteșugari locali, care adăugau elemente de artizanat și ornamentație tradițională. Prin acest studiu de caz, vom explora semnificația *chimirelor* în contextul *artelor populare moldovenești*, funcțiile acestora și semnificația lor culturală și simbolică[387].

Chimirul reprezintă o cingătoare din piele purtată de bărbați în tradițiile vestimentare din Moldova, fiind un element important al costumului tradițional din diverse regiuni ale țării. În mod obișnuit, chimirul era confecționat din piele de bovină sau capră, de o mare durabilitate, fiind prevăzut cu bucle sau clame metalice care ajutau la prinderea acestuia în jurul taliei. În funcție de zona geografică și de statutul social al purtătorului, chimirul putea fi simplu, din piele neprelucrată sau ornamentat, cu elemente de metal sau broderii fine.

De obicei, chimirul avea un rol utilitar, având ca scop fixarea și susținerea vestimentației tradiționale masculine – cămașa, pantaloni sau meșini. Totodată, chimirul era și un simbol al măiestriei meșteșugarului care îl confecționa, fiind adesea un obiect decorat cu motive tradiționale, care reflectau atât găsirea echilibrului între funcționalitate și estetică, cât și importanța elementelor spirituale și culturale ale regiunii. Chimirul era ornamentat cu motive tradiționale care reflectau atât creația populară, dar și credința spirituală a localității: motivele geometrice (linii, romburi, cercuri) simbolizau armonia și echilibrul; motivele florale și animaliere evocau natura și

forța; elementele metalice (capete de ținte, bucle de metal, piese de argint sau aur) simbolizau un lux sau prestigiu, dar și protecție simbolică.

Articolul vestimentar chimirul – denumit și cingătoare din piele sau centură pentru bărbați –, face parte din costumul popular moldovenesc și face parte din ansamblurile vestimentare din colecțiile Muzeului Național și Etnografie și Istorie Națională, muzeele regionale. Chimirul ca piesă din piele este lucrat de meșterii curelari documentați pe teritoriul Republicii Moldova[388].

Chimirul este diferit ca dimensiune, ornamentare, modul de fixare, materia din care este confecționat în diverse regiuni ale țării. Datorită abilităților meșterilor populari din țară, chimirul s-a păstrat până astăzi în ansambluri etnofolclorice, orchestre și artiști din cadrul centrelor etnoculturale, folclorice care îmbracă produsele portului popular bărbătesc în Moldova.

Costumul popular moldovenesc pentru bărbați este completat cu cingători, *care se adaptează prin structura sa, ocupațiilor fiecărui zone ale țării*[389]. Cingătorile din piele pentru bărbați, purtate zi de zi, sunt mai simple, mai puțin ornamentate decât cele de sărbători. Cingătorile îndeplineau rolul de podoabe *preponderent de ordin estetic, dar în perioadele istorice li se acordau puteri magice*[390]. Bărbații strângeau hainele pe corp în talie cu ajutorul *brâului* care era *țesut din lână*; *chingii* țesute din păr și lână lungă; *frânghiei* din *fir lung și gros făcut din mai multe fibre vegetale sau din fâșâi din piele de animale, precum și din fibre sintetice, care se mai numesc sfori sau funii*; *bârnețului* cunoscut ca *cingătoare îngustă și lungă din in sau cânepă*; *cordon* țesut din diverse materiale sau din piele; *curele înguste* din piele; *brâu din piele de oaie* sau din lână, care se mai numește *punte*, *chimirul brâu lat din piele (prevăzut cu buzunare), numit în unele zone șerpar*[391].

Chimirul are o istorie îndelungată, fiind folosit încă din epoca medievală, când era purtat de bărbați în zonele rurale din Moldova. Istoria chimirului este strâns legată de evoluția meșteșugului de prelucrare a pielii și de tehnicile de confecționare a îmbrăcămintei. Meșteșugarii care realizau chimirele erau adesea meșteșugari ai prelucrării pieilor, care foloseau tehnici specifice de tăiere, coasere și ornamentare a pielii. De asemenea, în perioada medievală și până în sec. XIX, chimirul era adesea decorat cu motive geometrice și florale, care aveau o semnificație simbolică profundă, fiind folosite pentru a proteja purtătorul și pentru a adăuga o dimensiune spirituală obiectelor vestimentare.

În sec. XX și înc. sec. XXI, chimirul a continuat să fie un element vestimentar important, dar utilizarea lui a devenit mai restrânsă, în special în rândul vânătorilor sau al celor care păstraseră tradițiile de viață rurală. Cu toate acestea, chimirul a rămas un simbol al meșteșugului tradițional și al artelor populare din RSSM și Republica Moldova, fiind adesea inclus în expoziții etnografice, muzee de tradiții populare și colecții private.

Materialele arheologice mărturisesc despre existența chimirelor pe teritoriul Moldovei încă din secolul V cu elemente metalice lucitoare, care nu se deosebeau esențial ca formă de cele actuale. Astfel, în necropolele *din sec. X–XII, arheologii au descoperite în Branişte-Moţca (mormântul 59) urmele unei curele din piele. După cum au arătat materialele de la Costeşti Stânca Bălţii, curelele bărbăteşti şi cele pentru hamurile de cai, cu catarame şi aplicații din metale colorate. Piesele de metal de la curelele din piele sunt specifice pentru toate perioadele evului mediu timpuriu, însă cele mai multe obiecte de acest fel datează din sec. X–XIII, fapt care confirmă creşterea pe parcursul secolelor a importanței pielii în viaţa omului*[392]. În ceea ce privește *explorarea priorităților culturale* arheologii menționează o descoperire în necropola de la Orheiul Vechi, și anume o piesă datată în sec. XIII–XVI (Figura A 4.28) și anume *o centură fragmentată din piele, de proveniență vest-europeană*[393], pe a cărei cataramă-pafta a fost *redată imaginea lui Sf. Gheorghe*[394]. Constatăm astfel că *centuri luxoase, executate în stil turcesc, sunt prezente şi în costumul bărbătesc de paradă din secolul al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea*[395]. De altfel, cingătorile cu paftale-catarame din argint, aramă, bronz, în formă de scoici, discuri și semidiscuri ornamentate, sunt întâlnite în portul bărbătesc și cel femeiesc.

Ciornecii și curelele cu corneci pentru praf de pușcă făceau parte dintr-o vestimentație mai amplă a vânătorilor din secolele XVII–XVIII din nordul Moldovei. În acele vremuri, vânătorii purtau haine din lână sau piele, adesea decorate cu broderii și accesorii metalice. Vestimentația vânătorilor era nu doar funcțională, ci și o formă de identificare a statutului social și al nivelului de experiență în vânătoare. Curelele, în special, aveau roluri multiple – atât de susținere a echipamentului, cât și de semn distinctiv al unui meșteșug tradițional.

Ciornecii și curelele înguste bătute în ținte din zona de nord a Moldovei sunt exemple de meșteșuguri tradiționale care îmbinau utilitatea cu estetica, având roluri esențiale în activitatea de vânătoare, dar și simboluri ale tradiției și culturii locale. Aceste piese vestimentare reflectă nu doar meșteșugul vânătorilor, dar și legătura lor cu natura și cu simbolurile culturale tradiționale, fiind elemente reprezentative ale unei perioade istorice. Unele dintre motivele întâlnite pe aceste curele bătute în ținte erau legate de siguranța în vânătoare, fertilitatea sau abundența, toate acestea fiind teme recurente în tradițiile populare din Moldova.

Ciornecii pentru praful de pușcă erau decorați cu cuie de metal cu ornamente geometrice și mai toate aveau o rozetă solară mare cu steluțe, romburi, zigzaguri, linii curbe ș.a.[396]

O grupă separată a cingătorilor alcătuisc articolele din piele: curele late (15-30 cm) – *chimire* lungi de 1,1–1,5 m şi curele înguste (5-6 cm) şi lungi de 1,2-1,5 m, care le poartă numai bărbaţii. Ţăranii înstăriţi purtau chimire late confecționate de meșteri curelari și se mai numeau

șerpar; acesta se diferențiau de cele purtate în alte regiuni ale țării prin lățime și modul de ornamentare. În trecut cea mai răspândită cingătoare în costumul popular bărbătesc era chimirul[397]

Chimirul este o cingătoare tradițională sau un brâu lat din piele de vită, piesă a costumului moldovenesc bărbătesc care se purta peste cămașă încă de pe vremea dacilor. De chimir erau prinse *briceagul – un cuțit de buzunar de origine turcă, cu una sau mai multe lame pliante, punga cu bani, punga cu tutun, luleaua, traista de vânătoare din piele ori țesută, amnarul, care este o bucată de oțel ce se folosea în vechime la aprinderea focului, împreună cu o bucată de cremene (silex) și cu o fâșie de iască uscată, cremenea și iasca*[398]. Aveu câte un buzunar sau două aplicate, detașate pe chimir cu clapă închisă pentru bani.

Chimirele erau decorate prin diferite tehnici. Cele mai răspândite sunt ornamentele ce constituie motive geometrice și vegetale prin stilizare, care sunt realizate prin diferite tehnici: imprimare, ștanțare, perforare, retușare, dantelare; piese mici din piele aplicate pe chimir prin lipire, coasere, decorate prin presare, brodare cu fire din piele, nasturi metalici şi catarame-paftale. Aplicațiile metalice, decupările perforările sunt dispuse de obicei pe margini sau pe clapele buzunarelor și pe unele margini ale chimirului, după cum era specific pentru unele localități din raionul Ștefan Vodă[399].

La începutul sec. al XIX-lea, în portul popular bărbătesc din Basarabia, *chimirele erau înfrumusețate cu fluturași de aramă, însă din partea interioară avea buzunar pentru bani* și se fixau la talie cu două catarame de aramă (Figura A 4.29)[400]. Tot în această perioadă este atestat un alt tip de chimir, bogat ornamentat prin brodare cu fâșii înguste și subțiri de piei colorate de ovine, cu motive vegetale și geometrice stilizate, acesta fiind cusute pe marginea clapelor și altor elemente ale chimirului (Figura A 4.30).

În colecția MNEIN este expus un chimir din piele pentru bărbați (Figura A 4.31), cu o gamă largă de motive geometrice și vegetale stilizate pe partea vizibilă a chimirului. Chimirul are elemente de imprimare, ștanțate, perforare, lipire și coasere prin trasarea fâșiiei înguste de piele prin orificiile executate la marginea acestuia. Este dotat și cu două ciucuri / clopoțeii atașați şi fixați prin coasere, care susțin clapa.

Un alt model de chimir specific portului bărbătesc se referă la sfârșitul sec. al XIX-lea (Figura A 4.32.). Este înzestrat cu trei catarame ce sunt fixate cu un reper din piele – portcatară; peste acest reper este aplicată paftaua din piele, ce fixează vârful curelelor pentru menţinerea chimirului, frumos brodată cu fâșii înguste din piele de coloare contrast. Observăm pe suprafața chimirului, în partea dreaptă, aplicat un element din piele stilizat, ornamentat cu motive vegetale prin tehnica de imprimare, ștampilare și cusut cu fir din piele; la chimir mai este atașată și o armură[401].

Aspectul practic al chimirului constituie o funcționalitate trainică, acesta era confecționat din piei groase naturale de bovină, prelucrate prin tăbăcire, prin tananți vegetali. Destinat costumului bărbătesc, chimirul, cu o lățime mare se întâlnește la tăietorii de lemne și în general la cei cu ocupațiile care solicită efort fizic mare[402]. Cel mai des chimirul era folosit de păstorii și țăranii înstăriți.

În sudul Republicii Moldova, chimirele erau confecționate din piele zisă *blanc* sau *toval*, ce era obținută prin argăsirea vegetală a pieilor crude. Această piele pentru chimire se pregătea cu grijă, ca să se obțină fâșii late cu o suprafață netedă. Pe această suprafață se aplică broderii decorate cu motive vegetale și florale, cu ajutorul fâșiilor înguste și subțiri din piele de ovină, numite *ihră*. Acesta mai avea și un buzunar cu clapă ce era decorat cu capse și rozete, după cum este specific localităților din raionul Taraclia[403].

În a doua jumătate al sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea în fiecare regiune activau meşteri curelari[404], dar numărul lor cu timpul s-a micşorat. Însă mai existau în sec. al XXI-lea meşteri curelari care păstrează tradiţia meșteșugăritului de a confecționa chimirul, un obiect cu o mare însemnătate pentru costumul popular bărbătesc, după cum este exemplarul păstrat la Palatul de Cultură din raionul Soroca (Figura A 4.33)[405].

Chimirul a supraviețuit până în zilele noastre datorită iscusinței şi abilității unor meșteri populari curelari. Unul dintre acești artizani activează în sudul țării. Vorbim de Gheorghe Burcă, meșter curelar din s. Manta, rn Cahul. De asemenea, în localitățile din nordul țării am documentat patru meșteri curelari: Leonid Captari, meșterul curelar din raionul Soroca; Artur și Alexandra Oleinic sunt meșteri populari din s. Mândrești Noi, rn Sângerei; meșterul popular Dumitru Pascari activează în raionul Bălți. În centrul țării, cunoaștem un meșter popular curelar din raionul Ialoveni – Dumitru Daraban, cel care confecționează chimire și practică meșteșugul tradițional moștenit.

Dumitru Daraban din raionul Ialoveni menționează că această artă de confecționare a chimirului a moștenit-o de la bunelul său Gheorghe Daraban, apoi de la tatăl său Manolache Daraban[406]. Maestrul Dumitru Daraban a precizat că chimirul era confecționat din piele de culoare verde, ce se numea în limba rusă *sarameatina*, dar cea mai bună piele pentru chimir era pielea numită *iuft*, cu grosimea de 1,8-2 mm. Primele chimire lucrate de tatăl său erau din piei întregi, dar meșterul D. Daraban confecționează din două bucăți de piei *partea din spate mai subțire oleacă şi partea din față unde trebuie de făcut florile, trebuie să fie mai groasă ca să-i imprime florile". Pielea o prelucrează natural, fără a folosi substanțe chimice, în așa fel ornamentele se păstrează mai bine. Ornamentele pe care meşterul le foloseşte pentru decorarea chimirelor sunt „miezul mărului, aripioara simplă, aripioara dublă, luceafărul sau prescura*[407]. Meșterul popular Dumitru Daraban participă la majoritatea Târgurilor şi expozițiilor organizare de Ministerul

Culturii, unde își expune lucrările sale și mai ales chimirele realizate profesionist din punct de vedere tehnologic și artistic.

Astăzi mai multe tipuri de cingători confecționate din lână, piele și alte tipuri de materiale, care erau purtate de femei şi bărbați, fac parte din colecțiile Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, precum și au fost atestate la mai multe muzee locale din țară. Tradițional, se poartă aceste cingători din piele sau lână la manifestări culturale ale ansamblurilor etnofolclorice, de dansatori și mai rar sătenii le poartă la sărbători tradiționale, fie calendaristice, fie familiale.

Chimirele confecționate de meșterul popular N. Daraban sunt ornamentate și iscusit finisate. Acestea sunt purtate de interpreți, artiști cu renume care fac parte din orchestre și ansambluri etnofolclorice ale Republicii Moldova – interpretul Ion Paladi (Figura A 4.36), interpretul Nicolae Baliţ, maestrul Nicolae Sulac și Orchestra *Lăutarii* (Figura A 4.37), Orchestra *Lăutarii* și frații Advahov (Figura A 4.38), Ansamblul *Plăieşii* (Figura A 4.39.), Ansamblul Etnofolcloric *Haiducii* (Figura A 4.40) şi alte ansambluri.

De asemenea, aceste piese tradiționale sunt purtate de-a lungul timpului de dansatorii Ansamblului National Academic de Dansuri Populare *JOC* (Figura A 4.41.)[408], alte ansambluri de dans popular (Figura A 4.42.), Ansamblul de Dansuri Populare *Mioriţa* din Chișinău (Figura A 4.43.), piesele reprezentând valoare etnoculturală ce transmite mesajul continuității și promovării prin intermediul artei.

Actualmente, meșterilor populari specializați în confecționarea chimirelor și curelelor din piele le revine misiunea, pe de o parte, responsabilă, prin reactualizarea acestora în cadrul costumului popular bărbătesc și, pe de altă parte, dificilă – de a căuta, a identifica elemente specifice, soluții tehnice, materiale adecvate pentru confecționarea produselor autentice și originale. Tradițiile și obiceiurile populare sunt promovate prin intermediul patrimoniului cultural făurit cu dibăcie de meșteșugarii producători de piese vestimentare și de artizanat din piele și blană naturală.

3.1.2. Confecționarea cojocului și a bundiței tradiționale

Cojoacele, cojocelele, bundițele și alte tipuri de îmbrăcăminte confecționate din piele constituie elemente de tradiție veche în portul popular românesc. Încă din timpuri străvechi, hainele lucrate din blana animalelor erau cunoscute și utilizate pe întreg teritoriul României. Aceste piese vestimentare au cunoscut o răspândire mai mare în regiunile montane, precum și în zonele în care păstoritul reprezenta una dintre ocupațiile de bază ale populației, fapt condiționat și de disponibilitatea materiei prime locale.

Cojocăritul a fost considerat dintotdeauna un meșteșug specific bărbaților. În cadrul prelucrării pieilor s-au dezvoltat mai multe ramuri meșteșugărești, fiecare legată de o anumită etapă a procesului de prelucrare a materiei prime: tăbăcarii sau pielarii – specializați în tăbăcirea pieilor, cojocarii – meșterii care confecționează haine din piele cu blana pe interior, și blănarii – care realizează haine cu blana pe exterior, adesea folosind blănuri valoroase[409].

În ceea ce privește tipologia articolelor vestimentare din piele, se disting două tipuri de bază: pieptarul și cojocul. Acestea nu se exclud, ci se completează și, în funcție de necesitățile climatice sau de uz, pot chiar fi purtate suprapus.

Cojocul este o haină din piele cu mâneci, oferind o protecție termică superioară și fiind specific portului de iarnă. Pieptarul, în schimb, este o piesă vestimentară fără mâneci, destinată în principal protejării trunchiului și este purtat în perioadele cu temperaturi mai scăzute, dar nu extreme.

Dacă în ceea ce privește croiul, meșterii cojocari urmau tipare bine stabilite, în domeniul ornamenticii aceștia își exprimau creativitatea artistică. Diversitatea variantelor de cojoace reflectă diferențele de proporții, funcționalitate și estetică. Existau cojoace simple, cu ornamentație redusă, destinate muncii zilnice sau deplasărilor, precum și cojoace de sărbătoare, elaborate și bogat decorate, înfrumusețate cu motive variate, specifice regiunilor din care proveneau.

Primele ornamente aplicate pe cojoace și pieptare au fost de o simplitate remarcabilă, constând în linii drepte, puncte și motive în zigzag, redate, de regulă, în alb și negru. Într-un proces evolutiv, aceste elemente decorative au fost înlocuite sau completate cu ornamente geometrice, vegetale și florale, dispuse cu precădere în zona pieptului, la poale și la șolduri. Paleta cromatică dominantă cuprindea nuanțe vii precum roșu, albastru, galben și verde.

Punctele de broderie erau la fel de variate ca și motivele decorative, reflectând diversitatea stilistică specifică fiecărei regiuni sau meșter popular. Cu toate acestea, fiecare centru etnografic și fiecare artizan păstra un element distinct, original, perfect integrat în unitatea stilistică și în specificul zonal. Astfel, fiecare piesă – fie cojoc, fie pieptar – devenea o expresie personală a meșterului artizan, în armonie cu personalitatea și statutul purtătorului.

Între hainele din piele și celelalte componente ale costumului popular exista o interdependență strictă și constantă. Cu puține excepții, piesele de îmbrăcăminte din piele constituiau cele mai colorate articole din ansamblul portului exterior. În anumite localități, pieptarele îndeplineau și funcții ceremoniale, fiind purtate la nunți de miri și mirese – un obicei întâlnit în nordul Moldovei și în Bucovina, unde aceste veșminte aveau un caracter obligatoriu în cadrul ritualurilor de nuntă[410].

Este important de menționat că pieptarele și bondițele se remarcau prin decorul lor specific. Acestea se clasificau în trei tipuri principale: pieptare scurte (care nu depășeau talia), pieptare mijlocii (care ajungeau până la șold) și pieptare lungi (care depășeau linia șoldului). De asemenea, existau pieptare înfundate (închise) și pieptare desfundate (deschise). Proporțiile acestor piese variau în funcție de gen și vârstă, portul bătrânesc fiind caracterizat, de regulă, prin forme mai ample.

În Moldova, cea mai răspândită formă de ornamentație a fost decorul floral geometrizat pentru femei și cel strict geometric pentru bărbați. Între pieptarele și cojoacele realizate într-o anumită zonă sau într-un centru de cojocari, exista o unitate stilistică puternică, manifestată uneori prin identitatea compozițională și tematică a motivelor ornamentale.

Cojoacele cele mai scurte erau cunoscute sub denumirea de cojocele sau bundițe, fiind purtate atât de femei, cât și de bărbați. Acestea erau decorate la fel de bogat ca pieptarele, în special cele destinate tinerilor – flăcăi și fete mari – care le purtau cu ocazii festive.

Deși aspectul decorativ varia de la o regiune geografică la alta, portul popular păstrează o remarcabilă unitate etnoculturală, transmisă din generație în generație, din perioada dacică, prin epoca medievală, până în contemporaneitate. Acest proces de conservare a elementelor fundamentale ale îmbrăcămintei populare a fost evidențiat încă din sec. al XIX-lea de către etnografi și constituie un fenomen esențial al culturii noastre tradiționale.

Cojoacele, cojocelele și pieptarele moldovenești, din perspectiva structurii morfologice și a realizării artistice, împărtășesc numeroase trăsături comune cu tipologii similare din celelalte regiuni ale României. Deși, în termeni etnografici, pot părea unități distincte, ele se integrează coerent în contextul mai larg al aceleiași structuri tipologice a portului popular românesc.

Ritualul meșteșugăresc era integrat într-un calendar agrar și spiritual specific lumii satului: mieii se sacrificau cu ocazia sărbătorilor pascale, pieile erau prelucrate pe timpul verii, iar toamna se începea cusutul. Înainte de începerea sezonului de lucru, cojocarii din sat se adunau, organizau o masă comună, se rugau și cereau binecuvântare pentru noul ciclu de producție. Aceste momente aveau o profundă încărcătură simbolică și reflectau faptul că meșteșugul nu era doar o ocupație, ci un mod de viață[411].

Ne-am propus printr acest studiu de caz să analizăm confecționarea cojocului și a bundiței, procesul de realizare a acestora, materialele folosite, semnificația lor culturală și impactul acestor piese în viața cotidiană și în tradițiile populare. Cojocul este o piesă de îmbrăcăminte tradițională, de obicei confecționată din blană de oaie sau piele de miel. Se caracterizează printr-un strat de lână pe interior și o blană groasă pe exterior, fiind extrem de eficient în protejarea corpului de frig.

Cojocul este de obicei un accesoriu masculin, dar se poate întâlni și în varianta feminină, cu elemente decorative diferite.

Bundița este similară cu cojocul, dar este adesea mai ușoară și mai scurtă. Este confecționată din blană de oaie, dar mai ales din piele de capră sau vacă, iar la interior poate fi îmbrăcată cu lână sau cu o țesătură groasă. Este o piesă vestimentară destinată mai mult bărbaților, purtată adesea de ciobani, vânători sau meșteșugari.[412] Bundița reprezintă o piesă vestimentară *tip vestă*, cu sprijin pe umeri, fără mânici, purtată peste cămașă. Vestele din piele de oaie poartă denumirea de *bundă, bundiță sau bundiță și pieptar*. După tipul construcției ele pot fi: cu deschiderea pe mijloc și fixare cu nasturi, cu deschiderea deplasată lateral, cu terminație scurtă și fără fixarea deschiderii (Anexa 5). Este adânc răscroită la umeri pentru a se vedea ornamentele cămășii peste care se purtau[413].

Confecționarea cojocului și a bundiței este un meșteșug vechi în cultura populară românească, care se remarcă prin măiestria artizanilor din diferite zone ale țării. Întreaga industrie a pieilor a fost transformată de-a lungul timpului într-un meșteșug tradițional, strâns legat de activitățile agricole și pastorale. Istoria cojocului și a bundiței reflectă modul în care meșteșugarii din Moldova au adaptat materialele disponibile în mediul natural pentru a crea îmbrăcăminte durabilă și funcțională, adaptată la condițiile climatice riguroase din regiunile montane și colinare.

Începuturile confecționării cojocului și a bundiței pot fi urmărite până în perioada medievală și chiar antichitate, când oamenii din această regiune au început să folosească pielea animalelor pentru a se proteja de frig. Blana și pielea erau materialele principale pentru confecționarea îmbrăcămintei, iar meșteșugul de prelucrare a pieii era moștenit. În Moldova medievală, cojocul și bundița erau purtate de bărbați, în special de ciobani, vânători și meșteșugari, fiind esențiale pentru viața de zi cu zi, mai ales în timpul iernii.

Materialele utilizate pentru confecționarea cojocului și a bundiței erau alese cu grijă pentru a oferi protecție împotriva frigului extrem și pentru a asigura o utilizare îndelungată. Acestea sunt:

Pielea de oaie este principalul material utilizat pentru cojoc, datorită calităților excelente de izolație termică oferite de lâna de pe partea interioară a pielii și de blana groasă de pe exterior. Această combinație face cojocul extrem de călduros și rezistent. Pielea de capră, pielea de vacă și pielea de miel sunt, de asemenea, folosite pentru confecționarea cojocului și bundiței, în special pentru a obține o piesă mai ușoară, dar durabilă, mai ales în cazul bundițelor. Pielea de capră era apreciată pentru elasticitatea sa, iar pielea de miel adăuga un aspect mai fin și mai elegant pieselor de îmbrăcăminte. În unele cazuri, pentru a asigura confortul purtătorului, cojocul sau bundița erau căptușite cu lână sau materiale textile tradiționale.

Pentru confecționarea cojocului și bundiței se foloseau tehnici tradiționale de tăbăcire, cusut și ornamentare a pieii. În Republica Moldova, acest meșteșug era adesea transmis din tată în fiu, iar familiile de meșteșugari care confecționau cojocul și bundița erau respectați.

Confecționarea bundiței începe cu alegerea și selectarea pieilor potrivite, trecând apoi la croirea reperelor componente, reperelor mici, buzunarelor aplicate, fâșiilor decorative ș.a., se continuă cu asamblarea pe semnele indicate ale reperelor de bază, față/spate, după care se unesc între ele pe linia umerală și laterală. Prelucrarea marginilor bundiței și răscroielii mânicii se efectuează cu ajutorul fâșiei din piele sau blană numită de culoare neagră sau brumărie, după cum ne informează respondenții cu referire la localitățile din sudul Republicii Moldova[414] Menționăm faptul că bundița în diferite localități se numește diferit și cu particularitățile ei se distinge prin: formă, culoare, ornament, proporții, prelucrarea marginilor, în funcție de zonele de proveniență geografică a bundiței, precum și de meșterul popular specializat în confecționarea bundițelor tradiționale din piei de ovine (Figurile A 5 5.38-5.44).

În costumul tradițional românesc se regăsește piesa vestimentară bundița, confecționată din piei de oaie sau miel, diverse culori și modele. Bundița și pieptarul sunt bogat ornamentate, mai ales cele pentru femei. Câmpul alb al pielii de oaie este brodat cu diverse ațe colorate tip *muline*, cu mărgele colorate de sticlă, sau decorat prin aplicații din bucăți de piei colorate, fapt precizat de informatorii din centrul Republicii Moldova[415]. În raioanele de nord și zona Cernăuți, bundița este confecționată din lână albă sau postav și se numește *căptăruș*, bundițele sunt intens accentuate prin decor, pentru ornamentare folosindu-se mărgele de sticlă colorate, ață de lână de culoare roșu și negru, cusute pe produs care formează linii zigzag, pe laturile răscroielii gâtului, mânecii și marginile sistemului de închidere, precum și a terminației produsului. Tot în aceste regiuni ale produsului se coase fâșii de blană de miel Karacul, Metiș sau Țurcana, cu buclaj bogat și de obicei poate să fie de culoare neagră, gri sau brumărie. Bundițele din blană de oaie se brodau cu ață colorată *muline*, cu mărgele de sticlă sau cu fâșii/bucăți din piele, după cum era specific în localitățile din raioanele Soroca și Călărași[416]. Îmbrăcămintea exterioară de iarnă pentru femei puțin se diferențiază la croi față de cea bărbătească.

Frumos se decorează bundițele și la sudul Republicii (Anexa 5, Tabelul 3), în satele din lunca Prutului: Manta, Crihana Veche și Colibaș[417]. Meșterul popular Constantin Cojan le denumește: *bondă*, *bondiță* și *pieptar*. Se diferențiază după modul de croire, sistemul de închidere, răscroietura gâtului, poale lungi și scurte cu tăieturi în părți. Bundița în satul Manta se numește *juletcă*, care are broderie colorată bogat ornamentată[418].

Astfel, de exemplu din localitățile din Găgăuzia în satul Copceac bundița se numește *Giusliuc*, în Avdarma se numește *Mintanca*, în Congas – *Cheptar*, în Dezghinja – *Poșchi*, iar în Comrat – *bondiță* sau *cheptar*; și îi mai spune *bezrucavca* (Informator A.D.)[419].

Confecționarea bundiței este transmisă și realizează de către meșterii cojocari (informatori V.C.)[420], care au stat la temelia de a transmite din tată-n fiu tehnologia de prelucrare și obținere autentică a acestei vestimentații din piei și blănuri.

Etapele procesului de confecționare a bundiței

Procesul de prelucrare a pielii începea prin curățarea pielii de orice impurități, urmată de o tăbăcire tradițională, care presupunea utilizarea unor soluții pe bază de plante, var și sare. Acestea ajutau la conservarea pielii și la obținerea unui material mai moale și mai durabil. După tăbăcire, pielea era tăiată în piese de dimensiuni potrivite pentru confecționarea cojocului sau bundiței. Meșteșugarii foloseau mașini de cusut tradiționale, adesea manuale, sau cusătura realizată cu ața de lână sau fire groase. Piesele de piele erau cusute cu atenție pentru a se asigura o construcție solidă, iar cusăturile erau realizate astfel încât să permită flexibilitatea și mișcarea, dar să asigure și o protecție termică eficientă. Cojoacele și bundițele erau adesea ornamentate cu motive geometrice sau florale, iar în unele cazuri, meșteșugarii adăugau bucăți de piele colorată, aplicații metalice (bucle din argint, ținte) sau broderii din fire de lână. Aceste ornamente aveau nu doar rol estetic, dar și simbolic, reflectând măiestria meșteșugarilor și statutul social al purtătorilor.

Etapele de confecționare a bundiței sunt specifice și diferă de la meșter la meșter. În baza informației prezentate de meșterul popular Constantin Cojan și Elena Cojan, a fost dezvăluit specificul de confecționare a bundiței tradiționale din piei de ovine prelucrate în acest scop[421].

Etapele procesului de lucru (Anexa 5, Tabelul 3.) constau în alegerea pielicelelor de ovine după culoare, calitate și dimensiune, astfel acestea trebuie să fie rezistente, flexibile și, totodată, impermeabile. Meșterul atenționează că la confecționarea bundiței, indiferent pentru cine este destinată – femei sau bărbați, cu mărime mică sau mare – se croiește din trei piei mari de ovine.

După care se face croirea reperelor denumite *piepți* (Anexa 5, Tabelul 3), partea din față – 2 repere și a spatelui, poate fi format din unu, doi sau trei repere, în funcție de modelul bundiței și calitatea pielii. Această operație se efectuează astfel: pielea de ovine se aranjează pe masă cu partea cărnoasă în sus, iar blana/lâna în jos, după care se înseamnă defectele de pe suprafața pielii, prin încercuire. Apoi pe mijlocul pielii se fixează o riglă, ce indică linia de simetrie a pielii, pe care se marchează înălțimea produsului de aproximativ 80 cm. Perpendicular față de linia de simetrie, se înseamnă lățimea reperului față, până la zonele periferice ale pielii (poale, gât, picioare), care se stabilește conform mărimilor clientului. Linia umerală și răscroiala gâtului bundiței se proiectează/trasează direct pe partea cărnoasă a pielii, începând din zona gâtului. După ce s-au

marcat dimensiunile de bază pe piele, se încadrează și conturează șabloanele, după care se decupează cu foarfeca. Construcția și șabloanele componente se transmit din generație în generație, precum se învață și meseria. Croirea reperelor mici (buzunarele aplicate, reperele decorative, fâșiile pentru a tivi/prelucra marginea de culoare neagră sau brumărie), la fel se realizează cu foarfeca. Marginea reperelor se prelucrează manual prin dantelare, cu ajutorul preducelei și a ciocanului, pe un suport din lemn.

Următoarea etapă este pregătirea, prelucrarea și asamblarea prin coasere manuală și/sau mecanică (mașina de cusut). În această etapă se includ toate elementele mici (Anexa 5, Tabelul 3), care gata prelucrate se aplică pe semnele indicate ale modelului de bundiță și se coase (Anexa 5, Tabelul 3). Asamblarea reperelor mici se efectuează prin unirea/coaserea reperului spate și față pe liniile laterale și umerale, care se efectuează uniform, fără a deforma sau întinde. Coaserea fâșiei decorative se face cu blană de tip caracul la margini, bentiță pentru a tivi/prelucra marginea de jur-împrejur și răscroiala mânecii. Următoarea operație este efectuarea orificiilor (butonierelor), cu ajutorul preducelei și a ciocanului. Coaserea manuală a *ghemulețelor* din blană și fixarea pe fâșiile din piele se coase manual la bundițele pentru femei și se efectuează fixarea nasturilor. Se finalizează cu înlăturarea capetelor de ață, finisarea și controlul calității bundiței (Anexa 5, Tabelul 3).

Identificarea modelelor de bundițe tradiționale confecționate de meșterii din Republica Moldova

Dezvoltarea cojocăritului și confecționarea bundiței a continuat și în a doua jumătate a sec. XIX și în sec. XX. În fiecare regiune activau meșteri cojocari, în zona de sud a Moldovei – raionele Cahul, Vulcănești, Ștefan-Vodă, unde până în prezent activează cojocari renumiți care confecționează cojoace și bundițe[422]. Din rn Cahul, s. Colibaș, îi aflăm pe meșterii populari Constantin Cojan și Elena Cojan, tot în rn Cahul, s. Slobozia Mare, desfășoară activitatea ca meșter popular Dumitru Zaporojan. Specific zonei date – ca materie primă se folosesc piei și blănuri de ovine (miei/cârlani) tip *Țigaie* de culoare albă şi cu spicul/blana moale sau poate fi colorată în cafeniu sau negru. Bundița de la sud este ornamentată *cu motive pastorale* specifice zonei și este croită dreaptă, cu sistem de închidere până sus la bărbați și la femei cu răscroiala gâtului în formă de unghi[423].

În zona de nord a Republicii Moldava, raionul Bălți, activează meșterul popular Dumitru Pascari, care confecționează bundițe din piei de ovine de tip *Caracul*. Bundițele de culoare naturală neagră sau cafenie, din această zonă, sunt puțin mai ajustate pe corp, frumos ornamentate și brodate intens cu motive vegetale, ațe și mărgele de sticlă colorate.

În urma studiului, s-au identificat mai multe modele de bundițe tradiționale diferențiate prin: formă, culoare, ornament, proporții, prelucrarea marginilor, în funcție de zonele de proveniență geografică a bundiței și meșterul popular specializat în confecționarea bundițelor tradiționale din piei de ovine. Bundița din piele de ovine, fiind piesă vestimentară componentă a costumului tradițional, se integrează în preocupările moderne privind păstrarea și dezvoltarea patrimoniului cultural.

Elaborarea modelelor produselor de îmbrăcăminte

În baza aspectelor teoretice (științifice, funcționale, estetice), prezentate în Capitolele cercetării, s-au propus câteva modele pentru produsele vestimentare destinate femeilor și bărbaților (Anexa 5, Tabelul 4). Produsele prezentate au fost dezvoltate după consultarea mai multor meșteri populari din țară, rezultând astfel modele de produse vestimentare adaptate caracteristicilor specifice ale materialelor din care sunt confecționate, în cazul nostru, blană naturală.

Metoda de proiectare a produselor vestimentare pentru femei și bărbați ține cont de următoarele criterii:

- proporțiile corpului purtătorilor, caracteristicile antropometrice ale corpurilor femeilor și bărbaților și particularitățile compoziționale și tehnologice ale produselor trebuie să țină cont de tipul materialelor utilizate pentru confecționare;
- identificarea liniilor de contur și a formelor reperelor produselor vestimentare prin îmbinarea cărora se obține forma spațială a modelului proiectat;
- determinarea principiilor raționale de creare a formei spațiale ale produselor vestimentare, care va asigura legătura dintre formă, construcție și materialele selectate pentru fabricarea produsului proiectat;
- aplicarea unor soluții compoziționale și constructiv-tehnologice, care vor asigura funcționalitatea produsului proiectat;
- aplicarea ornamentelor naționale specifice regiunii de proveniență pentru promovarea valorilor culturale, a tradițiilor și obiceiurilor locului.

Metoda elaborată pentru proiectarea produselor vestă pentru femei și bărbați reprezintă o metodă grafică de calcul, utilizată frecvent la proiectarea tiparelor de bază fabricate la scară industrială. Elaborarea tiparelor are loc după informațiile adunate despre parametrii antropometrici ai corpului și categoriile de adaosuri necesare pentru produsele proiectate.

Pentru proiectarea tiparelor s-a ținut cont de următoarele date:

- parametrii antropometrici ai purtătorilor;
- parametrii dimensionali ai produselor vestimentare;
- tipurile de adaosuri necesare la obținerea tiparului de produs.

La elaborarea construcției tiparului de bază și de model s-a ținut cont de parametrii dimensionali principali preluați de pe corpul purtătorului, iar parametrii dimensionali secundari calculați în funcție de cei principali. Pentru a obține tiparul de bază se parcurg următoarele etape:

- trasarea liniilor rețelei de bază;
- elaborarea tiparului de bază a produsului;
- elaborarea tiparului de model.

Particularitățile metodei de proiectare propuse.

Produsele vestimentare au fost proiectate prin metoda clasică grafică de calcul, propusă de autoare, care folosește datele inițiale necesare proiectării, parametrii antropometrici ai corpului purtătorilor, adaosuri constructivi pe categorii și date despre produsul finit.

Pentru calculul construcției pentru produsele din blană se utilizează următoarele categorii şi valori ale adaosurilor:

- adaos pentru lungimea spatelui până la talie – 1-2 cm;
- adaos pentru lăţimea răscroielii gâtului – 2-2,5 cm;
- adaos pentru înălţimea răscroielii gâtului – 0,5-1,2 cm;
- adaos pe linia taliei: siluetă ajustată – 5-7 cm
- siluetă semiajustată 8-11 cm;
- adaos pe linia şoldurilor: siluetă ajustată – 5 cm
- siluetă semiajustată 6cm;
- adaos pentru perimetrul axilar al braţului – 10-15 cm.

Pentru calculul construcţiei mânecii se determină adaosul de poziţionare pe capul de mânecă în funcţie de norma de adaos pentru 1 cm din capul de mânecă:

- 0,05-0,06 – pentru blănurile cu înălţimea mică a stratului pilos;
- 0,06-0,09 – pentru blănurile cu înălţimea medie a stratului pilos;
- 0,08 – pentru blănurile cu înălţimea mare a stratului pilos.

Adaosul total pe linia bustului în produsele din blană se repartizează pe segmentele constructive analogic produselor din ţesături de tip palton pentru iarnă:

- 20 % – faţă;
- 45-55 % – răscroiala mânecii;
- 25-35 % – spate.

Produsul de tip bundiță/ vestă din blană are următoarele repere: corpul de produs, spatele și faţa produsului.

În produsele din blănuri de ovine cu siluetă ajustată şi produsele pentru copii, faţa şi spatele produsului se croiesc separat. Linia de mijloc a spatelui este linia de simetrie a corpului de produs.

Cusăturile în produsele de îmbrăcăminte din blană reduc rezistenţa produselor finite şi deteriorează aspectul estetic al acestuia, de aceea se impune o minimalizare a numărului de repere. Pensele se transferă în liniile de divizare a semifabricatelor sau în funcţie de direcţia firului stratului pilos. Produsul de îmbrăcăminte din blană se proiectează cu mărgele colorate de sticlă croit integral, cu excepţia produselor din blană de ovine şi blană velurată; gulerul poate fi croit separat sau integral cu corpul produsului.

Se impune raţionalizarea construcţiei produselor de îmbrăcăminte din blană în vederea valorificării cât mai depline a resurselor materiale limitate. Ca şi în cazul altor grupe de produse, este eficientă unificarea produselor pe tipuri de materii prime şi realizarea pe bază unificate a unor familii de modele analogii.

Bundița pentru femei, ca piesă vestimentară, nu este doar un obiect de îmbrăcăminte funcțională, ci și un simbol cultural profund. În contextul etnologic, există mai multe aspecte importante care definesc semnificația bundiței. Este simbol al statutului social și al vârstei – în multe regiuni ale țării în discuția cu meșteșugarii, s-a menționat că bundița pentru femei era un semn al statutului social, fiind purtată mai ales de femeile din familiile de meșteșugari, păstori sau bune gospodine. Purtarea acesteia reflecta un rol activ în societatea rurală și adesea era asociată cu maturitatea și responsabilitățile gospodărești. În același timp, bundița este și un simbol al legăturii cu natura: pielea și blana, materialele principale din care este confecționată bundița, sunt simboluri ale conexiunii strânse dintre om și natură. În tradițiile populare, aceste materiale sunt văzute ca o formă de protecție împotriva frigului, dar și o modalitate de-a aduna forță și vitalitate de la lumea naturală. Dar, pe lângă cele menționate, unul din cele mai importante este măiestria și identitatea culturală. La fel ca în cazul cojocului bărbaților, bundița femeilor este un simbol al măiestriei meșteșugărești. Modelele și tehnicile de cusut și brodat sunt adesea moștenite, iar fiecare detaliu al acesteia reflectă tradițiile locale ale comunității în care este creată.

Pentru obținerea tiparelor de bază la produsul bundiță pentru femei s-au utilizat 14 caracteristici antropometrice, fiind propusă propria metodă de proiectare a bundiței (Anexa 6.3).

La proiectarea produsului vestimentar de tip bundiță pentru femei, s-au identificat adaosurile necesare (Anexa 6.1.) construcției tiparului de bază, după care s-a realizat tiparul de model al produsului conform desenului tehnic. Valorile pentru obținerea tiparului de bază al produsului tip bundiță pentru femei sunt prezentate în tabelul din Anexa 6.2. În baza cercetările de teren efectuate, propunem o metodă de proiectare care respectă aspectele etno-culturale ale țării.

Pentru obținerea tiparelor de bază la produsul cojoc pentru bărbați s-au utilizat 14 caracteristici antropometrice. S-a propus următoarea metodă de proiectare, elaborată de autoare

(Anexa 6.3.), la care s-a ținut cont de aspectele etno-culturale din regiune, cum ar fi: tipul de materie primă, culoare, ornamente, dimensiuni și proporții ale elementelor de produs.

La proiectarea produsului vestimentar de tip cojoc pentru bărbați, s-au identificat adaosurile necesare (Anexa 6.4.) construcției tiparului de bază, după care s-a realizat tiparului de model al produsului conform desenului tehnic. Valorile pentru obținerea tiparului de bază al produsului tip cojoc pentru bărbați sunt prezentate în Anexa 6, aceste date reflectă particularitățile specifice produsului tradițional din regiune.

Elaborarea tiparului de bază s-a efectuat și în sistemul automatizat de proiectare *JULIVI*, Ucraina. *JULIVI* este un complex de programe 2D și 3D pentru proiectarea și modelarea hainelor de diferite dimensiuni și stiluri. Sistemul *JULIVI* include programul *Design*, care permite proiectarea tiparului de bază folosind orice metodă (Müller, MUPÎ CAER) etc. Sistemul *JULIVI* include și modulul *Proiectare*. Acest modul permite elaborarea tiparului de model în baza tiparului de bază selectat din program.

Etapele parcurse la proiectarea produselor vestimentare au fost următoarele:

1) elaborarea schiței de model, analizând cerințele impuse acestei categorii de purtători;
2) elaborarea tiparului de model;
3) obținerea conturului final al produsului;
4) elaborarea prototipului de produs.

În baza celor prezentate, cercetarea a avut ca scop de a elabora o soluție de proiectare a produselor de îmbrăcăminte din blană naturală pentru femei și bărbați, pe baza studierii, creării și implementării rezultatelor cercetărilor științifice a produselor vestimentare în stil popular.

Pentru a optimiza procesul de proiectare a îmbrăcămintei din blană naturală, au fost parcurse următoarele etape:

- Ca rezultat al analizei necesităților și cerințelor categoriei de purtători, sunt generate idei de produse pentru a satisface aceste cereri.
- În baza datelor culese, se creează o bază de date care ulterior permite elaborarea soluțiilor adecvate.
- Din soluțiile propuse se selectează modelele care îndeplinesc cerințele prestabilite.
- Elaborarea formei elementelor principale de produs cu ajutorul sistemului CAD-JULIVI (figura 4.39).
- Realizarea prototipului de produs.
- Modificarea prototipurilor conform recomandărilor (dacă sunt).

În modulul *Proiectare* al sistemului automatizat de proiectare CAD-JULIVI s-au realizat tiparele de bază și de model ale modelelor propuse. Prin intermediul modulului *Încadrare* al sistemului automatizat de proiectare s-a stabilit consumul de materiale. Este o metodă eficientă de obținere a șabloanelor și de stabilire a consumului de materiale.

Valorificarea tehnicilor şi procedeelor de lucru utilizate la confecţionarea bundiţei tradiţionale.

Un produs vestimentar din piele naturală, care a fost fabricat atât în RSS Moldovenească, cât și Republica Moldova, și care conține toate etapele de bază de la alegerea materiei prime, prelucrarea acesteia și până la obținerea produselor finale prin tehnici și procedee specifice de lucru, sunt bundițele.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi în sec. al XX-lea în fiecare regiune activau meșteri cojocari, dar numărul lor era mai mare în zonele de sud ale Moldovei – raioanele Cahul, Vulcănești, Ștefan-Vodă, unde până în prezent activează cojocari renumiți care confecționează bundiţe şi cojoace. Ei lucrează la comandă, din materia primă proprie sau cea a comanditarului, dar şi pentru piaţă. Menţionăm, că astăzi cu regret avem tot mai puţini cojocari, deoarece piaţa Republicii Moldova este inundată de blănuri şi cojoace aduse din străinătate. Bundițele, cojoacele de producţie locală continuă să fie purtate de săteni, formații etnofolclorice, orchestre etc.

A fost un fenomen unitar *până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, confecționarea bundiţelor în condiții casnice după tipare vechi*, dar acum mai întâlnim bundiţe cu valori autentice de promovarea tradiției[424].

În zona de sud, în raionul Leova, *bundiţele pentru femei cât şi pentru bărbați, erau prevăzute pe la margini pentru a evidenția conturul tivului cu fîşii de piele şi blană numită „prim" de culoare neagră sau brumărie. Însă „primul" era confecţionat şi din ţesătură de lână care imita şi se cosea în loc de blană. Bundiţa avea şi două „buzunare" sau două clape ornamentate cu motive pastorale care erau în scop decorativ*[425]. În prezent, meșterii populari din raionul Cahul (Cojan Constantin, Cojan Elena din s. Colibaș şi Dumitru Zaporojan din s. Slobozia Mare) confecționează bundiţe din piei de oi şi cârlani tip *Țigaie* de culoare albă şi cu spicul/blana moale. În raionul Soroca din nordul Basarabiei *bundiţele erau confecţionate din piei de oi tip „Caracul", bogat ornamentată cu diverse pielicele şi broderii cu motive vegetale (frunze, crengi sau flori)*[426].

Succesiunea operațiilor tehnologice cu procedee de prelucrare şi confecționare a bundiţei este prezentată în continuare[427].

1. Prelucrarea pieilor – răzuirea, dubirea/tăbăcirea, vopsirea, uscarea, curățarea[428];

2. Stabilirea măsurilor și dimensiunilor bundiței – în urma măsurării persoanei se stabilește mărimea corespunzătoare, modelul bundiței, materialele necesare pentru confecționare;

3. Elaborarea tiparelor (șabloanelor/tiparelor) – pentru a croi detaliile (piesele/reperele) tiparele sunt proiectate/construite sau preluate, după modelul stabilit;

4. Întinderea pielii se efectuează pe masă, cu spicul (niţe)/firul de par în jos, fixând pielea cu greutăți sau cu cuie prin părți;

5. Conturarea tiparelor (șabloanelor/ tiparelor) sau încadrarea lor pe piei – se aranjează tiparele pe piei de oi (ovine) tip *Țigaie*, *Caracul* conform zonelor topografice ale pielii;

6. Decuparea (tăierea / croirea) a detaliilor-pieselor pentru bundiță se tăia cu cuțit special sau foarfeca după contur, fără aşchii de piele şi fără a tăia nițele (spic/fire de păr);

7. Însemnarea și completarea detaliilor se efectuează pentru a verifica în cadrul produsului: după culoare, mărime, formă şi, important, pentru a nu încurca detaliile între ele;

8. Pregătirea/prelucrarea pieselor pentru coasere manuală sau mecanică – toate piesele bundiței sunt tunse (firele de păr/spicul sunt retezate). Se efectuează cu foarfeca atent, fără să se atingă pielea, pe lăţimi mici sau mai mari, pentru a reduce grosimea în funcție de model;

9. Pregătirea reperelor mici: buzunarele aplicate, fâşiile din piei negre, albe sau culori diferite și fâşii din blană, ciucuri, clape de diferite forme și mărimi și unele detalii reprezentative zonei sau tradiției de port ale acestor bundițe;

10. Coaserea detaliilor spate și față a bundiței se efectuează manual sau mecanic la mașina de cusut cu 3-4 pași/cm, toate detaliile mici ale spatelui și a feței se unesc/coase între ele, după caz, depinde de mărimea pielii sau a bundiței.

11. Controlul și corectarea detaliilor – fața și spatele sunt întinse pe masă cu spicul în jos, după care se așează tiparul spate sau față și se trasează conturul detaliilor. Se înlătură surplusul prin tăiere cu foarfecă fără a tăia părul/spicul.

12. Coaserea liniei laterale și umerale – se unesc între ele prin cusătură manuală sau mecanic la mașina de cusut cu 3-4 pași/cm, uniform, fără a întinde pielea;

13. Efectuarea cusăturilor decorative/brodarea bundiţei – se coase/brodează cu diferite puncte de cusătură: înaintea acului, în urma acului, cusătură netedă *butuc*, cruciulițe, şi altele care sunt propuse după desenul care a fost stabilit pe piele cu ajutorul șablonului;

14. Ornamentarea terminațiilor se efectuează cu fâșii din blană sau piele neagră cu lățimea de 8 cm care se coase la linia de simetrie a feței, fâșia de 6 cm la răscroiala mânecii şi răscroiala gâtului, iar la poale / terminații – fâșie de 12 cm[429];

15. Coaserea butonierelor, nasturilor, ciucurilor şi altor detalii mici;

16. Curățarea bundiţei, înlăturarea diverselor resturi de ațe, îndreptarea spicului ş.a.

Aceste prelucrări se practică până în prezent pe teritoriul Republicii Moldova, cu unele aspecte specifice zonei, culturii şi tradiției.

În prezent, cojocul și bundița sunt mai puțin întâlnite în viața cotidiană, fiind înlocuite de îmbrăcămintea modernă. Totuși, aceste piese tradiționale sunt încă păstrate în muzee etnografice, la expoziții de meșteșuguri și în cadrul festivalurilor de tradiții populare. De asemenea, în zonele rurale ale Republicii Moldova, cojocul și bundița sunt purtate de cei care păstrează tradițiile și în timpul sărbătorilor populare sau în activitățile cotidiene.

Cojoacele și bundițele sunt încă realizate de meșteșugarii tradiționali care își păstrează meșteșugul adevărat, iar aceste obiecte sunt adesea folosite pentru revigorarea tradițiilor și promovarea meșteșugurilor populare.

Cojocul și bundița reprezintă piese fundamentale ale patrimoniului cultural al Republicii Moldova, reflectând atât măiestria meșteșugarilor tradiționali, cât și legătura profundă a oamenilor cu natura și cu activitățile lor economice și sociale. Prin intermediul lor, tradițiile și simbolurile culturale ale Moldovei continuă să trăiască în prezent, fiind un testament al unei culturi străvechi care se îmbogățește în fiecare zi.

3.1.3. Evoluția opincii – de la tradiție la modernitate

Opinca este un simbol al tradiției populare românești, face parte din încălțămintea tradițională cotidiană purtată în special în zonele rurale. În trecut opincile se confecționau din piele crudă, lemn, scoarță; și a mai fost și opinca din fier, din regiunile de munte și Subcarpați. Opincile erau considerate încălțări tradiționale și confecționate manual în regiunile unde pieile se prelucrau în condiții casnice și erau purtate în picioare anul împrejur[430].

De-a lungul anilor, opinca a evoluat de la un obiect funcțional esențial în viața de zi cu zi a țăranului la o piesă cu un puternic caracter simbolic și cultural. Studiul opincilor marchează legătura profundă dintre acest produs tradițional și identitatea culturală. Opinca reprezintă o încălțăminte tradițională realizată din piele de animal, caracterizată printr-un design simplu, dar efectiv. Este o încălțăminte ușoară, care se potrivește perfect nevoilor oamenilor care îndeplinesc lucrările din gospodărie, având rolul de a proteja piciorul de murdărie, frig și umiditate, în timp ce permite o mare libertate de mișcare. Încălțămintea de bază pentru toate zilele erau opincile de tot felul, dar şi diferite imitații ale încălțămintei prestigioase, făcute din materiale aflate la îndemână.

Elementele componente ale unei opinci sunt: *talpa* – realizată din piele groasă pentru a oferi durabilitate; uneori, talpa era întărită cu cuie sau coarde pentru a spori rezistența și aderența la sol; *vârful* – de formă ascuțită sau rotundă în funcție de regiune. Opinca este confecționată cu o bandă de piele care se înfășoară în jurul gleznei, oferind stabilitate și confort. Pe opinci deseori erau brodate sau cusute diverse motive ce simbolizau statutul țăranului.

Pentru realizarea opincilor ca materie primă se folosea pielea crudă a animalelor sacrificate, de obicei de vită, oaie sau capră, porc sau, mai rar, de cal. Pielea pentru realizarea opincilor era frecată cu cenuşă, apoi curăţată cu securea. După acest procedeu ea devenea mai moale. Când era gata prelucrată, aşezau talpa piciorului pe ea, conturau talpa, lăsau câțiva centimetri de rezervă, apoi tăiau un dreptunghi verificat ca mărime. Făceau găuri pentru a introduce în ele aţele, curelele, nojiţele, vânările cu care se legau opincile. Piesele aveau gurgui şi erau cusute peste muchie. Târlicii erau împletiţi din aţă de cânepă cu un cârlig sau cu ac mare cumpărat de la ţigani şi îndoit la capătul cârligului. Uneori erau făcuţi din stofă de suman. Talpa o croiau din piele de porc. Aveau una sau trei cureluşe. Talpa era tot din piele cu ţinte de lemn. Femeile şi fetele încălţau opincile făcute din piele de bovine sau de porcine când mergeau la lucru la deal. Încălţau neapărat ciorapi de lână în opinci, iar bărbaţii – obiele. Ciorapii ajungeau până mai jos de genunchi, sus aveau un fir de lână cu ajutorul căruia îi strângeau de picior[431]. Cei mai înstăriți purtau opinci din piei de animale care era vânate, dar cei care erau cu venituri mai modeste purtau opinci din piei de vite sau de porci[432].

Pe timp de vară se purtau opinci din piele de porcină, fiindcă era mai ușoară și bine se mula pe picioare, după forma piciorului. Iarna însă se purtau opinci din piele de bovine grele, fiindcă această piele nu permite sa treacă umiditatea și păstrează bine căldura.

După primul război mondial, se resimte impactul industrializării și materia primă pentru confecționarea opincilor devine în mare parte cauciucul, preluat din anvelope sau de la camerele roților de automobil. Opinca din cauciuc se confecționa tot pe principiul opincii obișnuite.

În localităţile de la nord oamenii erau mai înstăriţi, îşi puteau permite încălţăminte mai bună, cu atât mai mult că în această parte a ţării frigul ţine mai multe zile decât la sud. În localitate ciubotarii erau nelipsiţi, erau mai mulţi la număr şi au activat mai îndelung mai ales în satele din nordul Basarabiei, fiind documentați până prin anii ’60–’70 ai sec. al XX-lea. Meșteșugul străvechi de confecționare a opincilor tradiționale datează încă din antichitate. Opincarii deprindeau meseria doar în familie, moștenind abilitățile din tată în fiu[433].

O pereche de opinci bune erau purtate zeci de ani, utilizate fie iarnă, fie vară. Actualmente au ajuns sa fie obiecte de muzeu și se mai poartă doar la sărbători sau fac parte din recuzita unor spectacolele etno-folclorice. Au mai rămas doar câțiva meșteri opincari, majoritatea au vârste înaintate[434].

După structura lor morfologică, opincile se împart în două tipuri (vezi Tabelul 4.1): opinci fără gurgui – îngurzite (încrețite) uniform în partea anterioară, și opinci cu gurgui – îngurzite în partea anterioară, formând un vârf ascuțit[435].

În fondurile Muzeului Ținutului Edineț, din satul Zăbriceni, raionul Edineț, au fost identificate opinci de formă ovală, confecționate manual din piele de porc dubitată, de culoare cafeniu gălbuie, datate în anul 1970. Opincile prezintă pe margine mai multe găurele, prin care este trecut un fir de iută, folosit pentru a le lega de picior (A.4).

Opinca fără gurgui, conform istoricilor, datează din cca 2500 î.Hr.[436]. Opincile în cauză nu se regăsesc la meșterii contemporani ce confecționează opinci tradiționale ale portului popular. Aceste erau croite dintr-o bucată de piele în formă dreptunghiulară, la capăt erau două colțuri rotunjite, ce nu permitea formarea gurguiului. La margine erau fixate tăieturi perpendiculare cu ajutorul briceagului, un cuțit special. Prin aceste tăieturi sau orificii se trasa o fâșie îngustă de piele numită nojiță. După aceste operații se obținea îngurzirea opincii fără gurgui[437].

Opinca fără gurgui nu a mai evoluat, dar cea cu gurgui a suferit transformări de construcție și confecționare în timp. Opincile cu gurgui la fel se clasifică după tipul materialului, modul de croire al șablonului, tehnica de îngurzire a opincii, dar la bază sunt două feluri: opinci cu gurgui drepte și opinci cu gurgui într-o parte – acestea erau purtate de ciobani și se numeau opincă păstorească.

Opincile cu gurgui reprezintă o încălțăminte țărănească tradițională. Am identificat una din aceste piese la Muzeul Ținutului Cahul, fiind realizată de meșterul Constantin Olteanu din s. Manta, rn Cahul, anul 2021. Tehnica de lucru include coaserea cu mâna, îngurzire. Opinca are următoarele dimensiuni: lung.: 26 cm., lungimea nojițelor 130 cm., lăț.: 16 cm.[438]

Cu referire la opinca cu gurgui, vom menționa ca analizând cercetările din teren și literatura de specialitate, am constatat că acest gen de opincă provine de la *două mărturii importante: este opinca iliacă de lângă Hallein (Austria) și opincile dacice înfășurate pe Tropaeum Traiani și li se mai spune opincă iliro-tracică cu gurgui*[439]. Modul de confecționare constă în tăierea dintr-o bucată de piele a unor fâșii înguste pe margini și croirea unui dreptunghi adaptat mărimii piciorului, cu adaosuri pentru înfășurare. Cu ajutorul briceagului se realizează câte șase tăieturi pe marginea antero-posterioară și câte opt pe fiecare treime anterioară. De la vârful gurguiului, prin aceste tăieturi, se trasează fâșii de piele, realizând astfel îngurzirea opincii cu gurgui.

Din categoria opincilor cu gurgui face parte și opinca cu îngurzire cruciș la gurgui, atestată în satul Cosăuți, raionul Soroca, păstrată la Muzeul de Istorie și Etnografie din localitate. Această opincă este confecționată din piele de caprine, cu spicul îndreptat spre interior și îngurzită cruciș la nivelul gurguiului. Se știe că astfel de opinci se purtau în perioada rece a anului și în zilele cu umiditate ridicată. Îngurzirea cruciș a gurguiului proteja opincile împotriva pătrunderii apei și a murdăriei, așa cum relatează V.L.[440]

Procesul de confecționare este similar celui de bază: după croirea șablonului, se fac câte patru orificii pe fiecare jumătate a marginii anterioare, iar în treimea anterioară se practică 12 împunsături perpendiculare cu marginea, realizate cu briceagul. La călcâi se efectuează 14 împunsături, toate perpendiculare și dispuse în formă de arc. Îmbinarea opincii, specifică îngurzirii cruciș a gurguiului, începe de la gurgui, unde cu ajutorul nojițelor se trasează o cruce, iar apoi se continuă îngurzirea antero-posterioară prin trasare și încrețire în zona posterioară a opincii[441].

La Muzeul de Istorie și Etnografie *Nicolae Bulat* din orașul Soroca am identificat **opinca din cauciuc**. Din discuțiile cu domnul V.B.[442], în perioada cercetărilor la Cetatea Soroca prin anii 1990, au fost găsite opinci din cauciuc, mai rar întâlnite. După cum afirma informatorul V.B., acest tip de opinci din cauciuc se regăsește mai frecvent în anumite zone ale României. Modul de confecționare constă în îngurzirea opincii la nivelul gurguiului și în treimea anterioară exterioară, tehnică ce face ca piesa să fie încadrată în categoria opincilor îngurzite cruciș. Aceste opinci se aseamănă, din punct de vedere al construcției și modului de purtare, cu cele păstorești, fiind apreciate pentru durabilitatea și adaptabilitatea lor la condițiile aspre de mediu[443].

Pe teritoriul Republicii Moldova, în localitățile de la sud și de la nord, se întâlnește opinca cu limbă și cu gurguiul drept. Aceste opinci cu limbă se regăsesc în Bulgaria, Grecia, Albania și sunt mai răspândite în sudul Dunării. Ele au fost aduse *de către populația bulgărească, care a trecut Dunărea, fie din cauza politicii, fie din motive religioase*. În părțile sudice ale țării le denumesc *opincile bulgărești*, fiindcă au fost influențate și de regiunea localizării acestora[444].

Aceste opinci cu limbă sunt de două tipuri: prima metodă de confecționare constă în îngurzirea peste muchie și încreținea în treimea anterioară, iar cea de a doua constă în îngurzirea peste muchie sau într-o parte și încreține în treimea anterioară prin tăieturi, ne relatează meșterul popular Dumitru Pascaru[445].

Se confecționează opinca cu limbă dintr-o bucată dreptunghiulară de piele specială pentru opinci. Astfel, conform informatorilor, *la marginea anterioară se fac orificii sau împunsături cu briceagul (cuțit mic multifuncțional) perpendiculare sau paralele cu marginea la fiecare jumătate câte șase împunsături, la treimea anterioară se fac alte împunsături. Se mai făceau câteva găuri în părți și în zona călcâiului* pentru o mai bună aderență pe picior, pentru a reda forma piciorului[446].

Opinca cu limbă și variațiile păstorești – funcționalitate, adaptare și confecționare

Opinca cu limbă se purta în perioada caldă a anului, un rol important avea limba ce se fixa mai bine pe picior, prin ea se trasau nojițele pentru a înfășura în jurul gambei și a gleznei ce *erau îngurzite (încreținte la marginea) peste muchia gleznei sau într-o parte*, ne explică informatorii[447]. Începutul înfășurării sau îngurzirii se începe de la vârf sau poate fi și din părți, pe una din treimile

anterioare, pentru cealaltă treime se folosește o altă nojiță. Ajungând la baza gurguiului, se fixează limba pentru a ușura la încălțarea opincii.

Opinca păstorească cu gurgui într-o parte are la temelie aceiași opincă tradițională, dar *din necesități de a fi mai bine adoptate cerințelor profesionale și mediului acestea, au suportat o modificare în proiectare*[448]. Ciobanii sau păstorii încălțau opinci cu gurguiul în sus și mergeau prin iarbă cu rouă sau după ploaie, și astfel apa pătrundea în opincă. Din această cauză, au modificat construcția printr-o tăiere a colțului, însă gurguiul opincii s-a poziționat în exterior, astfel atunci când mergeau prin iarba umedă, apa nu pătrundea înăuntru, dar se scurgea în jos pe opincă.

Pentru confecționarea acestei opinci păstorești, se folosește piele crudă de porcine sau de bovine mari, piele argăsită sau materiale de cauciuc. Acest tip de opincă păstorească se regăsește în Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Văleni, rn Cahul. Datată în anul 1919, opinca păstorească cu gurgui într-o parte este lucrată din piele de bovină, culoare maronie și cu lungimea de 25 cm. și lățimea 10 cm (Anexa 7, tabelul 5).[449] La acest tip de opincă păstorească i se mai spune opinca cu cusătura la o parte, ce se confecționează dintr-o bucată de piele tot fără un vârf; se fac nouă împunsături cu vârful briceagului perpendicular pe marginea anterioară a șablonului de opincă, urmate de două orificii în partea treimi anterioară interioară și câte patru orificii în treimea anterioară exterioară, însă pe posteriorul ei se efectuează câte patru găuri.

Tehnici de încrețire ale opincii și răspândirea modelelor păstorești

Încrețirea sau îngurzirea marginii opincii se realizează cu ajutorul nojițelor sau niște fâșii înguste din piele, începând de la gurgui pe partea anterioară interioară, continuând cu aceleași nojiță pe partea treimii anterioare exterior. Și mai este încă o metodă de îngurzire a opincii păstorești – începând de la gurgui, cu amândouă fâșii din piele și continuând până la treimea anterioară cu cea posterioară.

Datorită migrării păstorilor și a populației în mai multe țări de un timp îndelungat, aceste opinci *se regăsesc la mai multor popoare din România, zona muntoasă, Polonia, Cehia și în Caucaz. Se întâlnește de asemenea și opinca din piele „pliată" ce se aseamănă celei păstorești*[450]. În Anexa 7,Tabelul 5., am descris modul de confecționare a diverselor tipuri de opinci întâlnite pe teritoriul țării noastre.

Îngurzirea opincii – tehnică tradițională și transmiterea meșteșugului

Îngurzirea reprezintă o operație tehnologică, prin care opinca după ce a fost croită este cusută prin orificiile realizate anterior și încrețită. Prin acest procedeu opinca capătă o formă spațială apropiată de aspectul piciorului uman.

Transmiterea tehnicilor de realizare a opincii și, în general, a elementelor componente ale costumului popular, se face atât pe cale tradițională (familială sau comunitară), cât și prin

intermediul ansamblurilor etnofolclorice. Aceste formațiuni artistice joacă un rol important în conservarea și promovarea meșteșugurilor tradiționale, favorizând utilizarea frecventă a opincii în cadrul spectacolelor și evenimentelor culturale, în detrimentul altor tipuri de încălțăminte moderne.

Totuși, se remarcă faptul că unele ansambluri folclorice nu dispun de opinci autentice, confecționate din piele, conform tradiției. În aceste cazuri, pentru păstrarea aspectului general al portului popular, se folosesc înlocuitori – produse asemănătoare ca formă, dar realizate din materiale moderne sau alternative. Acest fenomen este ilustrat în Tabelul 4.3, care prezintă comparații între opincile autentice și cele adaptate pentru uz scenic.

Mai mult, analiza comparativă a diverselor modele de opinci realizate de meșteșugari din diferite regiuni ale țării este prezentată în Anexa 7, Tabelul 6., evidențiind diversitatea tehnicilor de confecționare, particularitățile locale și evoluțiile stilistice ale acestui element de încălțăminte tradițională.

Meșteșugarii opincari au devenit renumiți și pentru crearea de opinci personalizate pentru anumite ocazii, cum ar fi nunțile, sărbătorile tradiționale sau evenimentele religioase. În unele regiuni, opincile aveau un rol ritualic și erau purtate doar de anumite persoane, cum ar fi miresele sau bătrânii înțelepți ai satului (Informator A.M.).

De-a lungul anilor, opinca a trecut printr-o evoluție semnificativă din punct de vedere al stilului și al utilizării, adaptându-se totodată cerințelor moderne ale societății. Astăzi, opinca nu mai este purtată în viața cotidiană, dar rămâne un simbol al mândriei naționale și al identității culturale. Actualmente, opinca este purtată în evenimentele tradiționale, cum ar fi festivalurile folclorice, sărbătorile naționale, nunțile tradiționale sau alte manifestări culturale. Meșteșugarii opincari din Republica Moldova continuă să confecționeze opinci din piele naturală, păstrând în același timp tradițiile și tehnicile autentice.

În ultimele decenii, opinca a început să fie reinterpretată. Designerii de modă din România și Republica Moldova tind să adopte opinca ca un element modern, realizând versiuni stilizate ale acesteia pentru colecții de modă urbană. Aceste opinci moderne sunt adesea realizate din materiale mai ușoare și sunt decorate cu broderii și detalii contemporane, păstrându-și însă forma și motivele tradiționale.

Opinca a devenit și un obiect de suvenir pentru turiștii care vizitează Republica Moldova. Meșteșugarii au început să producă opinci din piele naturală, care sunt adesea vândute în atelierele de meșteșuguri sau în piețele de artizanat din orașele mari, fiind un simbol al tradițiilor rurale. Un asemenea simbol s-a realizat și la una din activitățile didactice cu elevii sin cadrul IP Liceul

Teoretic *Ion Creangă* din Chișinău, unde împreună cu un grup de elevi am confecționat opinci pentru a transmite valorile culturale generațiilor viitoare.

Opinca de astăzi este o piesă de artizanat și un simbol al identității. Meșteșugul confecționării opincilor a fost păstrat de meșteșugarii din Republica Moldova, iar opinca continuă să joace un rol important în viața culturală a regiunii, atestând legătura profundă a oamenilor cu măiestria tradițională și cu moștenirea culturală a poporului. Lucrările de autor ale meșterilor populari devin cunoscute atât printre locuitorii țării, cât și ale oaspeților. Opincile rămân a fi elementul de bază al costumului popular, care sunt confecționate prin tehnici simple, ingenioase și cu aspect estetic unic.

3.1.4. Căciula ca marker al statutului social și indicator geografic al purtătorului

Căciulă[451] este o piesă de port bărbătesc, confecționată din blană de miel de culoare albă sau neagră. Este un element esențial al costumului popular românesc de iarnă, având atât un rol funcțional (de protecție împotriva frigului), cât și unul simbolic și estetic. Căciula marchează statutul social și apartenența geografică a purtătorului, stilul și forma sa variind în funcție de zonă, vârstă și ocazie.

Căciula era purtată aproape exclusiv de bărbați (Anexa 3.7-3,15), fiind o piesă specifică portului masculin tradițional. O regăsim atât la țărani – ca parte din costumul cotidian sau de sărbătoare –, cât și la păstori, meșteșugari sau chiar haiduci, în funcție de epocă. În unele zone, băieții începeau să poarte căciuli odată cu intrarea în adolescență, marcând astfel trecerea la o nouă etapă de viață.

Căciula era folosită mai ales în sezonul rece, dar în unele cazuri ea făcea parte din portul de sărbătoare, indiferent de anotimp. Se purta la sărbători religioase, nunți, târguri sau alte evenimente comunitare. În trecut, scoaterea căciulii în fața cuiva era un gest de respect – în fața preotului, bătrânilor sau în timpul rugăciunii (Informator V.C.).

Forma, mărimea și calitatea materialului reflectau statutul social al purtătorului. O căciulă mai mare, din blană de calitate, arăta că purtătorul era înstărit. În unele zone, căciula era purtată doar de bărbații căsătoriți, iar tinerii flăcăi purtau variante mai simple sau o lăsau acasă în zilele de lucru. În mediul pastoral, căciula era un simbol al identității de cioban, iar în comunitățile de oieri – precum cele din Mărginimea Sibiului – era considerată un element de mândrie și onoare.

Din punct de vedere morfologic, căciula se încadrează în două tipuri principale:

a) Căciulă joasă de formă cilindrică, denumită *mocănească*, *roată*, *retezată*, *turtită* etc. Este specifică zonelor de deal și de șes, fiind purtată în Oltenia, Câmpia Bărăganului, Mărginimea

Sibiului, Vrancea, Maramureș etc. Acest tip de căciulă are o formă simplă, practică, fiind ușor de confecționat și de purtat. De obicei, nu este decorată, dar uneori poate avea cusături discrete sau broderii simbolice.

b) Căciula țurcănească, moțată, purtată cu moțul drept în sus, răsfrânt în față, pe spate sau însundat; este răspândită în Moldova, Muntenia, Oltenia și Banat. Este adesea mai înaltă decât cea joasă și are o formă conică sau ușor curbată. Moțul, care poate fi din blană, lână sau chiar mătase, este uneori bogat ornamentat, mai ales la căciulile de sărbătoare. În unele regiuni, orientarea moțului poate avea semnificații legate de vârstă, statut social sau chiar starea civilă a purtătorului.

În trecut, căciula era un semn de mândrie pentru bărbați, iar pierderea sau scoaterea ei în fața cuiva simboliza respectul sau supunerea. Căciulile mai vechi, din piele de miel nespălată, erau confecționate manual și transmise prin moștenire. Azi, ele pot fi regăsite ca elemente de recuzită folclorică, în muzee sau la manifestări tradiționale.

3.2. Diversitatea și semnificația ornamentelor articolelor din piele și blănuri

În decorarea pieselor artizanale realizate din piele sau blănuri un loc aparte revine motivelor ornamentale specifice spațiului românesc. Deși subiectul ornamentelor utilizate la înfrumusețarea pieselor vestimentare, a textilelor ceremoniale și ale celor de interior, decorarea pieselor de lemn, ceramică, metal etc. au fost descrise și analizate de etnologi și critici de artă[452], vom puncta câteva idei de bază privind motivele ornamentale folosite în decorul pieselor lucrate din piele sau blănuri. Este bine de menționat că acest aspect al ornamenticii se află la interferența studiilor etnologice și ale celor de domeniul artelor vizuale, dar și tehnologice, dacă ne axăm pe posibilitatea transpunerii motivelor ornamentale pe piele, fapt ce diferă de transpunerea acestora pe lemn, metal sau textile de interior.

Caracterul ornamental sau decorativ, specific artei plastice în general, este bine cunoscut și se manifestă pregnant în toate domeniile și genurile creației românești. Acesta constituie, de fapt, unul dintre elementele definitorii care contribuie la conturarea unui stil propriu și original al poporului român. Ornamentica se dovedește a fi o cheie esențială pentru interpretarea și înțelegerea artei plastice românești, precum și a culturii populare, oferind un material bogat și sugestiv, capabil să *decodifice* mentalități și concepții ale spiritului popular. Ornamentica poate fi considerată un veritabil alfabet de *semne scrise* sau de *markeri identitari*, prin care se exprimă simbolic viziunile despre lume și viață.

Ornamentica populară românească dispune de două mari modalități de expresie: geometrizarea și stilizarea. Delimitarea clară între acestea este adesea dificilă; dat fiind faptul că o

linie ondulată poate funcționa atât ca formă geometrică determinată de ritm și mișcare, cât și ca o reprezentare stilizată a șarpelui. Această ambiguitate estetică relevă profunzimea gândirii simbolice și gradul ridicat de abstractizare atins de meșterul popular, în efortul său de a extrage esențialul din formele naturale[453].

Aceste forme de expresie se regăsesc încă de la originile artei plastice românești, așa cum o dovedesc numeroase mărturii arheologice. Persistența acestor motive multimilenare pe teritoriul locuit de români în ultimele două milenii – întinzându-se din sud-estul Europei, de la Capul Matapan din Peloponez până la Munții Tatra și Beskizi – indică nu doar o remarcabilă continuitate artistică, ci și o coerență culturală extinsă. Se remarcă astfel prezența ornamenticii în vechile *Valahii* din Tesalia și Moravia, spații istorice ale afirmării românității[454]. Aceleași modalități de expresie artistică se întâlnesc în tot spațiul românesc: Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat. Astfel, ornamentica populară contribuie la configurarea unei concepții unitare despre frumos și estetică în cultura românească tradițională (Anexa 4, figura A 4.1- 4.4)[455].

Procesul de formare și cristalizare a ornamenticii, precum și al artei plastice românești în general, a fost de o complexitate remarcabilă și s-a desfășurat de-a lungul unui interval istoric îndelungat. Se cuvine amintit faptul că, pe câmpurile florale ale scoarțelor și ștergarelor, pe furcile de tors, în cusăturile costumelor populare, pe pereții caselor și ai bisericilor, pe vasele de ceramică sau pe uneltele din metal, apar frecvent, în forme proprii spiritului decorativ românesc, motive de origine foarte veche. Acestea trădează influențe diverse, venind dinspre lumea balcanică, din Orientul Mijlociu și, uneori, chiar de pe malurile fluviului Indus[456].

Ornamentica populară românească poate fi interpretată ca un veritabil alfabet vizual, compus dintr-o suită de motive decorative codificate, având atât funcții estetice, cât și semnificații simbolice sau ritualice. Repertoriul ornamental debutează cu semnele liniare fundamentale – drepte și curbe – între care se disting, prin recurență, motive precum *dinți de lup*, semicercul, cercul, simbolul *5* culcat și formele de tip X. Această etapă formală inițială este continuată de elemente mai elaborate, precum spiralele, meandrele, romburile simple ori cele prevăzute cu terminații în formă de *cârlig,* completate de reprezentări stilizate ale regnului vegetal, animal și uman[457].

Urmare analizei surselor, prezentăm descrierea motivelor de ornamentare a produselor din piele și blană, în funcție de localitățile identificate în nordul, sudul sau centrul Republicii Moldova, precum și în funcție de aplicarea ornamentului, tehnicilor de lucru, motivele ornamentale folosite și alte criterii:

Tabel 3.1. Ornamentația bundiței

Criteriu	Nord	Centru	Sud
Locul unde se aplică ornamentul	*Pe piept, umeri, guler, margini, spate (adesea central)*	*Pe piept, guler, margini*	*Pe piept, guler, în special margini și rareori pe spate*
Tehnici de lucru	*Broderie în relief, aplicații cu fir metalic, mărgele*	*Cusături plane, aplicații simple din piele/lână*	*Broderie simplă, șnururi aplicate, cusături decorative*
Materii prime	*Blană de miel, fir de lână, mătase, metalic, mărgele*	*Blană de miel, lână, ață groasă*	*Blană de miel, lână, uneori doar fire de bumbac*
Motive decorative	*Foarte bogate: florale, geometrice, solare, zoomorfe*	*Echilibrate: geometrice, florale stilizate, arbore vieții*	*Simple: geometrice, vegetale, linii frânte*
Motive vegetale	*Viță-de-vie, ramuri spiralate, pomul vieții*	*Pomul vieții, frunze stilizate*	*Viță-de-vie, frunză de acant*
Motive florale	*Trandafir, lalea, garoafă, floarea-soarelui (desen bogat)*	*Lalea, floare cu patru/opt petale (stilizat)*	*Lalea, boboc de floare (schematic)*
Motiv solar	*Rozeta solară, steaua cu 8 colțuri, cercuri cu raze*	*Rozeta simplificată, steaua*	*Cruce, stea simplă, cerc stilizat*
Motive geometrice	*Romburi, pătrate, stele, meandre*	*Romb, cruce, zigzag, triunghiuri*	*Zigzag, linii frânte, cruci*
Motiv zoomorf / avimorf	*Păsări (cuc, pasărea măiastră), căprioare, cai (rar)*	*Foarte rar – uneori pasărea stilizată*	*Absent sau foarte rar*
Culori predominante	*Roșu aprins, negru, verde, galben, albastru cobalt*	*Roșu cărămiziu, negru, verde închis, albastru*	*Negru, roșu închis, maro, albastru închis*
Alte motive existente	*Ghirlande, buchete florale, păsări cu cioc în sus, motive religioase (cruce dublă)*	*Arborele vieții, stele, rozete simetrice*	*Crucea simplă, frunză unică, linii în valuri*

Susa: Tabel elaborat de autor în baza surselor disponibile

Vom remarca faptul că ornamentele de pe bundița identificată în localitățile din nordul Republicii Moldova reprezintă o afirmație de identitate și prestigiu; bogăția cromatică și simbolică este deosebită. În localitățile din centru, ornamentele reprezintă funcționalitate, dar cu valoare simbolică; păstrează echilibru între simplitate și mesaj. Însă pentru bundițele identificate în localitățile de la sud ornamentația este mai sobră și funcțională, legată de utilitate și respect față de tradiția rurală.

Decorul bundițelor tradiționale din sudul și nordul Basarabiei, inclusiv din perioada RSS Moldovenești, reprezintă un complex fenomen cultural în cadrul artei populare. Acesta reflectă o

interacțiune dinamică între repertoriul ornamentației populare generalizate și particularitățile locale, influențate de specificul social, politic și istoric al regiunii. Motivele ornamentale identificate în acest cadru manifestă o sinteză între tradiția veche și influențele contextuale contemporane, păstrând o continuitate stilistică și simbolică care conferă identitate vizuală și culturală obiectelor vestimentare.

Broderia, modalitate primordială de împodobire a textilelor, are o răspândire largă și o tradiție profund înrădăcinată în cultura moldovenească, fiind considerată o veritabilă artă populară. În decursul secolelor, populația rurală a dezvoltat o diversitate remarcabilă de motive, tehnici și simboluri, ceea ce a conferit broderiei un statut central în manifestările estetice și identitare ale comunităților[458]. Practicată în aproape fiecare sat, broderia era parte integrantă a vieții cotidiene, regăsindu-se pe piese vestimentare diverse, cum ar fi iile, cămășile bărbătești, bundițele, broboadele, maramele, fotele și catrințele. De asemenea, decorul brodat acoperea obiecte de uz casnic și ritualic, precum perdele, prosoape, fețe de masă și ștergare, conferind acestora valoare simbolică și estetică[459].

În continuare, vom prezenta și tabelul comparativ pentru chimirele atestate în localitățile de nord, centru și sud:

Tabel 3.2. Ornamentația chimirului

Criteriu	Nord	Centru	Sud
Unde se aplică ornamentul	*Pe întreaga suprafață: partea frontală, buzunare, margini*	*Frontal și pe buzunare, mai rar pe margini*	*Mai ales pe buzunare și în partea frontală centrală*
Tehnici de lucru	*Gravare, embosare, perforare, cusături decorative*	*Cusături simple, gravare parțială*	*Cusături funcționale, gravare ușoară sau deloc*
Materii prime	*Piele groasă de vită sau bou, cu inserții metalice*	*Piele groasă, eventual cerată*	*Piele simplă, tratată cu grăsime sau ceară pentru rezistență*
Motive decorative	*Abundente: geometrice, vegetale, solare, uneori zoomorfe*	*Predominant geometrice, vegetale schematizate*	*Geometrice simple, linii paralele, valuri, puncte*
Motive vegetale	*Frunze de stejar, viță-de-vie, lujeri spiralici*	*Frunze stilizate, crenguțe*	*Rare: frunză simplă sau stilizări minime*
Motive florale	*Lalea, floare cu 8 petale, boboci ornamentați*	*Lalea stilizată, floare geometrică*	*Foarte rare, stilizate în linii sau puncte*
Motiv solar	*Rozete solare, cercuri cu raze, stele*	*Stea simplificată, cerc central*	*Cruce sau stea cu 4 colțuri*
Motive geometrice	*Romburi, stele, zigzag, triunghiuri*	*Linii frânte, cercuri, valuri*	*Linii paralele, puncte, triunghiuri simple*
Motiv zoomorf / avimorf	*Posibil – cap de cal, pasăre, șarpe stilizat (rar)*	*Foarte rar, doar în zone de margine*	*Practic inexistent*

Criteriu	Nord	Centru	Sud
Culori predominante	*Maro închis, negru, uneori roșu în zone ornamentale*	*Maro natural, negru, ușor roșcat*	*Maro deschis, natural, sau negru simplu*
Alte motive existente	*Rozete multiple, motive circulare suprapuse, motive religioase (cruce)*	*Rozete mici, benzi decorative, nervuri cusute*	*Puncte, linii, cruci simple*

Sursa: Tabel elaborat de autor în baza surselor disponibile și a cercetărilor de teren

Chimirul atestat în localitățile din nord este mai mult ca produs decorativ, o piesă de statut pentru bărbații gospodari sau cu funcții în comunitate. Adesea are 3-5 buzunare, cu clape ornamentate. Poate avea încrustări metalice sau aplicații din alt tip de piele. Chimirul din localitățile din centru este utilitar, dar și cu aspect estetic. Motivele sunt echilibrate, nici prea bogate, nici minimaliste. Se păstrează buzunarele funcționale, cusute discret. Pentru chimirul de la sud este specifică funcționalitatea, el fiind folosit pentru muncă și purtat zilnic. Ornamentația este minimală, uneori lipsă. Se concentrează pe durabilitate, nu pe aspect artistic.

Un alt produs analizat este opinca, prezentată de asemenea în funcție de locul atestării: nord, centru sau sud. Opincile tradiționale din regiunile nordice se disting printr-un decor discret, utilizat în special în contextul unor evenimente festive. Acestea sunt realizate din piele de calitate superioară, care poate fi decorată cu perforații sau cusături cu semnificație simbolică. De asemenea, pot fi adăugate șireturi dispuse în formă de cruce, percepute adesea ca elemente cu rol apotropaic.

În zonele centrale, opincile se remarcă printr-un echilibru între funcționalitate și estetică, fiind caracterizate de un aspect îngrijit și o atenție sporită acordată detaliilor, precum cusăturile și forma vârfului. Se utilizează frecvent șireturi late și margini întărite, uneori accentuate prin linii decorative.

În schimb, opincile din regiunile sudice pun accentul preponderent pe utilitate și durabilitate, în detrimentul ornamentației. Elementele decorative sunt fie absente, fie extrem de reduse, iar aspectul general este unul simplu și robust. Aceste opinci pot fi confecționate din piele mai groasă, adesea netratată.

Tabel 3.3. Ornamentația opincilor

Criteriu	Nord	Centru	Sud
Unde se aplică ornamentul	*Pe margini, la vârf, pe șiret (curele), uneori pe căput*	*Pe margini și vârful opincii*	*Rareori decorate – dacă da, doar pe vârf sau pe închidere*
Tehnici de lucru	*Perforare decorativă, cusături ornamentale, încrețituri*	*Cusături funcționale și ocazional decorative*	*Cusături simple, tehnici de coasere practică*
Materii prime	*Piele de porc sau vită, piele de cerb (rar), curele din piele tăbăcită*	*Piele groasă de vită sau porc*	*Piele brută sau piele groasă simplă, netratată estetic*
Motive decorative	*Discrete: linii perforate, motive geometrice, margini zimțate*	*Margini întărite cu linii sau zigzaguri*	*Aproape absente, eventual margini drepte cusute*
Motive vegetale	*Foarte rar: frunzulițe perforate sau cusături simbolice*	*Lipsesc sau sunt stilizate sub formă de ramuri simple*	*Inexistente*
Motive florale	*Extrem de rare, doar în opinci de paradă (ex. cu cusături florale)*	*Absent sau stilizat ca rozetă simplă*	*Inexistent*
Motiv solar	*Rozetă perforată la vârf (rar), simbol protectiv*	*Foarte rar, eventual cruce simplă*	*Inexistent*
Motive geometrice	*Puncte, linii frânte, zigzaguri pe margine*	*Cusături liniare, uneori triunghiuri*	*Linii simple, cusături funcționale*
Motiv zoomorf / avimorf	*Inexistent – opincile nu conțin astfel de simboluri*	*Inexistent*	*Inexistent*
Culori predominante	*Maro închis, negru, uneori natural (gălbui)*	*Maro, natur, negru*	*Natur (piele netratată), maro-gălbui*
Alte motive existente	*Șireturi împletite sau decorate, ciucuri colorați (rar)*	*Șireturi late, uneori tăiate decorativ la capete*	*Șireturi simple, împletite manual*

Sursa: Tabel elaborat de autor în baza surselor disponibile și a cercetărilor de teren

Broderia tradițională moldovenească se remarcă prin complexitatea motivelor ornamentale, echilibrul cromatic atent controlat și rafinamentul tehnic al execuției. Dispunerea ornamentelor nu era aleatorie, ci urma cu rigoare liniile croiului și proporțiile corpului uman, integrându-se în conformitate cu canoanele estetice locale și cu valorile culturale transmise prin tradiție.

Exemplarele de broderie datând din perioada cuprinsă între sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. XX oferă repere valoroase pentru identificarea trăsăturilor definitorii ale ornamenticii naționale. Acestea evidențiază capacitatea artizanului popular de a pune în valoare,

prin intermediul broderiei, atât caracteristicile structurale, cât și cele simbolice ale obiectului vestimentar.

Prin urmare, broderia capătă un rol ce transcende simpla funcție decorativă, devenind un veritabil marcator identitar, cu valențe estetice, sociale și simbolice, profund ancorate în cultura tradițională[460].

Structura ornamentală a broderiei moldovenești se caracterizează prin predominanța compozițiilor construite din linii drepte, frânte și sinuoase, armonios completate de forme geometrice precum romburi, zigzaguri, cruci, stele și diverse motive stelare cunoscute sub denumirea de *știa*. Aceste elemente sunt organizate conform unor principii riguroase de repetiție ritmică și simetrie, însă fiecare ornament păstrează o individualitate distinctă, conferită de combinațiile specifice de forme, proporții și cromatică.

Broderia moldovenească nu se limitează la o funcție pur decorativă, ci transmite profunde semnificații simbolice, ilustrând relația complexă dintre om și natură prin intermediul unor reprezentări stilizate ale universului viu: animale, păsări, siluete umane, arbori și flori. Între cele mai vechi și persistente motive se numără figurile zoomorfe cu valoare mitologică și apotropaică, precum cocoșul, găina sau șarpele – simboluri arhaice ale fertilității, prosperității și echilibrului gospodăresc. De asemenea, calul, prezent frecvent în arta decorativă la numeroase culturi, ocupă un loc aparte și în broderia moldovenească, fiind asociat cu forța vitală, noblețea și mobilitatea spirituală.

Motivul siluetei feminine în compozițiile tradiționale, este adesea interpretat ca un simbol al fertilității și regenerării. Acesta apare adesea alături de elemente vegetale conturând o viziune coerentă asupra legăturii sacre dintre om și natură. Denumirile atribuite acestor motive – precum *luceferi*, *clopoței*, *fluturași* sau *coarnele berbecului* – alcătuiesc un repertoriu semantic complex, reflectând gândirea artistică și imaginarul narativ al comunităților rurale.

Totuși, procesul de stilizare și transformările culturale survenite de-a lungul timpului au condus la pierderea unei părți semnificative din acest vocabular simbolic. Multe dintre denumirile tradiționale au fost uitate, iar identificarea motivelor arhaice a devenit din ce în ce mai dificilă. În plus, dinamica oralității tradiționale se reflectă în existența mai multor denumiri pentru același motiv ornamental, uneori chiar în interiorul aceleiași comunități, subliniind caracterul viu și fluid al patrimoniului simbolic brodat.

Până spre sfârșitul sec. al XIX-lea, broderiile erau executate în principal cu fire de lână vopsite cu pigmenți naturali, conferind pieselor un aspect sobru și armonios integrat în estetica tradițională. Odată cu începuturile epocii moderne, se constată o tranziție către utilizarea firelor de mătase și a celor de tip *muliné*, în nuanțe mai vii și intens colorate, obținute prin mijloace chimice.

Această schimbare a determinat nu doar o modificare cromatică, ci și o simplificare a execuției tehnice, ceea ce a avut, în unele cazuri, ca efect o diminuare a valorii artistice a broderiilor.

Varietatea tehnicilor de execuție – precum broderia pe fir, punctul, *musca*, *cosița* sau cusătura în cruciulițe – împreună cu introducerea unor elemente decorative suplimentare, cum ar fi mărgelele și paietele perforate, a influențat în mod semnificativ atât structura formală a motivelor ornamentale, cât și accentuarea caracterului lor geometric. Aceste inovații tehnice și materiale au determinat o reconfigurare a limbajului vizual al broderiei tradiționale, marcând o etapă de tranziție în parcursul său stilistic și estetic.

Conform cercetărilor Silviei Șaranuța[461], în ultimele decenii domeniul de aplicare al broderiei populare s-a restrâns semnificativ, aceasta regăsindu-se cu precădere în decorarea cămășilor femeiești (ii), cămăși cu altiță și cămăși bărbătești, ca urmare a transformărilor socio-culturale și a modificării funcției tradiționale a costumului popular.

La sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX, modelele industriale tipărite au început să fie preluate în practica broderiei, favorizând reprezentarea naturalistă a motivelor decorative. Această perioadă a marcat o accentuare a caracterului vegetal al ornamentelor brodate, în paralel cu o simplificare a tehnicilor de execuție și o substituire parțială a firelor naturale cu materiale mai accesibile, precum mătasea artificială. Deși aceste transformări au modificat estetica tradițională, ele au contribuit, totodată, la o diversificare stilistică semnificativă a broderiei.

În ceea ce privește cromatica, ornamentica tradițională se definește printr-o paletă restrânsă de culori, cu o preferință pentru compozițiile monocrome sau bicrome. Utilizarea unui număr mai mare de nuanțe – cinci sau șase în cadrul aceleiași piese – este rar întâlnită și indică aderența la un principiu estetic bazat pe echilibru și sobrietate. Culoarea neagră deține un rol esențial în construcția vizuală, fiind folosită pentru a crea contraste puternice și a evidenția tonurile complementare, precum roșul, albastrul, auriul sau brunul. Astfel, negrul contribuie decisiv la amplificarea expresivității ornamentelor și la conturarea reliefului decorativ. Influența artei populare asupra artei plastice contemporane nu se limitează la simpla preluare a motivelor tradiționale, ci implică o reinterpretare profundă a acestora în cadrul unui limbaj vizual modern. Artiștii plastici români, fascinați de densitatea simbolică și rafinamentul decorativ al artei populare, integrează elemente precum rombul, crucea, rozeta sau arborele vieții în compoziții stilizate și abstracte, conferindu-le noi valențe estetice și conceptuale. Lucrările Verei Petrovscaia, redate în anexă (Anexa 2, tabelul A2.1.5.), ilustrează elocvent acest proces de transpunere: motivele ornamentale provenite din fondul vizual al artei populare moldovenești sunt recontextualizate în expresii plastice contemporane, caracterizate printr-o cromatică echilibrată și un simbolism asumat.

Această continuitate vizuală este dublată de o reevaluare creativă a materialelor tradiționale. Pielea și blana, utilizate odinioară în confecționarea pieselor de port popular – precum opinci, chimire sau căciuli – sunt astăzi resemnificate ca suporturi expresive în arta vizuală actuală. Prin tehnici precum decupajul, gravarea, broderia decorativă sau integrarea în instalații plastice, aceste materiale capătă noi funcții artistice. Astfel, arta plastică contemporană reafirmă continuitatea cu patrimoniul al culturii populare, conservând dimensiunea identitară a acesteia, dar simultan propunând o estetică adaptată sensibilităților și discursurilor vizuale actuale (Anexa 4, figura A 4.121- A 4.134.)[462].

În contextul artei populare românești, broderia pe piele[463] constituie o extensie specializată a broderiei textile, utilizând tehnici adaptate precum punctul *înaintea acului*, *cruce* și *butuc*, dar și aplicații din lână sau fire decorative. Motivele geometrice, fitomorfe și simbolice, capătă un accent particular datorită texturii și volumului oferite de suportul din piele. Această broderie are atât o funcție estetică, cât și una simbolică și funcțională, motivelor geometrice fiindu-le atribuite roluri protectoare și apotropaice, iar celor vegetale – semnificații legate de fertilitate și regenerare.

Broderia pe piele din spațiul moldovenesc reflectă o sinteză culturală care include influențe orientale (otomane), și occidentale, manifestându-se ca un fenomen complex tehnic și cultural, parte integrantă a patrimoniului meșteșugăresc tradițional. Ornamentele realizate pe piele sunt întâlnite pe piese specifice portului popular, precum cojoacele, pieptarele sau bundițele, dar și pe obiecte cu funcție ritualică sau elemente de mobilier mic.

În RSSM, decorul bundițelor a fost păstrat în cadrul meșteșugurilor familiale, dar și adaptat condițiilor socio-politice specifice vremii. Ornamentele acestei perioade se disting printr-un limbaj vizual elaborat, în care simboluri universale precum viața, soarele și fertilitatea sunt transpuse prin tehnici meticuloase de broderie *pe fire numărate* și o organizare strictă pe registre.

În ansamblu, bundița contemporană din Republica Moldova constituie o creație vestimentară cu vizibilă valoare identitară și estetică, situată la intersecția dintre inovație și tradiție. În contextul vestimentației tradiționale din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, ornamentația aplicată pe bundițe era amplasată strategic în zone funcționale ale piesei vestimentare – precum pieptul, conturul feței, șoldurile, colțurile și tivurile – îndeplinind atât un rol estetic, cât și unul simbolic. Decorul era organizat frecvent în registre orizontale bine definite, însoțite de panglici colorate (roșii, albastre, galbene, verzi) ce delimitau motivele și creau ritmuri vizuale contrastante.

Paleta cromatică era dominată de nuanțe vii – în special roșu, albastru, galben și verde – aplicate pe fondul natural al pielii, utilizând pigmenți obținuți din surse vegetale și minerale locale.

Această alegere cromatică nu doar accentua expresivitatea decorului, ci reflecta și o continuitate simbolică a *portului popular moldovenesc*.

În perioada sovietică (1940–1991), decorul bundițelor urbane a fost adaptat în conformitate cu cerințele producției centralizate. Meșteșugarii din atelierele de stat simplificau adesea repertoriul tradițional pentru a permite manufactura în serie restrânsă. Cu toate acestea, în comunitățile rurale, în special în localitățile din sudul Basarabiei – precum s. Colibași – tradițiile decorative s-au menținut prin transmitere intergenerațională. Meșterii locali au conservat motivele florale și geometrice clasice, adaptându-le la noile tehnologii și materiale, fără a renunța la specificul identitar al ornamentației.

Bundițele din RSSM, precum și cele realizate în Republica Moldova contemporană, se disting printr-o articulare coerentă între moștenirea ornamentală tradițională și inovațiile tehnologice de atelier. Caracteristicile definitorii ale acestor creații includ:

- ✓ Tipologii decorative hibride, care îmbină motive geometrice, fitomorfe și simbolice într-o compoziție coerentă;
- ✓ Paletă cromatică vibrantă, ce conservă coerența vizuală cu portul popular istoric;
- ✓ Distribuție funcțională a ornamentelor, focalizată pe elementele structurale ale piesei vestimentare;
- ✓ Persistența unor trăsături regionale distincte, în ciuda presiunilor de standardizare culturală impuse de regimul sovietic.

În studiul de față am reflectat modul în care bundița a funcționat ca un obiect cultural viu, în care simbolurile tradiționale au fost resemnificate, dar nu abandonate, iar decorul a continuat să exprime atât valorile estetice, cât și identitatea colectivă a comunităților moldovenești.

Actualmente, meșterii din Republica Moldova se concentrează în mod preponderent pe confecționarea la comandă a bundițelor, cojoacelor și a altor articole tradiționale, utilizând materia primă disponibilă local sau importată, precum și pieile și blănurile colectate din diverse surse. Aceștia realizează, de asemenea, aplicații și componente ale costumului popular, produse care fac parte integrantă din patrimoniul cultural național. Creația meșteșugărească tradițională impune o valorizare riguroasă din perspectivă științifică, muzeologică și artistică, având un rol central în conservarea și promovarea identității culturale.

Meșteșugurile tradiționale dețin o semnificație profundă nu doar în plan artistic, ci și în contextul afirmării identității naționale și al valorilor specifice unui popor. Ele reprezintă o sursă inepuizabilă de inspirație pentru meșteșugari, care, în procesul creației, îmbină tradițiile autentice cu inovațiile contemporane. Păstrarea și transmiterea acestor tradiții meșteșugărești constituie un

mijloc esențial de afirmare și promovare a identității culturale, având rădăcini adânci în istoria și spiritualitatea comunităților locale.

În rândul meșteșugurilor transmise din generație în generație se regăsesc activități precum confecționarea opincilor, a bundițelor și prelucrarea articolelor de marochinărie, produse ce continuă să fie prezente în cadrul târgurilor artizanale. Aceste obiecte poartă cu sine o semnificație simbolică complexă, reflectând valori sociale, religioase sau cosmologice, fiind adesea legate de ritualuri și obiceiuri specifice unor momente importante din calendarul tradițional, precum sărbătorile sau schimbările anotimpurilor.

Fiecare obiect meșteșugărit este încărcat de o semnificație distinctă, fiecare culoare și ornament reflectă o viziune spirituală și un simbolism specific comunității de proveniență. Interpretarea motivelor ornamentale variază regional, simbolizând, în funcție de context, armonia dintre om și natură, legătura dintre cer și pământ, relațiile sociale, evenimentele istorice sau originea etnică a comunității. Motivele geometrice, florale sau animaliere sunt încărcate de sensuri profunde, adesea ancorate în mituri și credințe, exprimând protecție, fertilitate, abundență sau legătura cu divinitatea. De exemplu, modelele florale simbolizează regenerarea și viața, în timp ce cele geometrice reflectă armonia și echilibrul universal.

Meșteșugarii sunt considerați nu doar păstrători ai tradiției, ci și creatori ai unui limbaj artistic specific, conferind obiectelor o valoare care transcende funcționalitatea lor cotidiană, imprimându-le o semnificație estetică și simbolică profundă.

3.3. Articole din piele și blănuri – modalități de reconstituire și valorizare a pieselor de patrimoniu

În Republica Moldova în prezent se pune accent pe dezvoltarea și valorificarea diverselor meșteșuguri în cadrul muzeelor, centrelor culturale. Patrimoniul cultural este important pentru comunitate, pentru regiunea și pentru țară în ansamblu. Cultura este, de asemenea, o resursă, fiind identificată drept un motor pentru creștere economică și locuri de muncă, un catalizator al incluziunii sociale și un argument forte în consolidarea relațiilor internaționale ale Uniunii Europene[464].

La început de sec. XXI suntem martorii reînvierii interesului față de tradiții, față de meșteșugurile artistice în general, și în mod special reapare interesul unor meșteri pentru tradițiile păstrate și actualizate în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor.

Atunci când meșteșugurile sunt la bază, se păstrează tradiția, care este înțeleasă ca un set de mecanisme prin care se transmit din generație în generație cu toate caracteristicile esențiale ale culturii etno-artistice a poporului.

Originalitatea fiecărui popor se caracterizează prin potențialul creator, care își găsește expresia în cultura materială și spirituală. Un loc aparte în această cultură îl ocupă meșteșugurile populare. Din cele mai vechi timpuri în Moldova alături de agricultură, păstorit, populația sătească avea un șir de îndeletniciri practice, care formează așa-numita industrie particulară casnică, bazată pe materia primă locală, uneltele lucrate în gospodărie, brațele de muncă ale membrilor casei în vederea satisfacerii necesităților funcționale și estetice ale familiei.

Fenomenul cultural sovietic, instituit în RSS Moldovenească în perioada anilor 1944–1956, nu a fost totalmente rodul structurilor politico-ideologice. Ultimele au putut doar să încetinească dezvoltarea, afișându-se în imposibilitatea de a distruge continuitatea procesului cultural și a tradițiilor, prelucrate și dezvoltate de popor în decursul deceniilor[465].

În perioada sovietică arta meșteșugului a fost interzisă, adesea obiectele de piele sau alte obiecte populare puteau fi confecționate în condiții de casă. Însă la sfârșitul anilor 1970, se făceau primele tentative de a *satisface cerințele gospodărești și a vieții rurale în Moldova s-au dezvoltat un șir de meșteșuguri, unde meșterii produceau și realizau produsele sale la comandă și pentru piață*[466].

În anii 1980, odată cu *dezvoltarea marii industrii urbane în viața satului moldovenesc pătrund noi materiale prime, coloranți, țesături, unelte, și alte obiecte de uz casnic, care au contribuit la transformarea și pierderea multor forme de activitate tradițională și înlocuirea lor cu produse industriale*[467]. Prin urmare, cea mai veche îndeletnicire casnică este meșteșugul, care era practicat de țărani în gospodăriile lor.

Evoluția meșteșugului de formare profesională a prelucrării pieilor și blănurilor s-a diversificat și specializat în diferite domenii și procedee tehnice precum: tăbăcăritul, cizmăritul curelăritul, cojocăritul.

Tăbăcăritul a fost principala branșă specializată în prelucrarea pieilor de ovine, caprine, bovine, porcine și cabaline. Era mai dezvoltat în orașe, însă a fost practicat în sate de țărani, dar și de meșterii cizmari, cojocari. Pentru tăbăcitul (dubitul) pieilor se foloseau materiale ce se aflau la îndemână: scoarță de copaci, tărâțe, cenușă, zăr și apă de var. O bună parte a pieilor tăbăcite era folosită pentru confecționarea încălțămintei, opincilor, cizmelor, bocancilor.

***Cizmăritul (ciubotăritul*)** a fost unul din cele mai răspândite meșteșuguri în piele. Spre deosebire de breslașii din orașe, cizmarii de la sate făceau încălțăminte mai simplă – opinci, cizme cu talpa cusută, ciubote cu tureacul (carâmbul) moale și tare, bocanci și pantofi.

Curelăritul era important pentru fiecare om, dar și în gospodărie. Ca domeniu aparte s-a desprins mai târziu. Era practicat mai mult în oraşe, dar acoperea aria de necesități și a satelor în curele, chimire, căpestre, hamuri etc.

Cojocăritul a fost cel mai răspândit meșteșug specializat în prelucrarea pieilor de ovine și confecționarea pieselor de îmbrăcăminte. Piesele principale confecționate de meșterii cojocari erau: bundițele (pieptare deschise), diverse tipuri de cojoace (cu și fără mâneci, lungi și scurte), şube, gulere la haine groase, căciuli, mănuși, traiste, pungi. Aceste domenii aveau o circulație generală, fiind mai frecvent practicate în raioanele de nord (Râșcani, Edineț, Bălți) și sud (Cahul, Vulcănești, Căușeni, Cantemir) ale Republicii Moldova. Cu denumiri similare a fost practicat din cele mai vechi timpuri în orașele și satele din România, dar și în zonele Ucrainei, în deosebi, în regiunile Transcarpatică[468].

La începutul anilor 1990 s-au produs schimbări mari în modul de viață al populației autohtone, limitându-se substanțial arealul de existență și funcționalitate a acestui meșteșug, tradițiile căruia astăzi sunt preluate aproape în întregime de industria ușoară din Republica Moldova. În pofida acestui fapt, majoritatea hainelor din piele și blană sunt importate, iar materia primă (piei și blănuri) este exportată în stare brută sau semifabricat[469].

Sfârșitul sec. al XX-lea se caracterizează prin scăderea, stagnarea activității în domeniul prelucrării pielii și blănurilor, conducând la închiderea combinatului din or. Bălți și, ulterior, a fabricii de prelucrare a pieilor din Chişinău S.A. *Piele*. Meșterii din domeniu lucrează pentru o piață mică, la nivel local, activează sezonier, pentru satisfacerea necesităților comunităților rurale și a unor comenzi mici de produse de artizanat din piele și blană pentru formații etnofolclorice.

În urma analizei dezvoltării meșteșugurilor de prelucrare a piei și blănurilor, precum și confecționarea produselor din aceste materiale, se poate identifica o dezvoltare ascendentă în perioada RSS Moldovenească, care într-o fază de declin a condus la micșorarea activității meșteșugărești și meșterilor specializați în prelucrarea pielii și blănurilor, fapt care se atestă prin numărul redus de meșteri populari, îndeosebi în tăbăcărit.

Subscriind afirmației etnologului Elena Postolachi (care a adus contribuții inestimabile în promovarea meșteșugurilor artistice în spațiul românesc), că *meşteşugurile populare au fost un factor important în dezvoltarea economiei şi culturii*[470], precizăm că un rol important revine îndeletnicirii de prelucrare a pieilor și blănurilor. Produsul final al activității meșterilor versați în acest domeniu oferea piese de valoare estetică, dar, în primul rând, piese funcționale, protejând purtătorul de frig, vânt, ploaie – în cazul pieselor vestimentare și încălțăminte – dar și oferind un suport esențial prin confecționarea pieselor de harnașament.

Cultura este un concept larg care include activități diverse (de exemplu, artizanatul, artele și audiovizualul) în diferite sectoare economice (de exemplu, producția, serviciile și comunicațiile). La nivelul UE, elaborarea politicilor în materie de cultură a luat amploare în 2017, în condițiile în care liderilor UE li s-a cerut să facă mai mult în domeniul educației și în cel al culturii[471]. În agenda strategică pentru perioada 2025–2028, Consiliul European s-a angajat să *investească în cultură și în patrimoniul nostru cultural, care se află la baza identității noastre europene*[472]. În prezent, artizanatul reprezintă integrarea valorilor culturale și sociale și posedă o funcție prioritară de păstrare și transmitere a moștenirii naționale.

Strategia *învățarea prin cultură și învățarea pentru cultură* are două obiective specifice ce abordează viziunea partenerială cu sectorul educațional:

1) Dezvoltarea sinergiilor între cultură și educație și

2) Realizarea de programe de educație culturală/educație prin cultură ca ofertă în cadrul sistemului de învățământ.

Acestea au drept scop de a îmbunătăți accesul copiilor și tinerilor la programe educative organizate de centre culturale și pentru a dezvolta parteneriate între instituții de învățământ și centre culturale.

Folosirea artelor în proiecte transdisciplinare, ca modalitate de a extinde și consolida abordarea creativă a altor materii, generează astfel o mai mare implicare în procesul de învăţare și performanţe mai bune. Acestea fiind spuse, conchidem că arta și cultura sunt instrumente de dobândire a unor noi competențe importante în comunitate și societate, în general.

Potrivit unei perspective larg răspândite, pentru a avea o educație culturală de succes, cooperarea trebuie să se bazeze pe parteneriate autentice al căror scop este îmbunătățirea calității sau a relevanţei procesului sau produsului dorit. Prin urmare, parteneriatele dintre școlile, universitățile și academiile de artă, instituțiile culturale și diverse entități cultural-administrative, precum și profesori, artiști, educatori culturali, vor spori la eficiența potențialului existent. Pentru a garanta existenţa unor parteneriate de calitate, sunt necesare organizații (agenții creative) cu rol de conectori și facilitatori în același timp.

În ţări cum ar fi Austria, organismele de finanţare au rolul de conector, ce pune în legătură nevoile școlii cu oferta culturală și oferă oportunităţi de formare pentru profesori, artiști și educatori culturali. Consiliul Artelor din Ţara Galilor furnizează servicii similare, bazându-se pe Practicieni Creativi și Agenți Creativi pentru a se conecta la sistemul școlar. În centrul experienței norvegiene stă efortul de cooperare atât a sectorului cultural, cât și al școlilor de orice fel de la nivel local, regional și naţional. Croaţia a implementat un program ambiţios denumit *Ghiozdanul (Plin) cu Cultură*. Sistemul francez depinde de așa-numitele poluri regionale (*poles regionaux*),

centre care aduc laolaltă expertiza diferitelor instituţii culturale și educaţionale pentru a produce resurse comune. În anii 2000, Marea Britanie a dezvoltat un prim cadru de parteneriate creative care a permis profesorilor și artiștilor să lucreze împreună în clasă. Organizaţia care a pus la punct acest sistem, Creativitate, Cultură și Educaţie (CCE) – CCE10, s-a transformat într-o fundaţie internaţională dedicată educaţiei creative și promovează folosirea culturii și a artelor pentru a evidenția impactul educației de calitate. Între timp, Anglia a trecut la un nou model care are la bază 10 organizaţii regionale, care livrează programul *Provocarea culturală*. Acestea funcţionează ca centre de resurse, conectori și catalizatori, recurgând la expertiza locală pentru a îmbunătăţi experienţele de educaţie culturală. Profilul organizaţiilor variază în funcţie de punctele forte la nivel local, de la muzee la festivaluri, de la opere la Organizații Non Guvernamentale (ONG-uri). În Italia, polurile muzeale locale contribuie la o mai bună utilizare a resurselor printre instituţii de același tip, în timp ce în Norvegia instituţiile-cheie naţionale, operatorii culturali și reţelele care au în centru o formă de artă, au pus la dispoziţie ghiduri și instrumente și au furnizat activităţi de calitate ca parte a programului Rucsacul Cultural.

Pentru o bună funcționalitate a sistemului propunem abordarea următoarelor strategii:

- Cultivarea de competențe de dezvoltare de proiecte culturale în cadrul instituțiilor de educaționale și a organizațiilor cu privire la artizanat.

- Implementarea unor activități de informare/formare tinerilor prin tehnici art creative artizanale, orientare vocațională.

- Dezvoltare a unor programe strategice de integrare a culturii în educaţie.

- Organizarea unor rețele de formare și networking profesional.

- Implicarea pentru o cauză comună prin dezvoltarea unei comunităţi de consultare pentru zona culturii în educaţie.

- Influenţarea deciziile autorităţilor publice cu privire la problematica culturii în educaţie și a posibilităţii de a dezvolta sau îmbunătăţi programe strategice în domeniu.

- Acțiuni de implementare și desfășurarea a diverselor evenimente cunoaștere/ conștientizare a rolului pe care îl are cultura.

- Crearea de instrumente inovatoare pentru promovarea valorii educaţionale a patrimoniului.

-Valorificarea artelor şi a patrimoniului în predarea disciplinelor de învăţământ.

- Integrarea artei şi a patrimoniului în viaţa copiilor, în cadrul unor parteneriate eficiente între şcoli şi organizaţiile culturale/artişti.

- Formarea artistică, umană şi socială; cultivarea respectului pentru artă şi memoria locală, atât la copii, cât şi la adulţi.

Este necesar să creăm condiții necesare pentru ca creativitatea și inovarea să se dezvolte în cadrul unor politici culturale.

Materialele informative cuprind un șir de termeni specifici, diagrame, text și figuri reprezentative pentru a ușura înțelegerea materialului propus spre familiarizare. În cele din urmă se formează competențe despre metodele și tehnologiile de prelucrare și rezolvare a sarcinilor creative.

Meșteșugarii sunt considerați specialiștii purtători ai culturii populare care pot transmite experiența și abilitățile sale pentru a fi promotorii culturii în formarea spirituală și morală a viitorilor meșteșugari. Prin urmare, dezvoltarea multilaterală deschide viitoarelor generații o bogată cultură estetică și spirituală.

Aspectele interdisciplinare a lucrării realizate ne permit să menționăm că este o lucrare cu impact cultural, etnografic și istoric asupra celor care vor dori să îmbrățișeze meseria de meșteșugar. Educarea tinerei generații prin intermediul surselor informative relevante, contribuie semnificativ la valorificarea valorilor culturale.

Relațiile dintre domeniile interdisciplinare ale cercetării cuprind informații din lucrările cercetătorilor de etnologie, istorie, antropologie, tehnologie și artă, ce s-au conturat în prezentarea semnificativă a conceptelor descrise întru valorificarea patrimoniului cultural, în deosebi a meșteșugarilor care prelucrează piei și blănuri. Acest fapt denotă importanța și actualitatea cercetării date care prezintă un interes vădit pentru tinerii care doresc să însușească meșteșugurile tradiționale de prelucrare a produselor din piei și blană. În urma discuțiilor și consultării meșteșugarilor ce creează și promovează produsele autohtone, menționăm că produsele sunt căutate și achiziționate întru păstrarea și transmiterea valorilor culturale și naționale specifice regiunii de proveniență. Fiecare produs confecționat prezintă originalitate și personalizare prin intermediul ornamentelor, decorului ales în funcție de destinație, de nivelul și locul de trai (rural sau urban), și de vârsta celui care o poartă.

Premisele decorării produselor din piele și blană cuprind o semnificație aparte (figura A 4.134.), fiecare semn cusut era o modalitate de exprimare, un mesaj cu profunde înțelesuri. Ornamentul în sine era considerat ca fiind de importanţă secundară, important era simbolul, elementul magico-apotropaic şi prin acesta protecţia şi forţa de apărare care se ascund în decor. În această ordine de idei, putem afirma cu certitudine că semnele erau nu numai forme decorative, dar transmiteau și o simbolistică proprie.

Multiplele aspecte ale prelucrării produselor din piei și blănuri (caracteristici morfologice, estetice, particularitățile cromatice), cercetate interdisciplinar, din perspectiva istorică, etnografică, arheologică, culturologică, mitologică, artistică, semiotică, a corelațiilor dintre diversele spații geografice, condiționează reale posibilități de trasare a unei direcții de cercetare, pe care convențional putem să o numim valorificarea artizanatului, cu largi deschideri spre cercetarea istoriei și culturii prin comprehensiunea și analiza surselor, semnificațiilor și genezei mai multor straturi din spiritualitatea poporului tăinuite în diversele prelucrări și tehnici de obținere a produselor finale.

Cunoscut este faptul că ornamentul este parte a unei culturi ce dispune de principii teoretico-metodologice (principiul raționalismului, istorismului) și o metodologie proprie, posedă limbaj științific, scop teoretic și valoare practică, care-i permit să exprime volumul de cunoștințe într-o manieră explicit-inteligibilă[473].

Astăzi artizanatul reprezintă integrarea valorilor culturale și sociale și posedă o funcție prioritară de păstrare și transmitere a moștenirii naționale.

Pe lângă metoda de documentare vizuală, a fost utilizată și metoda participării active, având ca scop identificarea celor mai adecvate soluții pentru prezentarea procesului de prelucrare, a tehnicilor utilizate și a tipurilor de ornamente caracteristice fiecărui produs în parte.

3.4. Concluzii la capitolul 3

Meșterii sunt cei care transmit valorile culturale din Republica Moldova, tradițiile în domneiile profesate cu dexteritate. Pentru a avea o continuitate a acestui domeniu, Uniunea Meșterilor Populari din Moldova organizează expoziții și târguri anuale. Prin noțiunea de a fi meșter este caracteristică capacitatea de cunoaștere a meșteșugului și a profesiei mai bine decât alții. Este un domeniu cu o activitate specifică, ce necesită multă răbdare, dibăcie și pasiune față de obiectele de creație și, în același timp, se cere să fii versat în cultură și tradițiile meșteșugărești, care necesită deprinderi de muncă proprie dobândită. Caracterul particular de însușire și transmiterea cunoștințelor, tehnicilor și procedeelor de prelucrare a pieilor și blănurilor, de confecționare a produselor din piele și blană, în spiritul culturii tradiționale meșteșugărești Moldovenești, avea loc prin intermediul familiei sau prin învățare.

Pentru a răspunde obiectivelor studiului la integrarea meșteșugului prin evidențierea caracteristicilor tradiţionale şi inovative ale produselor meștesugărești din piei și blănuri, prin elaborarea unor studii de caz, valorificarea și reconstrucția patrimoniului cultural prin integrarea

tradițiilor și inovațiilor asupra evoluției meșteșugului de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor, s-au efectuat investigații științifice și s-a ajuns la următoarele concluzii:

1) *chimirul* ca piesă emblematică a artizanatului popular combină funcționalitatea, simbolismul și estetica într-un obiect de o mare valoare culturală și istorică. Confecționarea chimirului este strâns legată de prelucrarea pieilor și tradițiile de ornamentare ale acesteia, meșteșugarii reușind să transmită din generație în generație nu doar tehnica de lucru, ci și simbolistica culturală profundă a acestui accesoriu vestimentar;

2) confecționarea chimirului este un meșteșug tradițional, iar meșteșugarii care realizau aceste piese erau artizani locali. Astăzi chimirul este valorificat în cadrul muzeelor, în expoziții de meșteșuguri populare și în colecțiile etnografice. Meșteșugul tradițional al confecționării chimirului continuă să fie practicat de meșteșugarii din zonele rurale, iar unele chimire sunt destinate expunerii în muzee sau ca obiecte de colecție;

3) confecționarea cojocului și a bundiței tradiționale, care reprezintă simboluri culturale puternice, reflectă tradițiile meșteșugărești ale comunităților rurale. Este un proces complex, ce presupune mai multe etape și o mare atenție la detalii, realizate, de obicei, de meșteșugari specializați sau chiar de familii specializate în producerea acestora;

4) documentarea privind procesul de confecționare și obținere a produselor vestimentare din piei și blană ne-a oferit posibilitatea să propunem o metodă nouă de proiectare a acestor produse, la care au fost incluse toate cerințele specifice din punct de vedere etnologic (culoare, dimensiune, factură, ornament, regiune etc.);

5) cojoacele și bundițele sunt adesea folosite pentru revigorarea tradițiilor și promovarea meșteșugurilor populare. Prin intermediul lor, tradițiile și simbolurile culturale ale Moldovei persistă în prezent;

6) prin intermediul studiului cu privire la opincă s-a demonstrat că acest element s-a diversificat de-a lungul timpului, evoluând de la încălțăminte de lucru la cea folosită de ansamblurile etno-folclorice. Meșteșugarii opincari au continuat să îmbunătățească tehnicile de confecționare ale opincilor, iar motivele decorative din piele sau broderii au devenit variate și mai personalizate, reflectând identitatea localităților din nordul, centrul sau sudul Republicii Moldova;

7) opinca rămâne a fi simbol al legăturii cu trecutul, astăzi opinca fiind purtată în evenimentele tradiționale, cum ar fi festivalurile folclorice, sărbătorile naționale, nunțile tradiționale sau alte manifestări culturale. Meșteșugarii opincari din Republica Moldova continuă să confecționeze opinci din piele naturală, păstrând în același timp tradițiile și tehnicile moștenite;

8) iscusința și măiestria meșteșugarilor pot fi admirate la diverse târguri și expoziții naționale și internaționale, unde sunt expuse produsele artizanale. Actualmente se pune accentul pe valorificarea patrimoniului cultural prin intermediul diverselor evenimente culturale;

9) în vederea integrării meșteșugului artizanal în contextul contemporan, prin evidențierea caracteristicilor tradiționale și inovative ale produselor realizate din piei și blănuri, studiul de față a urmărit reconstrucția patrimoniului cultural prin intermediul unei cercetări complexe, axate pe transmiterea și valorificarea meșteșugurilor tradiționale;

10) produsele din piele și blană realizate de meșteșugari sunt unice, dificil de reprodus industrial, și poartă o puternică încărcătură culturală și etnică, fiind folosite în portul tradițional, spectacole folclorice și colecții etnografice;

11) valorificarea tehnicilor si procedeelor de confecționare ale opincilor este și rezultatul implementării unei activități didactice de către autoare, în cadrul disciplinei predate (*Educația tehnologică*), care împreună cu elevii a realizat opinci-suvenir ca simbol al culturii naționale.

12) motivele ornamentale reprezintă componente fundamentale ale patrimoniului cultural, având un rol semnificativ în exprimarea identității și valorilor simbolice ale comunităților. În afara funcției estetice, aceste motive funcționează ca vectori de transmitere a tradițiilor și contribuie la menținerea coeziunii culturale și a continuității intergenerației;

13) arhivarea digitală a produselor, tehnicilor și istoriilor meșteșugarilor poate contribui la conservarea cunoștințelor tradiționale și la accesibilizarea acestora pentru cercetători, educatori și publicul larg. Articolele din piele și blană, ca expresii ale meșteșugului tradițional, pot fi integrate în trasee culturale și experiențe turistice, contribuind la valorificarea patrimoniului material și imaterial al Republicii Moldova.

14) prelucrarea artistică constă în decorarea sau ornamentarea lor și poate fi realizată cu ajutorul celor mai diverse tehnici și procedee de bază reprezentate de cusături cu rol ornamental sau decorativ, de brodarea, paspoalarea, precum și de acele procedee ornamentale specifice pieilor naturale: perforarea decorativă, împletire, trasare, țesere, diverse aplicați, imprimare/ștampilarea și gravură, spirografie (prin ardere), plierea, mozaic, vopsire decorativă sau finisare;

15) meșteșugarii utilizează o varietate impresionantă de tehnici artistice precum brodarea, perforarea, împletirea, imprimarea, gravura sau vopsirea decorativă, contribuind la unicitatea fiecărei piese lucrate manual. Studiul tehnicilor tradiționale este esențial pentru păstrarea identității culturale în fața provocărilor modernizării și automatizării, oferind o bază solidă pentru revalorificarea meșteșugului tradițional;

16) evaluarea și cunoașterea tehnicilor și procedeelor de prelucrare artistică a pieilor sunt importante pentru revenirea la valorile etnoculturale, la păstrarea tradițiilor în domeniul prelucrării pieilor și blănurilor, meserie aflată sub impactul automatizării proceselor de lucru, industrializării, globalizării;

Evidențierea dezvoltării și identificarea meșterilor și meșteșugurilor de prelucrare a piei și blănurilor, precum și confecționarea produselor din aceste materiale, reflectă trecerea prin timp și păstrarea lor, asigurând astfel o continuitate. Aceste produse confecționate din piele și blană nu pot fi produse în serii industriale, ci produse unice, produse cu caracter etnic, piese de port tradițional, utilizate de formațiile folclorice, orchestre de muzică populară, ansambluri de dans popular și piese de artizanat.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Examinarea complexă a evoluției tradițiilor meșteșugărești de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor în RSS Moldovenească și Republica Moldova a condus spre elaborarea unei viziuni de ansamblu privind artizanatul prin prisma impactului modernității, ceea ce ne-a permis să facem următoarele concluzii finale:

1) prelucrarea artistică a pielii și blănurilor are tradiții vechi în spațiul actual al Republicii Moldova, dovadă fiind instrumentele și uneltele descoperite de arheologi. Meșteșugul era profesat de un grup restrâns de meșteșugari, care lucrau la domiciliu, fiind ca o activitate familială, casnică. Creșterea numărului meșterilor care se ocupau de prelucrarea artistică a pieilor și blănurilor era dictată de statutul social-economic deținut în societate (cap. 1);

2) meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor prezintă interes special pentru cercetătorii din domeniul istoriei, etnologiei, precum și pentru meșterii populari. Problema evoluției artistice a artizanatului este pe agenda zilei, fiind argumentată actualitatea şi necesitatea studierii în istoriografia naţională a meșteșugurilor în contextul valorificării tehnicilor și procedeelor de confecționare a produselor din piei și blănuri (cap. 1);

3) examinând literatura de specialitate cu referire la evoluția meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor în Basarabia/RSS Moldovenească/Republica Moldova, constatăm că au fost identificate un număr restrâns de publicații care ar reflecta plenar acest aspect, fiind documentate articole care tangențial consemnează meșterii care activau (cap. 1);

4) la etapa actuală de cercetare, istoriografia din Republica Moldova nu a beneficiat de un studiu interdisciplinar, care ar conține un răspuns complex la investigația istorică, artistică, tehnologică și cea culturologică privind pielăria și blănăritul. Prin intermediul tezei este pusă în evidență problema evoluției meșteșugurilor de prelucrare a pieilor și blănurilor ca parte componentă a istoriei și culturii naționale, prin realizarea unui studiu comparativ cu privire la dezvoltarea acestui artizanat în RSS Moldovenească și în Republica Moldova (cap. 1);

5) sursele analizate în arhivele, muzeele naționale și locale, interviurile realizate cu meșterii contemporani, permit să studiem complex problema, iar informațiile obținute vor deveni un furnizor principal al datelor cu referire la patrimoniul cultural inclusiv la etapa integrării în Uniunea Europeană, precum și la racordarea legislației în domeniul dezvoltării artizanatului (cap. 1);

6) după cel de-al doilea război mondial, în localitățile din RSSM funcționau o serie de arteluri, ce reprezentau asociații, corporații ale meșteșugarilor care profesau diferite activități. Pe

baza dosarelor examinate în fondurile de arhivă, au fost identificate documente ce reflectă activitatea atelierelor în care lucrau meșteri care prelucrau pieilea și blănurile (cap. 1);

7) meșteșugarii din diferite localități păstrează și implementează tehnici de prelucrare a pieilor și blănurilor transmise din generație în generație. Procesul de confecționare a produselor este complex și presupune o pregătire atentă a materiei prime, respectând tradițiile și cerințele comunității locale. Tehnicile și procedeele de bază sunt cel mai bine reprezentate de cusături cu rol ornamental sau decorativ, brodarea, paspoalarea, precum și de procedeele ornamentale specifice: perforare decorativă, împletire, trasare, țesere, diverse aplicați, imprimare/ștampilare și gravură, spirografie (prin ardere), pliere, mozaic, vopsire decorativă sau finisare. Tehnicile și tehnologiile de lucru întrebuințate de meșteșugari conduc la confecționarea unor produse artizanale unice și originale cu elemente personalizate, care sunt prezentate la expoziții specializate, transmise către muzeele naționale sau comercializate (cap. 2);

8) cercetările de teren au permis documentarea artizanilor, grupați în funcție de specializare (cojocari, tăbăcari, blănari, căciulari, curelari, opincari ș.a.), fapt ce atestă diversitatea meșteșugurilor tradiționale. În localitățile din sud meșteșugul de prelucrare a pieilor și blănurilor este mai dezvoltat, fiind o zonă a țării în care materia primă era mai dezvoltată. Asocierea în uniuni profesionale, cum ar fi Uniunea Meșterilor Populari din Republica Moldova, oferă oportunități pentru activitatea de antreprenoriat (cap. 2);

9) cercetările de teren au pus în evidența problema instruirii și perfecționării meșteșugarilor care practică pielăritul și blănăritul. Artizanii relatează că au moștenit meseria de la antecesorii săi, adesea sunt autodidacți. Deși în Republica Moldova se oferă studii în domeniile pielăritului și blănăritului la Colegiul Tehnologic din Chișinău sau în cadrul unor cursuri de specialitate la instituțiile de învățământ superior, constatăm interesul rezervat față de acest artizanat, pentru continuarea sau aprofundarea studiilor, posibilitatea de a face o carieră (cap. 3);

10) la început de secol XXI se remarcă interesul creatorilor pentru prelucrarea artistică a pielii, utilizarea elementelor din piele sau blană la confecționarea diverselor articole de artă decorativă aplicată, în designul vestimentar, în designul interior. Dezvoltarea multilaterală a meșteșugurilor casnice sprijină păstrarea și promovarea tainelor meșteșugului, a tehnicilor de croit, cusut și ornamentat, transformând aceste ocupații tradiționale în simboluri ale identității naționale și promotori ai patrimoniului cultural (cap. 3);

11) produsele din piele și blană realizate de meșteșugari sunt unice, imposibil de reprodus industrial, poartă o puternică încărcătură culturală și etnică, fiind folosite în portul tradițional, spectacole folclorice și colecții etnografice. Studiile de caz privind chimirul, bundița și opinca relevă interesul artizanilor și al societății pentru aceste articole decorative. Astfel, chimirul

este o piesă emblematică a artizanatului moldovenesc, cu valoare culturală și istorică, ce îmbină funcționalitatea cu simbolismul. Procesul de confecționare a cojocului și a bundiței tradiționale reflectă tradițiile meșteșugărești strămoșești. Etapele complexe de realizare a cojocului și bundiței implică măiestrie, atenție la detalii. Iar opinca, ca piesă de lucru, rămâne un simbol al portului popular, fiind regăsită actualmente în diverse manifestări culturale și sărbători tradiționale. Constatăm diversificarea tehnicilor și a elementelor decorative, fapt ce reflectă identitatea regională și creativitatea continuă a meșteșugarilor opincari (cap. 3).

Promovarea meșteșugurilor artistice populare din Republica Moldova contribuie la păstrarea tradițiilor și valorilor culturale, dar poate și să genereze oportunități economice pentru meșteșugarii și comunitățile implicate. Este important să se acorde importanță și recunoaștere acestor meșteșuguri, pentru a le asigura un viitor durabil și pentru a le transmite mai departe generațiilor viitoare. Articolele tradiționale din piele și blană, balansând armonios între tradiție și modernitate, constituie un element esențial al patrimoniului cultural al Republicii Moldova, având o semnificație profundă în definirea identității culturale și spirituale a comunităților. Aceste meșteșuguri sunt un simbol al tradiției și moștenirii populare, iar produsele realizate reflectă unicitatea fiecărei regiuni și a fiecărui meșteșugar, păstrând caracteristici distincte ale meșteșugului local.

Recomandări cu caracter științific și aplicativ, expuse în baza tezei și a concluziilor generale:

- **Perfectarea unui registru național al meșteșugurilor tradiționale,** care va oferi fișe-pașaport detaliate ale pieselor reprezentative din piei și blănuri, recunoscute ca obiecte de importanță istorico-artistică și etnologică. Aceste fișe ar trebui să cuprindă informații despre originea, tehnicile de realizare, starea de conservare și semnificația culturală a fiecărui obiect, pentru a facilita protejarea și promovarea patrimoniului cultural din Republica Moldova.
- **Consolidarea colaborării între autoritățile locale și centrale și alți actori relevanți,** fapt ce va contribui la intensificarea dialogului și cooperării între autoritățile locale și centrale, agențiile de turism, muzeele, instituțiile de învățământ, societatea civilă, ONG-uri și mass-media. Acestea ar trebui să colaboreze activ în vederea promovării și valorizării științifice a meșteșugurilor tradiționale, în special a produselor din piei și blănuri. În acest sens, este esențial să se stabilească măsuri concrete de salvgardare a patrimoniului cultural, care să includă politici de protecție și promovare a meșteșugurilor tradiționale pe plan național și internațional.
- **Integrarea patrimoniului meșteșugăresc în educație și cercetare.** Utilizarea materialului informațional colectat în cercetările de teren și înregistrarea tehnicilor tradiționale de

prelucrare a pieilor și blănurilor ar trebui să fie inclusă în curriculumul instituțiilor de învățământ, pentru a încuraja tineretul să aprecieze și să învețe aceste meșteșuguri. Aceste date pot fi utilizate în scopuri didactice, pentru a ajuta la valorificarea patrimoniului cultural național și pentru a sprijini dezvoltarea unor noi generații de meșteșugari care să păstreze și să promoveze tradițiile.

- **Promovarea restaurării și conservării produselor din piei și blănuri.** Este important ca autoritățile și instituțiile specializate să încurajeze și să sprijine inițiativele de restaurare și conservare a produselor din piei și blănuri. Aceasta presupune crearea unui cadru instituțional care să sprijine atât meșteșugarii, cât și muzeele sau atelierele de restaurare în procesul de păstrare a acestora în cele mai bune condiții.
- **Crearea unor strategii de promovare pe plan internațional.** Promovarea meșteșugurilor tradiționale din piei și blănuri pe piețele externe este esențială pentru a sprijini meșteșugarii din Republica Moldova și a valorifica aceste produse ca parte a patrimoniului cultural. Se recomandă organizarea de târguri și expoziții internaționale, în colaborare cu agenții de turism și organizații internaționale, pentru a atrage atenția asupra valorii acestor meșteșuguri tradiționale și pentru a crea noi oportunități economice pentru meșteșugarii locali.
- **Dezvoltarea unor programe de formare profesională continuă.** Având în vedere importanța păstrării și transmiterii tehnicilor tradiționale, este necesară dezvoltarea unor programe de formare profesională continuă pentru meșteșugari. Acestea ar trebui să includă cursuri de instruire și ateliere de învățare a tehnicilor tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor, dar și oportunități de învățare a noilor tehnologii aplicabile în acest domeniu, pentru a îmbunătăți calitatea și diversificarea produselor.
- **Documentarea și digitalizarea patrimoniului meșteșugăresc** pentru a asigura o arhivă accesibilă cercetătorilor, meșteșugarilor și publicului larg. Acest demers ar putea include crearea unor baze de date online care să conțină informații detaliate despre tehnicile, materialele și produsele specifice fiecărei regiuni a țării, precum și posibilele metode de restaurare.
- **Încurajarea cercetărilor multidisciplinare** pentru susținerea cercetărilor interdisciplinare care să analizeze nu doar tehnicile de prelucrare a pieilor și blănurilor, dar și impactul acestora asupra economiei și culturii, precum și integrarea acestora în strategii de dezvoltare economică și turistică.
- **Promovarea meșteșugurilor tradiționale în școlile și universitățile din Republica Moldova**. Este esențial să se încurajeze învățământul și formarea tinerelor generații în domeniul meșteșugurilor tradiționale. Crearea unor cursuri sau ateliere de meșteșuguri în instituțiile educaționale ar contribui la menținerea și dezvoltarea acestora, iar tinerii ar putea dobândi abilități valoroase pentru viitor.

- **Încurajarea colaborării între meșteșugarii locali și designerii contemporani**. Ar fi util ca meșteșugarii să colaboreze cu designerii pentru a crea produse inovative care să îmbine tradiția cu modernitatea. Aceste parteneriate s-ar putea adresa cerințelor pieței actuale, promovând produsele tradiționale pe plan național și internațional.
- **Dezvoltarea unor platforme online pentru promovarea meșteșugurilor tradiționale**. Crearea unor site-uri web și platforme online dedicate meșteșugurilor populare ar facilita accesul consumatorilor și vizitatorilor internaționali la produsele meșteșugarilor. Aceste platforme ar putea include informații despre istoria și tehnicile de producție, precum și opțiuni de cumpărare directă.
- **Sprijinirea meșteșugarilor prin programe de finanțare și granturi**. Guvernul și organizațiile non-guvernamentale ar putea crea programe de sprijin financiar pentru meșteșugari, care să le permită să își îmbunătățească echipamentele și să acceseze piețe externe. Aceste fonduri vor contribui la modernizarea atelierelor și la promovarea produselor meșteșugarilor pe piețele internaționale.
- **Încurajarea turismului cultural centrat pe meșteșuguri**. Promovarea turismului cultural în zonele tradiționale unde se practică meșteșuguri ar putea aduce beneficii economice semnificative comunităților locale. Organizarea de tururi ghidate ale atelierelor meșteșugarilor și participarea la evenimente de promovare a meșteșugurilor, ar putea atrage turiști și investitori interesați de produsele tradiționale.
- **Documentarea și conservarea tehnicilor tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor**. Continuarea cercetării și documentării meșteșugurilor tradiționale, prin realizarea unor monografii, filme documentare sau ghiduri de bune practici, va contribui la conservarea tehnicilor și metodelor străvechi de prelucrare a pieilor și blănurilor. Aceste materiale pot fi folosite atât în scop educativ, cât și pentru promovarea patrimoniului cultural.
- **Formarea unui centru de excelență în meșteșuguri tradiționale**, care să funcționeze ca un hub pentru formare profesională, promovare și cercetare, ar sprijini dezvoltarea acestui sector. Acest centru ar putea organiza sesiuni de instruire pentru meșteșugari și ar putea facilita interacțiunea între meșteșugari și specialiști din domenii conexe, precum marketingul și designul.
- **Îmbunătățirea reglementărilor și sprijinirea legislației în domeniul meșteșugurilor populare**, ce include revizuirea și racordarea la legislația europeană, îmbunătățirea cadrului legislativ existent pentru a sprijini meșteșugarii prin măsuri mai eficiente de protejare a drepturilor lor și pentru a încuraja dezvoltarea meșteșugurilor ca industrie creativă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE ȘI NOTE:

1. Proiectul *Dezvoltarea rurală durabilă prin revitalizarea meșteșugurilor*. [online], 2014, [citat 29.02.2022]. ID: POSDRU/135/5.2/S/129639. Disponibil: http://pakiv.ro/index.php?pagina=pg&id=36&l=ro

2. LUTIC, M. *Meşteşuguri tradiţionale în patrimoniul muzeului etnografic al Moldovei din Iaşi. Scurtă introducere*. In: Buletin Ştiinţific. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie, 2018, nr. 29 (42), pp. 200-209 [citat 29.02.2022]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/MNEIN_BS_EM_29%2842%29%20final.pdf

3. ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1978. 95 p.

4. КУРОГЛО, С.; МАРУНЕВИЧ, М. *Социалистические преобразования в быту и культуре гагаузского населения МССР.* Chișinău: Știința, 1983; МАРУНЕВИЧ, Мария. *Материальная культура гагаузов, XIX–нач. XX b.* Chișinău: Știința: 1988. 188 p.

5. CHIPER, V.; POPOV, I., *Creaţii populare din repertoriul ansamblului etno-folcloric mostenitorii*. Muzica, Etnografie / Folclor, Arta Moldovei. Chișinău: Lumina, 2015, 108 p. ISBN: 9789975653947.

6. PAMFILE, T.; LUPESCU, M. *Cromatica poporului român.* Bucureşti: Librăriile Socec a Comp și C. Sfetea, 1914. 248 p.

7. VLĂDUŢIU, I. *Etnografia românească.* Bucureşti: Ştiinţifică, 1973. 506 p.

8. BUTURĂ, V. *Etnografia poporului român: Cultura materială*. Cluj-Napoca: Dacia, 1978. 467 p.

9. CIOARĂ, M. *Zona etnografică Rădăuţi*. Bucureşti: Sport-Turism, 1979. 59 p.

10. HORSIA, O. *Zona etnografică Buzău*. Bucureşti: SportTurism, 1981. 36 p.

11. ICHIM, D. *Zona etnografică Trotuş*. Bucureşti: SportTurism, 1983. 64 p.

12. IRIMIE, C.; DUNĂRE, N.; PETRESCU, P. *Mărginenii Sibiului: Civilizaţie şi cultură populară românească.* Bucureşti: Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985. 272 p.

13. BĂNĂŢEANU, T.; STOICA Georgeta, *Zona etnografică Vrancea*. Bucureşti: Sport-Turism, 1988. 47 p.

14. FLORESCU, Florea Bobu. *Opincile la Români*. București: Academia Republicii Populare Române, 1957. 168 p.

15. MAIER, R. O. *Meşteşuguri ţărăneşti tradiţionale în spaţiul românesc.* București: Etnologica, 2009. 198 p. ISBN 9789738920149.

16. VORNICU, Nicoleta. Consideraţii privind starea de conservare a artefactelor din metal şi piele de la mănăstirea Căpriana. În: *Arta*, 2017, nr. 1(AV), pp. 23-26. ISSN 2345-1181.

17. СЫРКУ, П. *Изъ быта бессарабскихъ румынь*. Каталог документов с 1831 по настоящее время. Петроградъ, 1914, pp. 363-370.

18. ZEVINA, Ada; LIVŞIŢ, M. *Portul naţional moldovenesc.* Chișinău: Cartea moldovenească, XXVI planşe, 1960. 31 p.

19. DIMITRIU, M.; ZELENCIUC, V. *Costumul naţional moldovenesc*. Chișinău: Timpul, 1975. 150 p.

20. TUREA, Larisa. Mai departe de calul Traian. In: *Moldova*. nr. 6, 1979, pp. 36-37.

21. DUNAEVA, V. Fiecare meșter are taina sa. In: *Curierul de seară*. 1993. 18 martie, p. 3.

22. HADÂRCĂ, Natalia. Cojocăritul care face minuni din pielicica oilor. In: *Adevărul (Moldova).* 29 decembrie, 2011, p. 5.

23. BUZILĂ, Varvara. *Costumul popular din Republica Moldova*. Chișinău: 2011. 160 p.

24. OPRESU, Gh. *Arta ţărănească la români*. Bucureşti, 1922, pp. 30-35.

25. FOCŞA, M. *Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România*. București: Meridiane, 1967, pp. 18-23.

26. VLĂDUŢIU, I. *Etnografia românească.* Bucureşti: Stiinţifică, 1973. 354 p.

27. PAVEL, Emilia. *Portul popular din zona Iaşi*. Iaşi: Meridiane, 1975. 38 p.; PAVEL, Emilia. *Portul popular moldovenesc*. Iaşi: Junimea, 1976. 208 p.

28. BĂNĂŢEANU, T. *Arta populară bucovineană.* Suceava: Centrul de îndrumare a creaţiei populare şi a mişcării artistice de masă al judeţului Suceava, 1975. 501 p.

29. ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*, p 13.

30. RUSU, A. Să păstrăm autenticitatea portului popular românesc. In: *Literatura şi arta*, 2 aprilie, 1992, p. 6.

31. CHERDIVARENCO, S. Costumul în teatrul folcloric din Moldova. In: *Arta-94 /* Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova: Institutul de Istoria şi Teoria Artei. Chișinău, 1994, pp. 22-27.

32. MORARU, N. Evoluţie: costum de sărbătoare, costum naţional, costum tradiţional. In: *Vocea poporului,* 29 noiembrie, 1994, p. 6.

33. GHEORGHIŢĂ, N. În fiecare lucrare – un firicel din suflet. In: *Curierul de seară*, 25 mai, 1995, p. 5.

34. PÂNTEA, E. Glasul vechilor izvoade. In: *Curierul de seară*. 1996, 10 iulie, p. 3.

35. BULAT, O.; CRISTEA, M. „Îmi doresc să reanimez costumul autentic”. In: *Ziarul de gardă,* 24 ianuarie, 2003, p. 14.

36. AXENTI, I. „Casa Cristea” – de la tradiţie la modern. In: *Democraţia,* 8 aprilie, 2005, p. 3; 15 aprilie, p. 4.

37. ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. Faţă în faţă cu noi, cei de ieri-alaltăieri. In: *Moldova: seria. Nouă,* nr. 9, 2005, pp. 16-17. Text şi în limba engleză și rus.

38. BUZILĂ, Varvara. Perpetuarea unor valori etnice. In*: Moldova: seria nouă,* nr. 9, 2006, pp. 66-67.

39. BLAGA, L. *Trilogia culturii.* Bucureşti: Humanitas, 2011. 502 p.

40. ELIADE, M. *Imagini şi simboluri: Eseu despre simbolismul magico-religios.* Bucureşti: Humanitas, 1994. 235 p.

41. IORGA, N. *Istoria românilor prin călători.* Bucureşti: Eminescu, 1981. 702 p.

42. DUNĂRE, N. *Ornamentica tradiţională comparată.* Bucureşti: Meridiane, 1979. 159 p.

43. PETRESCU, P. *Arcade în timp.* Bucureşti: Eminescu, 1983. 341 p.; PETRESCU, P. *Motive decorative celebre*. Bucureşti: Meridiane, 1971. 147 p.; PETRESCU, P.; STOICA, Georgeta. *Arta populară românească.* Bucureşti: Meridiane, 1981. 146 p.

44. BĂNĂŢEANU, T. *Arta populară bucoviniană*. Suceava: Centrul de îndrumare a creaţiei populare şi a mişcării artistice de masă a judeţului Suceava, 1975. 501 p.; BĂNĂŢEANU, T. *Prolegomene la teoria esteticii artei populare.* Bucureşti: Minerva, 1985. 336 p.

45. STOICA, Georgeta. *Interiorul locuinţei ţărăneşti.* Bucureşti: Meridiane, 1973. 58 p.; STOICA, Georgeta, PETRESCU, P. *Dicţionar de artă populară.* Bucureşti: Enciclopedică, 1997. 520 p.; STOICA, Georgeta; PETRESCU, P.; BOCȘE, M. Dicţionar de artă populară. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985. 450 p.

46. MARCHEVICI, V. *Mărturii ale trecutului.* Chişinău: Timpul, 1985. 168 p.; MARCHEVICI, V. *Aşezarea culturii Cucuteni-Tripolie de la Rădulenii Vechi (II)*. Republica Moldova: Memoria Antiquitatis 19, 1994.

47. ЛИВЩИЦ, М. *Декоративно прикладное искусство Молдавии. / Отдел этнографии и искусствоведения АН МССР.* Кишинев: Штиинца, 1980. 100 p.

48. ZELENCIUC, V.; BÂTCĂ, Maria. Universul lumii ţărăneşti, înscris într-un romb. In: *Revista de Etnologie*, 2001, nr.1, pp. 5-14.

49. ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia *Ornamente populare moldoveneşti =Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves.* Chişinău: Timpul, 1984, pp. 92-109; ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. *Prosoape populare moldoveneşti*. Chişinău: Timpul, 1969. 30 ilustrate; ŞARANUŢĂ, Silvia. Aspecte ale meşteşugurilor artistice ţărăneşti din Ţinutul Soroca (sec. XIX–XX). In: *Buletin ştiinţific*. Serie nouă, Vol. 1(14). Chişinău, 2004, pp. 147-152.

50. MOISEI, Ludmila. *Ornamentul – fenomen artistico-estetic (Viziuni ontologice şi estetice asupra ornamenticii ţesăturilor tradiţionale).* Chișinău: Pontos, 2017. 271 p. ISBN 978-9975-51-905-2.

51. POSTICĂ, Gh. Prelucrarea pieilor. In: *Analele Ştiinţifice ale Universităţii Libere Internaţionale din Moldova*: Seria Istorie, 2000, vol. 1, p. 31; *Meşteşuguri populare tradiţionale moldoveneşti*: (Din colecţiile Bibliotecii Naţionale): Bibliografie de recomandare, Chişinău: Biblioteca Naţională a Republicii Moldova, 2017, pp. 23-34.

52. REABŢEVA, Svetlana. P*iese de podoabă și de vestimentație din Moldova și Țara Românească în contextul relațiilor cultural-istorice*. Istros, Brăila: Istros, Muzeul Brăilei, 2014, pp. 251-254. ISBN 9786066541039.

53. Ibidem, pp. 220-230.

54. Ibidem, pp. 235-245.

55. NICULIȚĂ, Ana. *Piese de giuvaiergerie antică din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei*. Catalog – Seria Albume III, Chișinău, 2018. 296 p. ISBN 978-9975-87-442-7

56. Ibidem, pp. 123-126.

57. Ibidem, pp. 140-145.

58. *Istoria Moldovei: Epoca preistorică și antică* (până în sec. V). Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2010.

59. VLASENKO, Ivan. *Rezultatele explorărilor arheologice din regiunile centrale și de nord ale RSS Moldovenești*. In: Tyragetia, nr. 1, 2012.

60. HÎNCU, Ion. *Vetre strămoșești din Republica Moldova*. Chișinău: Știința, 2003.

61. Ibidem.

62. Ibidem.

63. CREANGĂ, Doina Maria. Cauzele degradării bunurilor de patrimoniu pe suport de piele. În: Codrul Cosminului, nr. 10, 2004, pp. 153-157. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC10/degradarea.pdf; VÁRHEGYI, Zsuzsanna; BENDEFY, Márta Kissné. Posibilități de uscare a obiectelor arheologice din piele, saturate cu apă. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: https://epa.oszk.hu/00400/00402/00017/pdf/EPA00402_ISIS_2018_086-095.pdf; BENDEFY, Márta Kissné. Salvarea și posibilitățile de conservare ale obiectelor arheologice din piele. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: https://epa.oszk.hu/00400/00402/00013/pdf/EPA00402_ISIS_2014_113-120.pdf

64. ȘTIRBAN, Sofia. *Conservarea preventivă a obiectelor arheologice pe suport organic*. Alba Iulia: Editura Aeternitas, 2002. ISBN 973-85902-1-3; MOLDOVEANU, A. *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*. Bucureşti: Centrul de pregătire şi formare a personalului din instituţiile de cultură. 1999, 400 p. ISBN 973-98956-7-0.

65. VORNICU, Nicoleta; ONISCU, Corneliu; BIBIRE, Cristina. Compozitie pentru conservarea obiectelor de patrimoniu pe suport de lemn policrom și piele. RO 12700466/30.07. 2013; VORNICU, Nicoleta; BIBIRE, Cristina.

Biodeteriorarea operelor de Artă. Editura Trinitas, 2002. 257 p; VORNICU, Nicoleta; BIBIRE, Cristina; DIACONESCU, Rodica; GEBA, Maria; IVANOV. Daniela. Tehnici de masurare și evaluare a destrucțiilor și proceselor de degradare determinate de factori de mediu asupra obiectelor de patrimoniu. Iași: Editura Doxologia, 2010, ISBN 978-606-8278-04-9; VORNICU, Nicoleta; BIBIRE, Cristina. Metode de investigare științifică a operelor de artă. Editura Trinitas, 2004. ISBN 973-8179-73-4.

66. GUGEANU, Mariana; ANĂSTĂSOAEI, Doina; VORNICU, Nicoleta; POSTICĂ, Gheorghe; CUZMIN, Filaret. Credință, arheologie, conservare. Mănăstirea Căpriana, Republica Moldova. În: *Tyragetia. Serie nouă*, 2017, nr. 2(26), pp. 275-286. ISSN 1857-0240.

67. Ibidem, pp. 275-286..

68. Ibidem, pp. 275-286..

69. POSTICĂ, Gheorghe. Cercetarea arheologică a cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni la mănăstirea Căpriana. În: *Cercetări arheologice în Republica Moldova.: Campania 2016. Sesiunea Naţională de Rapoarte*, 24 mai 2017, Chișinău: Comisia Naţională Arheologică, 2017, pp. 82-84. ISBN 978-9975-84-029-3.

70. VORNICU, Nicoleta. Consideraţii privind starea de conservare a artefactelor din metal şi piele de la mănăstirea Căpriana. In: *Arta*, 2017, nr. 1(AV), pp. 23-26.

71. Ibidem, p. 24.

72. FOTO // Primul muzeu din R. Moldova cu artefacte ecleziastice arheologice se află la Mănăstirea Căpriana: Obiectele expuse au aparținut Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și au fost restaurate la Iași. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: https://www.ziarulnational.md/foto-primul-muzeu-din-r-moldova-cu-artefacte-ecleziastice-arheologice-se-afla-la-manastirea-capriana-obiectele-expuse-au-apartinut-mitropolitului-gavriil-banulescu-bodoni-si-au-fost-restaurate-la-iasi/

73. IORGA, N. Catastihul breslei blănarilor din Botoşani. In: *Analele Academie Române*, Memoriile Secţiei Istorie, s. II, t. XXXIV (1911–1912), Bucureşti, 1911–1912, pp. 4-5; IORGA, N. *Istoria industriilor la români*. București: Publicație pentru Societatea Națională de Credit Industrial, 1927. 226 p.; IORGA, N. *Scrisori şi zapise de meşteri români Publicate pentru Societatea Naţională de Credit Industrial*. București, 1926. 142 p.

74. PAVLESCU, E. *Economia breslelor în Moldova*. București: Fundația Regele Carol I, 1939. 638 p.

75. PASCU, Șt. *Meşteşugurile din Transilvania până în sec. al XVI-lea*. București: Academiei Române, 1954. 380 p.

76. OLTEANU, Șt.; ȘERBAN, C. *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul Mediu*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 460 p.

77. КОКЫРЛЭ, П. Ремесленные цехи городов Молдавии и некоторых стран Европы в эпоху феодализма. In: *Молдавский феодализм: общее и особенное.* Кишинев: Штиинца, 1991, pp. 234- 262.

78. TOMULEŢ, V.; ILIUŢ, Maria. Costumul naţional moldovenesc pentru femei din Basarabia la sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. In: *Analele ştiinţifice*, ULIM, Seria Ştiinţe socioumanistice, Vol. III. Chişinău, 2003, pp. 469-476; TOMULEŢ, V. *Basarabia în epoca modernă (1812–1918) (Instituţii, regulamente, termeni).* Chişinău, 2011, Vol. I-III; TOMULEŢ, V. *Basarabia în sistemul economic şi politic al Imperiului Rus (1812–1868). Studii*. Ediția a II-a, revăzută și adăgită. Iași: TipoMoldova, 2014, 616 p.; TOMULEȚ, V. Basarabia în epoca modernă (1812–1918). (Instituții, Regulamente, Termeni). Chișinău, ediția a II-a, 2014; TOMULEȚ, V. Basarabia la 1828: procese demografice, structuri sociale și confesiuni religioase. (Descrisă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse) (Partea I). In: *Latinitate, Romanitate, Românitate*, 5-6 noiembrie 2021. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2022, Ediția 5, pp. 266-294.

79. CHIRTOAGĂ, I. Din istoria ocupaţiilor economice în Ţara Moldovei. In: *Tyragetia, XI*, Chișinău, 2002, pp. 83-92.

80. PAVLESCU, E. *Economia breslelor din Moldova*, Bucureşti, 1939, p. 25.

81. Ibidem, p. 92.

82. Ibidem, p. 96.

83. ISCHIMJI, Ana; CONDRATICOVA, Liliana. Meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în Chișinăul interbelic. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine*. Supliment al revistei științifice *Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique* din Iași, vol. 8, Iași-Chișinău: 2024, pp. 58-62.

84. *Anuarul Oraşului Chişinău pe anul 1940*. Chișinău: Arpid, 1940, p. 29.

85. Ibidem, p. 62.

86. Ibidem, p. 29.

87. *Anuarul Oraşului Chişinău şi al judeţelor din Basarabia şi cu Calendarul pe anul 1924* = Адресно-Справочная книга „Весь Кишинев" с уездами Бессарабии и Календарь на 1924 год. Ch.: Ed. „Ş. Şapoşnik", 1924, p. 16.

88. *Anuarul Oraşului Chişinău pe anul 1940*, p. 55.

89. *Anuarul Oraşului Chişinău şi al judeţelor din Basarabia şi cu Calendarul pe anul 1924*, p. 25.

90. *Anuarul Oraşului Chişinău pe anul 1940*, p. 93.

91. Ibidem, p. 64.

92. Ibidem, p. 116.
93. Ibidem, p. 55.
94. *Anuarul Oraşului Chişinău şi al judeţelor din Basarabia şi cu Calendarul pe anul 1924*, p. 29.
95. *Anuarul Oraşului Chişinău pe anul 1940*, p. 56.
96. Ibidem, p. 40.
97. Ibidem, p. 46.
98. Ibidem, p. 78.
99. Ibidem, p. 31.
100. Ibidem, p. 32.
101. Ibidem, p. 65.
102. Ibidem, p. 88.
103. Ibidem, p. 92.
104. Ibidem, p. 45.
105. *Anuarul Oraşului Chişinău pe anul 1940*, pp. 30-31.
106. ISCHIMJI, Ana. Meșteșugurile tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor ajunse în atenția cercetătorilor. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Supliment al revistei științifice *Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique* din Iași. Iași – Chișinău: 2024, volumul 8, pp. 101-108. ISCHIMJI, Ana. Considerente asupra activității de creație a meșterilor pielari și blănari din sudul Republicii Moldova. In: *Akademos*, 2023, nr. 4(71), pp. 111-120; ISCHIMJI, Ana. Prelucrarea pieilor și blănurilor în localitățile din Nordul Republicii Moldova. In: *Dialogica*. 2023, nr. 2, Chișinău, 2023, pp. 73-78; ISCHIMJI, Ana. Tehnologii tradiționale de prelucrare manuală specifică produselor meșteșugărești din piele. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 29-31 martie 2022, Chișinău. Tehnica-UTM, 2022, Vol. 2, pp. 452-454.
107. OLTEANU, Șt.; ȘERBAN, C. *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul Mediu*. Bucureşti, 1969. 460 p.
108. PAMFILE, T.; LUPESCU, M. *Cromatica poporului român. Bucureşti,* 1914. 210 p.; MARIAN, S., PAMFILE, T., LUPESCU, M. *Cromatica poporului român*. Bucureşti: Saeculum I. O., 2002. 367 p.
109. IORGA, N. *Breasla blănarilor din Botoşani – Catastihul şi actele ei.* Bucureşti, 1911. 42 p.
110. IORGA, N. *Istoria industriilor la români.* Bucureşti, 1927. 240 p.
111. PASCU, Șt. *Meşteşugurile din Transilvania din secolul al XVI-lea*. Bucureşti: Academiei Republicii Populare Române, 1954. 380 p.
112. PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968. 40 p.; PETRESCU, P. *Motive decorative celebre*. Bucureşti: Meridiane, 1971. 147 p.
113. STAHL, P. *Folclorul şi arta populară românească.* Bucureşti: Meridiane, 1968. 52 p.
114. VLĂDUŢIU, I. *Etnografia românească*. Bucureşti: Ştiinţifică, 1973. 506 p.
115. BĂNĂŢEANU, T. *Arta populară bucovineană.* Suceava: Centrul de îndrumare a creaţiei populare şi a mişcării artistice de masă al judeţului Suceava, 1975, pp. 39-56.
116. PAVEL, Emilia. *Portul popular moldovenesc*. Iași: Junimea, 1976. 207 p.
117. BUTURĂ, V. *Etnografia poporului român: Cultura materială*. Cluj-Napoca: Dacia, 1978. 463 p.
118. PETRESCU, P.; STOICA, Georgeta. *Arta populară românească*. Bucureşti: Meridiane, 1981. 146 p.
119. STOICA, Georgeta; PETRESCU, P. *Dicţionar de artă populară*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1997. 520 p. ISBN 973-45-0214-X.
120. PÎRĂU, S. *Interdependenţe în arta populară românească*. Bucureşti: Meridiane, 1989. 53 p.
121. PRUT, C. *Calea rătăcită: O privire asupra artei populare româneşti.* Bucureşti: Meridiane, 1991. 159 p.
122. CIOARĂ, M. *Zona etnografică Rădăuţi.* Bucureşti: Sport-Turism, 1979. 59 p.
123. CIHODARU, C.; PLATON, G. *Istoria oraşului Iaşi.* Iași: Junimea, 1980, vol. I. 672 p.
124. HORSIA, O. *Zona etnografică Buzău*. Bucureşti: Sport-Turism, 1981. 36 p.
125. ICHIM, D. *Zona etnografică Trotuş*. Bucureşti: Sport-Turism, 1983. 64 p.
126. *Mărginenii Sibiului: Civilizaţie şi cultură populară românească*. Bucureşti: Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985. 267 p.
127. BĂNĂŢEANU, T.; STOICA, Georgeta. *Zona etnografică Vrancea.* Bucureşti: Sport-Turism, 1988. 47 p.
128. *Suceava. File de istorie: documente privitoare la istoria oraşului, 1388–1918.* București: Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, 1989, Vol. 1. 860 p.
129. COLŢA, E.R. Meşteşuguri tradiţionale din judeţul Arad: sumănăritul şi cojocăritul. In: *Studii şi Comunicări de Etnologie*. Tomul 25, 2011, pp. 87-95.
130. BOBOC, S. Grija pentru arta populară. In: *Viaţa satului*, 1969, 30 ianuarie, p. 4; *Народные художественные промыслы Советской Молдавии.* Кишинев: Тимпул, 1978, p. 20; Să ne adunăm comorile. In: *Cultura Moldovei,* 1963, 10 martie, p. 3; Arta populară – exponent al timpului. In: *Moldova socialistă*, 1968, 27 ianuarie, p. 1.
131. ZEVIN, Ada; LIVȘIȚ, M. *Portul naţional moldovenesc*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960. 29 p.

132. ЗЕЛЕНЧУК, В.; ЛИВШИЦ, М.; ХЫНКУ, И. *Народное декоративное искусство Молдавии.* Кишинев: Картя молдовенеаскэ, 1968. 130 p.

133. ZELENCIUC, V. *Costumul naţional moldovenesc*. Chișinău: Timpul, 1975. 61 p.

134. ZELENCIUC, V.; KALAŞNIKOVA, Natalia. *Vestimentaţia populaţiei orăşeneşti din Moldova (secolele XV– XIX).* Chişinău: Ştiinţa, 1993. 128 p.

135. GOLTOV, D. Parametrii artizanului popular. In: *Cultura*, 1975, 17 mai, p. 13.

136. NUCĂ, S. Bogăţia artei noastre populare. In: *Cultura*, 1976, 26 iunie, p. 14; 31 iulie, p. 14.

137. ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1975, p. 13; ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1978. 95 p.

138. LIVŞIŢ, M. Note despre evoluţia artei decorative aplicate moldoveneşti. In: *Literatura şi arta*, 1982, 7 ianuarie, p. 7; ЛИВШИЦ, М.Я. *Декоративно-прикладное искусство Молдавии* / Отдел этнографии и искусствоведения АН МССР. Кишинев: Штиинца, 1980. 100 p.

139. ŞARANUŢĂ, Silvia. O*rnamente populare moldoveneşti = Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves.* Chişinău: Timpul, 1984. 61 p.

140. ФУРТУНЭ, А. *Овцеводство у молдаван в XIX – начале XX в века.* Кишинев: Штиинца, 1989. 195 p.

141. ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1978. 55 p.

142. TUREA, Larisa. Mai departe de calul Traian. In: *Moldova*. 1979, nr. 6, pp. 36-37.

143. CONDRATICOVA, Liliana. *Arta metalelor. Portrete ale bijutierilor şi meşterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea).* Iași: Doxologia, 2021. 320 p. ISBN 9786069746592

144. STAVILĂ, T.; CIOBANU, C.; DIACONESCU, Tamara. *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova / Le patrimoine culturel de la République de Moldova*. Chișinău: ARC, 1999. 274 p.

145. CEMORTAN, L. Unele aspecte privind orientarea cercetărilor în domeniul artelor naţionale. In: *Arta-92*. Studii, cercetări şi documente. Chişinău, 1992, pp. 14–20.

146. ПОСТОЛАКИ, Е. Состояние и проблемы развития современных художественных промыслов Молдавской ССР. In: *Всесоюзная сессия по итогам полевых этнографических исследований 1982–1983 годов*: тезисы докладов, Ч.2, Черновцы, 1984, pp. 357–359; POSTOLACHI, Elena; ROTARU, L.V. *La izvorul artei populare*. Chişinău: Lumina, 1988. 64 p.; POSTOLACHI-IAROVOI, Elena. Meşteşugurile populare – originalitatea etnică a unui popor. In: *Moldova suverană*, 2002, 25 iulie, p. 4; POSTOLACHI, Elena. Meşteşugurile populare, factor de menţinere a continuităţii şi imaginii etnice. In: *Akademos*, 2010, nr. 1(16), pp. 114-116.

147. POSTICĂ, Gh. Prelucrarea pieilor. In: *Analele Ştiinţifice ale Universităţii Libere Internaţionale din Moldova*: Seria Istorie, 2000, vol. 1, p. 31; *Meşteşuguri populare tradiţionale moldoveneşti*, 2017, pp. 24-34.

148. POSTICĂ, Gh. Meșteșugurile din spațiul nistrean în perioada medievală timpurie (sec. V–XIII). In: *Analele ştiinţifice*, ULIM, 2000, vol. I, pp. 23-34.

149. CHILIMAR, S. Cu concursul ştiinţei renasc impetuos meşteşugurile. In: *Moldova suverană*, 2005, 24 august, p. 2.

150. БЭЛАН, Ю. Народные ценности и мастера. In: *Голос народа*, 2000, 17 martie, p. 5; POTLOG, E. Binele şi frumosul pot fi cultivate. In: *Moldova suverană*, 2002, 22 octombrie, p. 4.

151. CHIRTOAGĂ, Valentina. Consideraţii privind activitatea meşteşugărească şi industrială în coloniile germane din Basarabia în sec. XIX – înc. sec. XX. In: *Revista de Etnologie şi Culturologie*, 2006, nr. 1, pp. 138-140.

152. PALIHOVICI, I. Ocupațiile, meseriile și meșteșugurile evreilor din Basarabia în datele statistice ale recensământului Imperiului Rus din 1897. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine*, Ed. 5, 22 februarie 2022, Chișinău. Iași-Chișinău: 2022, p. 83.

153. АНИКИН, В. Ремесленники-евреи Бессарабии в XIX веке. In: *Проблемы истории и права евреев Молдовы*. Chișinău: Elan Inc, 2011, pp. 43-55.

154. BULGAC, V. Organizarea meşteşugurilor din Moldova în bresle şi frăţii în secolele XV–XVIII. In: *Buletin Ştiinţific*. Revista de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie (Serie Nouă), 2006, nr. 5(18), pp. 181-200.

155. DUMINICA, Ivan. *Coloniile bulgarilor în Basarabia (1774–1856).* Red. șt. I. Gumenâi, N. Cervencov. Chișinău: Lexon-Prim, 2017. 384 p.

156. HARABARA, V. *Comunitatea greacă din Basarabia în anii 1812–1829*: tz. de doct. în istorie. Chișinău, 2023. 196 p.

157. SAVA, Lucia. *Viaţa cotidiană în oraşul Chişinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918*). Chișinău: Pontos, 2010. 320 p.

158. MAIER R, O. *Meşteşuguri ţărăneşti tradiţionale în spaţiul românesc.* Bucureşti: Etnologică, 2009. 198 p.

159. IACOB, D.D. *Avere, prestigiu şi cultură materială în surse patrimoniale. Inventare de averi din secolele XVI–XIX.* Iaşi: Ed. Universităţii *Alexandru Ioan Cuza*, 2015. 802 p.

160. Arhivele memoriei : Recuperarea şi valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească : Memorii. Documente. Studii de caz : [în vol.] / Univ. de Stat din Moldova, Inst. de Istorie; ed.: Ludmila D. Cojocaru ; dir. progr.: Anatol Petrencu ; secretar şt.: Virgiliu Bîrlădeanu. [Chişinău] : Tipografia "Balacron", 2019 (Colecţia "Arhivele Memoriei", ISBN 978-9975-128-54-4). ISBN 978-9975-128-63-6.

161. COJOCARU, Ludmila D.; BÎRLĂDEANU, Virgiliu. Studiu de caz Elena Ceban: Fuga din umbră. În: *Arhivele memoriei. Recuperarea şi valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: memorii, documente, studii de caz. Cercetări realizate în localităţile din centru Republicii Moldova*. Editor: Ludmila D. Cojocaru. Chişinău: Tipografia Balacron, vol. I, tom. 2, 2019, pp. 67-68.

162. Ibidem, p. 71.

162. Ibidem, p. 73.

163. Ibidem, p. 78.

164. ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. *Cultura materială şi spirituală a românilor din Basarabia în sec. XIX–XX. Schiţe şi studii etnografice.* Chişinău: Tipografia Centrală. 2019, p. 227; DABIJA, N. La est de vest, pe urmele Mioriţei. In: *Literatura şi arta*, nr. 31-32 (3648-3649), 20 august 2015.

165. Serviciul de evidență și circulație a bunurilor culturale mobile. [online]. [citat: 20 aprilie 2025]. Disponibil: https://secbcm.gov.md/rom

166. *Первая Всеобщая перепись населения Российской Империи 1897* г. / Под ред. [и с предисл.] Н. А. Тройницкого. 3: Бессарабская губерния. Санкт-Петербург: издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1905.

167. https://arhivaetnografica.ich.md/dosare-pentru-pielaritul-si-blanaritul?utm_source=chatgpt.com

168. https://arhivaetnografica.ich.md/dosare-pentru-pielaritul-si-blanaritul?utm_source=chatgpt.com, pp. 48-56

169. *Юбилейный сборник города Кишинева. 1812–1912*. Кишинев: Издано Кишиневским Городским Общественным Управлением, 1914. 206 p.

170. *Первая Всеобщая перепись населения Российской Империи 1897* г. / Под ред. [и с предисл.] Н. А. Тройницкого. 3: Бессарабская губерния. Санкт-Петербург: издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1905.

171. MACOVEI, C. Soarta meşterului popular în republică. In: *Femeia Moldovei*, 1991, Nr. 4, p. 17.

172. ŞARANUŢĂ, Silvia. Aspecte ale meşteşugurilor artistice ţărăneşti din Ţinutul Soroca (sec. XIX–XX). In: *Buletin ştiinţific*: Serie nouă, Vol. 1(14), Chişinău, 2004, pp. 147-152.

173. DUNAEVA, V. Fiecare meşter are taina sa. In: *Curierul de seară*, 1993, 18 martie, p. 3.

174. HADÂRCĂ, N. Cojocăritul care face minuni din pielicica oilor. In: *Adevărul Moldova*, 2011, 29 decembrie, p. 5.

175. *Catalogul meşteşugurilor practicate în arealul Parcului Naţional „Orhei*" = Catalogue of handicrafts produced in the „Orhei" National Park region. Chişinău, 2013. 64 p.

176. *Raport etnografic „Starea meşteşugurilor tradiţionale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova şi judeţele Vaslui şi Galaţi, România"* [online]. Chişinău, 2021, 82 p. [citat: 20 aprilie 2023]. Disponibil: http://www.adrsud.md/public/files/Raport_etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf.

178. *Artizanat: Asociaţia industriei de arte populare*. Chişinău, 1983.

179. Artizana-94: [prima ediţie a expoziţiei internaţionale a lucrărilor meşterilor populari, întreprinderilor cu profil de artizanat]. In: *Moldova suverană*, 1994, 23 aprilie, p. 3.

180. BĂLTEANU, I. Uniunea Meşterilor Populari – cutezanţă şi optimism. In: *Literatura şi arta*, 1995, 23 noiembrie, p. 6; BĂLTEANU, I. Meşterii populari nu sunt doar creatori ai frumosului, ci şi exponenţi ai micului business. In: *Capitala*, 2005, 24 decembrie, p. 5; BĂLTEANU, I. Dezvoltarea meşteşugurilor populare în Republica Moldova la etapa actuală. In: *Revista de etnografie*, 2005, Nr. 1, pp. 57-59.

181. CIOBANU, D. Artizanatul – o şansă de a supravieţui. In: *Ţarina*, 1993, 21 auguat, p. 3; BĂLTEANU, I. Aşteptăm să pierdem totul ca să ne deşteptăm. In: *Moldova suverană*, 2000, 23 mai, p. 6.

182. NENIŢĂ, S. Meşteşugurile populare – un business turistic profitabil. In: *Dezvoltarea*: Săptămânal pentru oamenii de afaceri, 2005, 1 iulie, p. 8; DOBZEU, M. Meşteşugurile populare – arta continuităţii. In: *Realităţi culturale*, 2014, Nr. 11, p. 14; MIRON, V., MIRON, Marina. Turismul ca modalitate eficientă de salvgardare a patrimoniului cultural. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine*, 27-28 septembrie 2022, Chişinău. Iaşi – Chişinău: 2022, Ediția 6, pp. 17-29; MIRON, Marina; MIRON, V. Meșteșugurile tradiționale din Regiunea Sud a Republicii Moldova: valorificare turistică pentru păstrarea tradițiilor. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, Ed. 13, 27-28 mai 2021, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021, p. 97.

183. *Республиканская выставка народного творчества (1959 год):* Каталог. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1961. 40 p.

184. *Expoziţia republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie şi a creaţiilor meşterilor populari din RSS Moldovenească: Catalog.* Chişinău: Timpul, 1976; *Expoziţia*

republicană de creaţii ale industriei meşteşugăreşti populare de artă decorativă aplicată: Catalog. Chișinău: Timpul, 1980, p. 48.

185. Publicația apărea de trei ori pe săptămână, în limba română și rusă, și era tipărită la tipografia raională din Râșcani. Inițial, în 1950–1952, ziarul purta denumirea *Biruința* și servea drept organ al Comitetului Regional al Partidului Comunist din Moldova și al Sovietului Raional al Deputaților Țăranilor din Râșcani. Ulterior, începând cu 24 octombrie 1952, denumirea s-a schimbat în *Biruitorul*, iar publicația a devenit organ al Comitetului Regional al Partidului Comunist al Moldovei și al Sovietului Raional din Râșcani. Redactorii principali au fost A.M. Timonik (1949–1950), N.V. Melnic (1950–1951) și S.L. Kruliki (1957). Ziarul și-a încheiat activitatea în anul 1958.

186. Publicație locală activă în perioada sovietică, în jurul anului 1965. Acesta se încadra în rețeaua de presă regională a RSS Moldovenești și servea drept organ al Comitetului Raional al Partidului Comunist din Briceni. Ziarul era tipărit în limba română, având ca public ținta populația română din raionul Briceni. *Viața Nouă* apărea periodic, cu o frecvență care varia în funcție de resursele și prioritățile editoriale ale vremii. Ziarul includea articole despre realizările economice și sociale ale regiunii, activitățile organizațiilor de masă (comsomolul și sindicatele), precum și informații despre evenimente culturale și educaționale. De asemenea, erau promovate modelele de muncă socialistă și erau prezentate exemple de „colective de muncă" exemplare. *Viața Nouă* se adresa locuitorilor raionului Briceni, inclusiv muncitorilor, țăranilor și elevilor, având un rol educativ și mobilizator în comunitate.

187. *Gazeta de seară* din Chișinău a fost o publicație importantă în perioada sovietică, apărând din 1958 sub denumirea inițială *Chișinău. Gazetă de seară*, ulterior cunoscută și ca *Curierul de seară* și, în final, *Capitala*. Era tipărită în limba română, adresându-se populației din Chișinău și din alte localități ale RSS Moldovenești. Articolele publicate reflectau realizările regimului sovietic în domenii precum economie, educație, cultură și știință. De asemenea, erau promovate modele de muncă socialistă și erau prezentate exemple de „colective de muncă" exemplare.

188. Ziarele precum *Viața Nouă* aveau rolul de a promova realizările regimului sovietic, de a educa populația în spiritul ideologic al socialismului și de a sprijini colectivizarea și industrializarea regiunii. Publicațiile de acest tip aveau un rol semnificativ în formarea opiniei publice și în consolidarea regimului sovietic în rândul populației locale. Ele contribuiau la difuzarea ideologiei oficiale și la promovarea realizărilor regimului comunist în diverse domenii ale vieții sociale și economice.

189. De-a lungul celor peste trei decenii de activitate, *Vocea Poporului* a devenit un instrument important pentru informarea și educarea publicului în domeniul drepturilor muncitorilor și al politicilor sociale. Publicația a evoluat odată cu schimbările din societate și a rămas un pilon al mișcării sindicale din Republica Moldova.

190. Haralambie Moraru (1950–2016), prozator și publicist moldovean, a activat în diverse instituții media din Republica Moldova și a semnat mai multe volume de proză și publicistică, fiind cunoscut pentru implicarea sa în promovarea culturii și tradițiilor naționale; a fost distins cu titlul *Maestru al Literaturii* și cu ordinul *Gloria Muncii*.

191. MORARU, Haralambie. Evoluție: costum de sărbătoare, costum național, costum tradițional. Evoluăm?. În: *Vocea Poporului*, 1994, nr. 46 (239).

192. BUJOREAN, Tatiana. *Coordonate ale dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească*. Teză de doctr în istorie, specialitatea Etnologie. Chișinău: UPS *Ion Creangă* din Chișinău. 2025. https://www.anacec.md/files/Bujorean-teza.pdf; CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; TOCARCIUC, Alina; PINTILEI, Elena. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. În: *Akademos*, 2020, nr. 2(57), pp. 144-154; BUJOREAN, Tatiana. Relații de interdependență și interinfluență între costumul popular moldovenesc cotidian și cel de sărbătoare în perioada contemporană. În: *Revista de Etnologie şi Culturologie*, 2016, nr. 20, pp. 135-139. ISSN 1857-2049

193. A fost fondat pe 1 mai 1924 sub denumirea *Plugarul Roșu* în orașul Balta (Ucraina), ziarul a fost inițial un organ al mișcării muncitorești din Transnistria. În 1930, s-a mutat la Tiraspol și a fost redenumit *Moldova Socialistă*. După al Doilea Război Mondial, ziarul a fost tipărit la Moscova și, ulterior, la Chișinău. În 1989, în contextul mișcărilor de renaștere națională, a fost redenumit *Moldova Suverană*, devenind Ziarul oficial al Guvernului Republicii Moldova. În ziar se abordează subiecte de actualitate politică, economică și socială, cu un accent pe suveranitatea națională și identitatea moldovenească. Publicația este cunoscută pentru linia sa editorială pro-rusă și pentru promovarea valorilor tradiționale. De-a lungul anilor, ziarul a fost un susținător al Partidului Comuniștilor din Republica Moldova și al curentului moldovenist.

194. Elena Postolachi-Iarovoi (1942–2012) a fost o personalitate marcantă în domeniul etnografiei și al meșteșugurilor tradiționale din Republica Moldova. Cunoscută drept „Doamna etnografiei naționale", ea a dedicat întreaga sa viață cercetării și promovării patrimoniului cultural al țării. A fost cercetător cunoscut pentru contribuțiile sale în domeniul etnografiei și al meșteșugurilor tradiționale. Articolele sale au abordat diverse aspecte ale culturii și tradițiilor moldovenești, punând un accent deosebit pe rolul femeilor în păstrarea și transmiterea acestor meșteșuguri.

195. POSTOLACHI-IAROVOI, Elena. Meșteșugurile populare – originalitatea etnică a unui popor. În: *Moldova Suverană*, 25 iulie 2002.

196. *Literatura și Arta* este o publicație săptămânală din Republica Moldova, dedicată culturii, literaturii și artei naționale. Fondată pe 3 octombrie 1954 sub denumirea *Învățătorul Moldovei*, revista a evoluat semnificativ de-a lungul decadelor, devenind un pilon al mișcării de renaștere națională în perioada sovietică și post-sovietică. În anii

1957–1977 era cunoscută cu titlul *Cultura Moldovei*, având un conținut mai diversificat, abordând teme culturale și educaționale.

197. Inițial săptămânal, *Adevărul* a devenit cotidian în 1888 și s-a remarcat prin pozițiile sale politice și prin inovațiile jurnalistice, precum introducerea caricaturii de presă și a linotipurilor. În perioada interbelică și postbelică, ziarul a avut o influență semnificativă asupra opiniei publice din România. În prezent, *Adevărul Moldova* continuă să fie o sursă importantă de informații pentru cititorii din Republica Moldova, abordând teme politice, economice, sociale și culturale relevante pentru contextul național.

198. HADÎRCĂ, Natalia. Cojocarul care face minuni din pielicica oilor. În: *Adevărul*, 29 decembrie 2011, p. 5.

199. TUREA, Larisa. Mai departe de calul Traian: despre meșterul în arta pielăritului, Vera Petrovschi. În: *Moldova*, 1979, nr. 6, pp. 36-37.

200. POSTOLACHI, Elena. Din zestrea neamului. În: *Femeia Moldovei*, nr. 1, 1991.

201. POSTOLACHI, Elena. Din zestrea neamului. În: *Femeia Moldovei*, nr. 9/12, 1992.

202. POSTOLACHI, Elena. Portul popular în raioanele de sud. În: *Femeia Moldovei*, nr. 1, 1991.

203. POSTOLACHI, Elena; BUZILĂ, Varvara; BĂLTEANU, Ion. Capitolul VIII. Tehnici și cunoştinţe legate de meşteşugurile artistice tradiţionale. https://mecc.gov.md/ro/content/capitolul-viii-tehnici-si-cunostinte-legate-de-mestesugurile-artistice-traditionale

204. CANICOVSCHI, Z. Cojoace și cojocele. În: *Femeia Moldovei*, 1992,nr. 9/12, pp. 112-113.

205. Curățirea articolelor de blană sintetică. În: *Femeia Moldovei*,

206. PASCU, Șt. *Meşteşugurile din Transilvania până în sec. al XVI-lea*. București: Academiei Române, 1954. 380 p.; OLTEANU, Șt.; ȘERBAN, C. *Meșteșugurile din Ţara Românească și Moldova în Evul Mediu*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 460 p.

207. ISCHIMJI, Ana. Folk craft – cultural heritage for sustainable development. In: *Актуальні проблеми сучасного дизайну,* 25 aprilie 2024, Київ. 2024, Vol. 3, pp. 206-208; ISCHIMJI, Ana. Repertoriul pieselor de artizanat din piele și blănuri în RSSM și Republica Moldova. In: *Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători*, 15 iunie 2020, Chișinău: Tipogr. „Biotehdesign", 2020, Ediția 9, Vol. 2, pp. 75-81.

208. STOICA, Georgeta; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997, p. 120. ISBN 973-45-0214-X.

209. MIHAI, A.; CURTEZA, A. *Design – Designul produselor din piele*, p. 120.

210. Date culese din teren de autor. Informator T. E., anul nașterii 1960, s. Corlăteni, rn Rîșcani, anul 2022. PASCARI, I.; MALCOCI, M.; ISCHIMJI, Ana. Factors apparition footwear and method of defects remedial. In: *Annals of theUniversity of Oradea. Fascicle of Textiles, Leatherwork*, 2012, 1-2 iunie 2012, Oradea, Vol 13, Issue 2, pp. 180-184.

211. FLORESCU, Florea Bobu. *Opincile la Romîni*. București, 1957, p. 12; PAVLESCU, E. *Economia breslelor în Moldova*, 1939, p. 48.

212. ISCHIMJI, Ana. Sortimentul încălțămintei tradiționale în cadrul costumului popular din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, 26-27 iunie 2019, Ediția 4, pp. 389-394.

213. *Opinci făcute din piele de porcină sau de bovine*. In: Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți. [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://nordnews.md/foto-cele-mai-vechi-exponate-ale-portului-popular-expuse-la-muzeul-din-balti/; ŞARANUŢĂ, Silvia. Aspecte ale meşteşugurilor artistice ţărăneşti din Ţinutul Soroca (sec. XIX–XX). In: *Buletin ştiinţific*: Serie nouă, Vol. 1(14), Chişinău, 2004, pp. 147-152; PASCU, Șt. *Meşteşugurile din Transilvania din secolul al XVI-lea*, 1954, p. 71; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 99; PAVEL, Emilia. *Portul popular din zona Iaşi.* Iași: Meridiane, 1975, p. 38.

214. ISCHIMJI, Ana. Sortimentul încălțămintei tradiționale în cadrul costumului popular din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, 26-27 iunie 2019, Ediția 4, pp. 389-394.

215. MORARU, N. Evoluţie: costum de sărbătoare, costum naţional, costum tradiţional. In: *Vocea poporului*, 29 noiembrie, 1994, p. 6; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 98; POSTICĂ, Gh. *Meşteşugurile din spaţiul nistrean în perioada medievală timpurie (sec. V–XIII).* In: Analele ştiinţifice, ULIM, 2000, vol. I, pp. 23-34.

216. Opinci făcute din piele de porcină sau de bovine. In: Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți. [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://nordnews.md/foto-cele-mai-vechi-exponate-ale-portului-popular-expuse-la-muzeul-din-balti/; СЫРКУ, П. *Изъ быта бессарабскихъ румынь*. Каталог документов с 1831 по настоящее время. Петроградъ, 1914, pp. 363–370.

217. Date culese din teren de autor. Informator M. M., anul nașterii 1961, s. Cosăuți, rn Soroca, anul 2021.

218. Date culese din teren de autor. Informator M. E., anul nașterii 1939, s. Cosăuți, rn Soroca, anul 2020; ISCHIMJI, Ana; ISCHIMJI, Nicolae. Particularități constructiv – funcționale și cerințe impuse încălțămintei pentru dans. In: *Conferinţa Tehnico-Ştiinţifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor şi Studenţilor*, 16-18 noiembrie 2017, Chișinău. Chișinău: Tehnica-UTM, 2017, Vol. 2, pp. 104-107.

219. BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 101; ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. *Ornamente populare moldoveneşti =Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves*, 1984, 86 p.; ŞOFRANSKY, Zina. Reminiscenţe traco-dace în arta decorarivă rusă. In: Revista de Etnologie şi Culturologie, 2010, vol. VI, pp. 18-30.

220. Date culese din teren de autor. Informator V.T., anul nașterii 1960, s. Bravicea, rn Călărași, anul 2022.

221. ZELENCIUC, V.; KALAŞNIKOVA, Natalia. *Vestimentaţia populaţiei orăşeneşti din Moldova (secolele XV– XIX)*, 1993, p. 98; PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*, 1968, p. 40; PETRESCU, P. *Motive decorative celebre*. București: Meridiane, 1971, p. 58; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 97; SAVA, Lucia. *Viaţa cotidiană în oraşul Chişinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918).* Chișinău: Pontos, 2010, p. 62.

222. FLORESCU, Florea. *Opincile la Romîni*, 1957, p. 78; PAVEL, Emilia. Portul popular moldovenesc, 1976, p. 98; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 60; Date culese din teren de autor. Informator – meșter Igor Volos, anul nașterii 1968, s. Tomai, rn Leova, anul 2022.

223. Date culese din teren de autor. Informator D.G., anul nașterii 1941, s. Tomai, rn Leova, anul 2021.

224.Date culese din teren de autor. Informator V.R., anul nașterii 1952, s. Corjeuți, rn Briceni, anul 2021; Informator V.D., anul nașterii 1958, rn Drochia, anul 2021; Informator E.M., anul nașterii 1939, s. Cosăuți, rn Soroca, anul 2021.

225. Din experiența proprie de selectare a pieilor calitative. A se vedea: CHIRIȚA, Gh.; CHIRIȚA, M. *Tratat de chimia și tehnologia pieilor și blănurilor.* Volumul I. Iași: Gheorghe Asachi, 1999, pp. 72-90. BUTURĂ, V. *Etnografia poporului român*. Cultura Materială. Cluj Napoca: Editura. Dacia. 1978, p. 221; *Meşteşuguri populare artistice în învăţământul special*: Ghid metodic pentru cadrele didactice./coord. şt.: Anatol Danii, Chișinău: Univers Pedagogic, 2006 (F. E.-P. „Tipogr. Centrală"), p. 78.

226. CHIRIȚA, GH.; CHIRIȚA, M. *Tratat de chimia și tehnologia pieilor și blănurilor.* Vol. I. Iași: Gheorghe Asachi, 1999, p. 59.

227. *Patrimoniul cultural național ca resursă pentru dezvoltare durabilă a Republicii Moldova* / VORNIC, V., CEASTINA, A., STAVILĂ, T.{et al.}; coordonatori: GHILAȘ, V., DOLGHI, A.; redactor științific: DOLGHI, A.; Institutul Patrimoniului Cultural. Chișinău: Infocus, 2022, p. 280.

228. Prelucrarea pielii. Patrimoniu cultural imaterial al Republica Moldova. [online], 2020, [citat: 02.02.2022]. Disponibil: https://www.patrimoniuimaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial-tehnici-%C8%99i-cuno%C8%99tin%C8%9Be-legate-de-arta/prelucrarea-pieilor

229. Date culese din teren de autor. Informator R.M., anul nașterii 1976, rn Sângerei, anul 2022.

230. Date culese din teren de autor. Informator D.B., anul nașterii 1956, s. Colibabovca, rn Leova, anul 2022.

231. MIHAI, A.; CURTEZA, A. *DESIGN – Designul produselor din piele*, 2005, p. 188; КЮЛЬВ, Э.П.; КИРМЕ, К.К.; РЕЙМО, Х.К.; СУММАТАВЕТ, Э.Г. *Технолоия художественных изделий из ложи*. Москва: Легкая и пищевая промышленность, 1982, p. 68.

232. Date culese din teren de autor. Informator A.C., anul nașterii 1980, s. Slobozia Mare, rn Cahul, anul 2022.

233. АНДРИАНОВА, Т.Н. *Художественная обработка кожи.* Санкт-Петербург: ЗАО Издательский дом «Питер», 2004, p. 15.; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*, 1985. 143 p.

234. MIHAI, A.; CURTEZA, A. *DESIGN – Designul produselor din piele*, 2005, p. 20.

235. HARNAGEA, Florentina. *Proiectarea și tehnologia articolelor de marochinărie*. Iași: Cermi, 2000, p. 199.

236.Date culese din teren de autor. Informator Ș. M., anul nașterii 1953, s. Colibabovca, rn Leova, anul 2022.

237. Ibidem, p. 188.

238. ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*, 1978, p. 46.

239. MIHAI, A.; CURTEZA, A., *DESIGN – Designul produselor din piele*, 2005, p. 190.

240. Ibidem, p. 59.

241. ISCHIMJI, Ana. Considerente asupra activității de creație a meșterilor pielari și blănari din sudul Republicii Moldova. In: *Akademos*, 2023, nr. 4(71), pp. 111-120.

242. BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid Practic.* Chișinău: Reclama, 2011, 97 p.

243. ISCHIMJI, Ana. Considerente asupra activității de creație a meșterilor pielari și blănari din sudul Republicii Moldova. In: *Akademos*, 2023, nr. 4(71), pp. 111-120; FIODOROV, Gh. Locuitorii Nistreni. In: *Materiale și cercetări arheologice SSR*, nr. 89, 1960, p. 380.

244. BUJOREAN, Tatiana. *Coordonate ale dezvoltării costumului popular din Basarabia și RSS Moldovenească*. Teză de doctor în istorie, specialitatea 612. 01 *Etnologie*, Chișinău, 2025, 252 p.

245. CONDRATICOVA, Liliana, BUJOREAN, Tatiana, CERCAȘIN, Marina, TOCARCIUC, Alina. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: *Acta Moldaviae Meridionalis*, 2019, vol. 1, pp. 275-286.

246. ISCHIMJI, Ana, CONDRATICOVA, Liliana. Meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în Chișinăul interbelic. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine*. Iași-Chișinău-Lviv: 2024, vol. 8, pp. 58-62.
247. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 2.
248. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 4.
249. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 8.
250. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 9.
251. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50.
252. Istoria localităţii. [online] [citat: la 20.02.2025]. Disponibil la: https://primariasusleni.md/istoria-localitatii/.
253. Între anii 1944 și 1956 s. Chiperceni fusese centru raional.
254. A existat ca unitate administrativ-teritorială în anii 1940–1956.
255. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 3, d. 21, f. 6.
256. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 3, d. 15, f. 35.
257. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 2, d. 35.
258. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 39, f. 15.
259. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 12.
260. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213, f. 3, f. 12.
261. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 2, d. 41, f. 1.
262.ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 3, f. 255, f. 260, f. 323.
263. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 281
264. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 394.
265. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 450.
266. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 210, f. 383.
267. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 487, f. 13-15.
268. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 469, f. 5.
269. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 469, f. 69-70.
270. ANA, DFASP, F. P-2992, inv. 1, d. 138, f. 283-312.
271. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 597.
272. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana. Confecționarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscova, 1957) în cadrul atelierului „Promhudojnik" din Chișinău. In: *Arta*, 2019, nr. 1(AV), pp. 155-162.
273. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 65.
274. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 579, f. 4-5, f. 9.
275. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 595.
276. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 594, f. 80-83.
277. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; TOCARCIUC, Alina. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: *Acta Moldaviae Meridionalis*, 2019, vol. 1, pp. 277.
278. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; TOCARCIUC, Alina; PINTILEI, Elena. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. În: *Akademos*, 2020, nr. 2(57), pp. 144-154.
279. [online] [citat: la 20.02.2025]. Disponibil: https://www.data2b.md/ro/companies/1002600013012/srl-artizana
280. ANA, DFASP, F. 586, inv. 8, d. 47, f. 2.
281. SPÎNU, C. Metamorfoze ale imaginii în artele decorative și aplicate din RSS Moldovenească. Anii 1970–1980. In: *Arta*, Seria Arte Vizuale, 2017, pp. 103-112.
282. SPÎNU, C. Arta decorativă din RSS Moldovenească. Anii 1945–1950. In: *Arta*, Seria Arte Vizuale, 2015, pp. 108-116; ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 3, d. 63, f. 3, f. 6, f. 17.
283. TUREA, Larisa. Mai departe de calul Traian: despre meșterul în arta pielăritului, Vera Petrovschi. În: *Moldova*, 1979, nr. 6, pp. 36-37; CONDRATICOVA, Liliana. *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă din a doua jumătate a secolului al XX-lea – primele decenii ale secolului al XXI-lea*. Iași: Doxologia, 2021.
284. TUREA, Larisa. Mai departe de calul Traian: despre meșterul în arta pielăritului, Vera Petrovschi. În: *Moldova*, 1979, nr. 6, pp. 36-37.
285. CONDRATICOVA, Liliana. Dicționarul bijuteriilor: portrete de creaţie ale meșterilor din RSS Moldovenească. În: *Enciclopedica. Revista de istorie a ştiinţei şi studii enciclopedice*, 2012, nr. 1(2), pp. 73-79. ISSN 1857-365X.

286. CONDRATICOVA, Liliana. *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă din a doua jumătate a secolului al XX-lea – primele decenii ale secolului al XXI-lea*. Iași: Doxologia, 2021, p. 76.

287. CONDRATICOVA, Liliana. *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă din a doua jumătate a secolului al XX-lea – primele decenii ale secolului al XXI-lea*. Iași: Doxologia, 2021, p. 76. ISBN 9786069746592

289. *Bienala Internațională de Artă Decorativă*. Chișinău: Bons Offices, 2012, p. 63.

290. PROCOP, Natalia. Tendințele evoluției artelor plastice din Republica Moldova [online] [citat: la 17.02.2025]. Disponibil: https://www.moldova-independenta.md/arta-plastica.

291. *Expoziţie de Artă Decorativă* = Exibition of Decorative Art / Ministerul Educaţiei, Culturii şi Cercetării al Republicii Moldova, Uniunea Artiştilor Plastici din Republica Moldova. Chișinău: Uniunea Artiştilor Plastici din Republica Moldova, 2020, p. 18.

292. Arhiva personală dr. Natalia Procop.

293. Ibidem, p. 51.

293. Ibidem, p. 52.

294. *Bienala Internațională de Artă Decorativă*. Chișinău: Bons Offices, 2012, p. 42.

295. Ibidem, p. 56.

296. Expoziţie de Artă Decorativă = Exibition of Decorative Art, p. 12.

297. INFOINVENT 2015, Catalog Oficial. Expoziţia Internaţională Specializată 25-27 noiembrie 2015 [online] [citat 23.10.2022] Disponibil: https://docplayer.net/48794609-I-n-f-o-i-n-v-e-n-t.html, p. 206-207; INFOINVENT 2017, Ediţia a XV-a, Catalog Oficial. Expoziţia Internaţională Specializată 15-18 noiembrie 2017 [online]. [citat 23.10.2022]. Disponibil: https://infoinvent.md/assets/files/catalog/catalog-2017.pdf, pp. 183-184.

298. Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, 23-25 septembrie 2019, conferință științifică internațională, prima ediție, [online] [citat: 18.06.2025]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=oqxLTsZYgGQ

299. CHIŢIGA, Georgiana. Meșteșugurile tradiționale, antreprenoriatul în dezvoltarea spațiului rural. În: *Economic growth in conditions of globalizytion: competitiveness, innovation, sustainability*. International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, Volume I. [online] [citat: 18.04.2025]. Disponibil https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/308-313.pdf

300. CONDRATICOVA, Liliana; TOCARCIUC, Alina. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, 26-27 iunie 2019, Bălți: „Indigou Color", 2020, Ediția 4, pp. 394-402.

301.ISCHIMJI (COJOCARI), Ana. Prelucrarea pieilor și blănurilor în localitățile din Nordul Republicii Moldova. In: *Dialogica*, 2023, nr. 2, pp. 73-78

302. Cea mai în vogă culoare a blănurilor, [online] [citat: 18.04.2023]. Disponibil: https://stiri.md/article/social/cea-mai-in-voga-culoa-re-a-blanurilor/

303. Societatea-comerciala-„Milabrega"-SRL [online] [citat: 04.07.2023]. Disponibil: https: www. data 2b. m d / ro / companies/1007602000444/societatea-comerciala-milabre-ga-srl.

304. Cea mai în vogă culoare a blănurilor, [online] 15.1.2018, [citat: 18.04.2023]. Disponibil: https://stiri.md/article/social/cea-mai-in-voga-culoa-re-a-blanurilor/.

305. FASHION EXPO 2015 de la MOLDEXPO [online] 2015, [citat: 18.04.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=DF-KSRjWtGoo.

306. Магазин меховых изделий Milabrega [online] [citat: 10.06.2023]. Disponibil: https://esp.md/ru/spravochnik-potrebitelya/shoping/mehovye-i-kozhanye-izdeliya/magazin-mehovyh-izdeliy-milabrega.

307. Explozie de culoare și nonconformism în noua colecție de blănuri, semnată de MILABREGA – ASTRAKHAN FURS, [online] 2015, [citat: 10.06.2023]. Disponibil: https://ydanko.com/explozie-de-culoare-si-nonconformism-in-noua-colectie-de-blanuri-semnata-milabrega-astrakhan-furs/.

308. PROCOP, Natalia. Aspecte stilistice în vestimentația de la începutul anilor '60 ai sec. XX din RSSM. In: *Arta*. Seria arte vizuale și arhitectură, nr. 1, 2018, pp. 68-75.

309. ISCHIMJI, Ana. Prelucrarea pieilor și blănurilor în localitățile din Nordul Republicii Moldova. In: *Dialogica*, 2023, nr. 2, pp. 73-78.

340. Date culese din teren de autor. Informator meșter Dumitru Pascari, rn Bălți, anul 2021.

341. Date culese din teren de autor. Informator meșter Anatolie Gogu, rn Bălți, anul 2022.

342. Date culese din teren de autor. Informator meșter Artur Oleinic, s. Mândreștii Noi, rn Sângerei, anul 2022.

343. Date culese din teren de autor. Informatori meșterii Artur Oleinic și Alexandra Oleinic, rn Soroca, anul 2023.

344. Atelierul soţilor Oleinic – o oază a tradițiilor românești. Emisiunea TVR Moldova, 2022. [online] 2022, [citat: 20.03.2022]. Disponibil: https://tvrmoldova.md/social/atelierul-sotilor-oleinic-o-oaza-a-traditiilor-romanesti/.

345. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Artur Oleinic, s. Mândreștii Noi, rn Sângerei, anul 2022.

346. Date culese din teren de autor. Informatori meșterii Artur Oleinic și Alexandra Oleinic, rn Soroca, anul 2023.

347. Miorita laie, laie-bucalaie, Cimișlia. Emisiunea TezAur Moldova 1, 06 noiembrie 2022. [online] [citat: 24.12.2022]. Disponibil: Emisiunea „TezAur" 06.11.2022 „Miorița laie, laie-bucălaie", Cimișlia [on-line] https://www.youtube.com/watch?v=QALYPPPpIwU.

348. Chiar dacă, în acest an, carnea de miel costă mai scump, în ajunul sărbătorii Învierii Dommnului, produsul este la mare căutare. TVR Moldova, 2021. [online] [citat: 20.03.2021]. Disponibil: https://tvrmoldova.md/social/chiar-daca-in-acest-an-carnea-de-miel-costa-mai-scump-in-ajunul-sarbatorii-invierii-dommnului-produsul-este-la-mare-cautare/.

349. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Alexandru Tabarcea, raionul Cimișlia, anul 2022; CONDRATICOVA, Liliana; TOCARCIUC, Alina. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, pp. 394-402; Cea mai în vogă culoare a blănurilor, [online] 15.1.2018, [citat: 18.04.2023]. Disponibil: https://stiri.md/article/social/cea-mai-in-voga-culoa-re-a-blanurilor/; Societatea-comerciala „Milabrega"-SRL [online] 15.01.2018, [citat: 04.07.2023]. Disponibil: https: www. data 2b. md/ro/companies/1007602000444/societatea-comerciala-milabre-ga-srl; FASHION EXPO 2015 de la MOLDEXPO [online] 2015, [citat: 18.04.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=DF-KSRjWtGoo.

350. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Leonid Captari, rn Soroca, anul 2023.

351. POPUȘOI, Liliana. Mariana și Marcel Ostrovschi: Dragostea care dă naștere frumosului. În: *Moldova*, Nr. 3/4, mart.–apr. 2017, pp. 78-81.

352. POPUȘOI, Liliana. Mariana și Marcel Ostrovschi: Dragostea care dă naștere frumosului. În: *Moldova*, Nr. 3/4, mart.–apr. 2017, pp. 78-81; *Meșteri populari – Mariana și Marcel Ostrovschi*. Edinet-Travel. https://edinet-travel.md/cultura/; *Măști tradiționale expuse în premieră în Republica Moldova*. 2019. https://culturacenac.wordpress.com/mesterul-popovschi/masti-traditionale-expuse-in-premiera-in-republica-moldova/; *Ruta Meșteșugarilor în Moldova: îi veți cunoaște pe artizanii populari ai țării*. https://diez.md/2022/08/11/neampornit-va-propune-sa-vizitati-ruta-mestesugarilor-in-moldova/; *Târgul Meșterilor Populari – Descoperă arta meșteșugurilor noastre*. https://www.muzeu.md/targul-mesterilor-populari-4/; *Trei zile, șase meșteri populari din raionul Soroca au delectat publicul sucevean…*. În: Observatorul de Nord. 19-21 august 2022. https://observatorul.md/trei-zile-sase-mesteri-populari-din-raionul-soroca-au-delectat-publicul-sucevean-cu-lucrarile-lor-inedite

353. ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. *Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX–XX. Schițe și studii etnografice*. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2019, p.161.

354. URSU, Valentina. *Politica culturală în RSS Moldovenească 1944–1956.* Asociaţia Naţională a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM, Monografii XIV. Chișinău: Pontos, 2013, p. 78.

355. ISCHIMJI, Ana. Creația tăbăccarilor, curelarilor, cizmarilor și cojocarilor din centru Basaraviei sub aspect etno-artistic. In: *Buzău, oraș deschis tradițiilor, cercetării istorice și salvării patrimoniului. In honorem profesor universitar dr. Ion I. Solcanu – Salvarea patrimoniului, salvarea identității.* Coordonator: Marius-Adrian Nicoară. Buzău: Editura ALPHA MDN, 2023, pp. 330-335.

356. ONOFRIESCU, Valentina. Expozițiile temporare în practica în expozițiile temporare în practica Muzeului național de etnografie și istorie naturală. In: *Buletin Ştiinţific*. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie, fascicola Etnografie şi Muzeologie, serie nouă, vol. 17 (30), Chişinău, 2012, pp. 166-174.

357. Au fost desemnaţi câştigătorii Concursului naţional „Cel mai bun meşter popular al anului". In: *Revista Moldpres*. Agenția Informațională de Stat în Moldova. [online] 11.12.2014. [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.moldpres.md/news/2014/12/18/14002137.

358. Oameni remarcabili. Dumitru Daraban. Emisiunea TV6.md.Moldova, 2 decembrie 2020. [online] 2020. [citat: 21.12.2020]. Disponibil: [online] https://tv6.md/2020/12/02/oameni-remarcabili-dumitru-daraban/; Date culese din teren de autor. Informator meșter curelar, Dumitru Daraban, orașul Ialoveni, anul 2020.

359. Grigore Sînchetru este unicul meşter care mai confecţionează cimpoaie. Emisiunea TVR Moldova, 2022. [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://tvrmoldova.md/cultura/grigorii-sinchetru-este-unicul-mester-care-mai-confectioneaza-cimpoaie/.

360. Tezaur - Grigore Sînchetru, meşter popular s. Trebujeni, rn Orhei. Emisiunea TezAur Moldova 1, 28 februarie 2018 [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://ok.ru/video/201141588248.

361. Date culese din teren de autor. Informator meșter Olesea Răilean, municipiu Chișinău, anul 2022.

362. Emisiunea „Oameni celebri, Cucu Petru" 07.12.2020. Emisiunea TV6.md. Moldova, 07.12.2020. [online] 07.12.2020. [citat: 21.12.2020]. Disponibil: https://tv6.md/ro/2020/12/07/oameni-remarcabili-petru-cucu/.

363. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Petru Cucu, municipiu Chișinău, anul 2020.

364. Un călugăr din Moldova confecționează ghenți de piele, iar clienții îi vin din Europa. [citat: 21.12.2020]. Disponibil: https://ortodox.md/un-calugar-din-moldova-confectioneaza-genti-de-piele-iar-clientii-ii-vin-din-europa/.

365. Date culese din teren de autor. Informator – meșter Ieromonahul Savatie BAŞTOVOI, rn Călărași, anul 2022.

366. Eu gândesc genţile ca pe nişte sculpturi, nu sunt un meseriaş, în sensul pe care îl percepe lumea" – Interviu cu părintele Savatie Baştavoi. Ziarul Moldova Ortodoxă. Portal de gândire și atitudine creștin-ortodoxă din Republica Moldova. 31 iulie 2014. [online] 31.07.2014, [citat: 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/eu-gandesc-gentile-ca-pe-niste-sculpturi-nu-sunt-un-meserias-in-sensul-pe-care-il-percepe-lumea-interviu-cu-parintele-savatie-bastavoi/

367. Eu gândesc genţile ca pe nişte sculpturi, nu sunt un meseriaş, în sensul pe care îl percepe lumea" – Interviu cu părintele Savatie Baştavoi. In: Ziarul Moldova Ortodoxă. Portal de gândire și atitudine creștin-ortodoxă din Republica Moldova. 31 iulie 2014. [online] 31.07.2014, [citat: 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/eu-gandesc-gentile-ca-pe-niste-sculpturi-nu-sunt-un-meserias-in-sensul-pe-care-il-percepe-lumea-interviu-cu-parintele-savatie-bastavoi/

368. Valentin Frunză, creatorul pantofilor clasici, a participat la Campionatului Mondial de Cizmărie In: prime.md Emisiuni Prima Oră [online] 2022, [citat: 15.09.2023]. Disponibil: https://prime.md/valentin-frunza-creatorul-pantofilor-clasici-a-participat-la-campionatului-mondial-de-cizmarie---89977.html.

369. ISCHIMJI, Ana. Considerente asupra activității de creație a meșterilor pielari și blănari din sudul Republicii Moldova. In: *Akademos*, 2023, nr. 4(71), pp. 111-120; ISCHIMJI, Ana. Activitatea meșterilor pielari și blănari din valea Prutului de Jos. In: *Cahul: Cultura promovării imaginii oraşului*, Chișinău: 2023, pp. 176-185.

370. Constantin Cojan – meșter popular. Emisiunea TezAur, Moldova 1, 17 noiembrie 2013, [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://noi.md/uploads/images/Day_report/2018_02_28/img_274692_0337623001519832791.jpg.

371. Constantin Cojan – meșter popular. Emisiunea TezAur, Moldova 1, 17 noiembrie 2013, [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://noi.md/uploads/images/Day_report/2018_02_28/img_274692_0162889001519832775.jpg.

372. Date culese din teren de autor. Informator meșter Constantin Cojan, s. Colibași, rn Cahul, 2021.

373. HADÎRCĂ, Natalia. Cojocarul care face minuni din pielicica oilor. În: *Adevărul*, 29 decembrie 2011, p. 5.

374. HADÂRCĂ, Natalia. Cojocăritul care face minuni din pielicica oilor: despre Constantin Cojan, unul dintre puținii meșteșuguri care mai cos căciuli de cârlan și bondițe. În: *Adevărul* (Moldova). 2011, 29 decembrie, p. 5.

375. Din străbuni – la oameni buni! Tradiția căciulii la Colibași cu meșterul popular Constantin Cojan. Emisiunea TezAur, Moldova 1, 6 ianuarie 2023. [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=iH1Z3ZocnNM&ab_channel=Te-zAurStudio.

376. Date culese din teren de autor. Informator meșter Elena Cojan, s. Colibași, rn Cahul, 2021.

377. Date culese din teren de autor. Informator meșter Constantin Cojan, s. Colibași, rn Cahul, 2021.

378. Date culese din teren de autor. Informator meșter Constantin Cojan, s. Colibași, rn Cahul, anul 2022.

379. Cahul: Un meşter popular din satul Colibaşi confec-ţionează bundiţe şi căciuli din piele de ovine, Moldova 1, 16 mai 2022, [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=-kPxaNeRS8ZA&t=21s.

380. Date culese din teren de autor. Informator meșter Constantin Cojan, s. Colibași, rn Cahul, 2021.

381. PROCOP, Natalia; NEGRU, Valentina; SÎRBU, Livia; CERCAȘIN, Marina. *Terminologie vestimentară. Dicţionar ilustrativ Român-Englez*. Chișinău: Fox Trading, 2019, p. 68.

382. Meșteșuguri, Tradiție și Istorie. Emisiune TezAur, Moldova 1, din 31 august 2015, [online] 2015, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.you-tube.com/watch?v=v16qfUMAg3c.

383. *Raport etnografic „Starea meşteşugurilor tradiționale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova și județele Vaslui și Galați, România",* [online] 2021, p. 35. [citat: 15.10.2023]. Disponibil: http://www.adrsud.md/public/files/Raport_ etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf.

384. Căldura din atelierul lui Dumitru Zaporojan. Emisiune TezAur, Moldova 1, 04.12.2022, [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https:// www.youtube. com/watch?v=ugDkY95Jx-A; Imagini cu meșterul Dumitru Zaporoja [online] 2022, [citat: 20.06.2023]. Disponibil: https://maps.leaderin.md/wp-content/uploads/2020/12/Serghei-Timbaliuc-_DSC2452.jpg.

385. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Dumitru Zaporojan, s. Slobozia Mare, rn Cahul, anul 2022.

386. Date culese din teren de autor. Informator A.D., anul nașterii 1960, s. Slobozia Mare, rn Cahul, anul 2022.

387. În ospeție la meșterul popular Dumitru Zaporojan, 23 iulie 2022, [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?-v=MduklyEK2HI.

388. În ospeție la meșterul popular Dumitru Zaporojan, 23 iulie 2022, [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?-v=MduklyEK2HI.

389. Zaporojan Dumitru. Investiții de succes în prelucrarea pieilor. [online] 2016, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: htt-ps://www.youtube.com/watch?v=s4s7IXWq-hk.

390. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Dumitru Zaporojan, s. Slobozia Mare, rn Cahul, anul 2022.

391. În ospeție la meșterul popular Dumitru Zaporojan, 23 iulie 2022, [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?-v=MduklyEK2HI.

392. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Dumitru Zaporojan, s. Slobozia Mare, rn Cahul, anul 2022.

393. Date culese din teren de autor. Informator meșterul Nicolae Mocanu, s. Slobozia Mare, rn Cahul, anul 2023.

394. Date culese din teren de autor. Informator meșter Nicolae Mocanu, s. Slobozia Mare, rn Cahul, anul 2023.

395. Opinci. Lunca Prutului de jos. [online] 2013, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://luncaprutuluidejos.md/uploads/ images/opinci.jpg.

396. Constantin Olteanu – opincar. Emisiune TezAur, Moldova 1, 23.11.2013, [online] 2013, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/ watch?v=obv4dJAbIr4&t=17s.

397. BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, 2011, p. 97.

398. BURCĂ, Gh. În atelier. [online] 2021, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://diez.md/wp-content/uploads/2022/01/271749100_10223325954230094_6148134427586286318_n.jpg.

399. Amprenta unui popor sunt tradițiile sale. Să-l cunoaștem pe Gheorghe Burcă, un meșter popular pasionat de pielărie. [online] 2021, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://diez.md/2022/01/11/foto-ampren-ta-unui-popor-sunt-traditiile-sale-sa-l-cunoastem-pe-ghe-orghe-burca-un-mester-popular-pasionat-de-pielarie/.

400. Date culese din teren de autor. Informator meșter Gheorghe Burcă, s. Manta, rn Cahul, anul 2022.

401. Raport etnografic „Starea meșteșugurilor tradiționale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova și județele Vaslui și Galați, România" (compilat) [online]. Chișinău, 2021, p. 35. [citat: 15.10.2023]. Disponibil: http://www.adrsud.md/public/files/Raport_etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf.

402. Date culese din teren de autor. Informator meșter Gheorghe Burcă, s. Manta, rn Cahul, anul 2023.

403. Creatorul de tobe. Emisiune O nouă zi, Canal 2, 16.07.2019. [on-line] 2019, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=F-NUwlfwNOOs.

404. Date culese din teren de autor. Informator meșter Tudor Cîrlan, s. Badicul Moldovenesc, rn Cahul, anul 2021.

405. Date culese din teren de autor. Informator meșter Tudor Bejenaru, s. Văleni, rn Cahul, anul 2021.

406. Date culese din teren de autor. Informator meșter Igor Volos, s. Tomai, rn Leova, anul 2023.

407. Date culese din teren de autor. Informatori meșterii Sergiu Scripchin și Valeriu Pletescu, rn Cimișlia, anul 2019.

408. Meșteri de harnașamente pentru cai. Emisiune TezAur, 23.10.2017, [online] 2017, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/ watch?v=9_CGC2ZKE3g.

409. Moldova are propriul Carnaval – Carnavalul măștilor. In: Moldova.ORG, 11.03.2011, [online] 2011, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https:// www. moldova.org/moldova-are-propriul-carnaval-carnava-lul-mastilor-218174-rom/.

410. CANTEMIR, D. *Descrierea Moldovei*. Biblioteca Socec. Scriitori Români. București: Librăriei Socec& Co, Societate Anonimă, 1909. 275 p.; Meșterii-artizani din țară au organizat un master-class de confecționare a măștilor. moldpresa.md, 06.12.2018, [online] 2021, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://noi.md/md/societate/meste-rii-artizani-din-tara-au-organizat-un-master-class-de-con-fectionare-a-mastilor.

411. Date culese din teren de autor. Informator meșter Vasile Popovici, s. Cenac, rn Cimișlia, anul 2022.

412. Raport etnografic *Starea meșteșugurilor tradiționale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova și județele Vaslui și Galați, România* (compilat) [online]. Chișinău, 2021, 36 p. [citat: 15.10.2023]. Disponibil: http://www.adrsud.md/public/files/Raport_ etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf.

413. Date culese din teren de autor. Informator meșter Alexei Balov, rn Ceadâr-Lunga, anul 2021.

414. Date culese din teren de autor. Informator meșter Alexei Balov, rn Ceadâr-Lunga, anul 2021.

415. Date culese din teren de autor. Informator meșter Valeri Chilioglo, rn Comrat, anul 2023.

416. ISCHIMJI, Ana. Semnificația chimirului artizanal – element cheie în costumul popular în trecut și în prezent. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2024, nr. 2, 2024, Volumul XXXVI, pp. 152-156.

417. ISCHIMJI, Ana. Semnificația chimirului artizanal – element cheie în costumul popular în trecut și în prezent. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2024, nr. 2, 2024, Volumul XXXVI, pp. 152-156.

418. ZDERCIUC, B.; PETRESCU, P.; BĂNĂȚEANU, T. *Arta populară în România*, București: Meridiane, 1964, p. 43.

419. *Arta populară Românească*, București, 1969, p. 78.

420. BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic.* Chișinău: Reclama, 2011, p. 50; STOICA, Georgeta; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară.* București: Enciclopedică, 1997, p. 385.

421. POSTICĂ, Gh. *Prelucrarea pieilor*. In: Analele Științifice ale Universităţii Libere Internaţionale din Moldova: Seria Istorie. 2000. Vol. 1, p. 31. (citat: 17.02.2020].

422. REABŢEVA, Svetlana. *Piese de podoabă şi de vestimentaţie pe teritoriul Moldovei istorice*. In: Akademos, 2015, nr. 3 (38). Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, pp. 128-134.

423. РЯБЦЕВА, С. *О находках поясных наборов XIII–XVI вв. в карпато-балканском регионе*. / *Descoperiri de centuri din sec. XIII–XVI în spaţiul carpato-balcanic*. In: „Tyragetia". 2012, serie nouă, vol. VI [XXI], nr. 1. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, pp. 269-280.

424. REABŢEVA, Svetlana. *Piese de podoabă şi de vestimentaţie pe teritoriul Moldovei istorice*, pp. 128-134.

425. ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. *Cultura materială şi spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX–XX. Schiţe şi studii etnografice*. Chișinău, 2019, p. 151.

426. ХЫНКУ, И. *Народное декоративное искусство Молдавии*. Кишинев: Картя молдовенеаскэ, 1968. 98 p.

427. ЗЕВИНА, А.М.; ЛИВШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1960, p. 29.

428. Date culese din teren de autor. Informatori meșterii Vasile Prisacaru și Ludmila Prisacaru, s. Olănești, rn Ștefan Vodă, anul 2023.

429. ДИМИТРИУ, М.; ЗЕЛЕНЧУК, В. *Костумул Национал Молдовенеск*. Кишинев: „Тимпул", 1975, p. 90.

430. BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova*, p. 97.

431. STOICA, Georgeta; PETRESCU, P. *Dicţionar de artă populară*, 1997, p. 165. ISBN 973-45-0214-X.

432. Date culese din teren de autor. Informator T.A., anul nașterii 1969, satul Albuta de Jos, rn Taraclia; Informator A.D., anul nașterii 1967, s. Aluatu, rn Taraclia; anul 2021.

433. ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. *Cultura materială şi spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX–XX*. Schițe și studii etnografice. Chișinău, 2019, p. 151.

434. Date culese din teren de autor. Informator S.F., anul nașterii 1959 și V.B., anul nașterii 1962, rn Soroca, anul 2023.

435. Date culese din teren de autor. Informator meșter curelar Dumitru Daraban, rn Ialoveni, anul 2021.

436. Date culese din teren de autor. Informator meșter curelar Dumitru Daraban, rn Ialoveni, anul 2021.

437. Ansamblul Naţional Academic de Stat de Dansuri Populare „JOC" a apărut în anul 1945, actualmente denumit Baletul Național „JOC". [online]. [citat: 15.06.2025]. Disponibil: https://bnjoc.md/

438. CANICOVSCHI, Z. Cojoace și cojocele. În: *Femeia Moldovei*, 1992, nr. 9-12, pp. 112-113.

439. Ibidem, pp. 112-113.

440. Ibidem, pp. 112-113.

441. ISCHIMJI, Ana. Aspecte privind confecționarea bondiței tradiţionale în Republica Moldova. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 23-25 martie 2021, Chișinău: Tehnica-UTM, 2021, Vol. 2, pp. 546-549.

442. PAVEL, Emilia. *Portul Popular Moldovenesc*, Iași: Junimea, 1976, p. 82.

443. Date culese din teren de autor. Informator R.C., anul nașterii 1969, s. Colibabovca, rn Leova, anul 2023.

444. Date culese din teren de autori. Informatori: E.G., anul nașterii 1980, s. Roșcani, rn Strășeni, anul 2022.

445. Date culese din teren de autori. Informatori: V.B., anul nașterii 1962, rn Soroca, anul 2022; Informator S.L., anul nașterii 1957, s. Vădeni, rn Soroca, anul 2023; Informator T.P., anul nașterii 1941, s. Palanca, rn Călărași, anul 2023.

446. *Raport etnografic „Starea meşteşugurilor tradiţionale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova şi judeţele Vaslui şi Galaţi, România"* (compilat) [online]. Chișinău, 2021, 36 p. [citat: 15.10.2023]. Disponibil: http://www.adrsud.md/public/files/Raport_ etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf.

447. ISCHIMJI, Ana; DANILA, Victoria; ISCHIMJI, N. Valorificarea tehnicilor și procedeelor de lucru utilizate la confecţionarea bondiţei tradiţionale: studio preliminar. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii in dezvoltarea societatii durabile de maine*, 22-23 septembrie 2020, Chișinău. Iași – Chișinău: 2020, vol. 1, pp. 368-370.

448. Date culese din teren de autor. Informator meșter Constantin Cojan, s. Colibași, rn Cahul, anul 2022.

449. Date culese din teren de autor. Informatori: P.S., anul nașterii 1975; M.H., anul nașterii 1976; A.S., anul nașterii 1965, satul Congaz, UTA Găgăuzia; БУЛГАР, С. *Национальная одежда гагаузов: традиции и современность*. Комрат, 2018, p. 78.

450. Date culese din teren de autor. Informator meșterul cojocar Vasile Chetroi, s. Brînza, rn Cahul, anul 2021.

451. Oameni Remarcabili. Constantin Cojan. Emisiune televizată, Orhei TV, 14.01.2019. [online] 2019 [citat: 08.03.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=0QFyVDUU9ao.

452. ISCHIMJI, Ana; DANILA, Victor; ISCHIMJI, N. Valorificarea tehnicilor şi procedeelor de lucru utilizate la confecţionarea bondiţei tradiţionale: studio preliminar. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii in dezvoltarea societatii durabile de maine*, 22-23 septembrie 2020. Iași-Chișinău: 2020, vol. 1, pp. 368-370.

453. BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 119.

454. Ibidem, p. 62.

455. Date culese din teren de autor. Informator M.I., anul nașterii 1950, s. Colibabovca, rn Leova, anul 2021.

456. PAVEL, Emilia. *Portul Popular Moldovenesc*. Iași: Junimea. 1976, p. 1282; BUZILĂ, Varvara. *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid Practic*, p. 74.

457. Date culese din teren de autor. Informator C.V., anul nașterii 1960, rn Soroca, anul 2021.

458. POSTOLACHI, Elena; BUZILĂ, Varvara; BĂLTEANU, I. Capitolul VIII. Tehnici şi cunoştinţe legate de meşteşugurile artistice tradiţionale. [online]. 2019. [citat 08.03.2020]. Disponibil: https://mecc.gov.md/ro/content/capitolul-viii-tehnici-si-cunostinte-legate-de-mestesugurile-artistice-traditionale.

459. Date culese din teren de autor. Informator M. C., anul nașterii 1961, rn Soroca, anul 2021.

460. MIHAI, A.; CURTEZA, A. DESIGN – *Designul produselor din piele.* Iași: Performantica, 2005, p. 96; ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. *Cultura materială şi spirituală a românilor din Basarabia în sec. XIX–XX. Schiţe şi studii etnografice.* Chișinău: Tipografia Centrală. 2019, p. 112.

461. Date culese din teren de autor in s. Sofia, rn Drochia, anul 2022. Informatori L.L., a.n. 1949; T.R., a.n. 1954; E.D., a.n. 1961; S.B., a.n. 1979; E.G., a.n. 1951.

462. Date culese din teren de autor. Informator Pascari Dumitru, meșter popular, Bălți, anul 2022.

463. Date culese din teren de autor. Informator Gheorghe Burcă, meșter popular, s. Manta, rn Cahul, anul 2023.

464. Date culese din teren de autor s. Cosăuți, rn Soroca, anul 2021. Informatori A.O., a.n. 1970; V.L., a.n. 1950, G.M., a.n. 1976.

465.FLORESCU, Florea. *Opincile la Români*. București: Ed. Academia Române, 1957, p. 11.

466. FLORESCU, Florea. Opincile la Români. București: Ed. Academia Române, 1957, p. 11.

467. Date culese din teren de autor. Informator N.M., a.n. 1960. S. Slobozia Mare, rn Cahul.

468. *Opinci cu gurgui încălţăminte ţărănească tradiţională.* În: Muzeul Ținutului Cahul, s. Manta, rn Cahul. Datare 1919. [online], 2021, [citat 07.02.2025]. Disponibil: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/opinci

469. FLORESCU, Florea. *Opincile la Români*. București: Ed. Academia Române, 1957, p. 15.

470. Date culese din teren de autor. Informator V.L., a.n. 1950.

471. Date culese din teren de autor. Informator V.B., a.n. 1962.

472. Consiliul Europei a adoptat Planul de Acțiune pentru Republica Moldova, [online]. 2024, [citat 19.12.2024]. Disponibil: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/council-of-europe-adopts-new-action-plan-for-republic-of-moldova

473. Date culese din teren de autor. Informator V.B., a.n. 1962.

474. FLORESCU, Florea. *Opincile la Români*, p. 79.

475. Date culese din teren de autor în anul 2023. Informator D. P., anul nașterii 1980, rn. Bălți.

476. Informator M.Ș., a.n. 1953, s. Colibabovca, rn Leova.

477. Informator N.M., a.n. 1960, s. Slobozia Mare, rn Cahul.

478. FLORESCU, Florea. *Opincile la Români*, p. 80.

479. *Opinci din piele de culoare maro.* În: Muzeul de Istorie și Etnografie, Văleni, s. Văleni, rn Cahul. Datare 1919. [online], 2023, [citat 07.02.2025]. Disponibil: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/opinci

480. FLORESCU, Florea. *Opincile la Români*, p. 87

481. STOICA Georgeta; PETRESCU Paul; BOCȘE Maria. Dicționar de Artă populară. București: Ed. Științifică și enciclopedică. 1985.

482. DUNĂRE, N. *Ornamentica tradiţională comparată*. București: Meridiane, 1979. 159 p.; ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. *Ornamente populare moldoveneşti = Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves*. Chişinău: Timpul, 1984. 143 p.; CIUBOTARU, Silvia; CIUBOTARU, Ion H. *Ornamente populare tradiţionale din Moldova.* Universitatea „Al.I. Cuza", Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei, 1988. 337 p.; MOISEI, Ludmila. *Ornamentul – fenomen artistico-estetic (Viziuni ontologice şi estetice asupra ornamenticii ţesăturilor tradiţionale).* Chișinău: Pontos, 2017. 271 p.; BUJOREAN, Tatiana. Ritmul în sistemul ornamental și cel structural al portului popular. Studiu de caz: cămașa femeiască. In: *Tradiţie şi contemporaneitate în artele vizuale şi culturologie: Studii interdisciplinare. În onoarea doctorului în studiul artelor Ludmila Toma*. Iaşi-Chişinău: 2020, pp. 219-230; BĂŢ, M.; ROȘCA, Diana. Firul memoriei. Despre simbolurile preistorice în arta cămășii cu altiță din Republica Moldova. In: *Identitate şi valori culturale în context European*, 10-12 aprilie 2025. Chișinău: Bons Offices, 2025, Ediţia 6, p. 45.

483. STOICA, Georgeta; PETRESCU, Paul; BOCȘE, Maria. *Dicționar de Artă populară*. București: Ed. Științifică și enciclopedică. 1985, pp. 44-54.

484. Ibidem, pp. 44-54.

485. Ibidem, pp. 44-54.

486. ȘARANUȚA, Silvia. *Ornamente populare moldovenești*. 1984.

487. PETRESCU, Paul. *Broderii pe piele în arta românească*. București: Meridiane, 1968.

488. CONDRATICOVA, Liliana. Broderia din Moldova medievală – istorie şi valoare artistică. In: *ARTA*, 2010, pp. 34-45. ISSN 2345-1181.

489. ȘARANUȚA, Silvia. *Ornamente populare moldovenești*. 1984.

490. Ibidem. 1984.

491. Ibidem. 1984.

492. Revista „Moldova”, 1979, nr. 6.
493. PETRESCU, Paul. *Broderii pe piele în arta românească*. București: Meridiane, 1968.
494. Cultural Heritage, Eurobarometru special 466, sondaj comandat de Comisia Europeană, decembrie 2017; Comunicarea Comisiei privind o agendă europeană pentru cultură într-o lume în proces de globalizare, COM(2007) 242 final din 10 mai 2007.
495. URSU, Valentina. *Politica culturală în RSS Moldovenească 1944–1956. Asociaţia Naţională a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM, Monografii XIV*. Chișinău: Pontos, 2013, p. 52.
496. Ibidem, p. 83.
497. Ibidem, p. 103.
498. BĂLTEANU, I. Prelucrarea Pieilor. [online]. 18.12.2011, [citat 09.02.2020]. Disponibil: http://www.patrimoniuimaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99eleelementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial-tehnici-legate-de-arta/prelucrarea-pieilor.
499. Ibidem.
500. POSTOLACHI, Elena. Meşteşugurile populare, factor de menţinere a continuităţii şi imaginii etnice. In: *Akademos*, 2010, nr. 1(16), pp. 114-116.
501. *Eurostat, Culture statistics, ediția a patra, 2019,* Reuniunea Consiliului European, 14 decembrie 2017, EUCO 19/1/17, p. 64.
503. MOISEI, Ludmila. Imaginea iei în cultura tradițională – aspecte estetice si imagologice. In: *Creativitate. Tehnologie. Marketing:* CTM 2014: Al 3-lea Simpozion internațional, 31 oct.-01 noiembrie 2014. Chișinău: S.n., 2014 (Tipogr. „Bons Offices”), pp. 17-24.

BIBLIOGRAFIE

Surse de arhivă

1. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 210.
2. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.
3. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268.
4. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 39.
5. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 469.
6. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 487.
7. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5.
8. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50.
9. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 579.
10. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 594.
11. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 595.
12. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 597.
13. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71.
14. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 2, d. 35.
15. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 2, d. 41.
16. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 3, d. 15.
17. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 3, d. 21.
18. ANA, DFASP, F. 586, inv. 8, d. 47.
19. ANA, DFASP, F. P-2992, inv. 1, d. 138.
20. ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 3, d. 63.

Monografii, cărți, culegeri de articole

21. *Arta populară Românească*, București, 1969. 384 p.
22. Arhivele memoriei : Recuperarea şi valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz : [în vol.] / Univ. de Stat din Moldova, Inst. de Istorie; ed.: Ludmila D. Cojocaru; dir. progr.: Anatol Petrencu; secretar şt.: Virgiliu Bîrlădeanu. [Chişinău]: Tipografia "Balacron", 2019 (Colecţia "Arhivele Memoriei", ISBN 978-9975-128-54-4). ISBN 978-9975-128-63-6.
23. BĂNĂŢEANU, T. *Arta populară bucovineană.* Suceava: Centrul de îndrumare a creaţiei populare şi a mişcării artistice de masă al judeţului Suceava, 1975. 501 p. ISBN/COD:319IPAGA
24. BĂNĂŢEANU, T. *Prolegomene la teoria esteticii artei populare.* Bucureşti: Minerva, 1985. 336 p. ISBN 2-03-870046-X
25. BĂNĂŢEANU, T.; STOICA, Georgeta. *Zona etnografică* Vrancea. Bucureşti: Sport-Turism, 1988. 47 p.
26. BÂTCĂ, Maria. *Costumul popular românesc*. București: Centrul Naţional pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale, 2006. 242 p. ISBN-10 973-0-04723-5; ISBN-13 978-973-0–04723–3.
27. BLAGA, L. *Trilogia culturii.* Bucureşti: Humanitas, 2011. 502 p. ISBN 978-973-50-2953-1.
28. BUTURĂ, V. *Etnografia poporului român: Cultura materială.* Cluj-Napoca: Dacia, 1978. 467 p.
29. BUZILĂ, V. *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid Practic*. Chișinău: Reclama, 2011. 160 p. ISBN 978-9975-105-60-6.
30. BUZILĂ, Varvara. *Arta tradiţională din Republica Moldova*. Chișinău: Cartier, 2018. 272 p.
31. CANTEMIR, D. *Descrierea Moldovei*. Biblioteca Socec. Scriitori Români. București: Librăriei Socec& Co, Societate Anonimă, 1909. 275 p.

32. CHIPER, V.; POPOV, I. *Creații populare din repertoriul ansamblului etno-folcloric mostenitorii.* Muzica, Etnografie / Folclor, Arta Moldovei. Moldova: Lumina, 2015. 108 p. ISBN 9789975653947.

33. CHIRIȚA, Gh.; CHIRIȚA, M. *Tratat de chimia și tehnologia pieilor și blănurilor.* Volumul I. Iași: Georghe Asachi, 1999. ISBN 973-99211-08.

34. CIHODARU, C.; PLATON, G. *Istoria oraşului Iaşi.* Iaşi: Junimea, 1980, vol. I. 672 p.

35. CIOARĂ, M. *Zona etnografică Rădăuţi.* Bucureşti: Sport-Turism, 1979. 59 p.

36. CIUBOTARU, Ion H.; CIUBOTARU, Silvia. *Portul popular din Moldova. Tipologie și corpus de documente*. Universitatea *Al.I. Cuza*, Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei, 2023. 610 p. ISBN 978-606-714-755-1

37. CIUBOTARU, Ion H.; CIUBOTARU, Silvia. *Țesături și broderii decorative din Moldova*. *Studiu introductiv și corpus de documente.* Universitatea „Al. I. Cuza", Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei, 2024. 328 p. ISBN 978-606-714-836-7

38. CIUBOTARU, Silvia; CIUBOTARU, Ion H. *Ornamente populare tradiționale din Moldova.* Universitatea *Al.I. Cuza*, Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei, 1988. 337 p.

39. COJOCARU, Ludmila D.; BÎRLĂDEANU, Virgiliu. Studiu de caz Elena Ceban: Fuga din umbră. În: *Arhivele memoriei. Recuperarea şi valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: memorii, documente, studii de caz. Cercetări realizate în localităţile din centru Republicii Moldova*. Editor: Ludmila D. Cojocaru. Chişinău: Tipografia Balacron, vol. I, tom. 2, 2019, pp. 67-68.

40. CONDRATICOVA, Liliana. *Arta metalelor. Portrete ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*. Iași: Doxologia, 2021. 320 p. ISBN 9786069746592.

41. CURBET, V. *Valori perene româneşti: Tradiții. Obiceiuri. Rapsozi populari*. Vladimir Curbet; cop. Iaroslav Olîinik. Chișinău: Pontos, 2003. 430 p.

42. *De la fibră lo covor*. Editura Fundatiei culturale romane, 1998. 223 p. + 42 il.: ISBN 9735771799

43. DIMITRIU, M.; ZELENCIUC, V. *Costumul naţional moldovenesc*. Chişinău: Timpul, 1975. 150 p.

44. DUMINICA, Ivan. *Coloniile bulgarilor în Basarabia (1774–1856). Red. şt. I. Gumenâi, N. Cervencov*. Chișinău: Lexon-Prim, 2017. 384 p. ISBN 978-9975-139-27-4.

45. DUNĂRE, N. *Ornamentica tradiţională comparată.* Bucureşti: Meridiane, 1979. 159 p.

46. ELIADE, M. *Imagini şi simboluri: Eseu despre simbolismul magico-religios.* Bucureşti: Humanitas, 1994. 235 p.

47. FLORESCU, Florea. *Opincile la Români.* București: Ed. Academia Republicii populare Române, 1957. 168 p.

48. HARABARA, V. *Comunitatea greacă din Basarabia în anii 1812–1829: tz. de doct. în istorie.* Chișinău, 2023. 196 p. ISBN 978-9975-51-501-6.

49. HARNAGEA, Florentina. *Proiectarea și tehnologia articolelor de marochinărie*. Iași: Cermi, 2000, 276 p. ISBN 973-8000-24-6.

50. HÎNCU, Ion. Vetre strămoșești din Republica Moldova. Chișinău: Știința, 2003.

51. HORSIA, O. *Zona etnografică Buzău*. Bucureşti: SportTurism, 1981. 36 p.

52. IACOB, D.D. *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale. Inventare de averi din secolele XVI–XIX.* Iaşi: Ed. Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2015. 802 p. ISBN 978-606-714-154-2.

53. ICHIM, D. *Zona etnografică Trotuş*. Bucureşti: SportTurism, 1983. 64 p.

54. IORGA, N. *Breasla blănarilor din Botoşani – catastihul și actele ei.* Monografie. Bucureşti: Socec Otto Harrossowitz Gerald & Comp., 1911. 42 p.

55. IORGA, N. *Istoria românilor prin călători.* Vol. 1. Bucureşti: Eminescu, 1981. 700 p.
56. IRIMIE, C.; DUNĂRE, N.; PETRESCU, P. *Mărginenii Sibiului: Civilizaţie şi cultură populară românească.* Bucureşti: Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985. 411 p.
57. Istoria Moldovei: Epoca preistorică și antică (până în sec. V)" (Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău, 2010.
58. LIVȘIȚ, M. *Portul național moldovenesc*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960. 29 p.
59. MAIER, R.O. *Meşteşuguri ţărăneşti tradiţionale în spaţiul românesc.* Bucureşti: Etnologica, 2009. 198 p.
60. MALUREANU, G.; MIHAI, A. *Bazele proiectării încălţămintei*. Iaşi: Performantica, 2003. 356 p. ISBN. 973-8075-88-2.
61. MARCHEVICI, V. *Aşezarea culturii Cucuteni-Tripolie de la Rădulenii Vechi (II).* Republica Moldova: Memoria Antiquitatis 19, 1994. 140 p.
62. MARCHEVICI, V. *Mărturii ale trecutului*. Chișinău: Timpul, 1985. 168 p.
63. MARIAN, S.; PAMFILE, T.; LUPESCU, M. *Cromatica poporului român.* Bucureşti : Saeculum I. O., 2002. 367 p.
64. *Mărginenii Sibiului: Civilizaţie şi cultură populară românească*. Bucureşti: Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985. 267 p.
65. MIHAI, A.; CURTEZA, A. *DESIGN – Designul produselor din piele.* Iași: Performantica, 2005. 270 p. ISBN 9737300610.
66. MOISEI, Ludmila. *Ornamentul – fenomen artistico-estetic (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale).* Chișinău: Pontos, 2017. 271 p. ISBN 978-9975-51-905-2
67. MOLDOVEANU, A. *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*. Bucureşti: Centrul de pregătire şi formare a personalului din instituţiile de cultură. 1999. 400 p. ISBN 973-98956-7-0.
68. NICULIȚĂ, Ana. Piese de giuvaiergerie antică din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei". Catalog – Seria Albume III, Chișinău, 2018. 296 p. ISBN 978-9975-87-442-7
69. OLTEANU, Șt.; ȘERBAN, C. *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul Mediu.* București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 460 p.
70. OPRESU, Gh. *Arta ţărănească la români*. Lucrare însoţită de cincizeci şi opt tabele de ilustraţii. Bucureşti: Cultura națională, 1922.
71. PAMFILE, T.; LUPESCU, M. *Cromatica poporului român.* Bucureşti: Librăriile SOCEC Comp și C. Sfetea, 1914. 248 p.
72. PASCU, Şt. *Meşteşugurile din Transilvania din secolul al XVI-lea*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954. 380 p.
73. *Patrimoniul cultural național ca resursă pentru dezvoltare durabilă a Republicii Moldova* / VORNIC, V., CEASTINA, A., TUDOR, S.{et al.}; coordonatori: Ghilaș, V., Dolghi A.; redactor științific: Dolghi A. Institutul Patrimoniului Cultural. Chișinău: Infocus, 2022, 400 p.
74. PAVEL, Emilia. *Portul Popular din zona Iașului*. Iași: Casa Județeană a Creației Populare, 1969. 126 p.
75. PAVEL, Emilia. *Portul popular moldovenesc*. Iaşi: Junimea, 1976. 208 p.
76. PAVLESCU, E. *Economia breslelor în Moldova.* Bucureşti: Fundația Regele Carol I, 1939. 638 p.
77. PETRESCU, P. *Arcade în timp.* Bucureşti: Eminescu, 1983. 341 p.
78. PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968. 40 p.
79. PETRESCU, P. *Motive decorative celebre*. Bucureşti: Meridiane, 1971. 147 p.
80. PETRESCU, P.; STOICA, Georgeta. *Arta populară românească*. Bucureşti: Meridiane, 1981. 146 p.
81. PÎRĂU, S. *Interdependenţe în arta populară românească*. Bucureşti: Meridiane, 1989. 53 p.

82. POSTOLACHI, Elena; ROTARU, L.V. *La izvorul artei populare*. Chişinău: Lumina, 1988. 64 p.

83. PROCOP, Natalia; NEGRU, Valentina; SÎRBU, Livia; CERCAȘIN, Marina. *Terminologie vestimentară. Dicționar ilustrativ român-englez*. Chișinău: Fox Trading, 2019. 68 p. ISBN 978-9975-3374-0-3.

84. PRUT, C. *Calea rătăcită: O privire asupra artei populare româneşti.* Bucureşti: Meridiane, 1991. 159 p.

85. REABȚEVA, Svetlana. *Piese de podoabă şi de vestimentaţie din Moldova şi Ţara Românească în contextul relațiilor cultural-istorice (secolele XIV–XVII)*. Brăila: Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2014. 376 p.: il. ISBN 978-606-654-103-9

86. SAVA, Lucia. *Viaţa cotidiană în oraşul Chişinău la începutul secolului al XX-lea (1900–1918*). Chișinău: Pontos, 2010. 320 p.

87. STAHL, P. *Folclorul şi arta populară românească.* Bucureşti: Meridiane, 1968. 52 p.

88. STAVILĂ, T.; CIOBANU, C.; DIACONESCU, Tamara. Patrimoniul cultural al Republicii Moldova / Le patrimoine culturel de la République de Moldova. Chișinău: ARC, 1999. 274 p.

89. STOICA, Georgeta. *Interiorul locuinţei ţărăneşti.* Bucureşti: Meridiane, 1973. 58 p.

90. STOICA, Georgeta; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura enciclopedică, 1997. 520 p. ISBN/COD:2AFFTIC. ISBN 973-45-0214-X.

91. STOICA, Georgeta; PETRESCU, P.; BOCȘE, M. *Dicţionar de artă populară*. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985. 450 p.

92. *Suceava. File de istorie: documente privitoare la istoria oraşului, 1388–1918.* București: Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, 1989, Vol. 1. 860 p.

93. ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. *Cultura materială şi spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX–XX. Schiţe şi studii etnografice.* Chișinău: Tipografia Centrală. 2019. 354 p. ISBN 978-9975-146-76-0.

94. ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. *Ornamente populare moldoveneşti =Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves.* Chişinău: Timpul, 1984. 143 p.

95. ŞOFRANSKY, Zina. *Ştergarul tradiţional moldovenesc*. Bucureşti–Chişinău, Vavila Edinf SRL, 2002.

96. ȘTIRBAN, Sofia. *Conservarea preventivă a obiectelor arheologice pe suport organic*. Alba Iulia: Editura Aeternitas, 2002. ISBN 973-85902-1-3.

97. TCACENCO, N.; BOGDAN, A. *Gala costumului popular.* Chișinău: Balacron, 2006. 51 p. ISBN 978-9975-100-13-7.

98. TOMULEŢ, V. *Basarabia în epoca modernă (1812–1918): (Inst., regulamente, termeni).* Ediţia a II-a revăzută şi completată. Chişinău: Lexon-Prim, 2014. 420 p.

99. TOMULEȚ, V. *Basarabia în sistemul economic şi politic al Imperiului Rus (1812–1868).* Studii. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Iași: TipoMoldova, 2014. 616 p. ISBN 978-606-676-482-7.

100. URSU, Valentina. *Politica culturală în RSS Moldovenească 1944-1956. Asociaţia Naţională a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM.* Chișinău: Pontos, 2013. 288 p.

101. VLASENKO, Ivan. Rezultatele explorărilor arheologice din regiunile centrale și de nord ale RSS Moldovenești. In: Tyragetia, nr. 1, 2012.

102. VLĂDUŢIU, I. *Etnografia românească*. Bucureşti: Ştiinţifică, 1973. 506 p.

103. VORNICU, Nicoleta; BIBIRE, Cristina. *Biodeteriorarea operelor de Artă*. Editura Trinitas, 2002. 257 p.

104. VORNICU, Nicoleta; BIBIRE, Cristina. Metode de investigare științifică a operelor de artă. Editura Trinitas, 2004. ISBN 973-8179-73-4.

105. VORNICU, Nicoleta; BIBIRE, Cristina; DIACONESCU, Rodica; GEBA, Maria; IVANOV. Daniela. Tehnici de masurare și evaluare a destrucțiilor și proceselor de degradare

determinate de factori de mediu asupra obiectelor de patrimoniu. Iași: Editura Doxologia, 2010, ISBN 978-606-8278-04-9.

106. VORNICU, Nicoleta; ONISCU, Corneliu; BIBIRE, Cristina. Compozitie pentru conservarea obiectelor de patrimoniu pe suport de lemn policrom și piele. RO 12700466/30.07. 2013.

107. ZDERCIUC, B.; PETRESCU, P.; BĂNĂȚEANU, T. *Arta populară în România*, București: Ed. Meridiane, 1964. 142 p.

108. ZELENCIUC, V. *Costumul național moldovenesc*. Chișinău: Timpul, 1975. 61 p.

109. ZELENCIUC, V.; KALAŞNIKOVA, Natalia. *Vestimentaţia populaţiei orăşeneşti din Moldova (secolele XV–XIX).* Chişinău: Ştiinţa, 1993. 128 p. ISBN 5-376-01387-1.

110. ZEVINA, Ada; LIVȘIȚ, M. *Portul național moldovenesc*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960. 31 p.

111. АНДРИАНОВА, Т.Н. *Художественная обработка кожи.* Санкт-Петербург: ЗАО Издательский дом «Питер», 2004. 80 p. ISBN 5-94723-920-5.

112. БЕРГ, Л. С. *Бессарабия. Страна. Люди. Хозяйство*. Петроград: Огни, 1918.

113. *Бессарабия*. Графический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник. Под ред. П. А. Крушевана. М.: Изд. газеты «Бессарабец», 1903.

114. БУЛГАР, С. *Национальная одежда гагаузов: традиции и современность*. Комрат, 2018. 240 p. ISBN 978-9975-3255-2-3.

115. ДИМИТРИУ, М.; ЗЕЛЕНЧУК, В. *Костумул Национал Молдовеняск*. Кишинев, Тимпул, 1975. 150 p.

116. ЗЕВИНА, А.М.; ЛИШИЦ, М.Я. *Национальные костюмы Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1960. 60 p.

117. ЗЕЛЕНЧУК, В.; ЛИВШИЦ, М.; ХЫНКУ И. *Народное декоративное искусство Молдавии.* Кишинев: Картя молдовенеаскэ, 1968. 130 с.

118. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*. Кишинев: Тимпул, 1985. 143 с.

119. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм*. Кишинев: Тимпул, 1980.

120. КУРОГЛО, С.; МАРУНЕВИЧ, М. *Социалистические преобразования в быту и культуре гагаузского населения МССР.* Издательство Штиинца, 1983. 197 p.

121. КЮЛЬВ, Э.П.; КИРМЕ, К.К.; РЕЙМО, Х.К.; СУММАТАВЕТ, Э.Г. *Технолоия художественных изделий из ложи.* Москва: Легкая и пищевая промышленность, 1982.

122. ЛИВЩИЦ, М. *Декоративно прикладное искусство Молдавии. / Отдел этнографии и искусствоведения АН МССР*. Кишинев: Штиинца, 1980. 100 с.

123. ЛУКОВСКИ, И. *Изделия из кожи*. Москва: Легпромбытиздт, 1991. 112 p. ISBN 5-7088-0389-4.

124. МАРУНЕВИЧ, Мария Васильевна. *Материальная культура гагаузов, XIX – нач. XX b.* Штиинца:1988. 188 с. ISBN 9785376005279.

125. *Первая Всеобщая перепись населения Российской Империи 1897* г. / Под ред. [и с предисл.] Н. А. Тройницкого. 3: Бессарабская губерния. Санкт-Петербург: издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1905.

126. СЫРКУ, П. *Изъ быта бессарабскихъ румынь.* Каталог документов с 1831 по настоящее время. Петроградъ, 1914.

127. ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*, Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1978. 96 p.

128. ФУРТУНЭ, А.Е. *Овцеводство у молдаван в XIX – начале XX в века.* Кишинев: Штиинца, 1989. 120 p.

129. ХЫНКУ, И. *Народное декоративное искусство Молдавии*. Кишинев: Картя молдовенеаскэ, 1968. 325 p.

130. Юбилейный сборник города Кишинева. 1812–1912. Кишинев: Издано Кишиневским Городским Общественным Управлением, 1914. 206 p.

Articole în reviste

131. *Arta populară – exponent al timpului.* In: *Moldova socialistă*, 1968, 27 ianuarie, p. 1.

132. AXENTI, I. „Casa Cristea" – de la tradiţie la modern. In: *Democraţia,* 8 aprilie, 2005, p. 3; 15 aprilie, p. 4. ISBN 978-9975-3096.

133. BĂLTEANU, I. Aşteptăm să pierdem totul ca să ne deşteptăm. In: *Moldova Suverană*, 2000, 23 mai, p. 6.

134. BĂLTEANU, I. Dezvoltarea meşteşugurilor populare în Republica Moldova la etapa actuală. In: *Revista de etnografie*, 2005, Nr. 1, pp. 57–59. ISBN 9975-940-84-6.

135. BĂLTEANU, I. Meşterii populari nu sunt doar creatori ai frumosului, ci şi exponenţi ai micului business. In: *Capitala,* 2005, 24 decembrie, p. 5.

136. BĂLTEANU, I. Uniunea Meşterilor Populari – cutezanţă şi optimism. In: *Literatura şi arta,* 1995, 23 noiembrie, p. 6.

137. BĂŢ, Mihail; ROȘCA, Diana. Firul memoriei. Despre simbolurile preistorice în arta cămășii cu altiță din Republica Moldova. In: *Identitate şi valori culturale în context European*, 10-12 aprilie 2025, Chişinău. Chişinău: Bons Offices, 2025, Ediţia 6, p. 45. ISBN 978-5-36241-462-7.

138. BÎZGU, Tatiana. Bondița – componentă a portului tradițional și sursă de inspirație. In: *Revista de Etnologie şi Culturologie*, 2022, nr. 31, pp. 129–133. ISSN 1857–2049.

139. BÎZGU, Tatiana. O experiență inedită: studierea și confecționarea căciulii tradiționale la orele de educație tehnologică. In: *Akademos*, 2022, nr. 1(64), pp. 119–124. ISSN 1857–0461.

140. BOBOC, S. Grija pentru arta populară. In: *Viaţa satului*, 1969, 30 ianuarie, p. 4.

141. BUJOREAN, Tatiana. Contribuția portului tradițional moldovenesc la crearea stilului folcloric în vestimentație: cazul RSS Moldovenești. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații in dezvoltarea societatii durabile de maine*, Iași – Chișinău: 2020, Ediția 2, vol. 1, pp. 248-253. ISSN 2558-894X.

142. BUJOREAN, Tatiana. Portul popular în Basarabia la 1918: Mărturii documentare. In: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul politici anului buzoian Alexandru Marghiloman*. Buzău: Mad Linotype, 2018, pp. 117–129. ISBN 978-973-7764-43-0.

143. BUJOREAN, Tatiana. Ritmul în sistemul ornamental și cel structural al portului popular. Studiu de caz: cămașa femeiască. In: *Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie: Studii interdisciplinare. În onoarea doctorului în studiul artelor Ludmila Toma*. Iaşi – Chişinău: 2020, pp. 219-230. ISSN 2558-894X.

144. BULAT, O.; CRISTEA, M. Îmi doresc să reanimez costumul autentic. In: *Ziarul de gardă*, 24 ianuarie, 2003, p. 14.

145. BULGAC, V. Organizarea meşteşugurilor din Moldova în bresle şi frăţii în secolele XV–XVIII. In: *Buletin Ştiinţific. Revista de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie (Serie Nouă),* 2006, nr. 5(18), pp. 181-200, 352 p. ISSN 1857-0054.

146. BUZILĂ, Varvara. După cap şi căciulă. Căciula de cârlan în strategiile identitare. In: *Buletin Ştiinţific. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie*. Chișinău, 2008, vol. 7 (20), pp. 21–46.

147. BUZILĂ, Varvara. Perpetuarea unor valori etnice. In: *Moldova: seria nouă*, nr. 9, 2006, pp. 66-67.

148. BUZILĂ, Varvara. Portul popular – marcă a identităţii culturale. In: *Folclorul şi contemporaneitatea. Conservarea, revitalizarea şi valorificarea culturii tradiţionale*. Materialele Simpozionului științifico-practic internațional. 4–5 aprilie 2006. Chișinău: Periscop, 2006, pp. 21–31.

149. BUZILĂ, Varvara. Valențele portului popular cotidian și inserțiile lui în cel sărbătoresc. In: *Buletin Ştiinţific. Revista de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie (Serie Nouă)*, 2019, nr. 31(44), pp. 49-63. ISSN 1857-0054.

150. CEMORTAN, L. Unele aspecte privind orientarea cercetărilor în domeniul artelor naţionale. In: *Arta-92. Studii, cercetări şi documente.* Chişinău, 1992, pp. 14–20.

151. CHERDIVARENCO, S. Costumul în teatrul folcloric din Moldova. In: *Arta-94 / Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova: Institutul de Istoria şi Teoria Artei.* Chişinău, 1994, pp. 22–27.

152. CHILIMAR, S. Cu concursul ştiinţei renasc impetuos meşteşugurile. In: *Moldova Suverană*, 2005, 24 august, p. 2.

153. CHIRTOAGĂ, I. Din istoria ocupaţiilor economice în Ţara Moldovei. In: *Tyragetia, XI,* Chișinău, 2002, pp. 83-92.

154. CHIRTOAGĂ, V. Consideraţii privind activitatea meşteşugărească şi industrială în coloniile germane din Basarabia în sec. XIX – înc. sec. XX. In: *Revista de Etnologie şi Culturologie*, 2006, nr. 1, pp. 138-140. ISSN 1857-2049.

155. CIOBANU, D. Artizanatul – o şansă de a supravieţui. In: *Ţarina*, 1993, 21 auguat, p. 3.

156. CIOCANU, Maria. Portul popular moldovenesc. In: CIOCANU, Maria. *Cartea etnografului. Colecţii muzeale, obiceiuri și tradiții populare*. Chișinău: Cartdidact, 2019. 528 p.

157. Cojan, cojocarul care confecționează universul cu o căciulă de cârlan. In: *Moldova.* Revistă social-culturală. Chișinău, 2017, iulie-august, pp. 69-70.

158. COLŢA, E.R. Meşteşuguri tradiţionale din judeţul Arad: sumănăritul şi cojocăritul. In: *Studii şi Comunicări de Etnologie*. Tomul 25, 2011, pp. 87-95.

159. CONDRATICOVA, Liliana. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene. In: *Arta şi tradiţia în Europa*. Studii de specialitate, Festival internaţional, Ediţia a VI-a, Casa Corpului Didactic Spiru Haret Iaşi, România, pp. 149-154.

160. CONDRATICOVA, Liliana. Broderia din Moldova medievală – istorie şi valoare artistică. In: *Arta*, 2010, pp. 34-45. ISSN 2345-1181.

161. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana. Confecționarea costumelor naționale și a accesoriilor pentru Festivalul Mondial de Tineret (Moscova, 1957) în cadrul atelierului „Promhudojnik" din Chișinău. In: *Arta*, 2019, nr. 1(AV), pp. 155-162. ISSN 2345-1181.

162. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; TOCARCIUC, Alina; PINTILEI, Elena. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *Akademos*. 2020, nr. 2(57), pp. 144–154. ISSN 1857–0461.

163. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; TOCARCIUC, Alina. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: *Acta Moldaviae Meridionalis*, 2019, vol. 1, pp. 275-286.

164. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; TOCARCIUC, Alina; PINTILEI, Elena; ISCHIMJI, Ana. Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective. In: *Dialogica, revista de studii culturale si literatura*, 2023, nr. 1(S), supl. nr. 1, pp. 141-154. ISSN 2587-3695.

165. CONDRATICOVA, Liliana; TOCARCIUC, Alina. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective.* Ediția 4, 26-27 iunie 2019, Bălți: Tipogr. „Indigou Color", 2020, pp. 394–402. ISBN 978-9975-3382-6-4.

166. DABIJA, N. La est de vest, pe urmele Mioriței. In: *Literatura și arta,* nr. 31-32 (3648-3649), 20 august 2015.

167. DOBZEU, M. Meşteşugurile populare – arta continuităţii. In: *Realităţi culturale*, 2014, Nr. 11, p. 14.

168. DOLGHI, A. Reflectarea portului românilor din Basarabia în sursele din Imperiul Rus (1812–1918). In: *Portul popular – expresie a istoriei şi culturii neamului*, 22 iunie 2021. Chișinău: Tipogr. Notograf Prim, 2021, Ediția 1, p. 20. ISBN 978-9975-62-434-3..

169. DOLGHI, A; FELEA, Alina. Reflectarea originii și apartenenței etnice a populației majoritare din Basarabia în sursele Imperiului Rus (sec. XIX – înc. sec. XX). In: *Revista de etnologie şi culturologie*, 2018, nr. 23, pp. 92-105. ISSN 1857-2049.

170. DOLGHI, A; FELEA, Alina. Representation of the Romanian population and of the coinhabiting ethnicities of Basarabia on the maps of the Russian Empire (XIX – beginning of XX century). In: *Revista de etnologie şi culturologie*, 2019, nr. 25, pp. 19–28. ISSN 1857–2049.

171. DOLGHI, Adrian; FELEA, Alina. Reflectarea originii și apartenenței etnice a populației majoritare din Basarabia în sursele Imperiului Rus (sec. XIX – înc. sec. XX). In: *Revista de Etnologie şi Culturologie*, 2018, nr. 23, pp. 92-105. ISSN 1857-2049.

172. DUNAEVA, V. Fiecare meşter are taina sa. In: *Curierul de seară*, 1993. 18 martie, p. 3; Вечерний Кишинев. 1993. 18 март., p. 3.

173. FIODOROV, Gh. Locuitorii Nistreni. In: *Materiale şi cercetări arheologice SSR*, nr. 89, 1960, p. 380.

174. FOCŞA, M. *Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România.* Bucureşti: Meridiane, 1967, pp. 18-23.

175. GHEORGHIŢĂ, N. În fiecare lucrare-un firicel din suflet. In: *Curierul de seară*, 25 mai, 1995, p. 5.

176. GOLTOV, D. Parametrii artizanului popular. In: *Cultura*, 1976, 26 iunie, p. 14; 31 iulie, p. 14.

177. GUGEANU, Mariana; ANĂSTĂSOAEI, Doina; VORNICU, Nicoleta; POSTICĂ, Gheorghe; CUZMIN, Filaret. Credință, arheologie, conservare. Mănăstirea Căpriana, Republica Moldova. In: *Tyragetia. Serie nouă*, 2017, nr. 2(26), pp. 275-286. ISSN 1857–0240.

178. HADÂRCĂ, N. Cojocăritul care face minuni din pielicica oilor. In: *Adevărul Moldova.* 29 decembrie, 2011, p. 5.

179. IORGA, N. *Catastihul breslei blănarilor din Botoşani.* In: Analele Academiei Române, Memoriile Secţiei Istoria industriilor la români. București: Publicaţie pentru Societatea Naţională de Credit Industrial, 1927.

180. **ISCHIMJI, Ana**. Activitatea meșterilor pielari și blănari din valea Prutului de Jos. In: *Cahul: Cultura promovării imaginii orașului*, Chișinău: 2023, pp. 176–185. ISBN 978-9975-85-412-2.

181. **ISCHIMJI, Ana**. Aspecte privind confecționarea bondiței tradiționale în Republica Moldova. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 23-25 martie 2021, Chișinău: Tehnica-UTM, Vol. 2, pp. 546-549. ISBN 978-9975-45-701-9.

182. **ISCHIMJI, Ana.** Considerente asupra activității de creație a meșterilor pielari și blănari din sudul Republicii Moldova. In: *Akademos*, 2023, nr. 4(71), pp. 111–120. ISSN 1857–0461.

183. **ISCHIMJI, Ana**. Creația tăbăcarilor, curelarilor, cizmarilor și cojocarilor din centrul Basarabiei sub aspect etno-artistic. In: *Buzău, oraș deschis tradițiilor, cercetării istorice și salvării patrimoniului.* In honorem profesor universitar dr. Ion I. Solcanu – Salvarea patrimoniului, salvarea identității. Coordonator: Marius-Adrian Nicoară. Buzău: Editura ALPHA MDN, 2023, pp. 330-335. ISBN 978-973-139-581-4.

184. **ISCHIMJI, Ana**. Dezvoltarea meșteșugurilor de prelucrare a pielii și blănurilor în RSSM și Republilca Moldova: studiu preliminar. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 1-3 aprilie 2020, Chișinău: 2020, Vol. 2, pp. 402-405. ISBN 978-9975-45-634-0.

185. **ISCHIMJI, Ana.** Folk craft – cultural heritage for sustainable development. In: *Актуальні проблеми сучасного дизайну.* Київ. 2024, Vol. 3, pp. 206–208. ISBN 978-617-7763-37-5.

186. **ISCHIMJI, Ana**. Identificarea pieselor de artizanat din piei şi blănuri: studiu preliminar. In: *Educaţia în spiritul valorilor naţionale şi universale din perspectiva dialogului pedagogic*, 27-28 martie 2020, Chişinău: Garomont Studio, 2020, Ed. 2, pp. 160-166. ISBN 978-9975-3452-6-2.

187. **ISCHIMJI, Ana**. Meșteșugurile tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor ajunse în atenția cercetătorilor. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine*. Chişinău. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique" din Iași. Iași-Chișinău-Lviv: 2024, vol. 8, pp. 101-108. ISSN 2558-894X.

188. **ISCHIMJI, Ana**. Prelucrarea pieilor și blănurilor în localitățile din Nordul Republicii Moldova. In: *Dialogica*, 2023, nr. 2, pp. 73–78. ISSN 2587–3695.

189. **ISCHIMJI, Ana**. Repertoriul pieselor de artizanat din piele și blănuri în RSSM și Republica Moldova. In: *Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători*, 15 iunie 2020, Chișinău: Tipogr. „Biotehdesign", 2020, Ediția 9, Vol. 2, pp. 75–81. ISBN 978-9975-108-66-9.

190. **ISCHIMJI, Ana**. Semnificația chimirului artizanal – element-cheie în costumul popular în trecut și prezent. In: *Revista de Etnologie şi Culturologie*, 2024, vol. 36, pp. 152–156. ISSN 1857–2049

191. **ISCHIMJI, Ana**. Sortimentul încălțămintei tradiționale în cadrul costumului popular din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, 26-27 iunie 2019, Bălți: Tipogr. „Indigou Color", 2020, Ediția 4, pp. 389–394. ISBN 978-9975-3382-6-4.

192. **ISCHIMJI, Ana**. Tehnici și tehnologii de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor meșteșugărești în Republica Moldova. In: *Buletinul ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, Seria „Stiinte Umanistice"*, 2024, nr. 1(19), pp. 79-91. ISSN 2345–1866.

193. **ISCHIMJI, Ana**. Tehnologii tradiționale de prelucrare manuală specifică produselor meșteșugărești din piele. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 29-31 martie 2022, Chișinău: „Tehnica-UTM", 2022, Vol. 2, pp. 452-454. ISBN 978-9975-45-828-3. ISBN 978-9975-45-830-6.

194. **ISCHIMJI, Ana**; CONDRATICOVA, Liliana. Meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în Chișinăul Interbelic. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine*. Supliment al revistei științifice *Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique* din Iași, vol. 8, Iași-Chișinău: 2024, pp. 58-62. ISSN 2558-894X.

195. **ISCHIMJI, Ana;** DANILA, Victoria; ISCHIMJI, N. Valorificarea tehnicilor şi procedeelor de lucru utilizate la confecţionarea bondiţei tradiţionale: studio preliminar. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații in dezvoltarea societății durabile de mâine*. Supliment al revistei științifice *Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique* din Iași. Iași-Chișinău: 2020, vol. 1, pp. 368-370. ISSN 2558-894X.

196. **ISCHIMJI, Ana**; ISCHIMJI, Nicolae. Particularități constructiv-funcționale și cerințe impuse încălțămintei pentru dans. In: *Conferinţa Tehnico-Ştiinţifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor şi Studenţilor,* 16-18 noiembrie 2017, Chișinău: Tehnica-UTM, 2017, Vol. 2, pp. 104-107. ISBN 978-9975-45-545-9.

197. LIVŞIŢ, M. Note despre evoluţia artei decorative aplicate moldoveneşti. In: *Literatura şi arta,* 1982, 7 ianuarie, p. 7.

198. LUTIC, M. *Meşteşuguri tradiţionale în patrimoniul muzeului etnografic al Moldovei din Iaşi. Scurtă introducere*. In: *Buletin Ştiinţific*. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie, 2018, nr. 29 (42), pp. 200-209. ISSN 1857–0054.

199. MACOVEI, C. Soarta meşterului popular în republică. In: *Femeia Moldovei*, 1991, Nr. 4, p. 17.

200. MIRON, Marina; MIRON, V. Meșteșugurile tradiționale din Regiunea Sud a Republicii Moldova: valorificare turistică pentru păstrarea tradițiilor. In: *Patrimoniul cultural: cercetare,*

valorificare, promovare, 27-28 mai 2021, Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2021, Ediția 13, p. 97. ISBN 978-9975-84-140-5.

201. MIRON, V.; MIRON, Marina. Turismul ca modalitate eficientă de salvgardare a patrimoniului cultural. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine*. Supliment al revistei științifice *Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique* din Iași. 27-28 septembrie 2022. Iași-Chișinău, vol. 4, pp. 17-29. ISSN 2558-894X.

202. MOISEI, Ludmila. Imaginea iei in cultura tradițională – aspecte estetice si imagologice. In: *Creativitate. Tehnologie.* Marketing: CTM 2014: Al 3-lea Simpozion internațional, Ed. 31 oct.-01 noiembrie 2014. Chișinău: S.n., 2014, pp. 17–24. ISBN 978-9975-80-853-8.

203. MORARU, N. Evoluţie: costum de sărbătoare, costum naţional, costum tradiţional. Evoluăm? In: *Vocea poporului*. 1994. 29 noiembrie, p. 6

204. MORARU, N. Evoluţie: costum de sărbătoare, costum naţional, costum tradiţional. In: *Vocea poporului,* 29 noiembrie, 1994, p. 6.

205. NEGRU, Valentina. Termeni vestimentari ce denumesc elemente ale coifurii militare. În:*Patrimoniul cultural de ieri – implicații in dezvoltarea societatii durabile de maine*, Iași – Chișinău: 2020, Ediția 2, vol. 1, pp. 585-589. ISSN 2558-894X.

206. NUCĂ, S. Bogăţia artei noastre populare. In: *Cultura*, 1976, 26 iunie, p. 14; 31 iulie, p. 14.

207. ONOFRIESCU, Valentina. Expozițiile temporare în practica în expozițiile temporare în practica muzeului național de etnografie și istorie naturală. In: *Buletin Ştiinţific*. Revistă de Etnografie, Științele Naturii şi Muzeologie, fascicola Etnografie şi Muzeologie, s.n., vol. 17 (30), Chişinău, 2012, pp 166-174, 240 p. ISSN 1857-0054.

208. PALIHOVICI, I. Ocupațiile, meseriile și meșteșugurile evreilor din Basarabia în datele statistice ale recensământului Imperiului Rus din 1897. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine*, 22 februarie 2022. Iași-Chișinău: 2022, vol. 4, p. 83. ISSN 2558-894X.

209. PASCARI, I.; MALCOCI, M.; **ISCHIMJI, Ana.** Factors apparition footwear and method of defects remedial. In: *Annals of the University of Oradea. Fascicle of Textiles, Leatherwork*, 2012, 1-2 iunie 2012, Oradea, România, Vol 13, Issue 2, pp. 180-184. ISSN 1843-813X.

210. PÂNTEA, E. Glasul vechilor izvoade. In: *Curierul de seară.* 1996. 10 iulie, p. 3.

211. POPA, V. Iile, opincile şi valizele marca Eţcu. In : *Jurnal de Chişinău*. 2013. 5 iulie, p. 3

212. POSTICĂ, Gheorghe. Cercetarea arheologică a cavoului mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni la mănăstirea Căpriana. In : *Cercetări arheologice în Republica Moldova. Campania 2016. Sesiunea Naţională de Rapoarte*, 24 mai 2017, Chişinău: Comisia Naţională Arheologică, 2017, pp. 82-84. ISBN 978-9975-84-029-3.

213. POSTICĂ, Gh. Meşteşugurile din spaţiul nistrean în perioada medievală timpurie (sec. V–XIII). In: *Analele ştiinţifice*, ULIM, 2000, vol. I, pp. 23–34.

214. POSTICĂ, Gh. Prelucrarea pieilor. In: *Analele Ştiinţifice ale Universităţii Libere Internaţionale din Moldova:* Seria Istorie, 2000, vol. 1, p. 31.

215. POSTOLACHI, Elena. Meşteşugurile populare, factor de menţinere a continuităţii şi imaginii etnice. In: *Akademos,* 2010, nr. 1(16), pp. 114–116. ISSN 1857–0461.

216. POSTOLACHI-IAROVOI, Elena. Meşteşugurile populare – originalitatea etnică a unui popor. In: *Moldova Suverană*, 2002, 25 iulie, p. 4.

217. POTLOG, E. Binele şi frumosul pot fi cultivate. In: *Moldova Suverană*, 2002, 22 octombrie, p. 4.

218. PROCOP, Natalia. Aspecte stilistice în vestimentația de la începutul anilor ’60 ai sec. XX din RSSM. In: *Arta,* nr. 1, 2018, pp. 68–75. E-ISSN 2537–6136

219. PROHIN, Andrei. Identitate etnică și stări de spirit reflectate în vestimentația basarabenilor la începutul secolului XX. In: *Latinitate, Romanitate, Românitate*, 2-4 noiembrie 2023, Chișinău.

Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2023, Ediția 7, pp. 49-50. ISBN 978-9975-172-14-1.

220. PROHIN, Andrei. Portul țăranilor din Basarabia, descris de Nicolae Iorga la începutul secolului XX. In: *Istorie, etnografie şi spiritualitate în viziunea personalităţilor basarabene din a doua jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*, 23 septembrie 2023. Chişinău: Editura „Lexon-Prim", 2023, Ediția 4, pp. 19–20. ISBN 978-9975-172-12-7.

221. REABŢEVA, Svetlana. *Piese de podoabă şi de vestimentaţie pe teritoriul Moldovei istorice*. In: *Akademos,* 2015, nr. 3 (38). Chișinău, 2015, pp. 128–134. ISSN 1857–0461.

222. RUSU, A. Să păstrăm autenticitatea portului popular românesc. In: *Literatura şi arta*, 2 aprilie, 1992, p. 6.

223. SPÎNU, C. Arta decorativă din RSS Moldovenească. Anii 1945–1950. In: *Arta*, Seria Arte Vizuale, 2015, pp. 108-116. E-ISSN 2537–6136

224. SPÎNU, C. Metamorfoze ale imaginii în artele decorative și aplicate din RSS Moldovenească. Anii 1970–1980. In: *Arta*, Seria Arte Vizuale, 2017, pp. 103–112. E-ISSN 2537–6136

225. ŞARANUŢĂ, Silvia. Aspecte ale meşteşugurilor artistice ţărăneşti din Ţinutul Soroca (sec. XIX-XX). In: *Buletin ştiinţific: Serie nouă.* Vol. 1(14). Chişinău, 2004, pp. 147-152.

226. ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec.XIX-XX. In: *Literatura şi arta*, Nr. 45, 12 noiembrie 2009.

227. ŞĂRĂNUŢĂ, Silvia. Faţă în faţă cu noi, cei de ieri-alaltăieri. In: *Moldova:* s.n. nr. 9, 2005, pp. 16-17.

228. TOMULEŢ, V. Basarabia la 1828: procese demografice, structuri sociale și confesiuni religioase. (Descrisă într-un memoriu prezentat instituţiilor imperiale ruse) (Partea I). In: *Latinitate, Romanitate, Românitate*, 5-6 noiembrie 2021, Chișinău: CEP USM, 2022, Ediția 5, pp. 266-294. ISBN 978-9975-159-60-9.

229. TOMULEŢ, V.; ILIUŢ, Maria. Costumul naţional moldovenesc pentru femei din Basarabia la sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea. In: *Analele ştiinţifice*, ULIM, Seria Ştiinţe socio-umanistice, Vol. III. Chişinău, 2003, pp. 469–476.

230. VORNICU, Nicoleta. Consideraţii privind starea de conservare a artefactelor din metal şi piele de la mănăstirea Căpriana. In: *Arta*, 2017, nr. 1(AV), pp. 23–26. ISSN 2345–1181.

231. ZELENCIUC, V.; BÂTCĂ, Maria. Universul lumii ţărăneşti, înscris într-un romb. In: *Revista de Etnologie*, 2001, nr.1, pp. 5–14.

232. АНИКИН, В. Ремесленники-евреи Бессарабии в XIX веке. In: *Проблемы истории и права евреев Молдовы*. Chișinău: Elan Inc, 2011, pp. 43–55.

233. БЭЛАН, Ю. Народные ценности и мастера. In: *Голос народа*, 2000, 17 martie, p. 5.

234. КОКЫРЛЭ, П. Ремесленные цехи городов Молдавии и некоторых стран Европы в эпоху феодализма. In: *Молдавский феодализм: общее и особенное.* Кишинев: Штиинца, 1991, pp. 234–262.

235. ПОСТОЛАКИ, Е. Состояние и проблемы развития современных художественных промыслов Молдавской ССР. In: *Всесоюзная сессия по итогам полевых этнографических исследований 1982–1983 годов: тезисы длкладов,* Ч.2, Черновцы, 1984, pp. 357–359.

236. РЯБЦЕВА, С. О находках поясных наборов XIII–XVI вв. в карпато-балканском регионе. In: *Tyragetia*, 2012, s.n., vol. VI [XXI], nr. 1, pp. 269-280. ISSN 1857-0240. E-ISSN 2537–6330.

237. TUREA, Larisa. Mai departe de calul Traian: despre meșterul în arta pielăritului, Vera Petrovschi. În: *Moldova*, 1979, nr. 6, pp. 36–37.

238. POSTOLACHI, Elena. Din zestrea neamului. În: *Femeia Moldovei*, nr. 1, 1991.

239. POSTOLACHI, Elena. Din zestrea neamului. În: *Femeia Moldovei*, nr. 9/12, 1992.

240. VORNICU, Nicoleta. Consideraţii privind starea de conservare a artefactelor din metal şi piele de la mănăstirea Căpriana. În: *Arta*, 2017, nr. 1(AV), pp. 23–26. ISSN 2345–1181.

241. CONDRATICOVA, Liliana. Dicţionarul bijuteriilor: portrete de creaţie ale meşterilor din RSS Moldovenească. În: *Enciclopedica. Revista de istorie a ştiinţei şi studii enciclopedice*, 2012, nr. 1(2), pp. 73-79. ISSN 1857-365X.
242. CANICOVSCHI, Z. Cojoace și cojocele. In: *Femeia Moldovei*, 1992, nr. 9-12, pp. 112-113.
243. Să ne adunăm comorile. In: *Cultura Moldovei*, 1963, 10 martie, p. 3.
244. Artizana-94. In: *Moldova suverană*, 1994, 23 aprilie, p. 3.
245. TUREA, Larisa. Mai departe de calul Traian. In: *Moldova.* nr. 6, 1979, pp. 36-37.
246. Cojoace și cojocele. In: *Femeia Moldovei*, 1992, nr. 9-12, pp. 112-113.

Anuare, calendare anuale, cataloage expoziționale

247. *Anuarul Oraşului Chişinău pe anul 1940*. Alcăt.: Al. Terziman şi I. Kalughin Chișinău: Arpid, 1940. 116 p.
248. *Anuarul Oraşului Chişinău şi al judeţelor din Basarabia şi cu Calendarul pe anul 1924* / Адресно-Справочная книга Весь Кишинев с уездами Бессарабии и Календарь на 1924 год, Chișinău, 1924. 374 p.
249. Artizanat: Asociaţia industriei de arte populare. Chișinău, 1983.
250. *Bienala Internațională de Artă Decorativă*. Ed. a II-a. Chișinău: Bons Offices, 2012, 91 p. ISBN 978-9975-80-627-5.
251. *Catalogul meşteşugurilor practicate în arealul Parcului Naţional „Orhei" = Catalogue of handicrafts produced in the „Orhei" National Park region*. Chișinău, 2013. 64 p.
252. *Expoziţie de Artă Decorativă = Exibition of Decorative Art* / Ministerul Educaţiei, Culturii şi Cercetării al Republicii Moldova, Uniunea Artiştilor Plastici din Republica Moldova. Chișinău: Uniunea Artiştilor Plastici din Republica Moldova, 2020 (Tipogr. „Bons Offices"). 80 p. ISBN 978-9975-87-742-8.
253. *Expoziţia republicană de creaţii ale industriei meşteşugăreşti populare de artă decorativă aplicată*: Catalog. Chișinău: Timpul, 1980. 48 p.
254. *Expoziţia republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie şi a creaţiilor meşterilor populari din RSS Moldovenească*: Catalog. Chișinău: Timpul, 1976.
255. *Meşteşuguri populare artistice în învăţământul special*: Ghid metodic pentru cadrele didactice. /coord. şt.: Anatol Danii, Chișinău: Univers Pedagogic, 2006. 120 p.
256. *Muzeul Național de Etnografie și Istorie Națională: Ghid* / URSU M.; VICOL P. [et. al.]. Ed. A 2-a. Chișinău: Lexon-Prom, 2019. 96 p. ISBN 978-9975-139-96-0.
257. *Народные художественные промыслы Советской Молдавии*. Кишинев: Тимпул, 1978, 20 p.
258. *Республиканская выставка народного творчества (1959 год):* Каталог. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1961. 40 p.

Surse web:

259. Istoria localităţii. [online] 2025, [citat: 20.02.2025]. Disponibil: https://primariasusleni.md/istoria-localitatii/
260. [online] [citat: la 20.02.2025]. Disponibil: https://www.data2b.md/ro/companies/1002600013012/srl-artizana
261. Amprenta unui popor sunt tradițiile sale. Să-l cu-noaștem pe Gheorghe Burcă, un meșter popular pasionat de pielărie. [online] 2021, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://diez.md/2022/01/11/foto-ampren-ta-unui-popor-sunt-traditiile-sale-sa-l-cunoastem-pe-ghe-orghe-burca-un-mester-popular-pasionat-de-pielarie/.

262. Artizanz - Fashion. Cojoc-pilot-din-blana-acoperita-inchidere-asimetrica. [online] 2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://artizanafashion.md/ro/product/cojoc-pilot-din-blana-acoperita-inchidere-asimetrica/.

263. Atelierul soţilor Oleinic - o oază a tradiţiilor româneşti. Emisiunea TVR Moldova, 2022. [online] 2022, [citat: la 20.03.2022]. Disponibil: https://tvrmoldova.md/social/atelierul-sotilor-oleinic-o-oaza-a-traditiilor-romanesti/.

264. Au fost desemnaţi cîştigătorii Concursului naţional „Cel mai bun meşter popular al anului". In: Revista Moldpres. Agenția Informațională de Stat în Moldova. [online] 11.12.2014. [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.moldpres.md/news/2014/12/18/14002137.

265. BĂLTEANU, I. Prelucrarea Pieilor. [online]. 18.12.2011, [citat: 09.02.2020]. Disponibil: http://www.patrimoniuimaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99eleelementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial-tehnici-legate-de-arta/prelucrarea-pieilor.

266. BEJENARU, T., BEJENARU, Lidia - Poză [online] 2017, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: ttps://luncaprutuluidejos.md/uploads/images/bunica%20si%20bunelul%202.jpg.

267. BENDEFY, Márta Kissné. Salvarea și posibilitățile de conservare ale obiectelor arheologice din piele. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: https://epa.oszk.hu/00400/00402/00013/pdf/EPA00402_ISIS_2014_113-120.pdf

268. Broderie culorile simple netede. Tehnica de broderie pentru nou-veniți. Instrumente și instrumente de broderie [online], 2018, [citat: 20.12.2020]. Disponibil: https://dedale.ru/ro/vyshivka-prostyh-cvetov-gladyu-tehnika-vyshivaniya-gladyu-dlya-novichkov/.

269. Bundițe confecționate de meșterul Dumitrul Zaporojan. [online] 2015. [citat: 08.03.2020]. Disponibil: https://maps.leaderin.md/wp-content/uploads/2020/12/Serghei-Timbaliuc-_DSC2448-scaled.jpg.

270. BURCĂ, Gh. În atelier, poză. [online] 2021, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://diez.md/wp-content/uploads/2022/01/271749100_10223325954230094_6148134427586286318_n.jpg.

271. Cahul: Un meşter popular din satul Colibaşi confecţionează bundiţe şi căciuli din piele de ovine, Moldova 1, 16 mai 2022, [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=-kPxaNeRS8ZA&t=21s.

272. Căldura din atelierul lui Dumitru Zaporojan. Emisiune TezAur, Moldova 1, 04.12.2022, [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https:// www.youtube. com/watch?v=ugDkY95Jx-A.

273. Cea mai în vogă culoare a blănurilor, [online] 15.1.2018, [citat: la 18.04.2023]. Disponibil: https://stiri.md/article/social/cea-mai-in-voga-culoa-re-a-blanurilor/

274. Cele mai vechi exponate ale portului popular expuse la Muzeul din Bălți. [online], 27.06.2019, [citat 07.02.2020]. Disponibil: https://nordnews.md/foto-cele-mai-vechi-exponate-ale-portului-popular-expuse-la-muzeul-din-balti/.

275. Chiar dacă, în acest an, carnea de miel costă mai scump, în ajunul sărbătorii Învierii Domnului, produsul este la mare căutare. Emisiunea TVR Moldova, 2021. [online] 2021, [citat: la 20.03.2021]. Disponibil: https://tvrmoldova.md/social/chiar-daca-in-acest-an-carnea-de-miel-costa-mai-scump-in-ajunul-sarbatorii-invierii-dommnului-produsul-este-la-mare-cautare/

276. CHIŢIGA, Georgiana. Meșteșugurile tradiționale, antreprenoriatul în dezvoltarea spațiului rural. În: *Economic growth in conditions of globalizytion: competitiveness, innovation, sustainability*. International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, Volume I. [online] [citat: 18.04.2025]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/308-313.pdf

277. Colecția de arheologie [online] 2025, [citat: 20.06.2025]. Disponibil: https://www.nationalmuseum.md/ro/collections/colectia_de_arheologie/

278. Comunicarea Comisiei privind o agendă europeană pentru cultură într-o lume în proces de globalizare, COM(2007) 242 final din 10 mai 2007. [online], 2020, [citat: 02.02.2022]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:247E:0032:0041:RO:PDF
279. Consiliul Europei a adoptat Planul de Acțiune pentru Republica Moldova, [online]. 2024, [citat 19.12.2024]. Disponibil: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/council-of-europe-adopts-new-action-plan-for-republic-of-moldova
280. Constantin Cojan – meșter popular. Emisiunea „Tezaur", Moldova 1, 17.11.2013. [online], [citat: 16.02.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=NO2dJuW2bgE
281. Constantin Cojan – meșter popular. Emisiunea TezAur, Moldova 1, 17 noiembrie 2013, [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://noi.md/uploads/images/Day_report/2018_02_28/img_274692_0337623001519832791.jpg
282. Constantin Olteanu – opincar. Emisiune TezAur, Moldova 1, 23.11.2013, [on-line] 2013, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/ watch?v=obv4dJAbIr4&t=17s.
283. CREANGĂ, Doina Maria. Cauzele degradării bunurilor de patrimoniu pe suport de piele. În: Codrul Cosminului, nr. 10, 2004, pp. 153-157. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC10/degradarea.pdf
284. Creatorul de tobe. Emisiune O nouă zi, Canal 2, 16.07.2019. [on-line] 2019, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=F-NUwlfwNOOs.
285. Cultural Heritage, Eurobarometru special 466, sondaj comandat de Comisia Europeană, decembrie 2017. [online], 2020, [citat: 02.02.2022]. Disponibil: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2150
286. De la căciulă la opincă – Dumitru Pascari, meșter popular, or. Bălți. Emisiunea TezAur, Moldova 1, 5 octombrie 2015. [online] 2015, [citat: 08.03.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=2trzSxUaMLw&ab_channel=CovalencoS.
287. Din străbuni – la oameni buni! Tradiția căciulii la Colibași cu meșterul popular Constantin Cojan. Emisiunea TezAur, Moldova 1, 6 ianuarie 2023. [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www. youtube.com/watch?v=iH1Z3ZocnNM&ab_channel=Te-zAurStudio.
288. Dumitru Zaporojan. GAL Lunca Prutului de Jos, Rețeaua Națională LEADER din Republiica Moldova. [online]. 2021. [citat: 01.05.2022]. Disponibil: https://maps.leaderin.md/ro/places/dumitru-zaporojan/
289. Emisiunea „Oameni celebri, Cucu Petru" 07.12.2020. . Emisiunea Tv 6. Md. Moldova, 07.12.2020, [online] 07.12.2020,. [citat: la 21.12.2020]. Disponibil: https://tv6.md/ro/2020/12/07/oameni-remarcabili-petru-cucu/.
290. Eu gândesc genţile ca pe nişte sculpturi, nu sunt un meseriaş, în sensul pe care îl percepe lumea – Interviu cu părintele Savatie Baştavoi. In: Moldova Ortodoxă. Portal de gândire și atitudine creștin-ortodoxă din Republica Moldova. 31 iulie 2014. [online] 31.07.2014, [citat: la 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/eu-gandesc-gentile-ca-pe-niste-sculpturi-nu-sunt-un-meserias-in-sensul-pe-care-il-percepe-lumea-interviu-cu-parintele-savatie-bastavoi/
291. Eurostat, Culture statistics, ediția a patra, 2019, Reuniunea Consiliului European, 14 decembrie 2017, EUCO 19/1/17, 64 p. [online], 2020, [citat: 23.03.2022]. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/european-council/2017/12/14-15/
292. Explozie de culoare și nonconformism în noua colecție de blănuri, semnată de MILABREGA – ASTRAKHAN FURS, [online] 2015, [citat: la 10.06.2023]. Disponibil: https://ydanko.com/explozie-de-culoare-si-nonconformism-in-noua-colectie-de-blanuri-semnata-milabrega-astrakhan-furs/.
293. FASHION EXPO 2015 de la MOLDEXPO [online] 2015, [citat: la 18.04.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=DF-KSRjWtGoo.
294. FOTO // Primul muzeu din R. Moldova cu artefacte ecleziastice arheologice se află la Mănăstirea Căpriana: Obiectele expuse au aparținut Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și

au fost restaurate la Iași. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: https://www.ziarulnational.md/foto-primul-muzeu-din-r-moldova-cu-artefacte-ecleziastice-arheologice-se-afla-la-manastirea-capriana-obiectele-expuse-au-apartinut-mitropolitului-gavriil-banulescu-bodoni-si-au-fost-restaurate-la-iasi/

295. Gala portului tradițional de iarnă. Emisiunea la Tezaur - Gala portului tradițional de iarnă la Moldova 1, 2014. [online] 2014, [citat: la 18.01.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=OfDt4pQ10zc&ab_channel=CovalencoS.

296. Grigorii Sînchetru este unicul meşter care mai confecţionează cimpoaie. TVR Moldova, 2022. [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://tvrmoldova.md/cultura/grigorii-sinchetru-este-unicul-mester-care-mai-confectioneaza-cimpoaie/

297. Imagini cu meșterul Dumitru Zaporojan [online] 2022, [citat: la 20.06.2023]. Disponibil: htt-ps://maps.leaderin.md/wp-content/uploads/2020/12/Ser-ghei-Timbaliuc-_DSC2452.jpg.

298. INFOINVENT 2015, Catalog Oficial. Expoziţia Internaţională Specializată 25-27 noiembrie 2015 [online] [citat 23.10.2022]. Disponibil: https://docplayer.net/48794609-I-n-f-o-i-n-v-e-n-t.html, pp. 206-207.

299. INFOINVENT 2017, Ediţia a XV-a, Catalog Oficial. Expoziţia Internaţională Specializată 15-18 noiembrie 2017 [online]. [citat 23.10.2022]. Disponibil: https://infoinvent.md/assets/files/catalog/catalog-2017.pdf, pp. 183-184.

300. Ion Palade şi Orchestra Lăutarii. Emisiunea Prima Oră, 22 octombrie 2019. [online] 2019, [citat: la 22.04.2021]. Disponibil: https://prime.md/ro/emisiune/prima-ora-22-octombrie-2019-2437-video---96814.html.

301. În ospeție la meșterul popular Dumitru Zaporojan, 23 iulie 2022, [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?-v=MduklyEK2HI.

302. Încălțăminte din piele. Categoria dansuri speciale, dansuri populare. [online], 2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://incaltamintedinpiele.com/categorie-produs/dansuri-speciala/dansuri-populare/page/2/

303. MADEIN.MD. [online], 27.06.2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://madein.md/baluleather.

304. *Măști tradiționale expuse în premieră în Republica Moldova*. 2019. [online] [citat: 18.06.2025]. Disponibil: https://culturacenac.wordpress.com/mesterul-popovschi/masti-traditionale-expuse-in-premiera-in-republica-moldova/

305. Meșter popular, Dumitru Zaporojan în atelierul de lucru. [online] 2015. [citat: 08.03.2020]. Disponibil: https://maps.leaderin.md/wp-content/uploads/2020/12/Serghei-Timbaliuc-_DSC2446-scaled.jpg.

306. Meșter Valentin Frunză. [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: http://www.romaniafashion.ro/media/designer_strain_007_02.jpg.

307. Meșteri de harnașamente pentru cai. Emisiune TezAur, 23.10.2017, [online] 2017, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/ watch?v=9_CGC2ZKE3g.

308. *Meşteri populari – Mariana şi Marcel Ostrovschi*. Edinet-Travel. [online]. [citat 23.06.2025]. Disponibil: https://edinet-travel.md/cultura/

309. Meșterii-artizani din ţară au organizat un master-class de confecţionare a măștilor. 06.12.2018, [online] 2021, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://noi.md/md/societate/meste-rii-artizani-din-tara-au-organizat-un-master-class-de-con-fectionare-a-mastilor.

310. Meșteșuguri, Tradiție și Istorie. Emisiune TezAur, Moldova 1, 31 august 2015, [online] 2015, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.you-tube.com/watch?v=v16qfUMAg3c.

311. Milabrega00003. Prezentarea colecției de blănuri. Moldova Fashion Days. In: CIE Moldexpo S.A. [online] 26 martie 2017, [citat: la 10.06.2023]. Disponibil: https://locals.md/2016/byit-v-trende-luchshie-autfityi-osenne-zimnih-kollektsiy-moldova-fashion-days/milabrega00003-2/

312. Milabregaimg_0785. Prezentarea colecției de blănuri. Moldova Fashion Days. In: CIE Moldexpo S.A. [online] 26 martie 2017, [citat: la 10.06.2023]. Disponibil:https://locals.md/2017/fotoreportazh-moldova-fashion-days/milabregaimg_0785/.
313. Miorita laie, laie-bucalaie, Cimișlia. Emisiunea TezAur Moldova 1, 06 noiembrie 2022. [online] 2022, [citat: la 24.12.2022]. Disponibil: Emisiunea TezAur, 06.11.2022 „Mioriţa laie, laie-bucălaie", Cimişlia [online] https://www.youtube.com/watch?v=QALYPPPpIwU.
314. Moldova are propriul Carnaval – Carnavalul măștilor. In: Moldova.ORG, 11.03.2011, [online] 2011, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https:// www. moldova.org/moldova-are-propriul-carnaval-carnava-lul-mastilor-218174-rom/.
315. Oameni Remarcabili. Constantin Cojan. Orhei TV, 14.01.2019. [online] 2019 [citat: la 08.03.2020]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=0QFyVDUU9ao.
316. Oameni remarcabili. Dumitru Daraban. Emisiunea Tv6.md.Moldova, 2 decembrie 2020. [online] 2020. [citat: 21.12.2020]. Disponibil: [online] https://tv6.md/2020/12/02/oameni-remarcabili-dumitru-daraban/.
317. Opinci din piele de bovine confecționate de meșterul Gheorghe Burcă [online] 2015, [citat: 08.03.2022]. Disponibil: https://traditional.md/storage/products/July2020/BxOmoxC6nTrKDHVa0Zh5.png
318. Opinci făcute din piele de porcină sau de bovine. In: Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți. [online], 27.06.2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://nordnews.md/foto-cele-mai-vechi-exponate-ale-portului-popular-expuse-la-muzeul-din-balti/.
319. Opinci. Lunca Prutului de jos. [online] 2013, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://luncaprutuluidejos.md/uploads/ images/opinci.jpg
320. Orchestra frații Advahov. Emisiunea Prima Oră, 2019. [online] 2019, [citat: la 22.04.2021]. Disponibil: https://prime.md/ro/emisiune/prima-ora-22-octombrie-2019-2437-video---96814.html.
321. Pantofi bărbătești. Meșter Valentin Frunză. [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.marry.md/upload/foto/3040.jpg.
322. Pantofi de mire realizați la comandă Valentin Frunză&Co. [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.marry.md/catalog/pantofi-de-mire-by-valentin-frunza9
323. Părintele Savatie Baștovoi de la Mănăstirea Oricova din raionul Călărași. [online] 2022, [citat: la 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/wp-content/uploads/2014/06/savatie1-350x527.jpg
324. Popovschi, V. Făuritorul de măști tradiționale din Cenac. Jurnal TRINITAS TV, 10.09.2021, [online] 2021, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https:// www.youtube.com/watch?v=3tuQsJEL_HU.
325. POSTOLACHI, Elena; BUZILĂ, Varvara; BĂLTEANU, I., Capitolul VIII. Tehnici și cunoştinţe legate de meşteşugurile artistice tradiţionale. [online]. 2019. [citat: 08.03.2020]. Disponibil: https://mecc.gov.md/ro/content/capitolul-viii-tehnici-si-cunostinte-legate-de-mestesugurile-artistice-traditionale.
326. Prelucrarea pielii. Patrimoniu cultural imaterial al Republica Moldova. [online], 2020, [citat: 02.02.2022]. Disponibil: https://www.patrimoniuimaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial-tehnici-%C8%99i-cuno%C8%99tin%C8%9Be-legate-de-arta/prelucrarea-pieilor
327. PROCOP, Natalia. Tendințele evoluției artelor plastice din Republica Moldova. [online] 2021, [citat: la 17.02.2025]. Disponibil: https://www.moldova-independenta.md/arta-plastica.
328. Produsele meșterului, Părintele Savatie Baștovoi de la Mănăstirea Oricova din raionul Călărași. [online] 2022, [citat: la 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/wp-content/uploads/2014/06/Fotor06115222.png

329. Proiectul *Dezvoltarea rurală durabilă prin revitalizarea meşteşugurilor*. [online], 2014, [citat: 29.02.2022]. ID: POSDRU/135/5.2/S/129639. Disponibil: http://pakiv.ro/index.php?pagina=pg&id=36&l=ro.

330. Raport etnografic *Starea meşteşugurilor tradiţionale în Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova şi judeţele Vaslui şi Galaţi, România* (compilat) [online]. Chișinău, 2021, 82 p. [citat: 20 aprilie 2023]. Disponibil: http://www.adrsud.md/public/files/Raport_etnografic_RD_SUD_RO_final_28.04.21.pdf

331. Rucodelie de la părintele Savatie (Baștovoi). Moldova Ortodoxă. Portal de gândire și atitudine creștin-ortodoxă din Republica Moldova. 13 iunie 2014. [online] 13.06.2014, [citat: la 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/rucodelie-de-la-parintele-savatie-bastovoi/.

332. *Ruta Meșteșugarilor în Moldova: îi veți cunoaște pe artizanii populari ai țării*. [online] [citat: 18.06.2025]. Disponibil: https://diez.md/2022/08/11/neampornit-va-propune-sa-vizitati-ruta-mestesugarilor-in-moldova/;

333. Serviciul de evidență și circulație a bunurilor culturale mobile. [online]. [citat: 20 aprilie 2025]. Disponibil: https://secbcm.gov.md/rom

334. Societatea-comerciala *Milabrega*, SRL [online] 15.01.2018, [citat: la 04.07.2023]. Disponibil: https: www.data2b.md/ro/companies/1007602000444/societatea-comerciala-milabrega-srl.

335. *Târgul Meșterilor Populari – Descoperă arta meșteșugurilor noastre*. [online] [citat: 18.06.2025]. Disponibil: https://www.muzeu.md/targul-mesterilor-populari-4/;

336. Tezaur - Grigore Sînchetru, meșter popular S.Trebujeni, rn Orhei. Emisiunea TezAur Moldova 1, 28 februarie 2018 [online] 2022, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://ok.ru/video/201141588248.

337. Toba de Văleni. Emisiune TezAur, Moldova 1. 18.10.2014, [online] 2014, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?-v=8MtyE0CKmAw

338. *Trei zile, şase meşteri populari din raionul Soroca au delectat publicul sucevean…*. În: Observatorul de Nord. 19-21 august 2022. [online] [citat: 18.06.2025]. Disponibil: https://observatorul.md/trei-zile-sase-mesteri-populari-din-raionul-soroca-au-delectat-publicul-sucevean-cu-lucrarile-lor-inedite

339. Un călugăr din Moldova confecționează ghenți de piele, iar clienții îi vin din Europa. 2022, [online] 2022, [citat: la 21.12.2020]. Disponibil: Disponibil: https://ortodox.md/un-calugar-din-moldova-confectioneaza-genti-de-piele-iar-clientii-ii-vin-din-europa/.

340. Valentin Frunză, creatorul pantofilor clasici, a participat la Campionatul Mondial de Cizmărie. prime.md Emisiuni Prima Oră [online] 2022, [citat: la 15.09.2023]. Disponibil: https://prime.md/valentin-frunza-creatorul-pantofilor-clasici-a-participat-la-campionatului-mondial-de-cizmarie---89977.html.

341. VÁRHEGYI, Zsuzsanna; BENDEFY, Márta Kissné. Posibilități de uscare a obiectelor arheologice din piele, saturate cu apă. [online] [citat: 27.06.2025]. Disponibil: https://epa.oszk.hu/00400/00402/00017/pdf/EPA00402_ISIS_2018_086-095.pdf

342. Vezi cine este cojocarul care face minuni pufoase din lâna oilor. [online] 29.12.2011, [citat: la 23.05.2023]. Disponibil: https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/vezi-cine-este-cojocarul-care-face-minuni-pufoase-876833.html.

343. VORNICU, Nicoleta. Consideraţii privind starea de conservare a artefactelor din metal şi piele de la mănăstirea Căpriana. In: *Arta*, 2017, nr. 1(AV), pp. 24. ISSN 2345–1181.

344. Zaporojan Dumitru. Investiții de succes în prelucrarea pieilor. 16 iunie 2016, [online] 2016, [citat: la 15.10.2023]. Disponibil: htt-ps://www.youtube.com/watch?v=s4s7IXWq-hk.

345. Каталог советской кожаной обуви 1952 года [online], 27.06.2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://ihistorian.livejournal.com/557389.html.

346. Магазин меховых изделий Milabrega [online] 2015, [citat: la 10.06.2023]. Disponibil: https://esp.md/ru/spravochnik-potrebitelya/shoping/mehovye-i-kozhanye-izdeliya/magazin-mehovyh-izdeliy-milabrega.
347. Обувь, которую носили в СССР. [online], 2018, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://back-in-ussr.com/2018/08/obuv-kotoruyu-nosili-v-sssr.html.
348. https://arhivaetnografica.ich.md/dosare-pentru-pielaritul-si-blanaritul?utm_source=chatgpt.com
349. https://arhivaetnografica.ich.md/dosare-pentru-pielaritul-si-blanaritul?utm_source=chatgpt.com, pp. 48-56

Anexa 1. Lista informatorilor, meșterilor documentați și a muzeelor vizitate

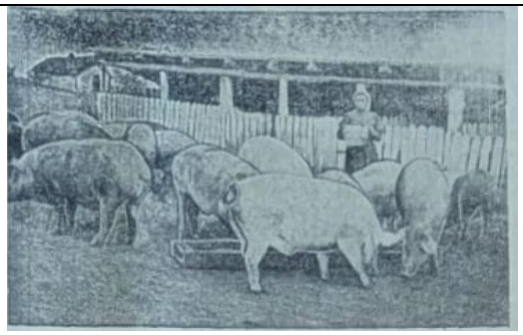
Nr. ord.	Numele, prenume meșterilor, informatorilor	Anul nașterii	Raionul / Municipiul	Localitatea	Îndeletnicirile practicate
1.	Ala CHIȘLARI și Victor CHIȘLARI	1963	Bălți	-	Tăbăcar, cojocar, căciular, curelar, cizmar
2.	Anatolie GOGU	1959		-	Tăbăcar, cojocar și căciular
3.	Dumitru PASCARI	1980		-	Tăbăcăr, cojocar, căciular, curelar și opincar
4.	Tudor ENACHE	1960	Rîșcani	s. Corlateni	-
5.	Vasile RUSU	1952	Briceni	s. Corjeuți	-
6.	Marcel OSTROVSCHI	1960	Edineț	s. Hlinaia	Cizmar, cojocar, căciular, curelar, chimire, opincar
7.	Elena DARIA	1961	Drochia	s. Sofia	-
8.	Elena GLAVAN	1951		s. Sofia	-
9.	Lidia LEAHU	1949		s. Sofia	-
10.	Ludmila PLAȘCA	1952		s. Sofia	-
11.	Ludmila SOFIA	1952		s. Sofia	-
12.	Svetlana BANARU	1979		s. Sofia	-
13.	Tatiana RUSU	1954		s. Sofia	-
14.	Vasile DUMINICĂ	1958		-	Cizmar
15.	Alexandra OLEINIC	1991	Sângerei	s. Mândrești Noi	Cojocar, căciular și curelărie
16.	Alexandru TABARCEA	1958		-	Fermier (cioban), tăbăcar, cojocar și căciular
17.	Artur OLEINIC	1991		s. Mândrești Noi	Tăbăcar, cojocar, căciular curelar și opincar
18.	Radu MARANDIUC	1976		-	-
19.	Ala MELNIC	1970	Soroca	s. Cosăuți	-
20.	Aurica OSATIUC	1970		s. Cosăuți	
21.	Claudia BELOUS	1963		s. Cosăuți	-
22.	Eugenia MELNIC	1939		s. Cosăuți	-
23.	Galina BODIU	1966		s. Cosăuți	-
24.	Grigori MELNIC	1976		s. Cosăuți	-
25.	Leonid CAPTARI	1960		-	Curelar

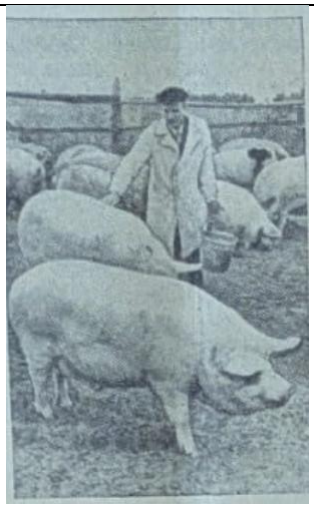
26.	Maria COJOCARI	1961		-	-
27.	Silvia FLOREA	1959		-	-
28.	Simion LUNGU	1957		s Văleni	Coaserea iilor, bundițelor din material textil și brodarea lor
29.	Vasile COJOCARI	1960		-	-
30.	Vera LOZAN	1950		s. Cosăuți	-
31.	Victor BOTNARI	1962		-	-
32.	Grigore SÎNCHETRU	1959	Orhei	s. Trebujeni	Instrumente muzicale (cimpoi, din piele de capră)
33.	Olesea RĂILEAN	1981		-	Produse de mică marochinărie
34.	Petru CUCU	1982	Chișinău	-	Produse de marochinărie și cizmar
35.	Valentin FRUNZĂ	1984		-	Cizmar
36.	Ieromonahul Savatie BAŞTOVOI	1972			Curelar, produse de marochinărie
37.	Tatiana POPA	1941	Călărași	s. Palanca	Muzeolog, meșter popular
38.	Valerie TUTUMER	1960		s. Bravicea	-
39.	Dumitru DARABAN	1949	Ialoveni	-	Curelar
40.	Mihail GUNEA	1980	Hâncești	s. Mirești	Fermier
41.	Ecaterina GUȚU	1961	Strășeni	s. Roșcani	-
42.	Adrian CHIOCHIU	1980		s. Slobozia Mare	Conducător Ansamblul folcloric „Vetrișoara”
43.	Constantin COJAN	1952		s. Colibași	Tăbăcar, cojocar și căciular
44.	Anatol DANILENCO	1960		s. Slobozia Mare	Fermier
45.	Dumitru ZAPOROJAN	1986	Cahul	s. Slobozia Mare	
46.	Elena COJAN	1956		s. Colibași	
47.	Gheorghe BURCĂ	1958		s. Manta	Tăbăcar și cojocar
48.	Nicolae MOCANU	1960		s. Slobozia Mare	Cojocar
49.	Vasile CHETROI	1950		s. Brînza	Cojocar
50.	Domnica BOROVA	1956		s. Colibabovca	-

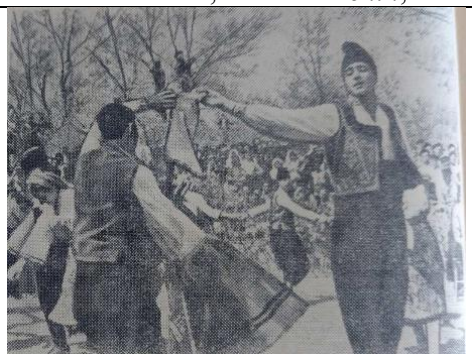
51.	Domnica GUMENIȚĂ	1941	Leova	s. Tomai	-
52.	Igor VOLOS	1968		s. Tomai	Curelar; produse de mică marochinărie
53.	Ivan ISCHIMJI	1987		s. Colibabovca	Primar
54	Ivan ISCHIMJI	1950		s. Colibabovca	-
55.	Mihail ȘAVRIEV	1969		s. Colibabovca	-
56.	Mircea ȘAVRIEV	1953		s. Colibabovca	-
57.	Nicolai ISCHIMJI	1980		s. Colibabovca	-
58.	Raisa CHIORESCU	1969		s. Colibabovca	-
59.	Ludmila PRISACARU	1960	Ștefan Vodă	s. Olănești	-
60.	Vasile PRISACARU	1956		s. Olănești	Curelar
61.	Valeri CHILIOGLO	1955	Comrat	-	Tăbăcar, cojocar și căciular
62.	Anna STATOVA	1965	UTA Găgăuzia	s. Congaz	-
63.	Pelaghia STATOVA	1975		s. Congaz	-
64.	Matrona HRISTIVA	1976		s. Congaz	-
65.	Ada DONCEVA	1967	Taraclia	s. Aluatu	-
66.	Tatiana ALACEVA	1969		s. Albota de Jos	-

Anexa 2. Reflectarea meșteșugului de prelucrare a pieilor și blănurilor în presa periodică și spoturi publicitare

Tabelul A2.1.1. Presa periodică. Cele mai relevante articole publicate în ziarul *Biruitorul* din raionul Râșcani

Biruitorul nr. 13 (966) anul 1955	 Foto P. Krîjanovskii
Biruitorul nr.89 (932) anul 1955	 *Au grijă de vităritul obștesc*
Biruitorul nr. 87 (930) anul 1955	 Foto A. Lambros
Biruitorul nr.116 (956) anul 1955	 Expoziția agricolă de la Moscova, reprezentanți ai sovhozurilor din RSSM Moldovenească

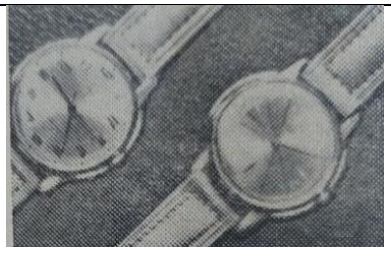
Biruitorul nr.139 (982) anul 1955.	 B. Lașcu, *Mulgătoarele eu îndatoriri noi S. Zicunov*. Foto M. Ogai
Biruitorul nr.143 (986) anul 1955	 Lucrătorii vităritului luptă pentru noi izbânzi în muncă. Foto: I. Reabinovici
Biruitorul nr. 31. (1030) anul 1956	 Experți din Cehoslovacia în vizită la fabrica de încălțăminte
Biruitorul nr. 40 (1039) anul 1956	 Foto: Agenția română de presă

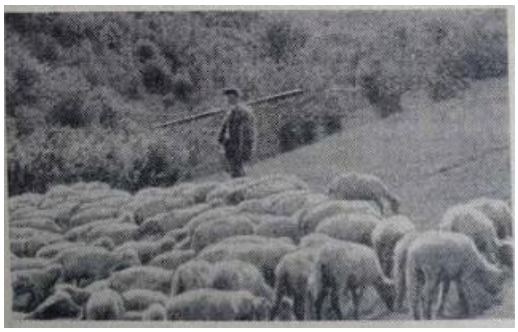
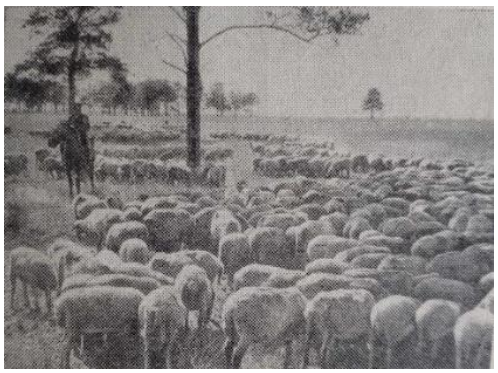
Biruitorul nr.47 (1046) anul 1956	 Foto: Raionul Taraclia, colhozul *Lenin*, oi de rasă
Biruitorul nr. 82 (1391) anul 1958	 Participarea colectivelor artistice la expoziții
Biruitorul nr. 88 (1391) anul 1958	 Artelul agricol *Voroșilov* s-a crescut o fermă de iepuri de casă, Șeful fermei A. E. Benicovski hrănește iepurii
Biruitorul nr. 91 (1400) anul 1958	 Fabrica de încălțăminte, lucrătorul secției de control tehnic M.I. Kudriașova

Biruitorul nr. 107 (1416) anul 1958	 V. Rupenin *Prin Moldova noastră*, despre ferma de vulpi argintii, organizată în artelul agricol *Rasvet* din raionul Râbnița
Biruitorul nr.108 (1417) anul 1958	 *Cum am cucerit întâietatea*
Biruitorul nr.116 (1425) anul 1958	 *Prin muncă și dragoste*
Biruitorul nr. 127 (1126) anul 1958	 V. Scurtu, *Schimbări mari*

	 F.L. Kruliţki, *Îngrijitoarea de porci fruntaşă E.V. Parişeva*

Tabelul A2.1.2. Cele mai relevante articole publicate în ziarul *Viaţa Nouă* din raionul Briceni

Viaţa Nouă, nr. 5, anul 1965	 Expoziţia de artă plastică. Foto N. Prusakov
Viaţa Nouă, nr. 60, anul 1965	 Foto de V. Silin
Viaţa Nouă, nr. 76. anul 1965	 Foto: N. Achimov, fabrica de ceasornice din Penza
Viaţa Nouă, nr. 114, anul 1965	 Crescătorii de oi, sovhozul *Pobeda,* ciobanul Vasile Andreevici

Viața Nouă, nr. 78 (nr. 194), anul 1966	 Crescătorii de vaci Crescătorii de oi
Viața Nouă, nr. 104, anul 1966	 Foto N. Prusakov *Decorația înaltă a păstorului*, foto Iu. Șiianov
Viața Nouă, nr. 124 (703) anul 1969	 Renașterea meșteșugurilor populare, Expoziția meșterilor populari, foto: E. Mecinik

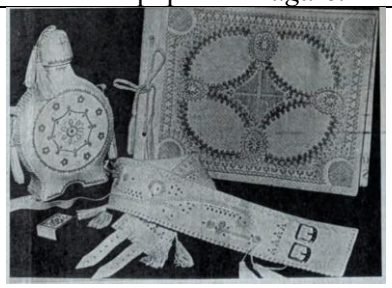
Viața Nouă, nr. 144-145 (260–261), anul 1969	 Succesul ne bucură

Tabelul A2.1.3. Cele mai relevante articole publicate în ziarul *Gazeta de seară*

Gazeta de seară, nr.4(4193), anul 1979	 *O întâlnire între prieteni*, foto V. Cibotaru
Gazeta de seară, nr. 18(4207), anul 1979	 Foto S. Galperin
Gazeta de seară, nr. 27(4216), anul 1979	 УН МАГАЗИН КУ УН УНИВЕРСАЛ СОРТИМЕНТ ДЕ МЭРФУРЬ Anunț unde se pot procura produse din piele

Gazeta de seară, nr. 35 (4224), anul 1979	 ЫН СЭЛИЛЕ ДЕ КОМЕРЦ АЛЕ «ГОРПРОМТОРГ» БЮРУ ДИН КИШИНЭУ ЕКСПОЗИЦИЙ КУ ВЫНЗАРЕ МАРЬ ДЕСФАЧЕРЬ ЛУНА РЕАЛИЗЭРИЙ КЭМЭШИЛОР ПАРФУМЕРИЕ ЫН МАРЕ СОРТИМЕНТ «РЕКЛАМКОМЕРЦ». Anunț unde se pot procura produse din piele
Gazeta de seară, nr. 39(4226), anul 1979	 *Pentru înflorirea țării*
Gazeta de seară, nr. 40(4229), anul 1979	 Noi colective academice de dansatori ЫНТЫЛНИРЯ АЛЕГЭТОРИЛОР КУ К. Н. БЕЛЯК Întâlnirea alegătorilor cu K.N. Beliak
Gazeta de seară, din nr. 41, anul 1979	 Foto de B. Kapiin

Tabelul A2.1.4. Cele mai relevante articole publicate în ziarul *Curierul de seară*

Curierul de seară din 3 martie 1993	 Lada Ceapliga, *Dor de sărbători*. Fotografii V. Robu. Inaugurarea festivalului ansamblului *Joc*, a orchestrei de muzică populară *Mugurel*
Curierul de seară din 18 martie 1993	 Victoria Dunaev, *Fiecare meșter are taina sa*. Foto de V. Bobu.
Curierul de seară din 15 aprilie 1993	 *Menirea unui artist este să răsfrângă lumina în sufletul omenesc*. Foto de Mihai Vengher
Moldova Suverană	
Moldova Suverană, 2002	 Foto Tudor Iovu
Literatura şi arta	

Literatura şi arta, nr.39 (3656), 2015	
	Adevărul
Adevărul, 2011	 Foto Tudor Iovu

Tabelul A2.1.5. Cele mai relevante articole publicate în *Revista Moldova*

Moldova nr. 1, 1975	 Port popular
Moldova, nr. 2, 1975	

Margarita Poliuhova, *Ce considerați mai important în arta pe care o profesați? Serghei Cuciuc*

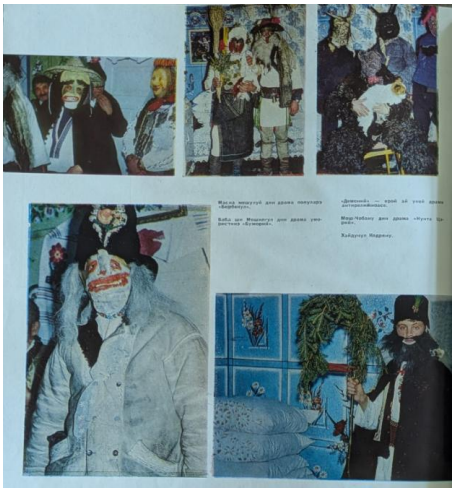

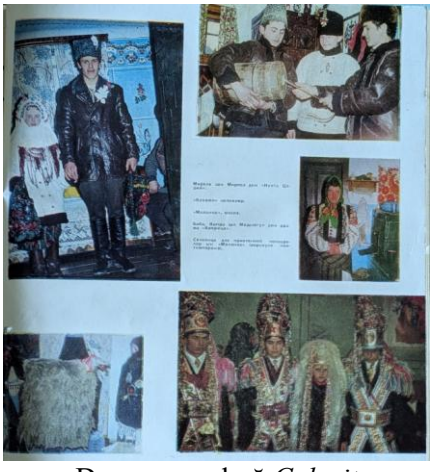

	 Care sunt traiectoriile de prestigiu ale artei plastice moldovenești? Ilia Bogdescu
Moldova, nr. 6, 1975	 *Cum vă imaginaşi arta monumentală de mâine*, Aurel David

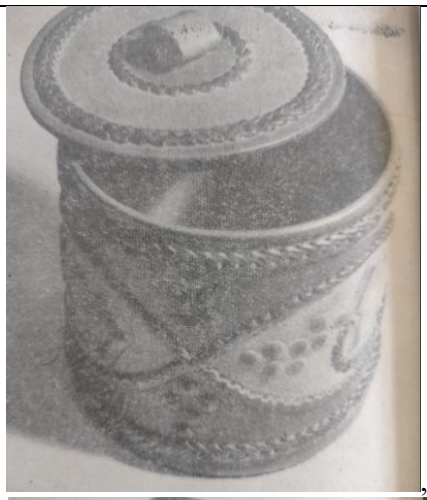

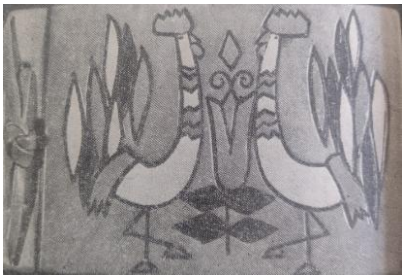
Drama populară *Colorit*

	 Articol despre Teodor Negară
Moldova, nr. 1, 1979	 Meridianul tinereții

	 Oameni de încredere, Album fotografic
Moldova nr. 2, 1979	
Moldova nr. 5, 1979	 *Primăverile lui Badea Simion*, Fotografie de M. Potârniche

	Ferme de oi pentru blană
Moldova nr. 6, 1979	 Larisa Turea, Meșterii Maria Ungureanu și Vera Petrovscaia. Este descris Sovhozul din Mălăiești, raionul Orhei, Dialog cu Lidia Gurău, directorul sovhozului, p. 5.

	  Mai departe de Calul Troian, orbitele frumosului, p.36
Revista Femeia Moldovei	
Femeia Moldovei, nr. 9/12, anul 1992	

Din zestrea neamului.

Curățarea articolelor de blană sintetică, la rubrica Sugestii *Moldova*

Moldova, martie-aprilie 2017

Acasă la Edineț. Moldova, martie-aprilie 2017

Caleidoscop cultural al evenimentelor la Edineț

Orchestra *Ciocârlia* și Lăutarul Ion Popov, raionul Edineț

Luminează-mi haina-taina sufletului meu, Edineț

Mariana și Marcel Ostrovschi, creatori de costume populare

Liliana Popușoi, *Cred în valori, în tradiție și în patrie* (despre acad. Mihai Cimpoi). Foto Mihai Potârniche

Colective artistice din Cahul:

	   Revista *Moldova*, foto Mihai Vengher
Moldova, noiembrie decembrie 2017	

	  Nicolae Roibu, *Cultura în mișcare*. În: *Moldova*, noiembrie decembrie 2017

A 2.2. Spoturi publicitare

a) Blănăria lui B.M. Șpetner, str. Alexandru cel Bun

b) Publicitatea atelierului de blănărie a lui B. Beloțercovschi. După: Anuarul Orașului Chișinău pe anul 1940, p. 55.

c) Publicitatea blănăriei lui M. Entin și D. Moloșter. După: Anuarul Orașului Chișinău pe anul 1940, p. 46.

Figura A 2.1. Magazin și atelierele de blănărie a lui B. Beloțercovschi, M. Entin și D. Moloșter din Chișinău, 1940

a) Publicitatea atelierul blănarului Leib Apotechcr. Chișinău, str. Generalul Broșteanu nr. 51. După: Anuarul Orașului Chișinău pe anul 1940, p. 40.

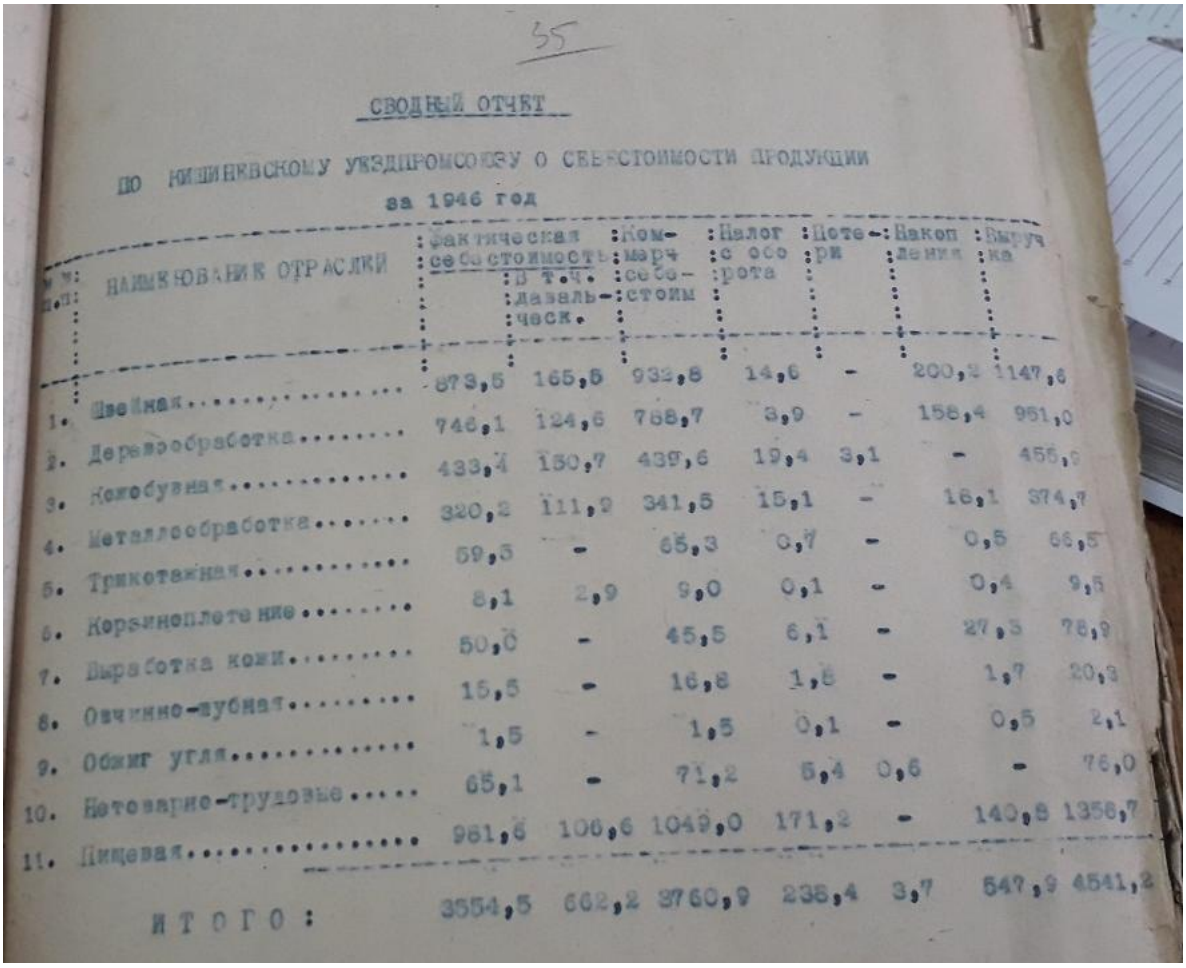
b) Publicitatea magazinului de blănuri U. FIH. După: Anuarul Orașului Chișinău pe anul 1940, p. 55.

c) Publicitatea Fabricii de articole de piele „Wiener Werkstatt". După: Anuarul Orașului Chișinău pe anul 1940, p. 45.

Figura A 2.2. Publicitatea atelierelor, magazinului și fabricilor de blănărie din Chișinău, anul 1940

Anexa 3. Surse de arhivă privind dezvoltarea sectorului de stat în domeniul pielăriei

55

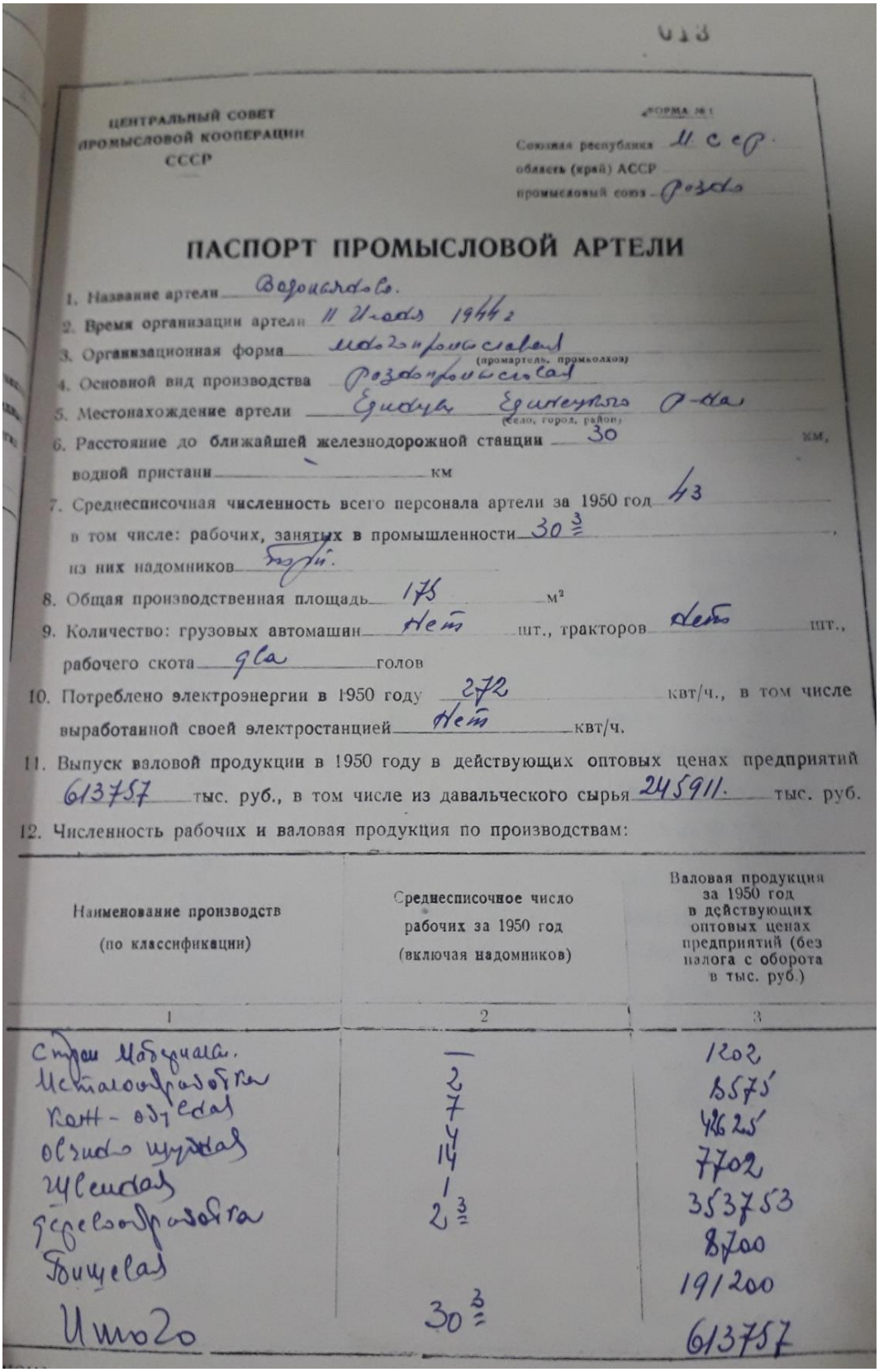
СВОДНЫЙ ОТЧЕТ

ПО КИШИНЕВСКОМУ УКРЗДПРОМСОВЕТУ О СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ

за 1946 год

№ п/п	НАИМЕНОВАНИЕ ОТРАСЛЕЙ	Фактическая себестоимость	в т.ч. давальческ.	Коммарч себестоимость	Налог с оборота	Потери	Накопления	Выручка
1.	Швейная	873,5	165,5	932,8	14,6	-	200,3	1147,6
2.	Деревообработка	746,1	124,6	788,7	3,9	-	158,4	951,0
3.	Кожобувная	433,4	130,7	439,6	19,4	3,1	-	455,9
4.	Металлообработка	320,2	111,9	341,5	15,1	-	16,1	374,7
5.	Трикотажная	59,5	-	65,3	0,7	-	0,5	66,5
6.	Корзинноплетение	8,1	2,9	9,0	0,1	-	0,4	9,5
7.	Выработка кожи	50,0	-	45,5	6,1	-	27,3	78,9
8.	Овчинно-шубная	15,5	-	16,8	1,8	-	1,7	20,3
9.	Обжиг угля	1,5	-	1,5	0,1	-	0,5	2,1
10.	Потребительско-трудовые	65,1	-	71,2	5,4	0,6	-	76,0
11.	Пищевая	961,6	100,6	1049,0	171,2	-	140,8	1358,7
	ИТОГО:	3554,5	662,2	3760,9	238,4	3,7	547,9	4541,2

A.3.1. Raportul privind costul producerii atelierelor meșteșugărești, pentru anul 1946, cu indicarea produselor din piele și blană
ANA, DFASP, F. 3010, inv. 3, d. 15, f. 35.

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ СОВЕТ
ПРОМЫСЛОВОЙ КООПЕРАЦИИ
СССР

ФОРМА № 1

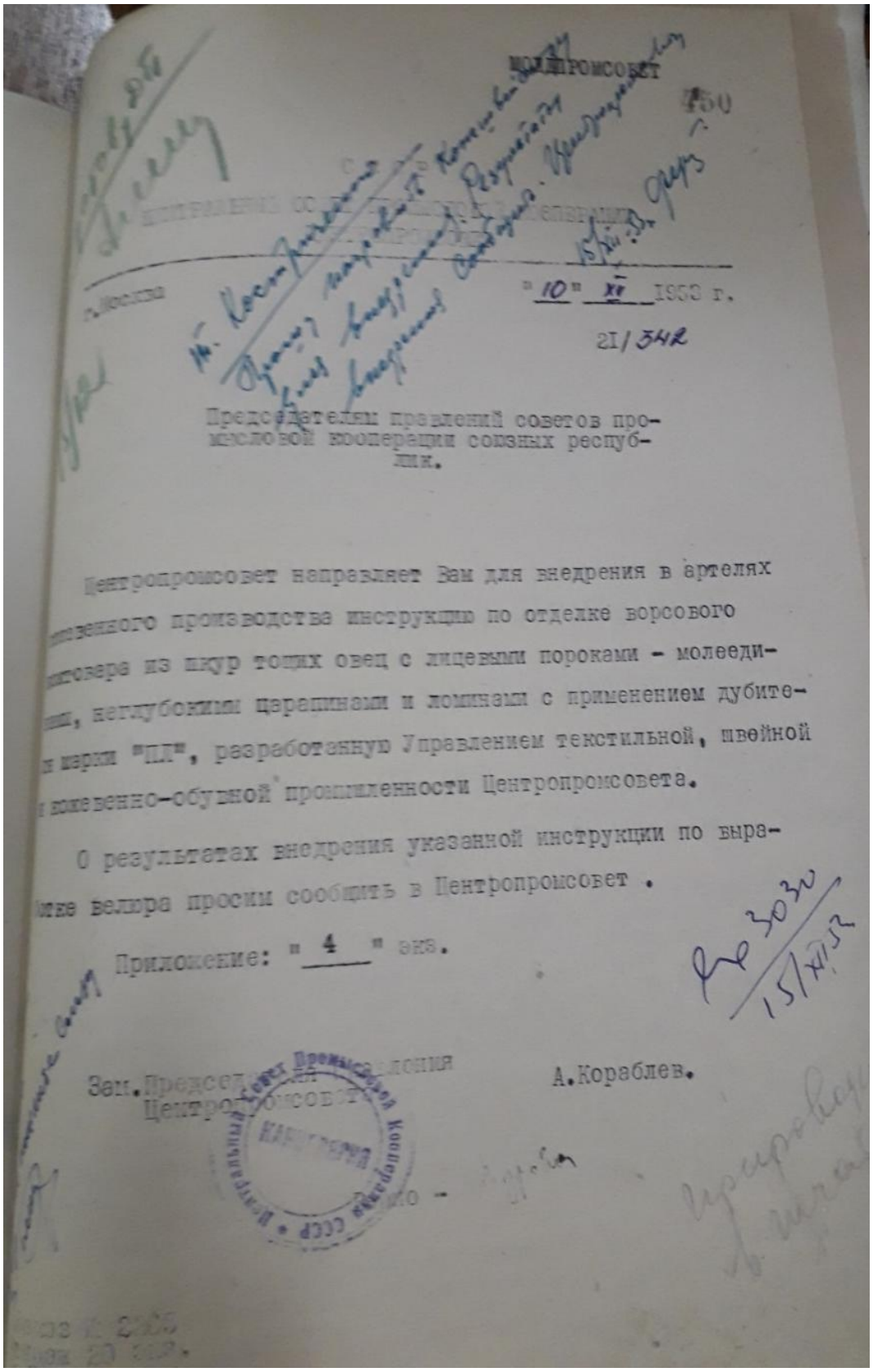
Союзная республика М С С Р.
область (край) АССР
промысловый союз Розобъ

ПАСПОРТ ПРОМЫСЛОВОЙ АРТЕЛИ

1. Название артели Водопьяновъ.
2. Время организации артели II Июль 1944 г
3. Организационная форма мало промысловая (промартель, промколхоз)
4. Основной вид производства Розобъ промысловая
5. Местонахождение артели Ешкиль Ешкилетъ о-ва (село, город, район)
6. Расстояние до ближайшей железнодорожной станции 30 км,
   водной пристани ____ км
7. Среднесписочная численность всего персонала артели за 1950 год 43
   в том числе: рабочих, занятых в промышленности 30 чел.
   из них надомников Нет.
8. Общая производственная площадь 175 м²
9. Количество: грузовых автомашин Нет шт., тракторов Нет шт.,
   рабочего скота 9 гол голов
10. Потреблено электроэнергии в 1950 году 272 квт/ч., в том числе
    выработанной своей электростанцией Нет квт/ч.
11. Выпуск валовой продукции в 1950 году в действующих оптовых ценах предприятий 613757 тыс. руб., в том числе из давальческого сырья 245911. тыс. руб.
12. Численность рабочих и валовая продукция по производствам:

Наименование производств (по классификации)	Среднесписочное число рабочих за 1950 год (включая надомников)	Валовая продукция за 1950 год в действующих оптовых ценах предприятий (без налога с оборота в тыс. руб.)
1	2	3
Строй Мастерская.	—	1202
Кожевенная обработка	27	8575
Канц-отдел	7	4625
Обувная мастерская	14	7702
Пекарня	1	353753
Деревообработка	2 чел.	8700
Бондарная		191200
Итого	30 чел.	613757

A.3.2. Pașaportul artelului cu indicarea domeniilor de activitate: prelucrarea pieilor și blănurilor
ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 53.

ЦЕНТРОПРОМСОВЕТ

г. Москва "10" XII 1953 г.

21/342

Председателям правлений советов промысловой кооперации союзных республик.

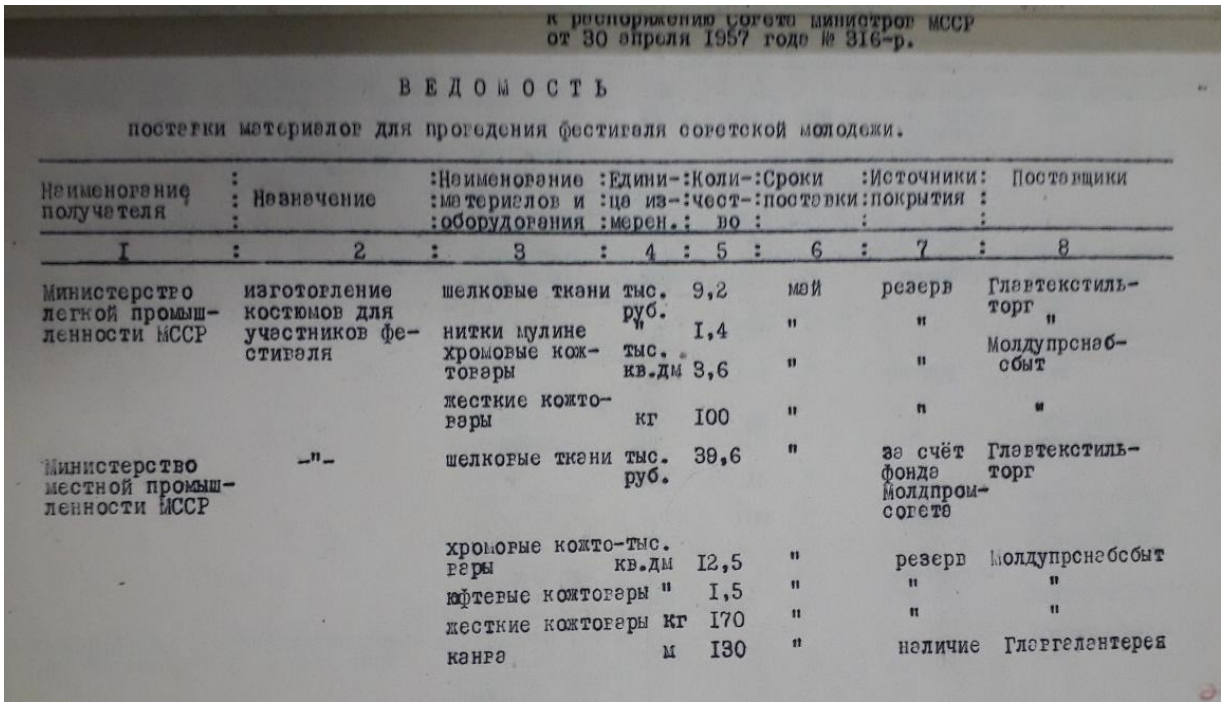
Центропромсовет направляет Вам для внедрения в артелях мелевенного производства инструкции по отделке воросового мехозера из шкур тощих овец с лицевыми пороками - молееди-ши, неглубокими царапинами и ломинами с применением дубителя марки "ШТ", разработанную Управлением текстильной, швейной и мелевенно-обувной промышленности Центропромсовета.

О результатах внедрения указанной инструкции по выработке велюра просим сообщить в Центропромсовет.

Приложение: "4" экз.

Зам. Председателя Правления Центропромсовета А. Кораблев.

A.3.3. Demers către artelurile meșteșugărești privind instrucția de prelucrare a blănii de oaie
ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 450.

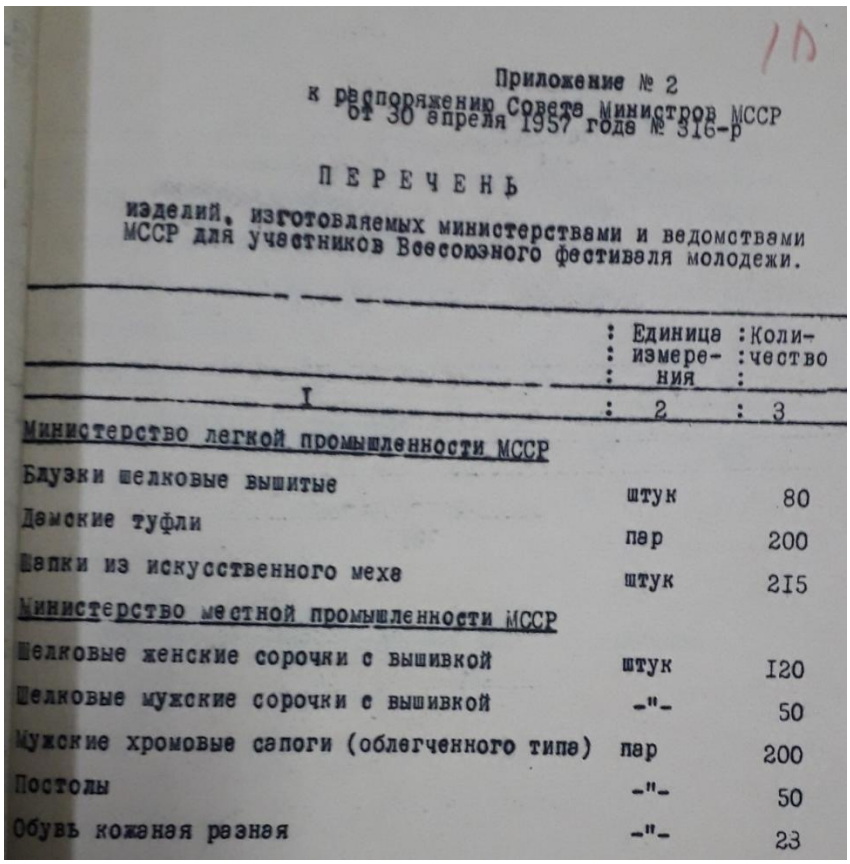
к распоряжению Совета министров МССР
от 30 апреля 1957 года № 316-р.

ВЕДОМОСТЬ

постатки материалов для проведения фестиваля советской молодежи.

Наименование получателя	Назначение	Наименование материалов и оборудования	Единица измерен.	Количество	Сроки поставки	Источники покрытия	Поставщики
I	2	3	4	5	6	7	8
Министерство легкой промышленности МССР	изготовление костюмов для участников фестиваля	шелковые ткани	тыс. руб.	9,2	май	резерв	Главтекстильторг
		нитки мулине	"	I,4	"	"	"
		хромовые кожтовары	тыс. кв.дм	3,6	"	"	Молдупрснабсбыт
		жесткие кожтовары	кг	I00	"	"	"
Министерство местной промышленности МССР	-"-	шелковые ткани	тыс. руб.	39,6	"	за счёт фонда Молдпромсовета	Главтекстильторг
		хромовые кожтовары	тыс. кв.дм	I2,5	"	резерв	Молдупрснабсбыт
		мфтевые кожтовары	"	I,5	"	"	"
		жесткие кожтовары	кг	I70	"	"	"
		канва	м	I30	"	наличие	Главгелентерея

A.3.4. Lista articolelor preconizate pentru confecționare în cadrul festivalului tineretului din anul 1957, inclusiv piese din piele și blănuri
ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 597.

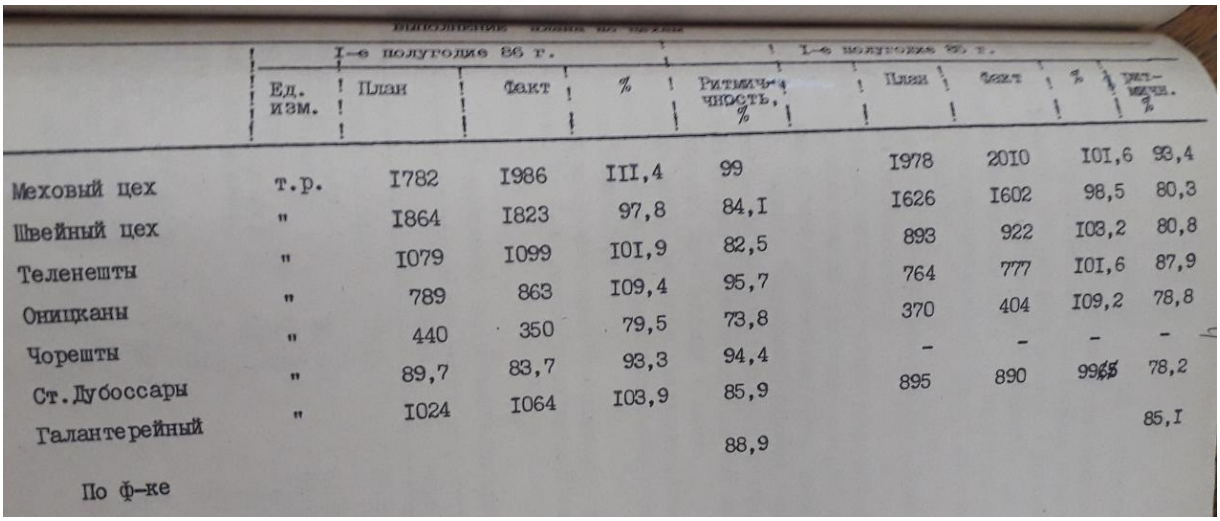
Приложение № 2
к распоряжению Совета Министров МССР
от 30 апреля 1957 года № 316-р

ПЕРЕЧЕНЬ

изделий, изготовляемых министерствами и ведомствами МССР для участников Всесоюзного фестиваля молодежи.

I	Единица измерения	Количество
	2	3
Министерство легкой промышленности МССР		
Блузки шелковые вышитые	штук	80
Дамские туфли	пар	200
Папки из искусственного меха	штук	2I5
Министерство местной промышленности МССР		
Шелковые женские сорочки с вышивкой	штук	I20
Шелковые мужские сорочки с вышивкой	-"-	50
Мужские хромовые сапоги (облегченного типа)	пар	200
Постолы	-"-	50
Обувь кожаная разная	-"-	23

A.3.5. Lista articolelor, inclusiv din piele și blană, confecționate pentru Festivalul Tineretului din anul 1957, ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 597, f. 18.

	Ед. изм.	I-е полугодие 86 г. План	Факт	%	Ритмичность, %	I-е полугодие 85 г. План	Факт	%	Ритмичность, %
Меховый цех	т.р.	I782	I986	III,4	99	I978	2010	I0I,6	93,4
Швейный цех	"	I864	I823	97,8	84,I	I626	I602	98,5	80,3
Теленешты	"	I079	I099	I0I,9	82,5	893	922	I03,2	80,8
Оницканы	"	789	863	I09,4	95,7	764	777	I0I,6	87,9
Чорешты	"	440	350	79,5	73,8	370	404	I09,2	78,8
Ст.Дубоссары	"	89,7	83,7	93,3	94,4	-	-	-	-
Галантерейный	"	I024	I064	I03,9	85,9	895	890	99,5	78,2
По ф-ке					88,9				85,I

A.3.6. Planul de producere a atelierelor meșteșugărești, anul 1986, inclusiv sectorul de blănuri

A 3.7. Ilie Stănescu (a.n. 1902), țăran înstărit din satul Șaptebani, județul Bălți, Basarabia, Regatul României, anul 1928. ANA, Sursa: Samson Paula, cl. XII „B”, IPLT „Gh. Asachi”

A 3. 8. Alexandru Rusu, satul Gălășeni, județul Bălți, Basarabia, Regatul României, anul 1920. ANA, Sursa: Samson Paula, cl. XII „B”, IPLT „Gh. Asachi

A 3. 9. Dumitroi, procuror (centru), ține în mână un cod de legi. În dreapta este Ioan Profir, prim adjunctul lui Dumitroi. Fotografia a fost realizată în incinta procuraturii cu ocazia unui câștig de caz în instanța de judecată. loc. Ocnița, jud. Hotin, Basarabia, Regatul României, anul 1919. ANA, Sursa: Petcu Ionela, cl. a VIII „C”, IPLT „Gh. Asachi”

A 3. 10. Imagine cu Chirvas Pintilie (așezat în centru), funcționar la primăria Nisporeni, Jud. Chișinău, cu fratele Mihail și verișorul Tanase. loc. Nisporeni, jud. Chișinău, Basarabia, Regatul României, anul 1924. ANA, Sursa: Mihaela Fetcu, cl. a XII „C", IPLT „Gh. Asachi"

https://arhiva.gov.md/galerie-interactiva-chipuri-basarabene-din-romania-interbelica/nggallery/page/3

A 3. 11. Vânzător ambulant de lână cu desagi și căciulă.
ANA, Arhiva „Artizana"

A3.12. Vera Cucoș cu fratele, Nică Vozian, și cu cumnata sa, Vera Rusu (stânga), loc. Târnova, 1936.

A 3.13. Sazont (pe scaun) și Profira Cucoș, împreună cu fiicele, Vera, Măriuța și Margareta, și cu ginerii, România, anii 1960.

A 3.14. Frații Nastas: Alexandru Nastas (a.n. 1927), Eudochia Vodă (a.n. 1927), Vasile G. Nastas (a.n. 1935), Claudia G. Nastas (a.n. 1930), loc. Nr. 37-Prigorodnyj, r-nul Șortandinskij, reg. Akmolinsk, 1946. Pe verso: „Spre amintire de la fratele tău Săndică. Ne-am scos in zilele Floriilor. Amintire din Kazahstan, de pe anu 1946/IV. De primit: Nina Gavrilovna Andoni" (Fotografii din colecția Centrului de Excelență Institutul de Istorie Socială ProMemoria, USM).

A 3.15. Alexandra Gâncul, drușcă de onoare la nunta familiei Mutuseac, loc. Onochoj, RASS Burjat-Mongolă, 1956 (Ludmila D. COJOCARU, tradiția de nuntă în comunitățile de basarabeni deportați în Siberia Și Kazahstan. In: AKADEMOS 2/2018, pp. 132-139.

A 3.16. Timbre poștale

Balada „Toma Alimoș"
2023
7L
Moldova

Balada „Soarele și Luna"
2023
13,60L
Moldova

5L
2024
„Să trăiți, să înfloriți!"
Festivalul Datinilor și Obiceiurilor de Iarnă
MOLDOVA

Colindatul de ceată bărbătească
1,75L
MOLDOVA
2013
Ritualuri și obiceiuri tradiționale

8,50L
Costume tradiționale
MOLDOVA
2012

МОЛДАВАНЕ

25b
90b
1.80L
2L
MOLDOVA
Costume tradiționale de vară, sfîrșitul sec. XIX- începutul sec. XX
Costume tradiționale de iarnă, sfîrșitul sec. XIX- începutul sec. XX
1998

1.80L
MOLDOVA
Costume tradiționale de iarnă, sfîrșitul sec. XIX- începutul sec. XX
1998

2L
MOLDOVA
Costume tradiționale de iarnă, sfîrșitul sec. XIX- începutul sec. XX
1998

2013 – Anul Spiridon Vangheli
Pictor Igor Vieru
Datoria lui Guguță
2013
Moldova 1,75L
2013 – Anul Spiridon Vangheli
Pictor Octavia Țarălungă
Cușma lui Guguță
Moldova 1,75

8,50L
Costume tradiționale
MOLDOVA
2012
Elena Karachentseva

A 3.17. Muzeul de Istorie a orașului Chișinău

A 3.18. Fabrică de încltăminte, Muzeul de Istorie a orașului Chișinău

A 3.19. Fabrică de încltăminte, Muzeul de Istorie a orașului Chișinău

A 3.20. Fabrica de Piele, mun Chișinău

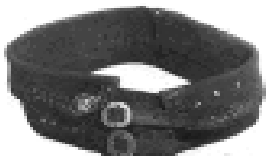
A 3.21. Secția de producere Fabrica de Piele, mun. Chișinău

Anexa 4. Repertoriul de piese tradiționale din piele și blană, tehnici de prelucrare

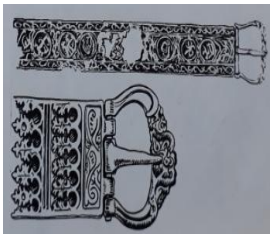
Tabelul 1. Repertoriul pieselor de artizanat din piei și blănuri, identificate în spațiul actual al Republicii Moldova

Nr. crt.	**Denumirea piesei**	**Caracteristica etno-istorică**	**Particularitățile decorativ-artistice**	**Exemple de piese din piei și blănuri**
1	Blană /șubă	În sec. XV–XVI boierii pe timp de iarnă purtau vestimentație cu blană în afară. În prezent, blănurile sunt diverse, se poartă atât de femei cât și de bărbați (sursa: BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic.* Chișinău: Reclama, 2011, p. 97; Artizana - Fashion. Cojoc-pilot-din-blana-acoperita-inchidere-asimetrica. [online], 2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://artizanafashion.md/ro/product/cojoc-pilot-din-blana-acoperita-inchidere-asimetrica/.).	Blănuri de ovine și de animale sălbatice, este specifică vopsirea decorativă.	
2	Bocanci /ghete	În ani ‘40–50 sec. XIX, bocancii apar în portul popular moldovenesc. Având tălpi solide, care protejează picioarele, erau purtați la început doar de bărbați, apoi și de femei; treptat au apărut ghetele mai fine. Sursa: BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 97; MADEIN.MD. [online], 27.06.2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://madein.md/baluleather.	Cu tighele decorative, vopsire și lustruire	

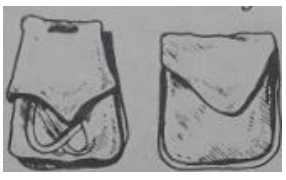
3	Bundiță (bundă)	În sec. XIV–XVIII, bundița era parte componentă a costumului popular moldovenesc. Până în zilele noastre s-au păstrat două subvariante ale bundiței: cea de la nord este ajustată pe corp, despicată înainte, iar bundița din centru sau de la sud este mai largă, păstrează culoarea naturală a pielii de oaie, de culoare cafenie sau neagră. Sursa: BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 84; TCACENCO, N.; BOGDAN, A. *Gala costumului popular.* Chișinău: Balacron, 2006. 51 p. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм* – Moldavian National Costume. Кишинев: Тимпул. 1985, p. 62.	Broderii colorate, mărgelușe colorate, nasturi (*bunghi*), cheutori din piele, aplicații cu motive pastorale din piele, perforații.	
4	Căciulă /cușmă	În sec. XIX-lea căciula era generalizată în portul oamenilor din sate și cel al săracilor din oraș. Destinată preponderent bărbaților, căciula/cușma era confecționată din piei de miel cu spicul blănii în exterior. Se disting două modele de căciuli: Țurcănească și Mocănească. La mijlocul sec. XIX-lea – începutul sec. XX intră în uz cușma care se deosebește constructiv și se poartă cât de bărbați atât și de femei. Sursa: [1] Constantin Cojan – meșter popular. Emisiunea „Tezaur”, Moldova 1, 17.11.2013. [online], [citat: 16.02.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=NO2dJuW2bgE; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica*	Piele de miel de tip *caracul* și *țigaia*; blănuri nobile de animale sălbatice. Modul de purtare poate fi: ca bătrânii, ca flăcăii, ca intelectualii, ca mocanii, ca la sud.	

		Moldova, Ghid practic, p. 25; ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. *Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX–XX. Schițe și studii etnografice*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 118.		
5	Chimir	Chimirul a existat pe teritoriul Moldovei încă din sec. V, în portul popular bărbătesc foarte apropiat ca formă cu chimirele moderne. Mai des îl purtau păstorii și țăranii înstăriți. Era confecționat din piele de bovine, cabaline, având buzunare, care servesc în loc de pungă, cu o lățime între 10 și 30 cm. De chimir erau prinse briceagul, punga cu bani, punga cu tutun, luleaua, cremenea și iasca. Sursa: Date culese din teren de autor. Informator – meșter curelar Dumitru Daraban, rn Ialoveni, anul 2021; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova*, p. 97; Date culese din teren de autor. Informator – meșter popular (curelar), Dumitru Daraban, rn Ialoveni, anul 2020; PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968, p. 32; PETRESCU, P. *Motive decorative celebre*. Bucureşti: Meridiane, 1971, p. 48.	Ornamentate cu paiete, aplicație din aramă, bucăți de piele, prin presare, perforare, bătute cu bunghi (ținte), 2-4 catarame de aramă.	
6	Cizme /ciubote	În sec. XIV–XVIII, ciubotele/cizmele erau parte componentă în costumul popular. Ciubotele se confecționau din piele mai groasă, iar cizmele – din piele mai subțire și fină. În satele din nordul țării țăranii purtau *ciubote de hrom* mai frecvent decât în satele din centru și sud. Treptat cizmele purtate de femei și bărbați, au	Cu tighele decorative, pliuri sau încrețituri, perforații, vopsire și lustruire	

		obținut forme cunoscute cu tureatcă înaltă sau răsfrântă. Sursa: BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 98; MADEIN.MD. [online]. 2019, [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://madein.md/balulea ther; ȘARANUȚĂ, Silvia. *Ornamente populare moldoveneşti = Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves*, 1984, p. 51.		
7	Cojoc	În sec. XIV–XVIII, cojocul era parte componentă în costumul popular moldovenesc pe timp de iarnă. Piesă vestimentară din piele de oaie prelucrată cu mițe, cu blană în interior, care se poartă mai mult la țară ca *palton*. Cojocul pentru femei nu se deosebea foarte mult de cel bărbătesc, punând accent pe variantele mai scurte și ajustate. Sursa: ZEVINA, Ada; LIVŞIŢ, M. *Portul naţional moldovenesc*. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1960, p. 17; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 159; ЛИВШИЦ, М.Я. *Декоративно-прикладное искусство Молдавии* / Отдел этнографии и искусствоведения АН	Brodat cu fire de lână sau lâniță, motive pastorale, de culori roșie și verde, aplicații cu ornament din piele de safian.	

		МССР. Кишинев: Штиинца, 1980, p. 87.		
8	Curea /centură	În sec. XV–XVI-lea centura este piesa componentă a costumului boieresc și cel orășenesc din portul popular moldovenesc. Purtată inițial de bărbați, la munci grele, în prezent cureaua este destinată femeilor și bărbaților pentru susținerea articolelor vestimentare și cu rol decorativ. Sursa: BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 97; ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии.* Кишинев: Изд-во: Картя Молдовенеаскэ, 1978, p. 41; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм-Moldavian National Costume.* Кишинев. 1985, p. 58; MADEIN.MD. [online]. [citat: 07.02.2020]. Disponibil https://madein.md/baluleather.	Perforare, vopsire și cusături decorative, presare.	
9	Geantă /poșetă	În sec. XIV–XV, geanta și poșeta inițial au fost purtate de bărbați (la vânătoare ș.a.), ulterior și de femei. Poșeta este piesă de port pentru femei, prevăzută cu curea peste umăr și cu clapă, în care se păstrau și se poartă acte, bani, diferite accesorii de toaletă. Sursa: ЛИВШИЦ, М.Я. *Декоративно-прикладное искусство Молдавии / Отдел этнографии и искусствоведения АН МССР*, 1980, p. 88; MADEIN.MD. [online]. [citat: 07.02.2020]. Disponibil	Imprimare de înfrumusețare, capse metalice, perforare, vopsire și lustruire, tighele decorative.	

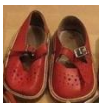
		https://madein.md/balulea ther.		
10	Opinci	În sec. XIV–XVIII, opincile erau parte componentă în costumul popular moldovenesc, se legau cu *nojițe* (șiret împletit din păr de cal sau fâșii de piei). Se deosebesc piese cu vârf ascuțit, care erau purtate în nordul și cele fără vârf din centrul și sudul Moldovei, preponderent purtate de țărani și păstori. Sursa: *Cele mai vechi exponate ale portului popular expuse la Muzeul din Bălți.* [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://nordnews.md/foto-cele-mai-vechi-exponate-ale-portului-popular-expuse-la-muzeul-din-balti/; TCACENCO, N.; BOGDAN, A. *Gala costumului popular.* Chișinău: Balacron, 2006, p. 12; BUZILĂ, V. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 77.	Perforare, vopsire și lustruire.	
11	Pantofi	Pantofii au intrat mai târziu în uz, după papuci (sf. sec. XVIII–XIX), având șireturi (*șnoroace*) sau catarame. La început se purtau la sărbători, jocuri și se confecționați din piele (conform L.P.). sursa: Date culese din teren de autor în anul 2021. Informator L.P., anul nașterii 1952, s. Sofia, rn Drochia.	Decorate cu aplicații de canafuri din piele pe la margine, perforați.	

12	Papuci	Papucii ca o astfel de denumire au apărut din limba turcă. În sec. XVII se purtau de femei prin casă, erau din piei, blană și alte materiale. Puteau fi cu vârf ridicat, călcâi descoperit și fără toc. Sursa: FLORESCU, Florea Bobu. *Opincile la Romîni.* București: Ed. Academia Republicii populare Române, 1957, p. 71; BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova*, p. 98; СЫРКУ, П. *Изъ быта бессарабскихъ румынь.* Петроградъ, 1914, p. 152.	Croire decorativă (perforare), presare, broderii cu fir de argint aurit	
13	Pieptar	În sec. XIV–XVIII, pieptarul era parte componentă a costumului popular moldovenesc. Pieptarul fără mânici, lung până la genunchi, la poale mai larg, era nelipsit pe timp rece, specific numai ciobanilor, iar cel fără poale și scurt se purta și de femei. Sursa: PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968, p. 28; ЛИВЩИЦ, М. *Декоративно прикладное искусство Молдавии.* Кишинев: Штиинца, 1980, p. 85.	Broderie cu fire de lână, aplicații din piele.	
14	Portmoneu /pungă	Apariția primelor portmonee sub forme de pungi cu clapă și șiret este datată în sec. XV–XVI. Era folosit de femei în ținută vestimentară pentru păstrarea obiectelor personale. La începutul sec. al XIX-lea pungile au evoluat în portmonee de diferit tip. Sursa: BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova*, 2011, p. 67; ЗЕЛЕНЧУК, В. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*. 1985, p. 54; MADEIN.MD. [online]. 2011. [citat: 07.02.2020].	Perforare, cusături decorative, vopsire și lustruire.	

		Disponibil: https://madein.md/baluleather.		
15	*Meşini*	Pantaloni pentru bărbați, din blană naturală de ovine cu spicul înăuntru, confecționați din piei de ovine sau de miel, cu spic de blană înăuntru. Sursa: Ibidem.		 Sursa: Date culese din teren de autor în anul 2023. Informator Ș. M., anul nașterii 1953, s. Colibabovca, rn Leova.
16	*Mănuşi*	Accesorii din piei şi blană, există tipuri de materiale cu funcție de protecţie, ocazie, sport, atenţie de politeţe. Pot fi cu 1 sau 5 degete. Sursa: BUZILĂ, Varvara. *Costum popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 83; ISCHIMJI, Ana. Identificarea pieselor de artizanat din piei şi blănuri: studiu preliminar. In*: Educaţia în spiritul valorilor naţionale şi universale din perspectiva dialogului pedagogic*, 27-28 martie 2020, Chişinău: Garomont Studio, 2020, Ed. 2, pp. 160-166.	Imprimare, înfrumusețare, tighele decorative, perforate, vopsite şi lustruite	 Sursa: Dumitru Zaporojan. *GAL Lunca Prutului de Jos, Rețeaua Națională LEADER din Republica Moldova.* [online], [citat 01.05.2022]. Disponibil: https://maps.leaderin.md/ro/places/dumitru-zaporojan/

Tabelul 2. Încălțăminte tradițională de piele din Republica Moldova

Nr. crt.	**Denumirea încălțămintei tradiționale**	**Perioada istorică**	**Exemple de încălțăminte**		
			Copii	**Femei**	**Bărbați**
1	**Opinci**	sec. XVII–XIX			
		sec. XX			

2	**Sandale**	sec. XIX–XX			
		sec. XX			
3	**Papuci**	sec. XIX–XX			
		sec. XX			
4	**Pantofi**	sec. XIX–XX			
		sec. XX			
5	**Bocanci**	sec. XIX–XX			
		sec. XX			
6	**Ghete**	sec. XVIII–XIX			
		sec. XX			
7	**Ciubote**	sec. XX			
		sec. XX			

8	**Cizme**	sec. XVII–XIX			
		sec. XX			

Sursa: Tabel elaborat de autor în baza surselor. Sursa: Opinci făcute din piele de porcină sau de bovine. In: Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți. [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://nordnews.md/foto-cele-mai-vechi-exponate-ale-portului-popular-expuse-la-muzeul-din-balti/; TCACENCO, N.; BOGDAN, A. *Gala costumului popular.* Chișinău: Balacron, 2006. 51 p.; Opinci din piele de bovine, meșterul popular Dumitru Pascaru, raionul Bălți. Târgul meșterilor populari, 01.10.2022; *Каталог советской кожаной обуви 1952 года* [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://ihistorian.livejournal.com/557389.html; ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*, p. 55; MADEIN.MD. [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://madein.md/baluleather; Încălțăminte din piele. Categoria dansuri speciale, dansuri populare. [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://incaltamintedinpiele.com/categorie-produs/dansuri-speciala/dansuri-populare/page/2/; Обувь, которую *носили в СССР*. [online], [citat: 07.02.2020]. Disponibil: https://back-in-ussr.com/2018/08/obuv-kotoruyu-nosili-v-sssr.html; ISCHIMJI, Ana. Sortimentul încălțămintei tradiționale în cadrul costumului popular din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, 26-27 iunie 2019, Ediția 4, pp. 389-394.

Elemente de decor

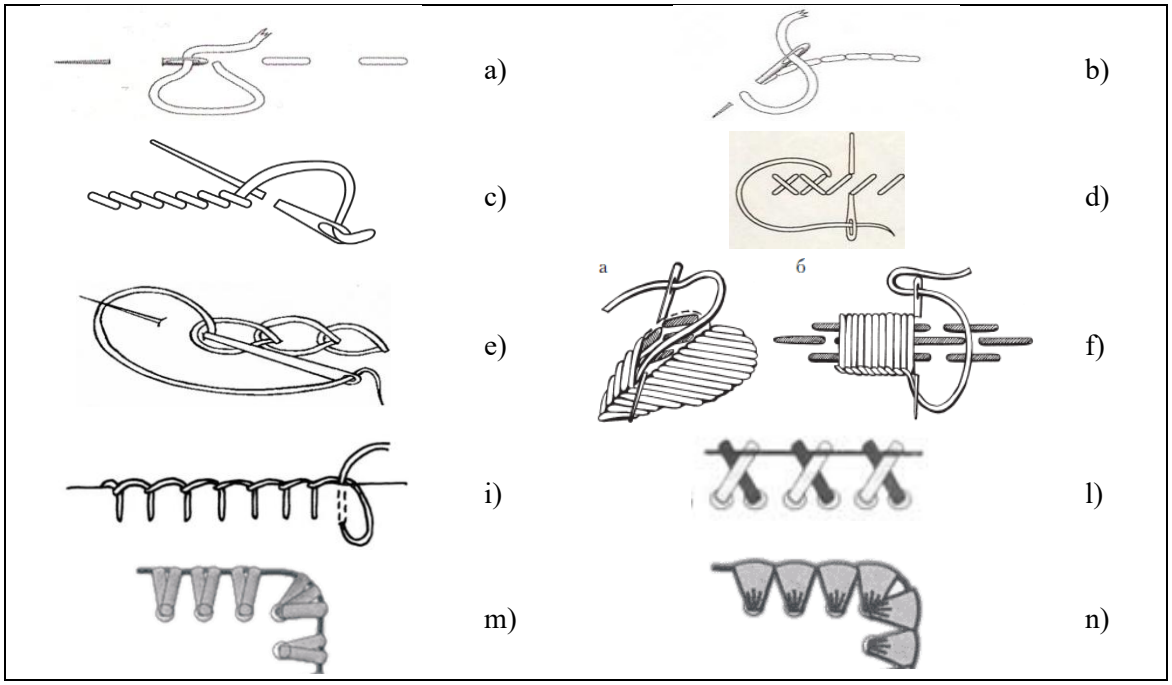
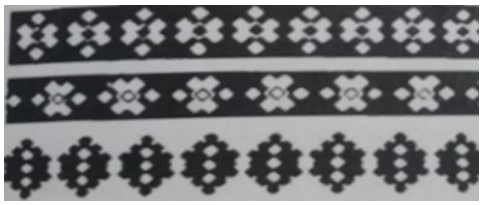

Figura A 4.1. Procedee de coasere manuală cu rol ornamental.
(a) cusătură *cu linii frânte* înaintea acului, (b) cusătură cu linii drepte *în urma acului*, (c) cusătură *în urma acului oblic*, (d) cusătură transversală și diagonală *tip cruciuliță*, (e) cusătura *tip lanț*, (f) cusătura *crestată*, (i) marginală tip buton, l) cusătură marginală dublă în cruce (ISCHIMJI, Ana. Tehnici și tehnologii de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor meșteșugărești în Republica Moldova. In: *Buletinul ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul*, Seria „Științe Umanistice", 2024, nr. 2(18), pp. 79-91)

a)

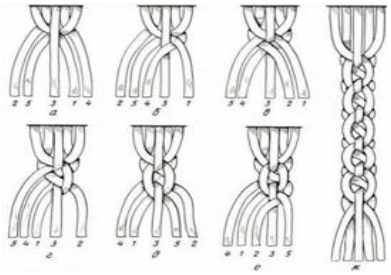

b)

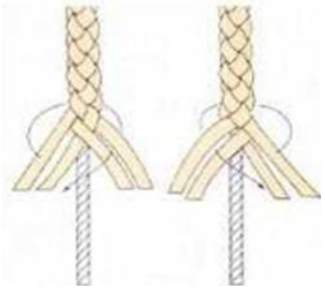
Figura A.4.2. Bundiță de sărbătoare, din piei de ovine, pentru femei, raionul Nisporeni (a), b) aspectul reperului aplicat(ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume,* 1984, p. 62)

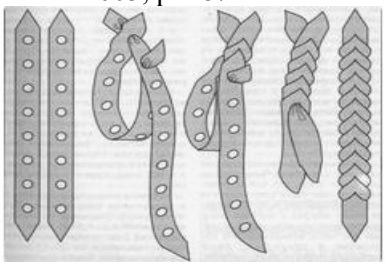

a)

b)

Figura A 4.3. Tehnica de perforare.
a) perforații cu muchii, b) perforații circulare sau ovale (Ibidem, p. 171).

a) Sursa: MIHAI, A.; CURTEZA, A. *DESIGN-Designul produselor din piele*, 2005, p. 187

b) Sursa: ЛКОВСКИ, И. *Изделия из кожи*. Москва: Легпромбытиздт, 1991, p. 49

c) Sursa: АНДРИАНОВА, Т.Н. *Художественная обработка кложи.* Санкт-Петербург: ЗАО Издательский дом «Питер», 2004, p. 63

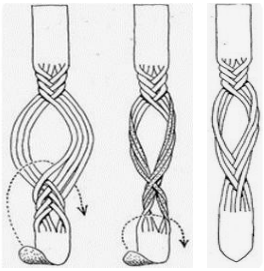

d) Sursa: MIHAI, A.; CURTEZA, A. *DESIGN – Designul produselor din piele*, p. 187

Figura A 4.4. Tehnici de împletire a fâșiilor din piele.
a) împletire în trei fire, b) împletire în șase fire, c) împletire în cinci fire,
d) împletire în șapte fire, e) și f) împletire prin răsucire

Figura A 4.5. Bici împletit din 8 fâșii din piele

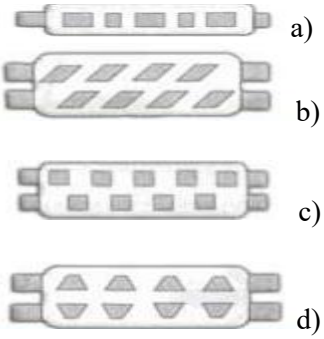

Figura A 4.6. Variante de trasare a fâșiilor din piele cu rol decorativ. (a) dintr-o fâșie (ornament pătrat), (b), (c), (d) din două fâșii

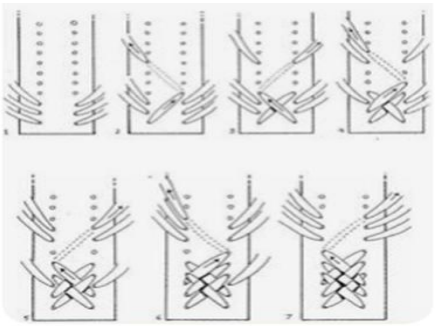
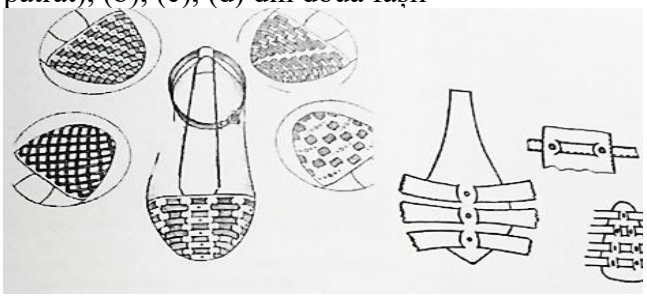
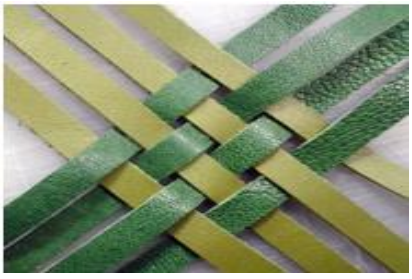

Figura A 4.7. Tehnici de trasare cu 3 șireturi din piei. Sursa**:** Ibidem, p. 187

a) Sursa: Ibidem, p. 189

b) Sursa: ISCHIMJI, Ana, Țeserea fâșiilor din piele în cadrul lucrărilor practice la disciplina „Proiectarea și tehnologia articolelor de marochinărie”, a programului de studiu „Inginerie și management în textile (îmbrăcăminte, încălțăminte și articole din piele)” la UTM, 2010

Figura A 4.8. Tehnici de țesere din piele
(a) Variante de țesere pe căputa încălțămintei, (b) Țeserea fâșiilor din piele

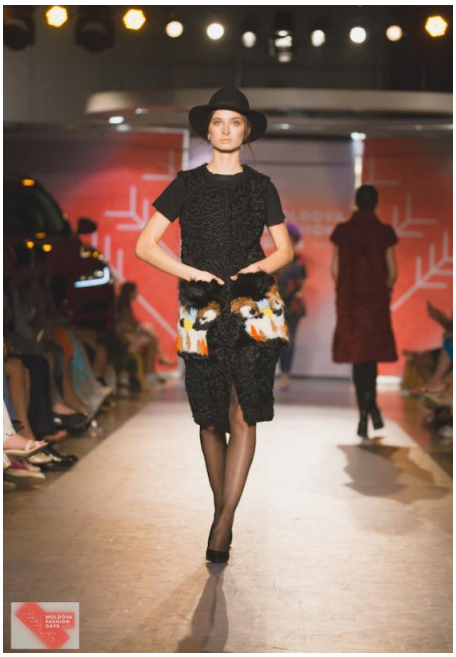
Figura A 4.9. Variante de imprimare cu diverse forme de pedicele. Sursa: ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии,* 1978, p. 52.

Figura A 4.10. Chimire confecționate de meșterul Dumitru Daraban

Figura A 4.11. Meșterul popular Dumitru Pascari la „Târgul meșterilor populari”, 1 octombrie 2022

a) Moldova Fashion Days, 14 septembrie 2016. Sursa: Milabrega00003. Prezentarea colecției de blănuri. „Moldova Fashion Days”. In: CIE „Moldexpo” S.A. [online] 26 martie 2017, [citat: 10.06.2023]. Disponibil: https://locals.md/2016/byit-v-trende-luchshie-autfityi-osenne-zimnih-kollektsiy-moldova-fashion-days/milabrega00003-2/.

b) Moldova Fashion Days, 26 martie 2017. Sursa: Milabregaimg_0785. Prezentarea colecției de blănuri. „Moldova Fashion Days”. In: CIE „Moldexpo” S.A. [online] 26 martie 2017, [citat: 10.06.2023]. Disponibil: https://locals.md/2017/fotoreportazh-moldova-fashion-days/milabregaimg_0785/

Figura A 4.11. Prezentarea colecției de blănuri *Milabrega* la CIE *Moldexpo* S.A.

Figura A 4.12. Meșterul popular Anatolie Gogu la Târgul meșterilor populari, 1 octombrie 2022

Figura A 4.13. Chimir confecționat de meșterii populari Artur Oleinic și Alexandra Oleinic, Târgul Meșterilor Populari *La Nistru la Mărgioara*, rn Soroca, 25 iunie 2023

Figura A 4.14. Meșterul popular Leonid Captari, autor al articolelor din piele

Figura A 4.15. Lucrările meșterului popular Dumitru Daraban, Ziua Naţională a Portului Popular, 24 septembrie 2022, MNEIN

Figura A 4.16. Meșterul popular Dumitru Daraban, curelar, la Târgul Meșterilor Populari", 22-23 mai 2021, MNEIN

Figura A 4.17. Cimpoi confecționat de meșterul popular Grigore Sînchetru, Ziua Naţională a Portului Popular, 24 septembrie 2022, MNEIN

Figura A 4.18. Meșterul popular Olesea Răilean confecționează produse din piele, 1 octombrie 2022, Târgul meșterilor populari, Chișinău

Figura A 4.19. Compania ARTIZANA FACTORY prelucrează pieile și confecționează produse din blană, 1 octombrie 2022 „Târgul meșterilor populari”, Chișinău.

Figura A 4.20. Reprezentarea articolelor de marochinărie realizate de meșterul Petru Cucu

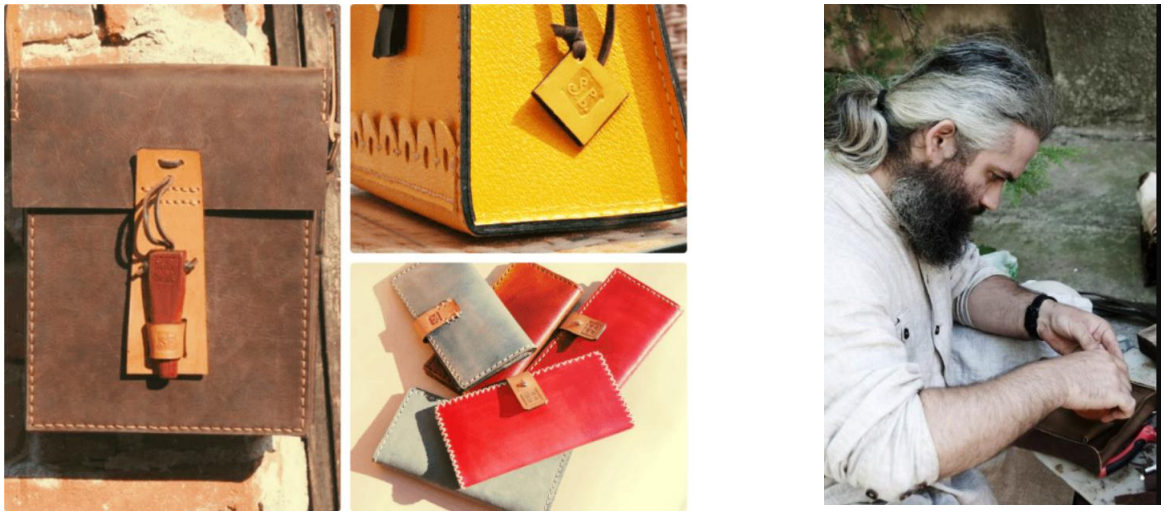

Figura A 4.21. Părintele Savatie Baștovoi, lucrările realizate, 13 iunie 2014
Sursa: Rucodelie de la părintele Savatie (Baștovoi). In: Ziarul Moldova Ortodoxă. 13 iunie 2014. [online] 13.06.2014, [citat: 15.09.2023]. Disponibil https://ortodox.md/rucodelie-de-la-parintele-savatie-bastovoi/, Produsele meșterului, Părintele Savatie Baștovoi de la Mănăstirea Oricova din raionul Călărași. [online] 2022, [citat: 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/wp-content/uploads/2014/06/Fotor06115222.png; Părintele Savatie Baștovoi de la Mănăstirea Oricova din raionul Călărași. [online] 2022, [citat: 15.09.2023]. Disponibil: https://ortodox.md/wp-content/uploads/2014/06/savatie1-350x527.jpg

Figura A 4.22. Pantofi de mire realizați la comandă *Valentin Frunză & Co. Sursa:* Pantofi bărbătești. Meșter Valentin Frunză. [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.marry.md/upload/foto/3040.jpg. Pantofi de mire realizați la comandă "Valentin Frunză & Co." [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Disponibil: https://www.marry.md/catalog/pantofi-de-mire-by-valentin-frunza9

Figura A 4.23. Meșterul cizmar Valentin Frunză. Sursa: Valentin Frunză. [online] 2022, [citat: 15.10.2023]. Dis http://www.romaniafashion.ro/media/designer_strain_007

Figura A 4.24. Meșterii tăbăcari și cizmari cojocari Constantin și Elena Cojan.

Figura A 4.25. Bundiță pentru copiii, confecționată de meșterul tăbăcar și cojocar Dumitru Zaporojan.

Figura A 4.26. Opinci confecționate de meșterul Constantin Olteanu

Figura A 4.27. Meșterul curelar și hămurar Gheorghe Burcă

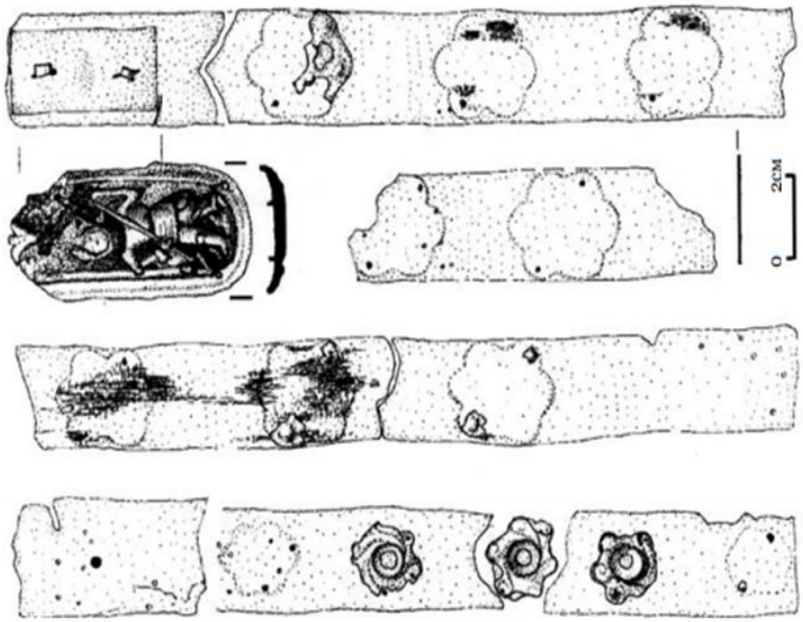

Figura A 4.28. Fragmente de centură de la Orheiul Vechi, Republica Moldova. Sursa: РЯБЦЕВА, С. *О находках поясных наборов XIII–XVI вв. в карпато-балканском регионе*. / *Descoperiri de centuri din sec. XIII–XVI în spațiul carpato-balcanic*. In: Tyragetia. 2012, serie nouă, vol. VI [XXI], nr. 1. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, pp. 269-280.

Figura A 4.29. Chimir din piele, ghintuit cu elemente metalice, cu două catarame de bronz, înc. sec. al XIX-lea. Sursa: ДИМИТРИУ, М.; ЗЕЛЕНЧУК, В. *Костумул национал молдовеняск.* Кишинев: Тимпул, 1975, p. 90

Figura A 4.30 Chimir din piele cu trei catarame, ornamentat prin brodare cu fire din piele, înc. sec. al XIX-lea. Sursa: ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*, 1978, p. 89.

Figura A 4.31. Chimir din piele de la înc. sec. al XIX-lea, ornamentat prin imprimare, ștanțate, perforare, coaserea pe margine cu fire din pieii. Colecția MNEIN

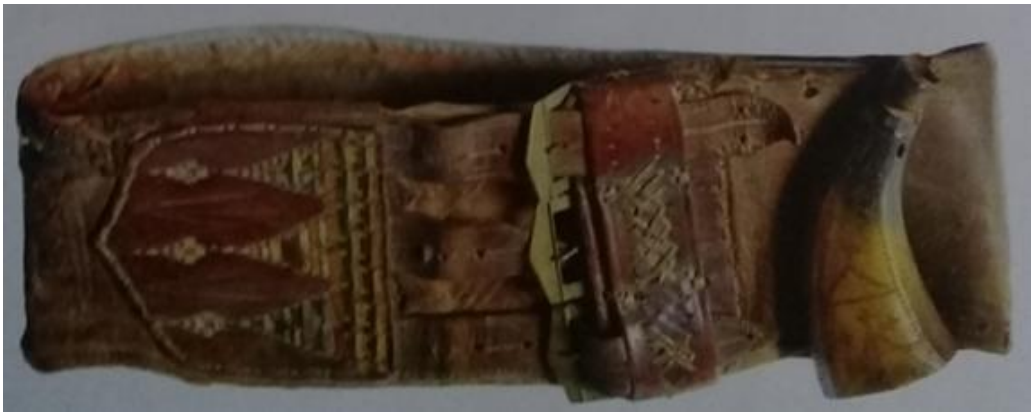

Figura A 4.32. Chimir din piele, imprimat și brodat, cu trei catarame, sfârșitul sec. al XIX-lea. Sursa: *Muzeul Național de Etnografie și Istorie Națională: Ghid* / URSU, M.; revizuirea și completarea lucrării: VICOL, P. [et. al.]; Min. Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Ed. a 2-a. Chișinău: Lexon-Prom, 2019, p. 89; BUZILĂ, Varvara. *Costumul popular din Republica Moldova, Ghid practic*, p. 79.

Figura A 4.33. Chimir din piele ornament cu motive geometrice și vegetale stilizate executate prin imprimare, ștanțate și nituire la margine, or. Soroca

Figura A 4.34. Meșterul popular Dumitru Daraban, or. Ialoveni. Ziua Portului Popular la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, 04.07.2021

Figura A 4.35. Chimire din piei, confecționate de meșterul popular Dumitru Daraban

Figura A 4.36. Articole din piei și blană purtate de artistul Ion Palade şi de membrii Orchestrei *Lăutarii.* Sursa: Ion Palade şi Orchestra Lăutarii. Emisiunea Prima Oră, 22 octombrie 2019. [online] 2019, [citat: 22.04.2021]. Disponibil:

Figura A 4.37. Chimire purtate de membrii Orchestrei *Lăutarii* şi Nicolae Sulac

https://prime.md/ro/emisiune/prima-ora-22-octombrie-2019-2437-video---96814.html.

Figura A 4.38. Chimire, bundițe din piei și blană de Orchestra fraților Advahov. Sursa: Orchestra frații Advahov. Emisiunea Prima Oră, 2019. [online] 2019, [citat: 22.04.2021]. Disponibil: https://prime.md/ro/emisiune/prima-ora-22-octombrie-2019-2437-video---96814.html

Figura A 4.39. Ansamblul Etnofolcloric *Plăieșii* purtând produse din piele și blană. Sursa Moldova 1, 2014. [online] 2014, [citat: 18.01.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=OfDt4pQ10zc&ab_channel=CovalencoS

Figura A 4.40. Membrii Ansamblului Etnofolcloric *Haiducii*, purtând articole din piele și blană. Sursa: Gala portului tradițional de iarnă. Emisiunea la Tezaur Gala portului tradițional de iarnă la Moldova 1, 2014. [online] 2014, [citat: 18.01.2021]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=OfDt4pQ10zc&ab_channel=CovalencoS.

Figura A 4.41. Membrii Ansamblului National Academic de Dansuri Populare *JOC*, purtând piese din piele și blană. Sura: CURBET, V. *Valori perene românești: Tradiții. Obiceiuri. Rapsozi populari*. Chișinău: Pontos, 2003, p. 53.

Figura A 4.42. Membrii Ansamblului de Dansuri Populare din s. Căzănești, rn Telenești, purtând chimire confecționate din piele naturală

Figura A 4.43. Membrii Ansamblului de Dansuri Populare *Miorița* din Chișinău, purtând piese din

piele și blană. Sursa: ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*. Кишинев: Тимпул, 1985, p. 133.

Figura A 4.44. Bundiță de sărbătoare din piele pentru femei, rn Cantemir. Sursa: ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*, 1985, p. 59.

Figura A 4.45 Bundiță de zi de zi din piele pentru femei, rn Leova. Sursa: Ibidem,p.59

Figura A 4.46. Bundiță din piele pentru femei, rn Nisporeni. Sursa: Ibidem, p.62

Figura A 4.47. Bundiță/vestă din postav cu aplicații din piele pentru bărbați, Muzeul Etnografic din Cahul. Sursa: Ibidem, p 100.

Figura A 4.48. Cojocul și opincile în portul de iarnă femeiesc și cel bărbătesc cu căciula de cârlan, zona de centru a Republici Moldova, sec XVIII–XIX. După: ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*. Кишинев: Тимпул, 1985, p. 113.

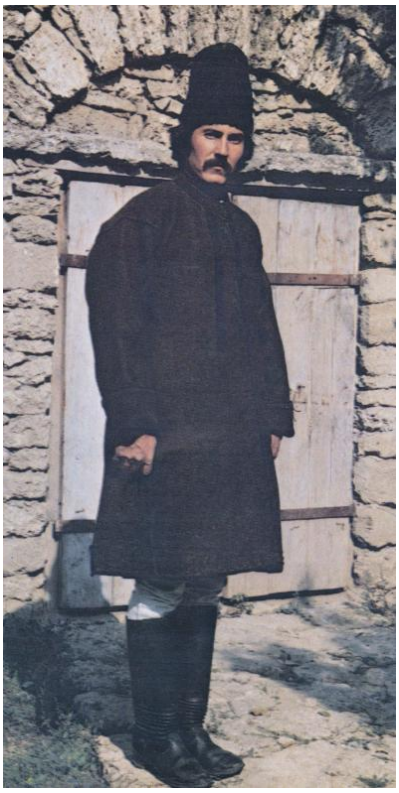

Figura A 4.49. Căciulă și cizme cu tureatca înaltă în portul tradițional de iarnă pentru bărbați, rn Orhei. După: ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*, p. 105.

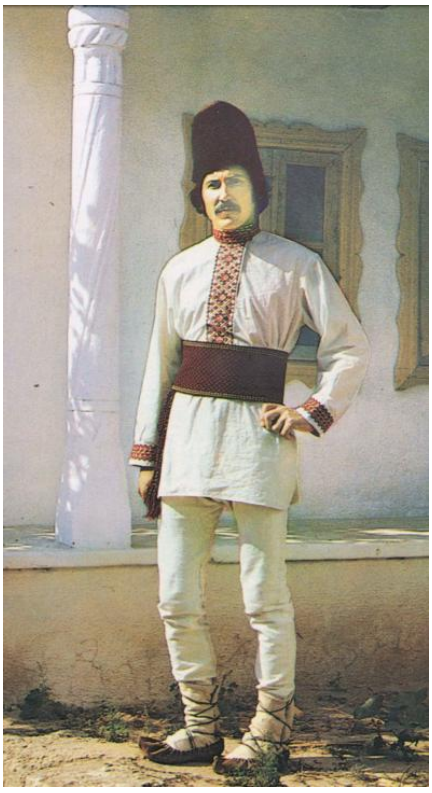

Figura A 4.50. Opinci și căciula de cârlan în costumul de sărbătoare pentru bărbați, rn Orhei, 1982. După: ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*, p. 99.

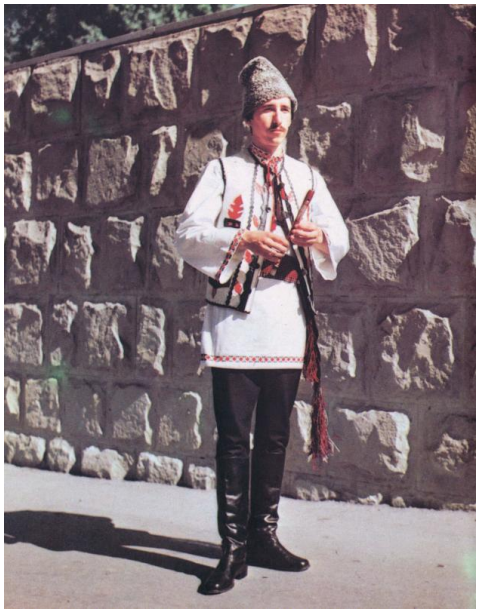

Figura A 4.51. Bundiță din piele cu aplicații geometrizate, căciulă de cârlan și cizme tradiționale îmbrăcate de un bărbat din Chișinău. După: ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*, p. 132.

Figura A 4.52. Bundiță cu guler răsfrânt și cu revere, ornamentată tradițional cu fire de lână colorată, de sărbătoare în portul femeiesc, rn Briceni, 1982. După: ЗЕЛЕНЧУК, В.С. *Молдавский национальный костюм – Moldavian National Costume*, p. 61.

Figura A 4.53. Exponate vechi ale portului popular de la Muzeul din Bălți. Îndeletnicirile de familie. Opinci din piele de porcină sau de bovine. Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți, 27.06.2019

Figura A 4.54. Vasile Prisacaru și soția Ludmila, s. Olănești, rn Ștefan Vodă. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 4.55. Gheorghe Burcă – meșter popular, s. Manta, rn. Cahul. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 4.56. Opincă din piele de bovină și porcine, sf. sec. XIX. Vasile Prisacaru și soția Ludmila, s. Olănești, rn. Ștefan Vodă. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, 17.02.2024

Figura A 4.57. *Dârmoi* sau Ciur. Muzeul de Istorie și Etnografie *Nicolae Bulat* din orașul Soroca

Figura A 4.58. Tablou *Strada meșteșugarilor din Soroca*. Muzeul de Istorie și Etnografie *Nicolae Bulat* din Soroca

Figura A 4.59. Foiuri ghintuite cu ținte de aramă. Muzeul de Istorie și Etnografie *Nicolae Bulat*, din orașul Soroca

Figura A 4.60. Opincă. Muzeul de Istorie și Etnografie *Nicolae Bulat* din orașul Soroca

Figura A 4.61 Portmoneu din piele de ponei, cu inscripție în germană. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 4.62. Opinci. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 4.63. Calup pentru căciuli – Zaharia Andrievschi, Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 4.64. Calapod pentru cizmărie – donația Anatolie Andrievschi, Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 4.65. Copiii încălțați în opinci și legați cu nojițe la Școala Parohială 1885–1911. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 4.66. Căciulă brumărie de cârlan și încălțat în pantofi din piele. Ion Ciaicovschi Profesor la Colegiul Agricol din Țaul. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 4.67. Turmă de oi. Colhozul *Viață Nouă*, rn Telenești, anul 1952. Viața din RSSM văzută prin fotografii rare din anii ’40–’80. Sursa: ANA

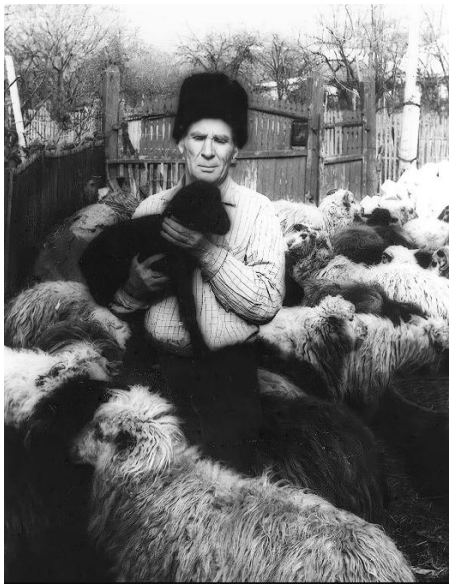

Figura A 4.68. Stână de oi. F.I. Lașcu, colhozul *Molotov*, s. Morozeni, rn Orhei, 1983. Viața din RSSM văzută prin fotografii rare din anii ’40–’80. Sursa: ANA

Figura A 4.69. Cușme și gulere din blană. Tradițiile sărbătorii Nașterea Domnului în timpul regimului comunist, 1980, sursa: ANA

Figura A 4.70. Turmă de oi din colhozul *Calea spre comunism*, rn Orhei, 1962. Viața din RSSM văzută prin fotografii rare din anii ’40–’80. Sursa: ANA

Figura A 4.71. Cizme în portul popular femeiesc, și costumul de mire, Regiunea Cernăuți, sec XX. MNEIN

Figura A 4.72. Cizme din piele naturală cu prelucrare artistică prin coasere, cu tureatcă/carâmb înalți. Costum popular femeiesc, sec XX. MNEIN

Figura A 4.73. Cizme în portul costumul de mire, Regiunea Cernăuți, sec XX. MNEIN

Figura A 4.74. Cizme cu tureatca/carâmbii încrețiți și înalți pentru bărbați, Regiunea Cernăuți. MNEIN

Figura A 4.75. Opincă, costum popular bărbătesc, cizme femeiești, rn Camenca, înc. sec. XX. MNEIN

Figura A 4.76. Cizme din piele naturală femeiești cu tureatcă/carâmb decorați artistic și cu nasturi metalici. Costum popular femeiesc, rn Camenca, înc. sec. XX. MNEIN

Figura A 4.77. Costum popular femeiesc bulgăresc, Taraclia, sec. XX. MNEIN

Figura A 4.78. Pantofi din piele prelucrați artistic cu perforații, cusături, cu apicați și cu două barete/cureluțe peste rist și catarame. Costum popular femeiesc bulgăresc, Taraclia, sec. XX. MNEIN

Figura A 4.79. Pantofi din piele în costumul popular femeiesc moldovenesc, rn. Vulcănești, sec. XX; costum popular femeiesc găgăuz, Comrat, prima jum. a sec. XX. MNEIN

Figura A 4.80. Pantofi din piele cu perforații artistic decorate, cu baretă/curelușă peste rist și cataramă. Costum popular femeiesc moldovenesc, rn Vulcănești, sec. XX. MNEIN

Figura A 4.81. Pantofi din piele cu cusături artistice funcționale și decorative, cu aplicații din piele, cu baretă/curelușă peste rist și cataramă. Costum popular femeiesc găgăuz, Comrat, prima jum. A sec. XX. MNEIN

Figura A 4.82. Colecție de încălțăminte de la sf. sec. XIX. MNEIN

Figura A 4.83. Harapnic împletit în fâșii din piele, meșter Dumitru Daraban, rn. Ialoveni. MNEIN

Figura A 4.84. Burduf din piele pentru pregătirea brânzei, sf. sec. XIX. MNEIN

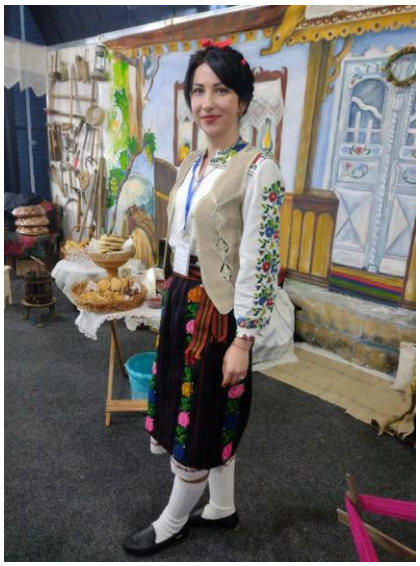

Figura A 4.85. Meșter popular Tatiana Popa și consăteana Ludmila, s. Palanca, rn Călărași. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17.02.2024

Figura A 4.86. Elena Cojan – meșter popular. Târgul meșterilor populari, 01.10.2022

Figura A 4.87. Bundița confecționată de meșterul popular Constantin Cojan. Târgul Național al Covorului *Covorul Dorului*. MNEIN, 17.12.2023

Figura A 4.88. Nuntă în s. Colibași, rn. Cahul, anul 1961.

Figura A 4.89. Instrumente de prelucrat pielea și blana. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Tomai, rn Leova

Figura A 4.90. Calup și căciulă. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 4.91. Pantofi *Терлик* în limba bulgară. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 4.92. Bundița bărbătească în costumul bulgăresc. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Colibabovca, rn Leova, 2022

Figura A 4.93. Bundița și opinca în costumul străvechi din Găgăuzia, s. Congaz, UTA Găgăuzia. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 4.94. Opinci din piele de porcine, începutul secolului XIX. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Colibabovca, rn Leova, 2022

Figura A 4.95. Hamuri, meșter Vasile Ninescu, s. Corlăteni, rn Rîșcani. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 4.96. Artur și Alexandra Oleinic – meșteri populari, Expoziție La Hramul *Căruțașilor* s. Bravicea, rn Călărași, 8 august 2022

Figura A 4.97. Opincile lucrate de meșterii populari Artur și Alexandra Oleinic. Târgul Meșterilor Populari *La Nistru, la Mărgioară*, Soroca, 25 iunie 2023

Figura A 4.98. Igor Volos – meșter popular. Expoziția Națională *Fabricat în Moldova*, Moldexpo, 2022–2023

Figura A 4.99. Chilioglo Valeri – meșter tăbăcar și cojocar. Expoziția Națională *Fabricat în Moldova*, Moldexpo, Chișinău. 4 februarie 2023

Figura A 4.100. Chimir din piele, Grigore Posternac – meșter popular. Târgul meșterilor populari

Figura A 4.101. Opinci din piele de porcine, costum popular bulgar. Muzeul din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 4.102. Cizme de damă confecționate din piele de culoare neagră, cu toc. Au ornamente geometrice sub formă de decupaj. Hotarul sec. XIX–XX, s. Trebujeni, rn Orhei. Rezervația Cultural Naturală Orheiul Vechi; lung.: 25 cm, lăț.: 9, înălț.: 24 cm Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/cizme-1-2

Figura A 4.103. Opinci din piele de culoare maro. Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Văleni, rn Cahul. Datare 1919. Lung.: 25 cm.; lăț.: 10 cm. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/opinci

Figura A 4.104. Pantofi pentru femei, piele de culoare albă, cu toc, cu călcâiul descoperit. Pantofi de damă, piele de culoare albă, cu o fontă și un cerc în vârf, de culoare neagră. Pantofi pentru femei, piele de culoare albă, cu un accesoriu de formă dreptunghiulară, de culoare albă și cu margine argintie. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Slobozia Mare, rn Cahul. Anii 1950–1960. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/vestimentatie/tesatura-pentru-pat-1-1-1-1

Figura A 4.105. Pantofi de damă, piele de vacă de culoare neagră. Muzeul Ținutului Edineț. Înc. sec. XX, autor necunoscut. Descoperite s. Zăbriceni, rn Edineț. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/portul-popular

Figura A 4.106. Cizme de damă, de culoare neagră, piele naturală de vacă. Muzeul Ținutului Edineț, a doua jum. a sec. XX, descoperite s. Trinca, rn Edineț. Confecționat la fabrică; lăț.: 28 cm., înălț.: 34 cm. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/portul-popular-2

Figura A 4.107. Opinci cu gurgui, încălțăminte țărănească tradițională. Muzeul Ținutului Cahul. Meșter Constantin Olteanu, s. Manta, rn Cahul, anul 2021. Tehnică: coaserea cu mâna, îngurzire. Lung.: 26 cm.; lung. nojițelor: 130 cm; lăț.: 16 cm. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/port-popular/opinci-cu-gurgui

Figura A 4.108. Opinci din piele de porc dubită, cafeniu-gălbuie, confecționate manual. Muzeul Ținutului Edineț. 1970, s. Zăbriceni, rn Edineț. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/port-popuar

Figura A 4.109. Sandale pentru copii. Încălțăminte de vară, din piele naturală de culoarea portocalie, 1980, Fabrica de încălțăminte, Zorile, Muzeul de Istorie si Etnografie, mun. Bălţi. Tehnică: tăiere, găurire, decupare, încleiere, lipire, coasere. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/vestimentatie/sandale-pentru-copii

Figura A 4.110. Cizme de damă, piele de culoare neagră, cu toc, cu ornamente geometrice sub formă de decupaj. Rezervația Cultural-Naturală Orheiul Vechi. Hotarul sec. XIX–XX. Descoperite s. Trebujeni, rn Orhei. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/cizme-1

Figura A 4.111. Pantofi de damă cu toc, piele de culoarea cafeniu-deschis; ornamente florale sub formă de incizie. Rezervația Cultural-Naturală Orheiul Vechi. Hotarul sec. XIX–XX. Descoperite s. Trebujeni, rn Orhei. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/pantofi

Figura A 4.112. Opinci din piele naturală, încălțăminte țărănească tradițională, cu nojițe. Piele groasă, gurgui amplasat simetric, pe mijloc, nedecorate. Confecționate manual dintr-o bucată de piele de bovine, cu vârful ascuțit, cu încreț în partea superioară și laterale. Muzeul de Istorie şi Etnografie Floreşti. Înc. sec. XX, Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/port-popular/opinci-din-pele-naturala

Figura A 4.113. Cizme confecționate din piele. Muzeul Raional de istorie și Etnografie *Anatol Candu* din s. Văsieni, rn Ialoveni. Mijl. sec. XIX – înc. sec. XX. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/masina-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1

Figura A 4.114. Opinci tradiționale, nojițe, culoare maro închis, cu vârf ascuțit, marginile strânse și ondulate, nojițe lungi pentru fixarea opincilor pe picioare, 2024, meșter Artur Oleinic, s. Mândrești Noi, rn Sângerei, Confecționare manuală. Muzeul Raional de Istorie si Etnografie *Lazar Dubinovschi* Fălești. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/opinci-2

Figura A 4.115. Proptitori, se pun la cai când merg la vale; confecționate din piele dublă și lanț de fir. Muzeul Raional de Istorie si Etnografie *Lazar Dubinovschi* or. Fălești. Anul 1966. Descoperite s. Horești, rn Fălești. Confecționate manual. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/istorie/proptitori

Figura A 4.116. Căciulă de cârlan, în formă de trunchi de con, confecționată manual din piei de cârlan, de culoare neagră. Partea interioară din piei de animale. Muzeul de Istorie și Etnografie a s. Ciuciuleni. 1970, descoperită s. Ciuciuleni, rn Hâncești
Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/port-popular/caciula-de-carlan-1

Figura A 4.117. Bundiță din lână de oaie, albă cu aplicații de piele neagră pe margini și în partea din față. Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Văleni, rn Cahul. Lung. 68 cm.; lăț.: 55 cm. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/boanda

Figura A 4.118. Piesă vestimentară, purtată de bărbați și de femei. Muzeul de Istorie și Etnografie s. Slobozia Mare, rn Cahul. Anii 1945–1965. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/port-popular/cearceaf-8-2-2-1-1-1-1-1-1-1-1-2-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1

Figura A 4.119. Bundiță pentru femei, lucrată manual din piele de oi de culoare albă, cusută cu ornamente din piele de culoare neagră, linii și puncte. Muzeul de Istorie și Etnografie s. Slobozia Mare, rn Cahul, 1950. Lăț.: 90 cm, înălț.: 66 cm. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/bundita-pentru-femei

Figura A 4.120. Cojoc confecționat la fabrică din piele de oaie de culoare albă; model scurt. Are un zigzag în partea din față și la mânici dungi de la umăr în jos iar de jur-împrejur sunt cusute mărgelușe de diferite culori. Muzeul Ținutului Edineț, sec. XX, lung.: 80 cm., lăț.: 40 cm. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/etnografie/portul-popular-1

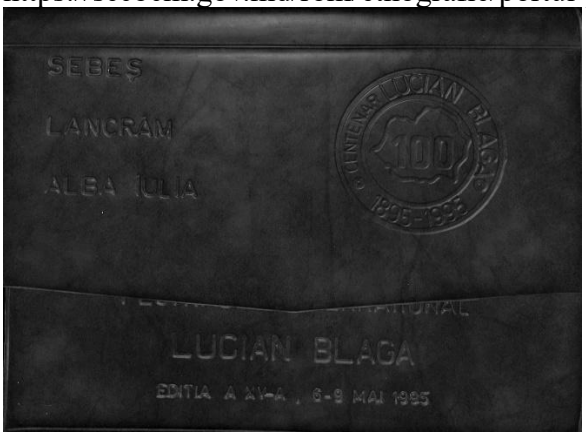

Figura A 4.121. Mapă pentru documente, confecționată din piele artificială în culoare cafenie. Pe partea anterioară este scris: *100 Centenar Lucian Blaga 1895–1995*. Sebeș. Lancram. Alba-Iulia. Festivalul Internațional Lucian Blaga. Ed. a XV-a, 6-9 mai 1995. Muzeul Național al Literaturii Române, 1995. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/istorie-memoriala/mapa-pentru-documente-1

Figura A 4.122. Casetă patrulateră din lemn cu capac acoperit cu piele. Muzeul Național de Artă al Moldovei. 1976. Autor Ioachim Postolachi (1906–1976). Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/piese-diverse/caseta

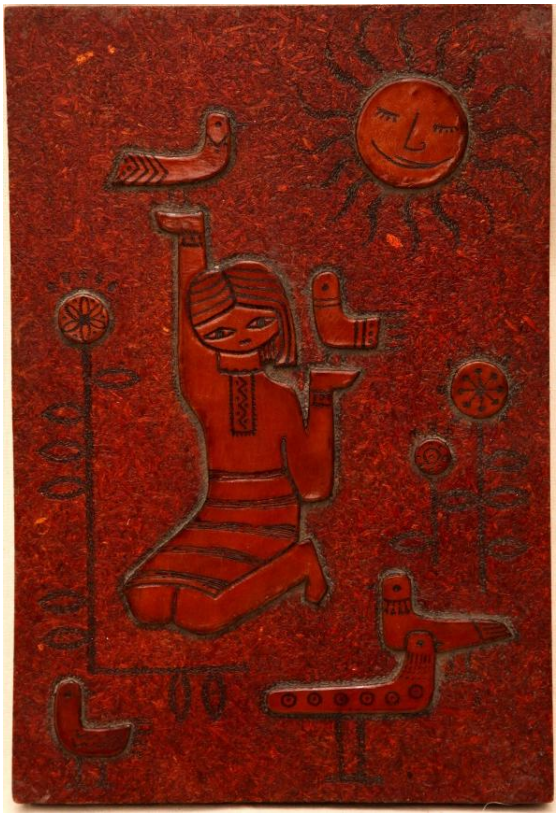

Figura A 4.123. Panou decorativ *Fata*, aplicație din piele pe un panou din lemn. Muzeul Național de Artă al Moldovei, 1970, Niele Meșchite (1933–).
Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/sculptura/panou-decorativ-fata

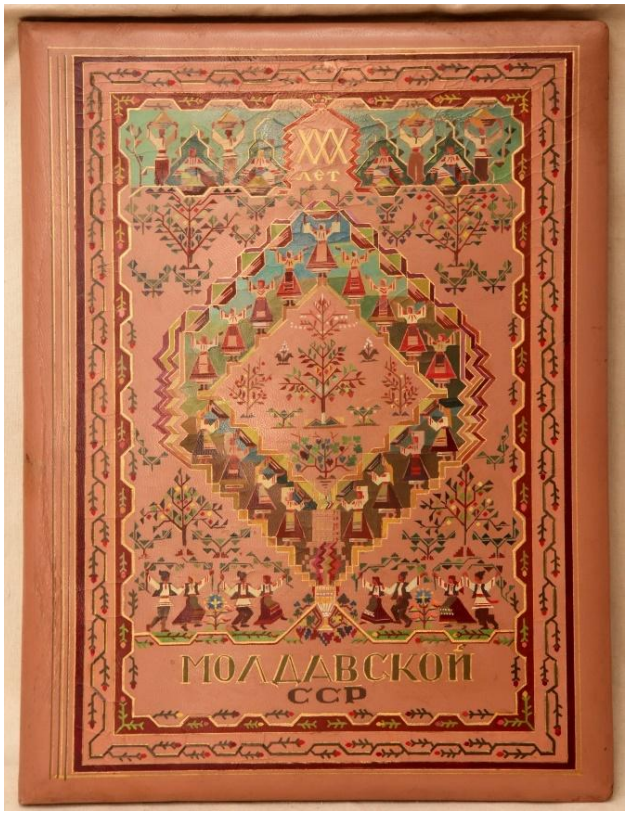

Figura A 4.124. Copertă pentru album *XXX ani ai RSSM*, realizată în tehnică imprimare pe piele. Gama roz, maro. Muzeul Național de Artă al Moldovei, 1953, Valentina Neceaev (1909–1977). Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/piese-diverse/coperta-pentru-album-xxx-ani-ai-rssm

Figura A 4.125. Coperta albumului cu 41 de fotografii alb-negru privind activitatea Fabricii de vin și coniac Bălți. Carton gros îmbrăcat cu piele artificială de culoare maro, cu frunze de viță-de-vie imprimate în relief, anul 1968. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/fotografii/cisterna-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1

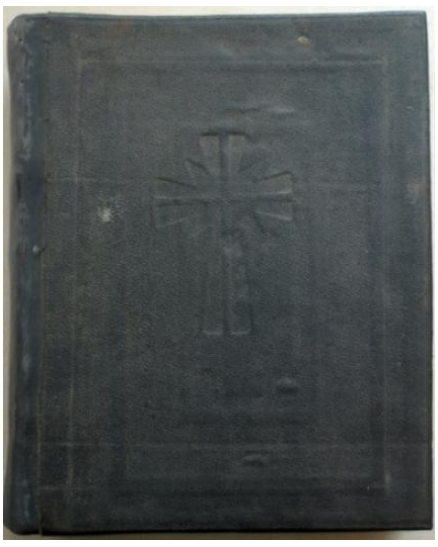

Figura A 4. 126.Trebnic, copertă din piele. Datat 1909, deținător MNAM. Lung.: 23,4 cm, lăț.: 18 cm. Sursa: https://secbcm.gov.md/rom/arta-religioasa/trebnic

Figura A 4.127. Ecaterina Peicev. *Noapte*, piele, tehnică mixtă, 2009

Figura A 4.128. Ecaterina Peicev. *Fereastră*, piele, pigmenți, tehnică mixtă, 2012

Figura A 4.129. Ecaterina Peicev. *Buchet*, piele, tehnică mixtă, 2018

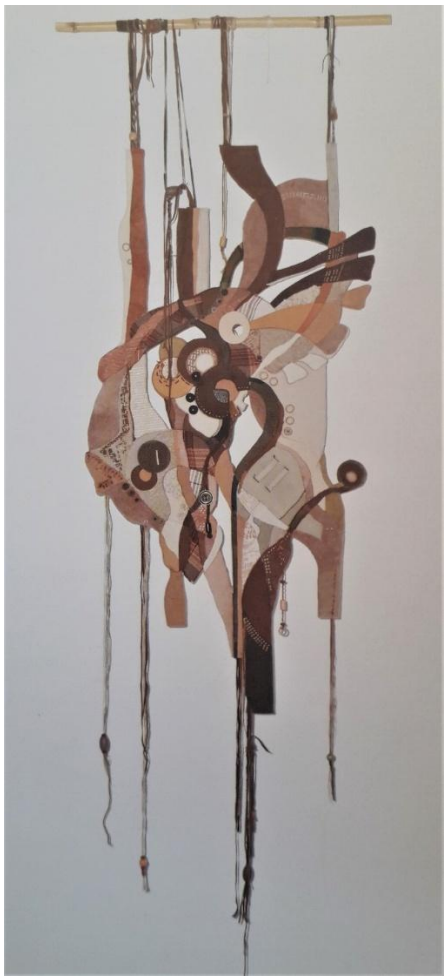

Figura A 4.130. Inga Mațcan-Lâsenco, *Aventura cunoașterii*, 2012, tehnică mixtă, 1150×850 mm

Figura A 4.131. Piele artistică, autor Procop Natalia

Figura A 4.132. Piele artistică, autor Procop Natalia

Figura A 4.133. Modele vestimentare realizate de studenții anului II în cadrul stagiilor de practică, UTM, la evenimentul dedicat valorificării patrimoniului, BNRM, 2019, autor Tocarciuc Alina

Figura A 4.134. Model vestimentar realizat în cadrul stagiilor de practică, ornament din sumanele tradiționale, anul II. UTM 2019, autor: Popov Arina, coordonator: Tocarciuc Alina. Sursa: Tocarciuc Alina. „Tradiţii şi inovaţii în arta textilelor din Moldova”, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2024, 325 p.

Figura A 4.135. Marcel Ostrovschi, mester popular Edineț.

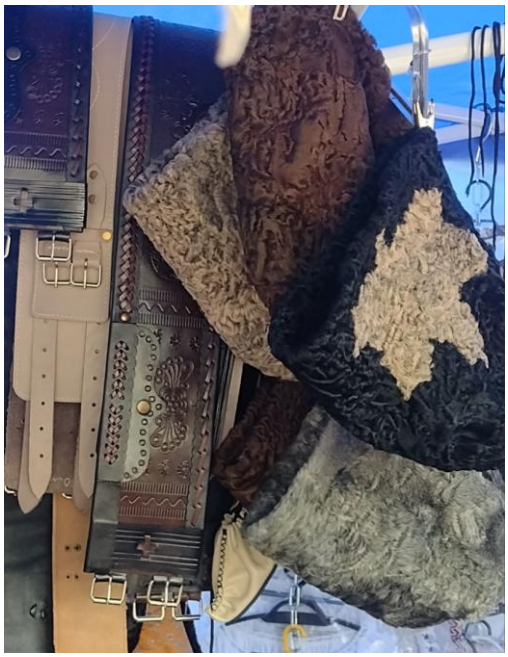

Figura A 4.136. Marcel Ostrovschi, mester popular Edineț, Expoziția „La Nistru, la Mărgioară” (2025)

Figura A 4.137. Chișlari Ala, mester popular Bălți, Expoziția „La Nistru, la Mărgioară” (2025)

Figura A 4.138. Chișlari Ala, mester popular Bălți, Expoziția „La Nistru, la Mărgioară” (2025)

Figura A 4.139. Chișlari Ala, mester popular Bălți, Expoziția „La Nistru, la Mărgioară” (2025)

Figura A 4.140. Chișlari Ala, mester popular Bălți, Expoziția „La Nistru, la Mărgioară” (2025)

Figura A 4.141. Chișlari Ala, mester popular Bălți, Expoziția „La Nistru, la Mărgioară” (2025)

Figura A 4.142. Chișlari Ala, mester popular Bălți, Expoziția „La Nistru, la Mărgioară” (2025)

Anexa 5. Caracteristicile tipurilor de bundițe de pe teritoriul Republicii Moldova

Figura A 5.1. Dans popular. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca, anul 1944

Figura A5.2. Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Cosăuți, rn Soroca, 1970

Figura A 5.3. Bundițe bărbătești, Ansamblu, 1953. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 5.4. Pantofi, bundiță din piele, Muzeul de Istorie și Etnografie, 1970, s. Cosăuți, rn Soroca

Figura A 5.5. Colecția Muzeu atelier, s. Ignăței, rn Rezina

Figura A 5.6. Muzeul de Istorie și de Studiere a Ținutului Natal din s. Săseni, rn Călărași.

Figura A 5.7. Bundiță originală din Bucovina din piei de caprină cu spicul înnăuntru, moștenită de la bunei meșterului popular Tatiana Popa, s. Palanca, rn Călărași. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 5.8. Bundiță prelucrată cu o tehnică specială la margini „terminații” cu firul de lână neagră, s. Palanca, rn Călărași. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, 17 februarie 2024

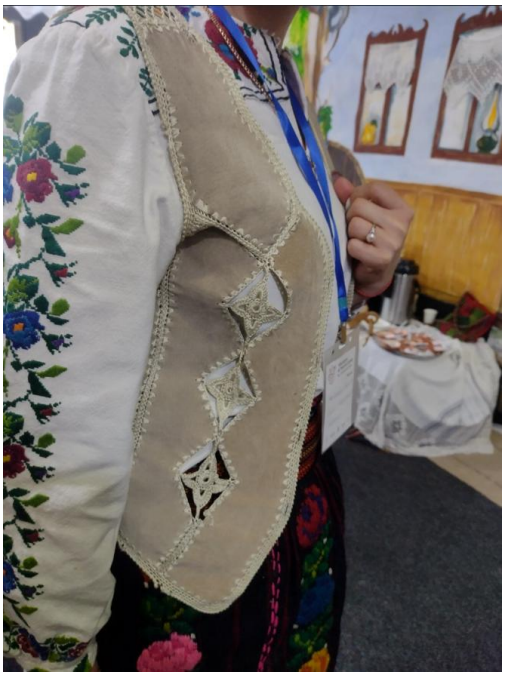

Figura A 5.9. Bundiță stilizată, din piele naturală tip „meșină de porcine” cu unirea reperelor prin croșetare, s. Palanca, rn Călărași. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 5.10. Bundiță din postav decorată cu blană de cârlan și brodată – Popa Teodora, s. Cruglic, rn Criuleni. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, 17 februarie 2024

Figura A 5.11. Bundițe lucrate de meșterul popular Dumitru Pascaru, rn Bălți. Târgul meșterilor populari, 01.10.2022

Figura A 5.12. Costume populare bărbătesc și pentru copiii. Reconstrucție. MNEIN

Figura A 5.13. Bundiță cu aplicați colorare din piele. Costume populare bărbătești. Reconstrucție. MNEIN

Figura A 5.14. Bundița bulgărească cu elemente geometrizate din piele. Muzeul din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 5.15. Bundită tradițională bulgărească. Costum Bulgăresc. Muzeul din s. Colibabovca, rn Leova, 2022

Figura A 5.16. Bundița bulgărească cu elemente de aplicație tradițională. Muzeul din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 5.17. Bundița bulgărească, din piei de ovine (spate și față). Muzeul din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 5.18. Costum bulgăresc. Muzeul din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 5.19. Bundițe din piele tradiționale bulgărești pentru bărbați. Festivalul Etniilor, orașul Tvardița, rn Taraclia. Muzeul din s. Colibabovca, rn Leova

Figura A 5.20. Bundițe *Cheptare*, ornamentate cu „marochină” pentru bărbați, s. Congaz, UTA Găgăuzia. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a

Figura A 5.21. Bundiță cu ornament de *marochin*, popular femeiesc găgăuz, or. Comrat, prima jum. a sec. XX, MNEIN

Figura A 5.22. Bundiță cu ornament de *marochin* și buzunar aplicat frumos prelucrat artistic în popular femeiesc găgăuz, or. Comrat, prima jum. a sec. XX, MNEIN

Figura A 5.23. Fete îmbrăcate în bundițe, s. Colibaș, rn Cahul, anul 1960.

Figura A 5.24. Nuntă în s. Colibași, rn. Cahul, anul 1961.

Figura A 5.25. Bundița cu mâneci lungi pentru bărbați, meșter popular Constantin Cojan. Târgul Național al Covorului *Covorul Dorului*. MNEIN, 17.12.2023

Figura A 5.26. Bundiță din piele brodată. Costum de mire, regiunea Cernăuți, sec XX. MNEIN

Figura A 5.27. Bundițe cu elemente aplicate specific zonei de sud pentru bărbați, lucrate de meșterii populari Constantin și Elena Cojan, s. Colibași, rn Cahul. Târgul Meșterilor Populari, Chișinău, 22-23 mai 2021

Figura A 5.28. Bundițe cu elemente aplicate pentru femeie, lucrate de meșterii populari Constantin Elena Cojan,s. Colibași, rn Cahul. Târgul Meșterilor Populari, Chișinău, 22-23 mai 2021, MNEIN

Figura A 5.29. Bundiță de culoare maronie pentru femei, meșterii populari Constantin și Elena Cojan, s. Colibași, rn Cahul. Târgul Meșterilor Populari, Chișinău, 23 mai 2021

Figura A 5.30. Bundițe scurte în lungime cu aplicații din piele pentru femei, lucrate de meșterii populari Constantin și Elena Cojan

Figura A 5.31. Bundiță din blană de culoare neagră, pentru bărbați și femei, meșter popular Dumitru Zaporojan, s. Slobozia Mare, rn Cahul. Târgul meșterilor populari, Chișinău, 01.10.2022

Figura A 5.32. Bundiță cu aplicație din zona sudului pentru bărbați și bundiță pentru copii, meșter popular Dumitru Zaporojan, s. Slobozia Mare, rn Cahul. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 5.33. Bundițe pentru copii, meșter popular Dumitru Zaporojan, s. Slobozia Mare, rn Cahul. Târgul meșterilor populari, Chișinău, 01.10.2022

Figura A 5.34. Bundiță ornamentată stilizată cu fâșii de piele de culoare neagră pentru femei și cojoc din blană de culoare albă, decorat cu cusături și aplicații, meșter popular Dumitru Zaporojan, s. Slobozia Mare, rn Cahul. Târgul meșterilor populari, Chișinău, 01.10.2022

Figura A 5.35. Cojoc de culoare albă ornamentat pentru bărbați, meșter popular Dumitru Zaporojan. Expoziția internațională specializată *Tourism & Travel Expo*, ediția a XXVII-a, C.I.E *Moldexpo*, 17 februarie 2024

Figura A 5.36. Bundițe din blană de ovine cu aplicați pentru bărbați și copii, meșter tăbăcar și cojocar Valeri Chilioglo, Comrat. Expoziția națională *Fabricat în Moldova* la Moldexpo, Chișinău. 4 februarie 2023

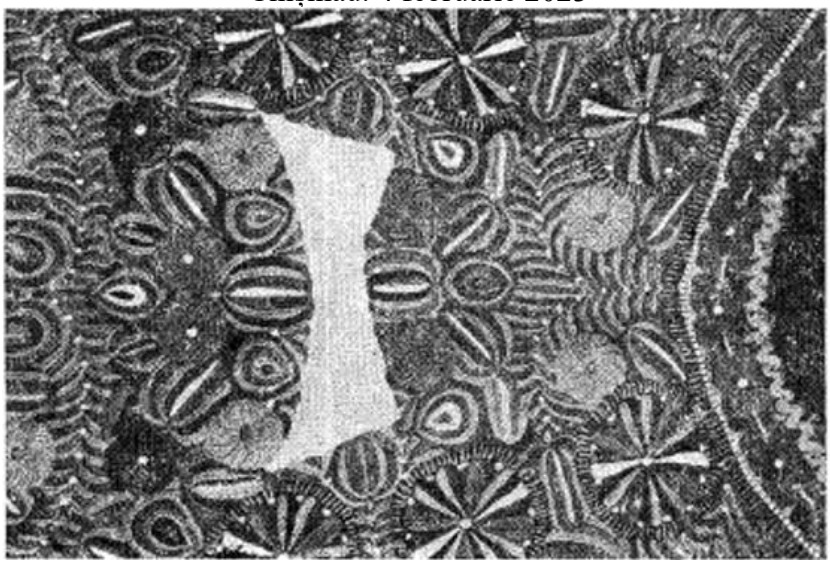

Figura A 5.37. Detaliu, Cojoc brodat, zona Pădureni, sec. XX.

Figura A 5.38. Cioban, Prutul de mijloc, foto din 1903, expusă Președenția Republicii Moldova anul 2025

Figura A 5.39. Gospodari veniți la Iarmarocul din Chișinău, foto din 1903, expusă la Președenția Republicii Moldova anul 2025

Figura A 5.41. Localnic îmbrăcat în costum național

Figura A 5.42. Produs din blană naturală, la nordul Moldovei

Figura A 5.43. Vestă din blană naturală, produs autohton

Figura A 5.44. Produs din blană naturală, produs autohton fabrica *Artizana*, Chișinău

Figura A 5.45. Localnic îmbrăcat în produs din blană naturală, anii 1960

Tabelul 3. Etapele de confecționare a bundiței

Etapele	**Reprezentarea**
Croirea	 **Figura 5.38.** Proiectarea și croirea bundiței din piele de ovine
Dantelarea și perforarea	 **Figura 5.39.** Dantelarea și perforarea marginii fâșiei decorative
Dantelarea și perforarea elementelor mici	 **Figura 5.40.** Dantelarea fâșiei și perforarea buzunarului inferior
Coaserea manuală	 **Figura 5.41.** Coaserea manuală a tăieturilor umerale și laterale
Coaserea elementelor decorative	 **Figura 5.42.** Coaserea elementului tradițional pe părțile laterală

Coaserea elementelor mici	 **Figura 5.43.** Coaserea buzunarului aplicat inferior și superior
Finisarea produsului	 **Figura 5.44.** Efectuarea cheutorilor

Sursa: Tabel perfectat de autor în baza materialului examinat și a experienței personale

Tabelul 4. Descrierea produselor vestimentare din blană naturală în baza cercetărilor efectuate

Descriere produs	**Reprezentare**
Modelul 1. Produs tip bundiță/vestă pentru femei Produsul de tip bundiță/vestă pentru femei (figura 4.37.) este compus din 2 repere față și 2 repere pe spate. Produsul nu are mânecă, acoperă regiunea superioară a trunchiului, linia umerală și se fixarea prin plierea reperelor din față, cu nasturi sau șireturi. Produsul prezintă 3 deschideri: pentru cap, pentru membrele superioare. *Mărime:* 38-52. *Materiale:* 100% blană naturală.	 **Figura 5.45.** Bundiță pentru femei, din colecția meșterului popular D. Zaporojan
Modelul 2. Produs tip bundiță/vestă pentru bărbați Produsul de tip bundiță/vestă pentru bărbați (figura 4.38.) este compus din 2 repere față și 2 repere pe spate. Produsul nu are mânecă, acoperă regiunea superioară a trunchiului, linia umerală și se fixarea prin plierea reperelor din față, cu nasturi sau șireturi. Produsul prezintă 3 deschideri: pentru cap, pentru membrele superioare. *Mărime:* 38-52. *Materiale:* 100% blană naturală.	 **Figura 5.46.** Cojoc pentru bărbați, din colecția meșterului popular D. Zaporojan

Sursa: Tabel perfectat de autor în baza materialului examinat și a experienței personale

Anexa 6. Proiectarea produsului vestimentar de tip bundiță (pentru doamne și pentru bărbați)

Tabelul A 6.1. Caracteristici antropometrice necesare la proiectarea produselor vestimentare pentru femei

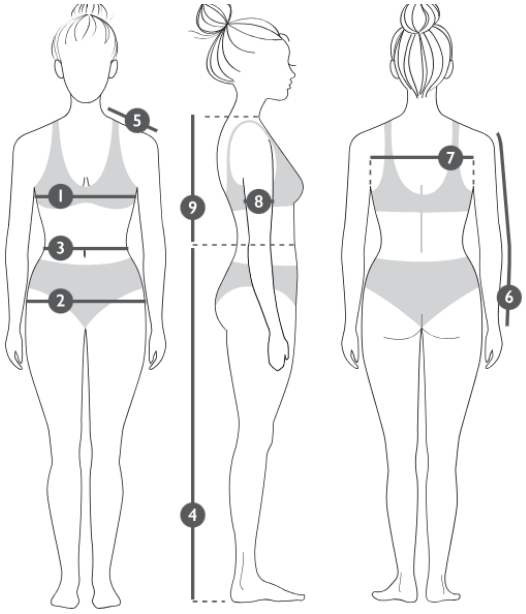
Nr. crt.	Denumirea parametrului antropometric	Prezentarea schematică
1	Înălţimea corpului	
2	Înălţimea bustului	
3	Perimetrul gâtului	
4	Perimetrul bustului	
5	Perimetrul taliei	
6	Perimetrul fesier	
7	Lungimea taliei din faţă	
8	Arcul articulaţiei umărului	
9	Distanţa de la punctul de bază a gâtului până la punctul P_{bI}	
10	Lungimea spatelui până la linia taliei	
11	Arcul părţii superioare a trunchiului	
12	Lăţimea bustului	
13	Lăţimea spatelui	
14	Diametrul antero-posterior al braţului	

Figura 6.1 Modalități de preluare a măsurătorilor antropometrice pentru femei

Tabelul A 6.2. Adaosurile pentru proiectarea tiparului de bază al produsului tip bundiță pentru femei

Nr. ctr.	Denumirea adaosului	Notarea convenţională a adaosului	Valoare, cm.
1	**2**	**3**	**4**
1	Adaos pe linia bustului	A_b	7.0
2	Adaos pe linia taliei	A_t	8.0
3	Adaos pe linia şoldurilor	A_f	1.5
4	Adaos pe lungimea produsului	A_{Lprod}	10.0
5	Adaos pe lungimea spatelui până la talie	$A_{L.st}$	0.5
6	Adaos de lejeritate a răscroielii mânecii	$A_{e.r.m}$	1.5
7	Adaos pentru lăţimea răscroielii gâtului la spate	$A_{e.r.g.s}$	1.0
8	Adaos pentru adâncimea răscroielii gâtului	$A_{a.r.g}$	1.0
9	Adaos pentru perimetrul axilar a braţului	$A_{pa.b}$	6.0
10	Norma de poziţionare a capului mânecii	N_{poz}	0.1
11	Adaos pentru lungimea taliei în faţă	$A_{L.t.f}$	1.0
12	Adaos pentru perimetrul mâinii	$A_{p.m}$	10.0
13	Adaos pentru grosimea perniţei	A_{pr}	0.5
14	Adaos pentru lungimea mânecii	$A_{L.m}$	0.5

Tabelul A 6.3. Algoritmul de proiectare a tiparului de bază al produsului tip bundiță pentru femei

Denumirea segmentului constructiv	Relația de calcul	Valoarea, cm
Se trasează un unghi drept din punctul 0.	-	-
Din punctul 0 se coboară o verticală în jos și se marchează punctul 1. Din punctul 1 se trasează o linie orizontală.	/0-1/ = SPb/3+7 Ab= 7 cm	42/3+7=21

Din punctul 0, pe verticală se dă în jos se depune lungimea vestei, și se marchează punctul 2. Din punctul 2 se trasează o orizontală.	/0-2/ = Ic/4 -2 ALprod = 2 cm	168/4-2=40
Din punctul 2 pe orizontală se depun 3 cm, se marchează punctul 3. Punctele 0,1,3 se unesc cu o linie dreaptă. La intersecție cu orizontala din 1 se obține punctul 4.	/2-3/ = 3 cm	3
Din punctul 4, pe orizontală, la o distanță spre stânga, se marchează punctul 5.	/4-5/= ls=Pb/5-0,5 Als=0,5 cm	84/5-0,5=16,3
Din punctul 5, în sus pe verticală, la intersecția cu orizontala din punctul 0 se marchează punctul 6.		
Din punctul 0, spre stânga se depune lățimea răscroielii gâtului spatelui, se marchează punctul 7.	/0-7/=SPb/10+3 Argsp=3 cm	42/10+3=7,2
Din punctul 7 se ridică o verticală		
Din punctul 7 pe verticală în sus, la o distanță de 2 cm, se marchează punctul 8.	2 cm	2
Din punctul 6 pe verticală în jos, la o distanță de 2 cm se marchează punctul 9.	2 cm	2
Se unește punctul 8 cu 9 printr-o linie, obținându-se linia umărului elementului față.		
La mijlocul segmentului /5-9/ se marchează punctul 10.		
Din punctul 10 pe orizontală, la o distanță de 1,5 cm se marchează punctul 11.	1,5 cm	1,5
Din punctul 5 spre stânga pe orizontală se depune lățimea răscroielii mânecii, se marchează punctul 12.	/5-12/=SPb/4+1 cm=42/4+1=11,5 cm Alrm=1 cm	11,5
Din punctul 12, spre stânga pe orizontală se depune lățimea feței, se marchează punctul 13.	/12-13/=SPb/2-2 cm=42/2-2=19 cm Alf=2 cm	19,0
Pe orizontală din punctul 13 spre dreapta se depune vârful pensei de bust, se marchează punctul 14.	/12-14/=Pb/10+0,5=84/10+0,5=8,9 cm	8,9
Punctul 15 se marchează la jumătate din segmentul /5-12/. Prin punctele 13,14,12 și 15 se trasează linii verticale, la intersecția cărora se obțin punctele 16 și 17.		
Din punctul 17 pe verticală se depinse lungimea taliei în față, se marchează punctul 18. (sau se poate plasa valoarea măsurată de pe corp)	/17-18/= Ic/4+3= 168/4+3=45 cm ALltf=3 cm	45,0
Din punctul 18 se trasează o orizontală spre dreapta la intersecția cu verticala din punctul 14 se obține punctul 19.		
Din punctul 19 se depune pe verticală în jos se depune vârful pensei de bust, punctul 20.	/19-20/=Pb/4+3=24 cm Altf =3 cm	24,0
Din punctul 18 pe orizontală spre dreapta se depune răscroiala gâtului față, se marchează punctul 21.	/18-21/=SPb/10+3 = 42/10+3=7,2 cm Argf=3 cm	7,2
Din punctul 18 pe verticală se depune adâncimea răscroielii gâtului față, se marchează punctul 22.	/18-22/=SPb/10+ 4=42/10+4=8,2 cm Aargf=4 cm	8,2
Din punctul 12 pe verticală în sus se depune valoarea segmentului /5-9/ - 1 cm	/5-9/ - 1 cm	
Din punctele 21 și 23 se trasează arc de cerc cu vârful în punctele 20 și 12.		

Din punctul 23 pe arc de cerc se depune segmentul /23-24/, se obține punctul 24.	/23-24/=SPb/10+0,5=42/10+0,5= 4,7 cm; A=0,5 cm	4,7
Din punctul 12 pe verticală în sus, se obține punctul 25.	/12-25/=4 cm	4,0
Punctele 24 și 25 se unesc cu o linie dreaptă		
Punctul 26 este plasat la jumătatea segmentului /24-25/	/24-25/*0,5	
Din punctul 26 perpendicular la segmentul /24-25/ se depune un segment de 1,5 cm	1,5 cm	1,5
Linia umărului față, se depune pe arcul de cerc din punctul 21. Se unesc punctele 24 și 28 printr-o dreaptă.	/24-28/=/8-9/-1 cm	
Valoarea segmentului /28-29/=/21-19/		
Se egalează laturile pensei /29-20/ și /20-19/		
Adâncimea pensei laterale, segmentele /16-30/ și /16-31/, valoarea după model.	2 cm	2,0
Se unesc punctele 8 și 0 conturul răscroielii gâtului spate. Se unesc punctele 9,11 și 15 răscroiala mânecii elementul spate. Se unesc punctele 15 cu 30 și 15 cu 31 linia laterală a reperelor spate și față. Se unesc punctele 24,27,25 și 15 linia de contur a răscroielii mânecii față. Se unesc punctele 21 și 22 linia contur răscroiala gâtului față.		
Din punctul 13 pe orizontală spre stânga se depun 3 cm, se marchează punctul 32.	3 cm	3
Se definitivează linia de contur reper față după model		
Proiectarea gulerului		
Se trasează un unghi drept, orizontală spre stânga, se marchează punctul 33.		
Din punctul 33 spre stânga pe orizontală se depune pe segmentul /33-34/	/33-34/= /0-7/+/18-21/	
Din punctul 33 pe verticală în sus se obține punctul 35.	/33-35/=4 cm	4,0
Punctele 34 și 35 se unesc cu o linie curbă.		
Din punctul 35 vertical în sus se depune înălțimea șteiului, se obține punctul 36.	/35-36/=3,5 cm	3,5
Din punctul 36 se trasează o curbă paralelă cu segmentul /35-34/ și la intersecție cu bisectoarea din punctul 34. Se obține forma finală a gulerului.		

Tabelul A 6.4. Caracteristici antropometrice necesare la proiectarea produselor vestimentare pentru bărbați

Nr. crt.	**Denumirea parametrului antropometric**	**Prezentarea schematică**
1	Înălțimea corpului	
2	Înălţimea bustului	
3	Perimetrul gâtului	
4	Perimetrul bustului	
5	Perimetrul taliei	
6	Perimetrul fesier	
7	Lungimea taliei din față	
8	Arcul articulaţiei umărului	
9	Distanţa de la punctul de bază a gâtului până la punctul P_{bI}	
10	Lungimea spatelui până la linia taliei	
11	Arcul părţii superioare a trunchiului	
12	Lăţimea bustului	

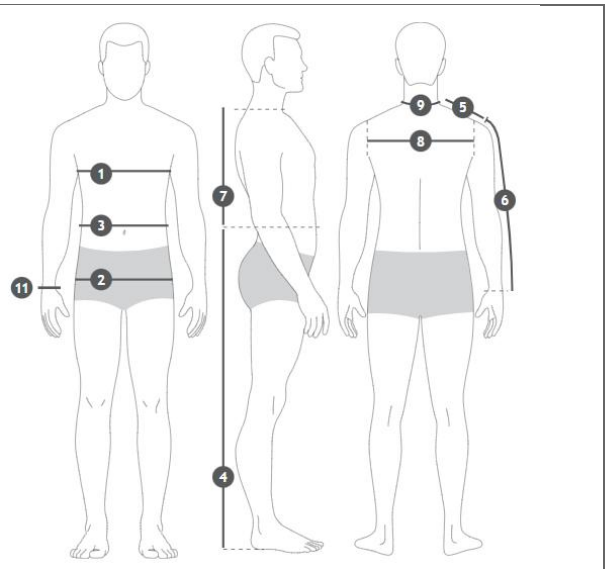
13	Lăţimea spatelui	
14	Diametrul antero-posterior al braţului	

Figura 6.2. Modalități de preluare a măsurătorilor antropometrice pentru bărbați

Tabelul A 6.5. Adaosurile pentru proiectarea tiparului de bază al produsului tip bundiță pentru bărbați

Nr. ctr.	Denumirea adaosului	Notarea convenţională a adaosului	Valoare, cm.
1	**2**	**3**	**4**
1	Adaos pe linia bustului	A_b	7.0
2	Adaos pe linia taliei	A_t	8.0
3	Adaos pe linia şoldurilor	A_f	1.5
4	Adaos pe lungimea produsului	A_{Lprod}	10.0
5	Adaos pe lungimea spatelui până la talie	$A_{L.st}$	0.5
6	Adaos de lejeritate a răscroielii mânecii	$A_{e.r.m}$	1.5
7	Adaos pentru lăţimea răscroielii gâtului la spate	$A_{e.r.g.s}$	1.0
8	Adaos pentru adâncimea răscroielii gâtului	$A_{a.r.g}$	1.0
9	Adaos pentru perimetrul axilar a braţului	$A_{pa.b}$	6.0
10	Norma de poziţionare a capului mânecii	N_{poz}	0.1
11	Adaos pentru lungimea taliei în faţă	$A_{L.t.f}$	1.0
12	Adaos pentru perimetrul mâinii	$A_{p.m}$	10.0
13	Adaos pentru grosimea perniţei	A_{pr}	0.5
14	Adaos pentru lungimea mânecii	$A_{L.m}$	0.5

Tabelul A 6.6. Algoritmul de proiectare a tiparului de bază al produsului tip bundiță pentru bărbați

Denumirea segmentului constructiv	Relația de calcul	Valoarea, cm
Se trasează un unghi drept din punctul 0.	-	-
Din punctul 0 se coboară o verticală în jos și se marchează punctul 1. Din punctul 1 se trasează o linie orizontală.	/0-1/ = (Pb/3+15)/2+2=25,5 cm Ab= 2 cm	(96/3+15)/2+2=25,5
Din punctul 0, pe verticală în jos se depune lungimea vestei, și se marchează punctul 2. Din punctul 2 se trasează o orizontală.	/0-2/ = Ic/4	170/4=42,5
Din punctul 2 pe verticală, se depun 10 cm, se marchează punctul 3. Punctele 0,1,3 se unesc cu	/2-3/ = 10 cm	10

o linie dreaptă. La intersecție cu orizontala din 1 se obține punctul 4.		
Din punctul 2 pe verticală, se depun ¼ din valoarea segmentului /0-1/ se marchează punctul 4.	/0-4/ = ¼*/0-1/	25,5/4=6,3
Din punctele 1,2,3, și 4 se trasează linii orizontale.		
Din punctul 2, pe orizontală, la o distanță spre stânga, se marchează punctul 5.	/2-5/= 2,5 cm	2,5
Din punctul 3, pe orizontală, la o distanță spre stânga, se marchează punctul 6.	/3-6/= 2,0cm	2,0
Punctele 4,5 și 6 se unesc prin linii drepte.		
Din punctul 0, spre stânga se depune lățimea răscroielii gâtului spatelui, se marchează punctul 7.	/0-7) /=(Pb/3+15)/6+1=8,8 cm Argsp=1cm	8,8
Din punctul 7 se ridică o verticală		
Din punctul 7 pe verticală în sus, la o distanță de 2,5 cm, se marchează punctul 8.	2,5 cm	2,5
Din punctul 4 spre stânga se depune ls, se marchează punctul 9.	/4-9/=Pb/5=96/5=19,2 cm	19,2
Din punctul 9 pe verticală în sus, la o distanță de 3 cm se marchează punctul 10.	3cm	3
Se unește punctul 10 cu 8 printr-o linie, obținându-se linia umărului elementului spate		
La intersecția verticalei din punctul 10 cu orizontala din punctul 1 se marchează punctul 11.		
Punctul 22 se marchează pe segmentul /10-11/	/10-22/=/10-11/*0,5	
Din punctul 22 pe orizontală spre dreapta se plasează punctul 23 la o distanță de 2 cm	2,0cm	2,0
Din punctul 11 pe orizontală, spre stânga se depune lățimea răscroielii mânecii, se marchează punctul 12.	/11-12/= SPb/4+1=48/4+1=13 cm Arm=1 cm	13,0
Din punctul 12, spre stânga pe orizontală se depune segmentul /12-13/, se marchează punctul 13.	/12-13/= (Pb/3+15)/6+2=9,6 cm cm Alf=2 cm	9,6
Din punctul 12 spre stânga se depune lățimea feței, se marchează punctul 14.	/12-14/=SPb/2-3=48/2-3=21 cm Alf=3 cm	21,0
Din punctele 12 și 13 se ridică câte o verticală, iar din 14 se coboară o verticală. Punctul 15 se obține la intersecție cu orizontala din 0. Punctele 15 și 9 se unesc cu o dreaptă. Punctul 16 se obține la intersecția verticalei 14 cu orizontala din punctul 2.		
Punctul 17 se marchează pe segmentul /15-9/	/15-17/=/8-10/-1=13-1=12 cm Aluf=1 cm	12,0
Din punctul 12 pe verticală se marchează punctul 18 la o distanță de 4 cm	4 cm	4,0
Din punctul 18 se trasează o orizontală spre stânga cu valoarea de 2,5 cm	2,5 cm	2,5
Punctele 17 și 19 se unesc printr-o dreaptă.		
Punctul 20 se marchează pe segmentul /17-19/	/19-20/=/19-17/*0,5	

Din punctul 20 spre stânga se depune 1,5 cm, se marchează punctul 21.	1,5 cm	1,5
Din punctul 12 spre dreapta pe segmentul /11-12/, se obține punctul 24.	/12-24/=/11-12/*0,5	
Din punctul 24 la 1,5 cm in jos pe verticală se depune punctul 24^1	1,5 cm	1,5
Din punctul 17 pe segmentul /17-19/ în jos se coboară cu 1 cm, se obține punctul 17^1	1 cm	1,0
Se unesc punctele 17^1,21,19,12, 24^1,23 și 10 printr-o linie curbă se obține răscroiala mânecii. La intersecție a verticalei din 24 cu orizontala din 2 și 3 se obțin punctele 25 și 26.		
Se depune valoarea segmentului /5-27/	/5-27/=Pt+5=44+5=49 cm	49,0
Din punctul 14 spre stânga se depun 2 cm, se marchează punctul 28.	/14-28/=2 cm	2,0
Din punctul 28 se ridică o verticală care se intersectează cu orizontala din 15 și din punctul 3 obținem punctele 15^1 și 29.		
Din punctul 15^1 și 15 pe orizontală este răscroiala gâtului față,	/15-15^1/=/0-7/= (Pb/3+15)/6+1=8,8 cm Argsp=1cm	8,8
Din punctul 15^1 pe verticală se depune adâncimea răscroielii gâtului față, se marchează punctul 15^2.	/15^1-15^2/=(Pb/3+15)/6+4=11,83 cm Aargf=4 cm	11,83
Se unesc punctele 15 cu 15^2 printr-o linie curbă, reprezintă linia răscroielii gâtului față.		
Proiectarea gulerului		
Se trasează un unghi drept, orizontală spre stânga, se marchează punctul 33.		
Din punctul 33 spre stânga pe orizontală se depune pe segmentul /33-34/	/33-34/= /0-7/+/15-15^2/	
Din punctul 33 pe verticală în sus se obține punctul 35.	/33-35/=4 cm	4,0
Punctele 34 și 35 se unesc cu o linie curbă.		
Din punctul 35 vertical în sus se depune înălțimea Șteiului, se obține punctul 36.	/35-36/=3,5 cm	3,5
Din punctul 36 se trasează o curbă paralelă cu segmentul /35-34/ și la intersecție cu bisectoarea din punctul 34. Se obține forma finală a gulerului.		

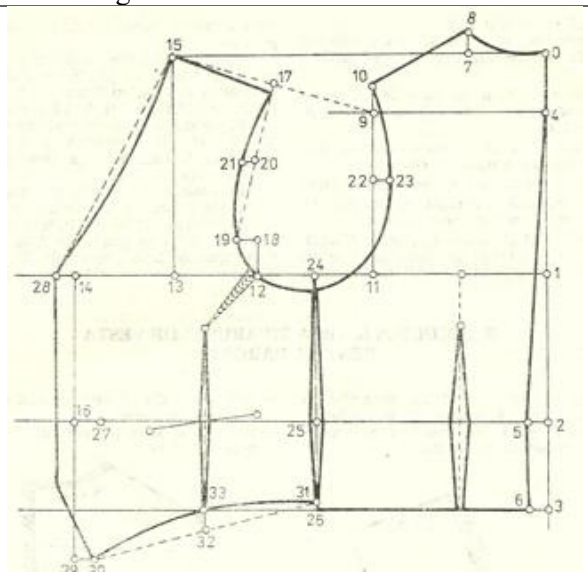

Figura A 6.3. Reprezentarea tiparului de bază și tiparului de model pentru modelul bundiță din piele naturală

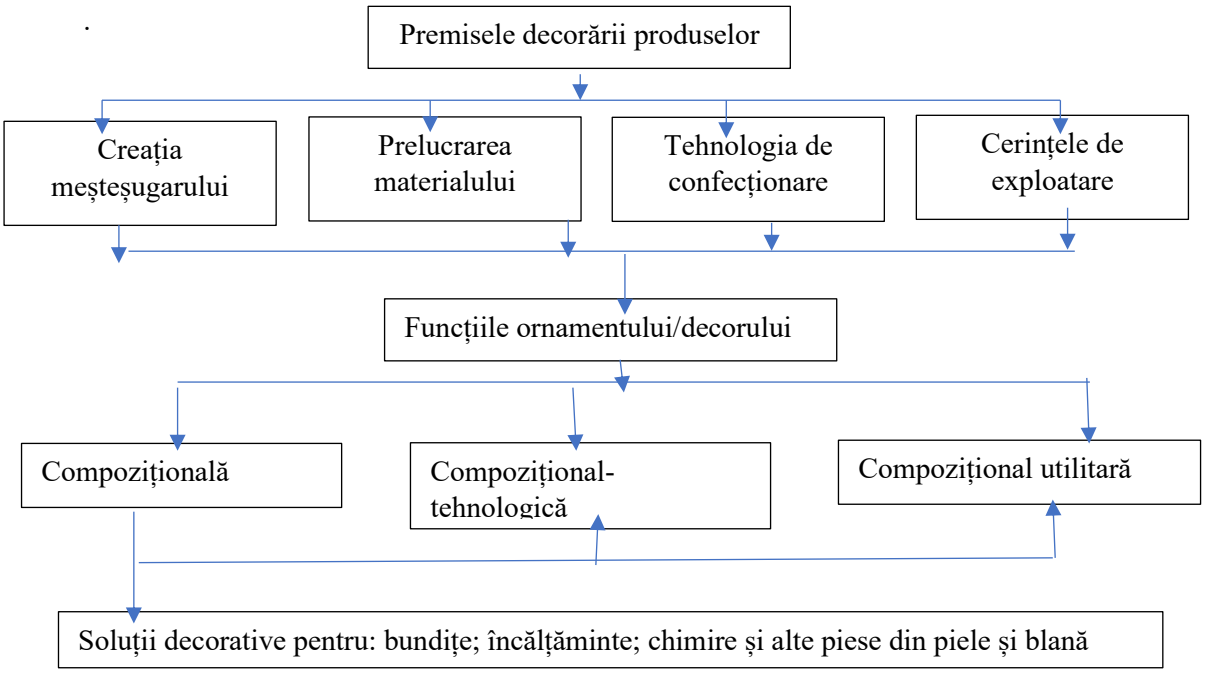
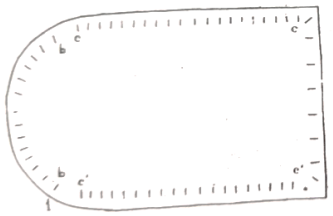
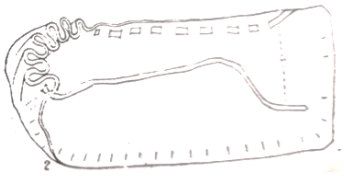
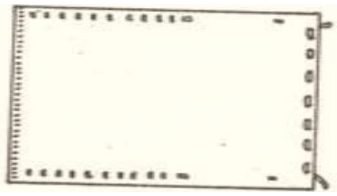
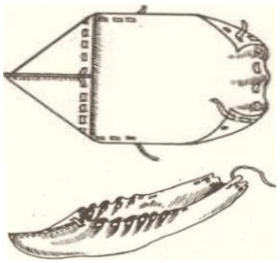
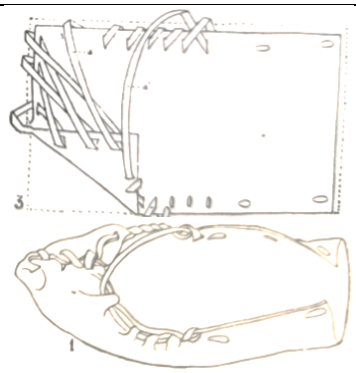
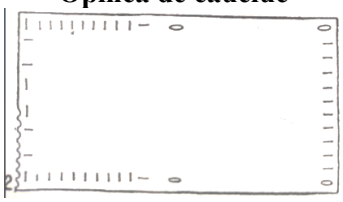
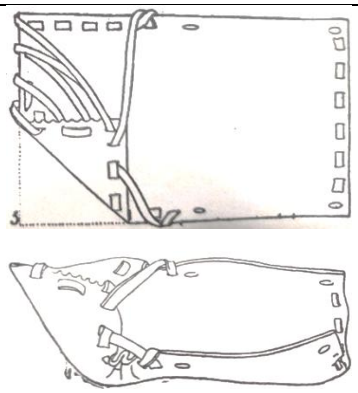
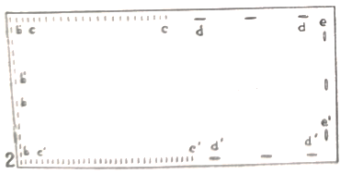
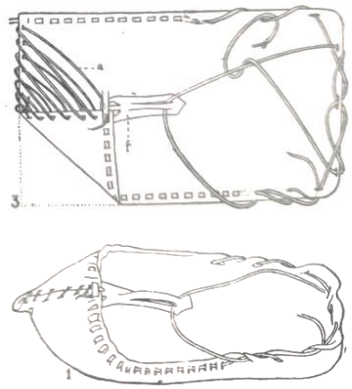
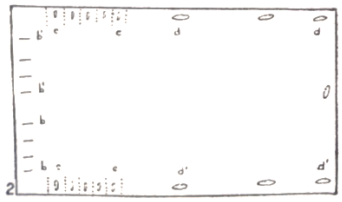
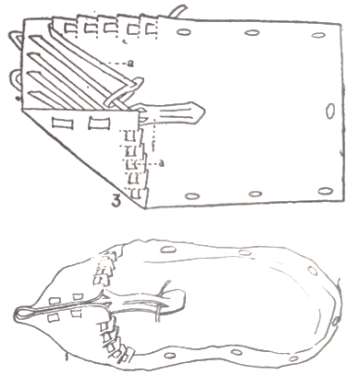

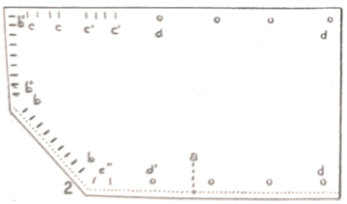
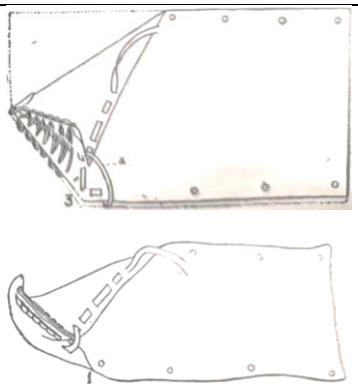
Figura A 6.4. Ornamentele/decorul în compoziție pe produsele din piei și blănuri

Anexa 7. Tipuri de opinci întâlnite pe teritoriul țării noastre.

Tabelul 5. Confecționarea opincilor din diverse regiuni ale Republicii Moldova

Șablon / croiul opincii		Modul de confecționare	Reprezentarea opincilor
Opinca fără gurgui 			 Sursa: MIHAI, A.; CURTEZA, A. DESIGN – Designul produselor din piele, p. 12.
Opinca cu gurgui 			 Opinci din piei de bovine pentru bărbați
Opinca îngurzit cruciș la gurgui 			 Opinci din piele de capră cu spicul înăuntru. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Cosăuți, rn. Soroca

Opinca de cauciuc 			 Opincă. Muzeul de Istorie și Etnografie *Nicolae Bulat* din orașul Soroca
Opinca cu limbă 			 Opinci bulgărești stilizate și brodată din piele de bovine, Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Colibabovca, rn. Leova, 2024
			 Opinci din piele de bovine meșter Dumitru Pascaru, Bălți. Sursa: BUZILĂ, Varvara, *Creator, purtători și administratori al costumului tradițional în secolul al XXI-lea.* Chișinău: Epigraf, 2022, p. 136

Opinca îngurzită dintr-o parte 			 Opinci din piele de culoare maro. Muzeul de Istorie și Etnografie, s. Văleni, rn Cahul.

Sursa: Tabel realizat de autor în baza materialului acumulat

Tabelul 6. Opinci identificate și confecționate de meșterii autohtoni pe teritoriul Republicii Moldova

Opinci vechi		**Opinci confecționate**	
Localitățile din nordul Republicii Moldova			
Opinci făcute din piele de porcine și de bovine. MIE din Bălți		Opinci din piele de bovine, meșter popular Dumitru Pascari, Bălți	
Opinci din blană de caprine, cu spicul/părul înăuntrul opincii, MIE din s. Cosăuți, rn Soroca.		Opinci din piele de bovine, meșter popular Artur Oleinic și Alexandra Oleinic, s. Mândrești Noi, rn Sângerei	
Localitățile din centrul Republicii Moldova			
Opincă din piele de bovină, sf. sec. XIX, MNEIN		Opinci din piele de bovine, Ansamblul *Opincuța*, orașul Chișinău	

Opinca de la costum popular bărbătesc, Camenca, înc.sec. XX. MNEIN		Opinci din piele de bovine, meșter Victor Seul, municipiul Chișinău	
Localitățile din sudul Republicii Moldova			
Opincă din piele de bovină cu spicul în afară, sf. sec. XIX, s. Olănești, rn Ștefan Vodă.		Opinci din piele de bovine, Gheorghe Burcă – meșter popular, s. Manta, rn Cahul.	
Opincă din piele de porcine, sf. sec. XIX, s. Olănești, rn Ștefan Vodă.		Opinci din piele de bovine, Constantin Olteanu, meșter popular, opincar, s. Pașcani, rn Cahul.	
Opinci din piele de porcine, înc. sec. XIX. Muzeul de Istorie și Etnografie din s. Colibabovca, rn Leova.		Opinci din piele de bovine, Nicolae Mocanu – meșter popular, s. Slobozia Mare, rn Cahul.	

Sursa: Tabel realizat de autor în baza materialului acumulat

GLOSAR

Baretă, barete (fr.: *barrette*) – Bareta constă din mai multe înțelesuri, de obicei este o fâșâie (*bandă șnur, sau curelușă îngustă*), se întrebuința pentru fixare sau de a susține ceva anume. Cizmarii din nordul Republicii Moldova, rn Drochia, termenul de baretă îl folosesc în însemnarea a celei *curea îngustă și de susținere* din piele postav, material textil. Ce servește la fixarea încălțămintei peste picior în partea superioară *dorsală a labei piciorului ce este aranjată la nivelul gleznei sau în preajmă*. Mai frecvent se întrebuințează la pantofi, sandale, ghete sau papuci, cu un *model de confecționare mai deschis sau semi-deschis*, da a oferi un confort și stabilitate. (V.D.). Meșterii curelari folosesc acest termen ca *baretă în scopul de susținere, ajustare, fixare sau decorativ*. Tot de la ei am aflat o expresie *bareta la curele*, o expresie populară, ce se referă la o disciplină, corecție sau pentru a semnala o atitudine mai autoritară. (D.D.). Acest termen *baretă se întrebuințează și la sudul Republicii Moldova, rn. Cahul*, de către meșterul hămurar (Gh. B.), este o piesă din piele naturală tratată bine, la *fixarea hainelor pentru cai hamul sau a cel căpăstru*, pe corpul animalului (STOICA, Georgeta; PETRESCU, P.; BOCȘE, M. *Dicţionar de artă populară*, 1985, p. 190). Meșterii artizanali folosesc acest termen ca *baretă de marochinărie*, este o *bandă* din piele sau material texti ce se fixează la produsele (genți, portmonee, curele de ceas, curele, ș.a.). La genți sau poșete bareta este folosită în loc de *mâner* sau *curea de umăr* pentru a transporta sau menține acest produs. (P.C.). Astfel, se întâlnește termenul de *baretă îngustă* și din metal pentru fixarea diverse decorații, aceasta este poziționată transversal pe un alt obiect de metal *tabacheră*, (de ex: inel, o mențiune onorifică, ș.a.). Este un termen, ce se regăsește și în electricitate, ca conducător de energie, de acumulator electric, aceasta este piesă de care se sudează plăcile de aceiași polaritate. Însă, proveniența acestui termen este din sec. XIX-lea în Franța (*barrette, barétà)* ce este o căciuliță din material de catifea, postav *în trei sau patru colțuri, predestinată preoților catolici și unor soldați din Occident* în scop de fixare sau legare (PROCOP, Natalia; NEGRU, Valentina; SÎRBU, Livia; CERCAȘIN, Marina. *Terminologie vestimentară*. Dicționar ilustrativ Român-Englez, 2019, p. 13).

Bici / Harapnic – piesă ce face parte din harnașament, acestea sunt confecționate din fâșie înguste de piele sau cânepă, împletite între ele, la un capăt se fixează un mâner din lemn scurt (36 cm), iar la celălalt capăt *șfichi* din fire de mătase scurte, la vârf pentru a da un sunet tare de pocnitură. Pe timpuri, biciurile erau folosite pentru a conduce animalele, boi sau cai, la arat sau carat lemne sau căruță. Aceste obiecte tradiționale moldovenești se foloseau în diferite contexte culturale, în unele zone, biciurile făceau parte în *activități legate de sărbători, anumitor ritualuri și tradiții populare* (D.D.) (ISCHIMJI, Ana. Considerente asupra activității de creație a meșterilor pielari și blănari din sudul Republicii Moldova. In: *Akademos*, 2023, nr. 4(71), pp. 111-120).

Calapod / calotă – piesă ce se întrebuințează în terminologia populară al meșterilor cizmari din nordul Republicii Moldova, le aflăm și în muzee de pe întreg teritoriul ale țării. și pe ce pentru a confecționa diverse tipuri de încălțăminte (pantofi, chete, cizme), ele sunt diverse ca formă, mărime și material (ISCHIMJI, Ana. Sortimentul încălțămintei tradiționale în cadrul costumului popular din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, 26-27 iunie 2019, 2020, Ediția 4, pp. 389-394).

Calup – piesă importantă în confecționarea încălțămintei, căciulilor, genților rigide și alte produse ce necesită de a păstra forma bine determinată. De exemplu, forma și dimensiunile calapodului pentru confecționarea încălțămintei, determină forma și dimensiunile interioare ale încălțămintei, adică repetă forma piciorului. Din străbuni, se mai păstrează acestea calapoade de lemn ce sunt valori strămoșești, prin moștenirea meșteșugului de către meșterii căciulari și meșterii cizmari ce se regăsesc și în muzeele Republicii Moldova. Aceste, calapoade sau mai modernizat în dezvoltare meșteșugăritului: din diferite material: lemn, metal sau plastic; modificarea formelor și mărimilor și a destinație acestor produse confecționate pe calapod. Calapoadele au apărut încă din perioada Evului Mediului și a Renașterii, de înflorirea producției meșteșugărești, în sec. XV-lea apare în Europa și sunt răspândite pentru încălțămintea cu vârf alungit de 75 cm din material flexibil., cu trecerea timpului sec. XVII-lea – XVIII-lea, calapodul devine mai simplu, se poartă încălțăminte ușoară dar ornamentată. Tot în această perioadă apare și tocul la încălțăminte, ce suportă schimbări în forma calapodului în partea inferioară a tălpii. Meșterii cizmari *în sec. XIX-lea, a efectuat o renovare în confecționarea încălțămintei, calapodul prea forma piciorului*, adică asimetric, stâng și drept, ce sa păstrat până astăzi (MIHAI, A.; CURTEZA, A. *DESIGN – Designul produselor din piele*. Iași, 2005, pp. 96-110).

Canaf – element mic de înfrumusețare, confecționat dintr-un mănunchi de fire de mătase, bumbac, sau piele și alte materiale, legate sau împletite între ele pentru a forma *ciucuri*, cu care se împodobesc diferite obiecte: încălțăminte, îmbrăcăminte, genți și la înfrumusețarea căpăstrului la cai. (T.P.). Acest termen se întâlnește și în alte destinații (germ. *kanaf,* sp. *cenefa*) capitel de coloană, mâner de sabie (MIHAI, A.; CURTEZA, A. *DESIGN – Designul produselor din piele*. Iași, 2005, pp. 187-188.).

Căpăstru – se îmbracă pe capul calului sau al măgarului și face parte din harnașamente, fiind confecționat din frânghie sau din curea calitativă de bobine, care se leagă la iesle, la căruță sau la călărie. În popor se întâlnește termenul de *întinzător, strună*, însă moștenit din limba latină *capistrum*.

Ciubotar/Cizmar – meșter care confecționează și/sau vinde încălțăminte;

Cojocar – meșter care confecționează cojoace, bundițe și alte piese vestimentare din piele și blană; cunoscut și ca **blănar**;

Condurar – meșter din categoria pantofarilor care confecționează/repară/vinde pantofi femeiești cu toc înalt;

Curelar – meșter specializat în confecționarea și întreținerea curelelor sau/și hamurilor;

Dârmoi – *ciur* sau *sită*, unealtă de cernut, din sec. XIX, întâlnește în muzeu rn Soroca, la Nordul Republicii Moldova, confecționată dintr-o bucată de piele mare perforată pe toată suprafața cu orificii de diametrul de 6 mm, această piele era fixată pe o ramă confecționată din lemn în formă rotundă. Persoana care cerne se numește *dârmon*, când cerne dârmonul, persoana care lucrează se numește această operație *dârmoiesc*, (V.B.).

Hamurar – meșter care confecționează sau vinde hamuri /hamur.

Hățuri – *frânghii sau curele lungi și înguste*, prin intermediul lor, conduce și se mână calul înhămat la căruță sanie, acestea sunt din piele naturală dar și combinate cu material textil, ele pot fi simple, ornamentate pentru nunți, și de ocazii (E.M.).

Jug – piesă componentă din harnașamente (lat. *jugum*), pentru a înjuga boii sau caii la arat sat tras căruța. Se confecționează din lemn și în unele cazuri e înfășurat cu piele pentru protejarea animalului de vătămături și leziuni, acesta este îmbracă pe cap spre gît la ceafa animalului. (Gh.B.).

Marochin – o fâșie îngustă de piele de caprine sau mai puțin folosită piele de ovine sau bovine, aceasta este tratată special de către meșterii tăbăcari, pentru a reda luciu și finețe. Ea se folosește pentru ornamentarea produselor vestimentare ș.a. Se folosea și hârtie colorată ce imita pielea naturală și se numea *hârtie de marochin* (A.G.).

Măcelar – are un aport colateral care constă în jupuirea blănii de pe animalul sacrificat și prelucrarea ei primară;

Nojițe – sunt formate curelușe sau fâșâi de piele lungi sau fire de păr de cal, deoarece când se încalță opinca ele trebuie să fie înfășurate în jurul gambei piciorului de a menține obiala sau ciorapul din lână. (N.M.).

Obiele – pe laba piciorului se înfășoară strâns o bucată de pânză de postav sau chiar de material impermeabil care este prinsă cu nojițe, ea se înfășoară în mod special începând de la degete spre gambă. Apoi se îmbracă și un ciorap sau doua din lână dacă este sezonul de iarnă, se prind cu nojițe și se încalță opincile (STOICA, Georgeta; PETRESCU, P.; BOCȘE, M. *Dicţionar de artă populară*. 1985, p. 356).

Opincar – meșter care confecționează/sau vinde opinci (cuvântul are și alte sensuri mai puțin relevante pentru teza de față);

Pantofar/Papucar – meșter din categoria cizmarilor care confecționează, repară și/sau vinde pantofi;

Ploști – produs ce are o însemnătate aparte în portul popular tradițional al ansamblului vestimentar, acest element a fost permanent la temelie precum mărturisesc scriitorii din antichitate și din evul mediu remarcă că o podoabă a umanității din frunze, pietre, vas din lut sau lemn, unde păstrează lichidul (apă, vin, ș.a.), cu huse împletite din piele pentru deplasarea ploștii (Ibidem, p. 385).

Șelar – meșter care confecționează/vinde şei sau alte obiecte de harnașament.

Tăbăcar – specialist în tăbăcitul pieilor; tabac, dubălar, argăsitor, timar.

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnata, Ana ISCHIMJI, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Numele, prenumele Ana ISCHIMJI

Semnătura

Data

INFORMAŢII PERSONALE

ISCHIMJI (COJOCARI) Ana Vasilii

mun. Chişinău, Republica Moldova

+373 69001656

anaischimji29@gmail.com; ana.cojocari40@yahoo.com

Telegram Ischimji Ana

Sexul feminin | Data naşterii 29/05/1984 |

EXPERIENŢA PROFESIONALĂ

Din **2007–2009** Universitatea Tehnică a Moldovei
Facultatea Industria Uşoară
Metodist, decanat, Facultatea Industria Uşoară, Asistent la examenele de BAC, UTM, FIU.
2008–2009 Colegiul Tehnologic din Chișinău
Lector, Catedra Modelarea și Tehnologia Articolelor Textile si din Piele.
2008–2022 Universitatea Tehnică a Moldovei
Facultatea Industria Uşoară / Facultatea Textile și Poligrafie
Catedra: Modelarea și Tehnologia Confecțiilor Textile și din Piele / Departamentul: Modelarea și Tehnologia Confecțiilor Textile și din Piele. / Departamentul: Design și Tehnologii în Textile a Facultatea de Design.
inginer (2007–2022), maistru superior (2008–2022) și lector asistent (2010–2011), specialist documentație studii (2017–2022)
2017–2021 Instituția Profesională cu Dizabilități – Școala Profesională nr. 11
Specialitatea: Cizmar Confecționarea încălțămintei la comandă, cadrul didactic.
2022 – Colegiul Universitatea Liberă Internațională din Moldova
lector universitar, Specialitatea Design interior
2024 – Instituția Publică, Liceu Teoretic „Ion Creangă”, cadru didactic

EDUCAŢIE ŞI FORMARE

2019 – studii de doctorat Școala Doctorală Științe Umaniste/ Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, specialitatea 612.01 – *Etnologie.*
2018
Curs de Recalificare la specializarea Psihopedagogie UTM; Curs de Perfecționare la specializarea Utilizarea mijloacelor informaționale de comunicare în învățământ (moodle) UTM; Curs „Antreprenoriat. Inițiere în afacerii” UTM, Chișinău Moldova
2007–2008 studii postuniversitare, masterand, specialitatea „Modelarea și Tehnologia Confecțiilor Textile și din Piele”, Facultatea Industria Uşoară, Universitatea Tehnică a Moldovei.
2003–2007 studii superioare, specialitatea „Modelarea și Tehnologia Confecțiilor Textile și din Piele”, Facultatea Industria Uşoară, UTM.

COMPETENŢE PERSONALE

Capacitate de comunicare adaptată interlocutorului și contextului comunicativ, capacitate de predare conform programului la diferite obiecte de studiu cu particularitățile învățământului universitar, tehnic și gimnazial, precum și în domeniul cercetării, flexibilitate în adaptarea situației de lucru, capacitatea de a lucra în echipă, abilități practice de executarea lucrărilor manuale (han-dmade), capacitatea de promovare a lucrărilor practice a studenților/elevilor, înaintare spre scop, tendință spre descoperirea științei.

Limba maternă română

Alte limbi străine cunoscute	INTELEGERE		VORBIRE		SCRIERE
	Ascultare	Citire	Participare la conversație	Discurs oral	
Rusă	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat
Franceză	Utilizator elementară	Utilizator intermediar	Utilizator elementară	Utilizator elementară	Utilizator elementară
Engleză					

Competenţe de comunicare Aptitudini de operare a instrumentelor în utilizarea calculatorului: Microsoft Office™ (Word şi Power Point, Excel ș.a.), AutoCAD, Geminii CAD, Photoshop, InDesign.

PUBLICAȚII

Articole în reviste ştiinţifice naţionale: *SCOPUS, tipul A*

1. ISCHIMJI, Ana. Semnificația chimirului artizanal – element cheie în costumul popular în trecut și în prezent. In: *Revista de etnologie și culturologie*, 2024, nr. 2, 2024, Vol. XXXVI, pp. 152-156. ISSN 1857-2049**.**

Tipul B

2. CONDRATICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; TOCARCIUC, Alina; PINTILEI, Elena;, **ISCHIMJI, Ana**. Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective. In: *Dialogica*, 2023, nr. 1(S), supl. nr. 1, pp. 141-154. ISSN 2587-3695.
3. ISCHIMJI, Ana. Considerente asupra activității de creație a meșterilor pielari și blănari din sudul Republicii Moldova. In: *Akademos*, 2023, nr. 4(71), pp. 111-120. ISSN 1857-0461.
4. ISCHIMJI, Ana. Prelucrarea pieilor și blănurilor în localitățile din nordul Republicii Moldova. In: *Dialogica*, 2023, nr. 2, pp. 73-78. ISSN 2587-3695.
5. ISCHIMJI, Ana. Tehnici și tehnologii de prelucrare artistică a pieilor și blănurilor meșteșugărești în Republica Moldova. In: *Buletinul ştiinţific al Universităţii de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, Seria „Ştiinţe Umanistice"*, 2024, nr. 2(18), pp. 79-91. ISSN 2345-1866.

Articole în reviste internaționale

1. PASCARI, I.; MALCOCI, M.; **ISCHIMJI, Ana.** Factors apparition footwear and method of defects remedial. In: *Annals of the University of Oradea*. Fascicle of Textiles, Leatherwork, 2012, 1-2 iunie 2012, Oradea, România, Vol. 13, Issue 2, pp. 180-184. ISSN 1843-813X.
2. **ISCHIMJI, Ana**; CONDRATICOVA, Liliana. Meșteșugurile de prelucrare a pieilor și blănurilor în Chișinăul interbelic. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații in dezvoltarea societatii durabile de maine*. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique" din Iași, volumul 8, Iași – Chișinău: 2024, pp. 58-62. ISSN 2558-894X.
3. ISCHIMJI, Ana. Meșteșugurile tradiționale de prelucrare a pieilor și blănurilor ajunse în atenția cercetătorilor. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații in dezvoltarea societatii durabile de maine*. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique" din Iași. Iași – Chișinău: 2024, volumul 8, pp. 101-108. ISSN 2558-894X.

Materiale ale conferinţelor ştiinţifice

4. ISCHIMJI, Ana. Aspecte privind confecționarea bondiței tradiționale în Republica Moldova. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 23-25 martie 2021, Chișinău: Tehnica-UTM, 2021, Vol. 2, pp. 546-549. ISBN 978-9975-45-701-9.
5. ISCHIMJI, Ana. Constructive-technological aspects of obtaining clothing products made of leather and fur specific to the pupular wear on the territory of the Republic of Moldova. In: *CORTEP 2024*, Ed. 19, Romanian Textiles and Leather Conference Iași, 07-09 november 2024 IASI-RO: Performantica, 2024, p 84. ISBN 978-630-328-118-6.
6. ISCHIMJI, Ana. Dezvoltarea meșteșugurilor de prelucrare a pielii și blănurilor în RSSM și Republica Moldova: studiu preliminar. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 1-3 aprilie 2020, Chișinău, Vol. 2, pp. 402-405. ISBN 978-9975-45-634-0.
7. ISCHIMJI, Ana. Folk craft – cultural heritage for sustainable development. In: *Актуальні проблеми сучасного дизайну,* 25 aprilie 2024, Київ. 2024, Vol.3, pp. 206-208. ISBN 978-617-7763-37-5.
8. ISCHIMJI, Ana. Identificarea pieselor de artizanat din piei şi blănuri: studiu preliminar. In: *Educaţia în spiritul valorilor naţionale şi universale din perspectiva dialogului pedagogic*, 27-28 martie 2020, Chișinău: Garomont Studio, 2020, Ediția 2, pp. 160-166. ISBN 978-9975-3452-6-2
9. ISCHIMJI, Ana. Repertoriul pieselor de artizanat din piele și blănuri în RSSM și Republica Moldova. In: *Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători*, 15 iunie 2020, Chișinău: Tipogr. „Biotehdesign", 2020, Ediția 9, Vol. 2, pp. 75-81. ISBN 978-9975-108-66-9.
10. ISCHIMJI, Ana. Sortimentul încălțămintei tradiționale în cadrul costumului popular din Republica Moldova. In: *Ştiinţa în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, 26-27 iunie 2019, Bălți: Tipogr. „Indigou Color", 2020, Ediția 4, pp. 389-394. ISBN 978-9975-3382-6-4.
11. ISCHIMJI, Ana. Tehnologii tradiționale de prelucrare manuală specifică produselor meșteșugărești din piele. In: *Conferinţa tehnico-ştiinţifică a studenţilor, masteranzilor şi doctoranzilor*, 29-31 martie 2022, Chișinău: Tehnica-UTM, 2022, Vol. 2, pp. 452-454. ISBN 978-9975-45-828-3.
12. **ISCHIMJI, Ana;** ISCHIMJI, Nicolae. Particularități constructiv – funcționale și cerințe impuse încălțămintei pentru dans. In: *Conferința Tehnico-Ştiinţifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor şi Studenţilor*, 16-18 noiembrie 2017, Chișinău: Tehnica-UTM, 2017, Vol. 2, pp. 104-107. ISBN 978-9975-45-545-9 (Vol. II).

Culegeri științifice internaționale/naționale

13. ISCHIMJI, Ana. Activitatea meșterilor pielari și blănari din valea Prutului de Jos. In: *Cahul: Cultura promovării imaginii oraşului*, Chișinău: 2023, pp. 176-185. ISBN 978-9975-85-412-2.
14. ISCHIMJI, Ana. Creația tăbăcarilor, curelarilor, cizmarilor și cojocarilor din centru Basaraviei sub aspect etno-artistic. In: *Buzău, oraș deschis tradiţiilor, cercetării istorice şi salvării patrimoniului.* In honorem profesor universitar dr. Ion I. Solcanu – Salvarea patrimoniului, salvarea identității. Coordonator: Marius-Adrian Nicoară. Buzău: Editura ALPHA MDN, 2023, pp. 330-335. ISBN 978-973-139-581-4.

Alte lucrări și realizări specifice diferitor domenii științifice

15. MALCOCI, M.; PASCARI, I.; **ISCHIMJI, A**. Procese de fabricație a încălțămintei. In: *Indicații metodice pentru efectuarea proiectului de an.* Chișinău: Tehnica-UTM, 2016. 53 p. ISBN 978-9975-45-425-4.
16. BULGARU, V.; MALCOCI, M.; PASCARI, I.; **ISCHIMJI, A**. Bazele tehnologiei confecțiilor: Încălțăminte: In: *Indicații metodice privind efectuarea lucrărilor de laborator*. Partea 2 (lucrările 5-8). Chișinău: Tehnica UTM, 2013. 68 p. ISBN 978-9975-45-279-3.